

GAZZE'DEN YÜKSELEN SES

İslam Fikir ve Aksiyon Tarihinin Dünü Bugünü

Editörler
Ali DADAN
Sami BAYRAKCI
Şeyma ÇİÇEK

NEU
PRESS

GAZZE'DEN YÜKSELEN SES

İslam Fikir Ve Aksiyon Tarihinin Dünü Bugünü

Editörler

Ali DADAN
Sami BAYRAKCI
Şeyma ÇİÇEK

Yayınevi: NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Publisher: NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY PRESS (NEU PRESS)

Yaka Mah. Yeni Meram Cad. Kasım Halife Sok. B Blok No: 11 Meram / KONYA / TÜRKİYE

+90 332 221 0 575 www.neupress.org info@neupress.org

neupress.org **Sertifika No / Certificate Number: 49846**

ROR ID: https://ror.org/013s3zh21

Crassref Funder ID: 501100016981

Genel Yayın Yönetmeni / Executive Editor:

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Dr. Fatih KALECİ, fkaleci@neupress.org

Telif ve Lisanslama Müdürü / Rights and Permission Manager:

Muammer KÖROĞLU, mkoroglu@neupress.org

Yayın No. / Publication Number: 409

Kitap Adı / Book Title: Gazze'den Yükselen Ses İslam Fikir Ve Aksiyon Tarihinin Dünü Bugünü

Title in English:

ISBN: 978-625-5952-87-5

E-ISBN: 978-625-5952-88-2

Editörler/Editors

Doç. Dr. Ali DADAN

Dr. Öğr. Üyesi Sami BAYRAKCI

Arş. Gör. Şeyma ÇİÇEK

Tasarım/Design

Enes Malik YALÇIN, enesyalcin@neupress.org

Redaksiyon/Redaction

Torun BAYRAMLAR, torun@neupress.org

Baskı Sorumluları / Printing Officers

Nurullah DEMİR, nurullah@neupress.org

Muhammed Sami TEKİN, muhammedsami@neupress.org

Baskı/Printing

Necmettin Erbakan University Press (NEU PRESS)

Yaka Mah. Yeni Meram Cad. Kasım Halife Sok. B Blok No: 11 Meram / KONYA / TÜRKİYE

0332 221 0 575 - www.neupress.org

Sertifika No / Certificate No: 48888

Yayın Türü / Publication Type: Kitap-Akademik Yayınlar / Book-Academic Publications

Yayın Tarihi / Publication Date: Ağustos 2025/August 2025

Yayın Yeri / Place of Publication: Konya, Türkiye

Yayın Dili / Language: Türkçe/Turkish

Ebat / Dimensions: 16x24 cm

Baskı Sayısı / Edition: 1

Sayfa Sayısı / Page Count: XVIII + 180

Kategori/Category: Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler/ Social, Human, and Administrative Sciences

SDG Category:

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Filistin - Gazze, Uluslararası Sempozyum

Keywords: Islamic History, Philistine - Gaza, International Symposium

**Bu eserin tüm hakları Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınlarına (NEU PRESS) aittir. Eserin tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU'nu hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin önceden izni olmadan herhangi bir ortamda yayımlanamaz ve herhangi bir bilgi depolama ve erişim sistemiyle, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, aktarılamaz ve dağıtılamaz.*

***Eserdeki yazılı olan her türlü bilginin ve yorumun sorumluluğu editörlerin, yazarların kendilerine aittir.*

**All rights of this work belong to Necmettin Erbakan University Press (NEU PRESS). According to the provisions of the "Law No. 5846 on Intellectual and Artistic Works", the whole or part of the work cannot be published in any medium without the prior permission of the publishing house that published the book, and it cannot be reproduced, printed, transferred or distributed by any information storage and retrieval system, mechanical, electronic, photocopying, magnetic or other methods.*

***The responsibility for all kinds of information and comments written in the book belongs to the editors and authors themselves.*

BÖLÜMLER VE YAZARLARI / CHAPTERS AND AUTHORS

Editörler / Editors:

Doç. Dr. Ali DADAN, Dr. Öğr. Üyesi Sami BAYRAKCI, Arş. Gör. Şeyma ÇİÇEK

1. Bölüm / Chapter : Uluslararası Hukuk Bağlamında İsrail'e Dair Üç Mesele: Devlet Olarak Zuhuru, Toprak Kazanımları, Oslo Süreci

Prof. Dr. Berdal ARAL
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
berdal.aral@medeniyet.edu.tr

2. Bölüm / Chapter : Gazze'yi Kudüs ile Düşünmek: Âkif Emre Örneği

Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR
M.Ü. Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
itaspinar@marmara.edu.tr

3. Bölüm / Chapter : Modern Arap Edebiyatında Direniş Ve Bağımsızlık İdeolojisi: Ömer El-Muhtâr Ve Yahya Sinvar Mersiyeleri Örneği

Doç. Dr. Ahmet YILDIZ
Necmettin Erbakan Üniversitesi
ahmetyildiz@erbakan.edu.tr

4. Bölüm / Chapter : Ekonomik İşleyişe Bireysel Bir Direniş: Tüketici Boykotları, Boykotun gücüne ve Sonucuna Olan İnanç

Fatma ERDOĞAN
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Erkam YARAR
Necmettin Erbakan Üniversitesi
aeyarar@erbakan.edu.tr

5. Bölüm / Chapter : Hegelci Diyalektik Düşünce Ve “Batı” Karşısında “İslam”ın Direniş İmkânı

Doç. Dr. İrfan KAYA
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
ikaya@cumhuriyet.edu.tr

6. Bölüm / Chapter : Gazze'de Uluslararası Sistemin Başarısızlığı: Sivillerin Korunmasındaki Yetersizlik ve İnsan Hakları İhlalleri

Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
levent.oralli@hbv.edu.tr
Dr. Damla TAŞKIN
Ankara Bilim Üniversitesi

7. Bölüm / Chapter : Gazzeli Bir Âlim Olarak İmam Şâfiî

Doç. Dr. Nail OKUYUCU
Marmara Üniversitesi
nail.okuyucu@marmara.edu.tr

8. Bölüm / Chapter : Çocuk Edebiyatında Tarih, Kültür ve Direnişin İzini Sürmek: Filistin Temalı Çocuk Kitapları Üzerinden Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Sümeyra BİLECİK KARACAN
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
sumeyrabilecik@gmail.com

9. Bölüm / Chapter : Gazze'de Akademik Hayat (Bir Model Olarak Gazze İslam Üniversitesi)

Dr. Kamalinks SHAAT
Gazze İslam Üniversitesi

10. Bölüm / Chapter : Gazze İçin Bir Akademisyenin Elinden Ne Gelir?

Dr. Öğr. Görevlisi Nour ALHILA
İbn Haldun Üniversitesi
nour.alhila@ihu.edu.tr

11. Bölüm / Chapter : كيفية تفعيل المقاطعة الأكاديمية والثقافية في تركيا

Dr. Öğr. Üyesi Fadi ZATARI
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
fadi.zatari@izu.edu.tr

12. Bölüm / Chapter : Gazze Direnişi Sözcüsü Ebu Ubeyde'nin Konuşmalarındaki Kur'anî Referanslar Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Hasan SEVİM
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
hsevim@selcuk.edu.tr

YAZARLAR HAKKINDA

Prof. Dr. Berdal ARAL

1994 yılında “Turkey and International Society from a Critical Legal Perspective” (Eleştirel Hukuk Açısından Türkiye ve Uluslararası Toplum) başlıklı çalışmasıyla Glasgow Üniversitesinde doktorasını tamamlayan Prof. Dr. Berdal Aral’ın, hem verdiği dersler, hem de yaptığı çalışmalar özellikle uluslararası hukuk, insan hakları ve İslam dünyasında bütünleşme sorunları alanında yoğunlaşmıştır.

Kitapları (Türkçe)

- “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı” (1999)
- “Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar” (2010)
- “Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme: BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası” (2016)
- “Bitmeyen İhanet: Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk” (2019)

2021 yılında, çevrimiçi olarak yayınlanan Oxford Bibliographies için “International Law in Turkish” başlıklı bibliyografik bir çalışma kaleme almıştır. Ayrıca, Türkçe ve İngilizce olarak hem yukarıda sözü edilen konularda, hem de İslam dünyası, uluslararası örgütler ve Türkiye’nin dış politikası alanında yayınlanmış makaleleri vardır.

Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR

1994'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2003'te Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı adlı Doktora tezini tamamladı. Post-Doktora araştırmaları için İtalya'da Gregoriana Üniversitesi'nde Dinler ve Kültürleri Araştırma Enstitüsü'nde Hristiyanlık, Katoliklik, Doğu Hristiyanları ve Dinlerarası İlişkilere dair araştırmalarda bulundu. Halen M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olan İsmail Taşpınar'ın eserleri arasında Duvarın Öteki Yüzü: Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı; Hacı Abdullah Petrici'nin Hristiyanlık Eleştirisi; Doğu Dinlerinde Hac İbadeti: Hinduizm ve Budizm; Din ve Fenomenoloji Arasında Yahudilik ve Hristiyanlık; Tarihin Aynasında Dinler ve Mezhepler; Dinlerde Şehir Mabet ve İbadet sayılabilir. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi (Kıbrıs), Bahçeşehir Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nde de ders veren Prof.Dr. İsmail Taşpınar, Marmara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü yapmış (2018-2021), halen Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi müdürü (2019) ve Dinler Tarihi Anabilim Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Doç. Dr. Ahmet YILDIZ

1978 yılında Edirne'de doğdu. 1995 yılında Konya İmam Hatip Lisesi'nden, 2000 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2003 yılında öğretmen olarak atandı. İstanbul Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde idari görevlerde bulundu. Mahmut Sami Ramazanoğlu İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştı. Arapça çalışmalarını sürdürmek için Kahire'ye gitti. 2004 yılında "Kur'an'da Hz. Muhammed'e verilen Emirler" isimli yüksek lisans tezini, 2017 yılında "Nil Şairi Hafız İbrahim ve Siyasi Şiirleri" isimli doktora tezini tamamladı. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Ali Erkam YARAR

1984 tarihinde Konya da doğdu. 2007 yılında Selçuk Üniversitesi İİBF İşletme bölümünden mezun oldu. 2010 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Reklamcılık ve Tanıtım bilim dalında yüksek lisansını, 2016 yılında doktorasını tamamladı. 2011-2014 yıllarında Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesinde Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2019 yılında 1 yıl süre ile Malezya Teknik Üniversitesinde, Helal tüketim ve Markalaşma alanında Post-Doc araştırması gerçekleştirdi. 2014 yılı itibarı ile Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümünde Öğretim Üyeliğine devam etmektedir. Pazarlama iletişimi, marka, helal tüketim, reklam stratejileri ve tüketici davranışları alanlarında araştırmalar yapmakta ve dersler vermektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Fatma ERDOĞAN

1987 yılında Konya'da doğdu. Lisans eğitimini Anadolu Üniversitesi'nde tamamladı. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitime devam etmektedir. Akademik çalışmalarını yapay zeka odaklı iletişim, dijital halkla ilişkiler ve reklamcılık alanında sürdürmektedir. Özellikle yapay zekanın iletişim stratejilerine ve tüketici davranışlarına etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Doç. Dr. İrfan KAYA

1977 Kırşehir doğumlu. lisans eğitimini İnönü Üniversitesi İlahiyat fakültesinde, Yüksek lisans ve doktora eğitimini ise Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Sömürgecilik sonrası dünyada "Kendini Kendi Üzerinden Anlama ve Anlatma" çabasında olan yazarımız, halen Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Din Sosyolojisi alanında dersler vermektedir. Evli, Arzu NAZ VE Mustafa Fatih adında iki çocuk babasıdır.

Dr. Damla TAŞKIN

Ankara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nde kısmi zamanlı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini Uluslararası İlişkiler, yüksek lisans eğitimlerini Sağlık Yönetimi ve Türk Tarihi, doktorasını ise Uluslararası İlişkiler ve İşletme Yönetimi alanlarında tamamlamıştır. Göç, dış politika, kamu diplomasisi ve insan hakları konularında çok sayıda ulusal ve uluslararası projede yer almış; akademik çalışmalarını bu temalar üzerine yoğunlaştırmıştır. Birleşmiş Milletler, IOM, UNHCR gibi kurumlarda danışmanlık ve raportörlük görevlerinde bulunmuştur. Şuan Anadolu Ajansı ve DailySabah Gazetelerinde dış politika üzerine analizler yazmaktadır.

Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI

Doç. Dr. Levent Ersin Orallı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerini Gazi Üniversitesi'nde tamamlayan Orallı, uluslararası ilişkiler teorileri, güvenlik çalışmaları, Türk dış politikası ve stratejik analiz alanlarında akademik uzmanlığa sahiptir. Halen üniversite yönetim kurulu üyesi ve bölüm başkan yardımcısı olarak idari görevler de yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde birçok akademik çalışmaya katkı sunmuş; ayrıca Star Gazetesi'nde düzenli köşe yazıları yazarak dış politika ve güvenlik konularında kamuoyuna yönelik değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Doç. Dr. Nail OKUYUCU

Konya ili Karapınar ilçesinde doğdu. Karapınar İmam Hatip Lisesi'nden (2001) ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2006) mezun oldu. Aynı üniversite bünyesindeki Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda "Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı" başlıklı teziyle yüksek lisansını (2008), "Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı (2014). Araştırmalarını yürütmek ve ilmi seminerlere katılmak üzere Ürdün, Suriye ve Birleşik Arap Devletleri'nde muhtelif

süreler bulundu. 2011 Yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2016 yılında Doktor Öğretim Üyesi olduktan sonra 2020 yılında Doçent ünvanını aldı. Eserleri: Batı Gözüyle Tecdid (Edisyon, 2014), Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci (2015), Kâfiyeci'nin Siyâsetnâmeleri: Seyfû'l-mülûk – Seyfû'l-kudât (İnceleme, Eleştirmeli Metin ve Çeviri, 2018), Fıkıh İlmine Giriş Metinler Seçkisi (2019), İmam Şâfiî (2020).

Doç. Dr. Sümeyra BİLECİK KARACAN

1987 yılında Konya'da doğdu. 2009 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Din Eğitimi alanında yüksek lisansını, 2015 yılında ise “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi” başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2020 yılında doçent ünvanını aldı. Aynı yıl “Erdemli Kişilik İnşası: Âdâb-ı Muâşeret ve Ahlakî Davranış Eğitimi” başlıklı kitabı yayımlandı. Din Eğitimi alanında yayımlanmış çeşitli kitap bölümleri, akademik makaleleri ve bilimsel toplantı katılım çalışmaları bulunmaktadır. Hâlen Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dr. Nour ALHÎLA

Gazze'de (Hanyonus'ta) doğdu. Okul tahsilini Hanyonus'ta tamamladı. Gazze İslam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı üniversitesi'nde asistanlık yaptı. Gazze İslam Üniversitesi'nde, Hadis alanında Yüksek Lisans yaptı. İstanbul Üniversitesi Hadis alanında doktor oldu. İsam'da çalışıyor. İbn Haldun Üniversitesi DR. ÖĞR. GÖR. Filistin Alimler Birliği ve Dünya Müslüman Âlimler Birliği üyesi. Yayımlanmış kitapları, pekçok makalesi bulunmaktadır.

Dr. Fadi ZATARİ

Eylül 2021'den beri İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında öğretim üyesidir. 2017-2021 yılları arasında aynı üniversitede Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler dersleri vermiştir. Eğitimini Filistin, Almanya ve Türkiye'de tamamladı. 2021 yılında Türkiye'deki İbn Haldun Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsünde Medeniyet Çalışmaları (Siyaset Bilimi) alanında doktora derecesini almıştır. Tezinin başlığı, “Mâverdi'nin Eserleri Üzerinden Bir Medeniyet Teorisi İnşası"dır. 2006 yılında Kudüs'teki el-Kuds Üniversitesinden Siyaset Bilimi alanında lisans derecesi almış, 2009 yılında Birzeit Üniversitesinden Uluslararası Çalışmalar alanında ilk yüksek lisans derecesini ve 2013 yılında Almanya'daki Frankfurt am Main Goethe Üniversitesini ve Darmstadt Teknik Üniversitesinden Siya-

sal Teori alanında ikinci yüksek lisans derecesini almıştır. Akademik yayınları Journal of Middle Eastern Studies, Insight Turkey, Journal of Islamic Thought and Civilization, Dîvân ve Alternatives: Global, Local, Political gibi dergilerde yayımlanmıştır. Ana dili Arapça olan Dr. Fadi Zatari, Almanca, İngilizce ve Türkçe dillerini de akıcı bir şekilde konuşmaktadır. Araştırma ilgi alanları, etik ve siyaset, siyaset teorisi, medeniyet çalışmaları, medeniyet teorisi, İslami düşünce, klasik İslam düşünceleri ve Filistin-İsrail çatışmasıdır.

Dr. Kamalain K. SHAAT

Gazze İslam Üniversitesi (IUG) Mütevelli Heyeti Başkan Yardımcısı ve İstanbul, Türkiye’de bulunan Umut Eğitim Vakfı’nın başkanıdır. Daha önce, 2005–2015 yılları arasında Gazze İslam Üniversitesi (IUG) rektörlüğü görevini yürütmüştür. 1984–1995 yılları arasında Batı Şeria, Filistin’de yer alan An-Najah Ulusal Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak görev yapmış; 1974–1982 yılları arasında ise Birleşik Arap Emirlikleri’nde bulunan Khatib ve Alami Mühendislik Danışmanlık Şirketi’nde şantiye mühendisi olarak çalışmıştır. Lisans eğitimini 1974 yılında Kahire Üniversitesi, Mısır’da İnşaat Mühendisliği alanında tamamlamıştır. 1984 yılında Colorado State Üniversitesi, ABD’de Endüstriyel ve İnşaat Yönetimi alanında yüksek lisans, 1994 yılında Leeds Üniversitesi, Birleşik Krallık’ta İnşaat Yönetimi alanında doktora, 1998 yılında ise Avrupa-Arap Yönetim Okulu, İspanya’da Yönetim Geliştirme alanında ikinci yüksek lisans derecesini almıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan SEVİM

1971 yılında Konya’da doğdu. 1989 yılında Konya Merkez İmam Hatip Lisesi’nden, 1995 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Uzun yıllar özel sektörde üst düzey yöneticilikler yaptı. Bu sürede ilmi çalışmalarını aralıksız sürdürdü. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2015 yılında yüksek lisansını, 2021 yılında ise “Kur’ân İslam’ı Söyleminin Paradigmatik Açından Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)” adlı teziyle doktorasını tamamladı. 2015-2017 tarihleri arasında TBK Anadolu İmam Hatip Lisesinde Arapça öğretmenliği yaptı. 2017-2022 tarihleri arasında Selçuk Üniversitesi İslami ilimler Fakültesi Arap dili ve belagatı ana bilim dalında öğretim görevlisi olarak çalıştı. Aralık 2022’de Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tefsir ana bilim dalına doktor öğretim üyesi olarak atandı. Kur'an İslam'ı söylemi, Kur'an'a çağdaş yaklaşımlar ve Türkçe mealler çalıştığı konular arasında yer almaktadır. 3 adet basılı kitabı, yayınlanmış makale ve bildirileri bulunmaktadır. İyi derecede Arapça bilmekte olan Sevim evli ve 3 çocuk babasıdır

ABOUT THE AUTHORS

Prof. Berdal ARAL

Prof. Dr. Berdal Aral completed his PhD at the University of Glasgow in 1994 with the thesis titled "Turkey and International Society from a Critical Legal Perspective". His teaching and research primarily focus on international law, human rights, and the integration issues within the Islamic world. He is the author of four books written in Turkish:

- "The Right of Legitimate Defence in International Law" (1999)
- "Collective Rights as Third Generation Human Rights" (2010)
- "From Global Security to Global Domination: The UN Security System and the Islamic World" (2016)
- "Unending Betrayal: The Palestinian Issue in the Shadow of Imperialism and International Law" (2019)

In 2021, Berdal Aral authored a bibliographic study in English titled "International Law in Turkish" for the online publication Oxford Bibliographies. Additionally, he has published articles in both Turkish and English on the subjects above, as well as on the Islamic world, international organizations, and Türkiye's foreign policy.

Prof. İsmail TAŞPINAR

Prof. Dr. İsmail Taşpınar graduated from Marmara University Faculty of Theology in 1994. In 2003, he completed his doctoral dissertation titled "The Concept of Afterlife in Judaism According to Jewish Sources." For his post-doctoral research, he conducted studies on Christianity, Catholicism, Eastern Christians, and interfaith relations at the Institute for the Study of Religions and Cultures at the Pontifical Gregorian University in Italy.

Currently, Professor İsmail Taşpınar is a faculty member at Marmara University Faculty of Theology. His notable works include *The Other Side of the Wall: The Concept of Afterlife in Judaism According to Jewish Sources*; *Hacı Abdullah Petrici's Critique of Christianity*; *Pilgrimage in Eastern Religions: Hinduism and Buddhism*; *Judaism and Christianity Between Religion and Phenomenology*; *Religions and Sects in the Mirror of History*; and *City, Temple, and Worship in Religions*.

Professor Taşpınar has also lectured at Marmara University Faculty of Political Sciences, Near East University (Cyprus), Bahçeşehir University, Fatih Sultan Mehmet Waqf University, and the Haseki Religious

High Specialization Center of the Presidency of Religious Affairs. He served as the Director of the Marmara University Institute of Social Sciences (2018-2021) and currently holds the positions of Director of the Jerusalem Studies Application and Research Center (since 2019) and Head of the Department of History of Religions.

Assoc. Prof. Ahmet YILDIZ

He was born in Edirne in 1978. He graduated from Konya Imam Hatip High School in 1995 and from Selçuk University Faculty of Theology in 2000. In 2003, He was appointed as a teacher in 2003. He served in administrative positions at Istanbul Anatolian Imam Hatip High School. He worked as a teacher at Mahmut Sami Ramazanoğlu Imam Hatip High School. He travelled to Cairo to pursue Arabic studies. In 2004, he completed his master's thesis titled 'The Commands Given to Muhammad in the Qur'an' and in 2017 he completed his doctoral thesis titled 'The Nile Poet Hafez Ibrahim and His Political Poems'. He is currently an Assoc. Prof. at Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education, Department of Arabic Language Education. He is married and with four children.

Assoc. Prof. Ali Erkam YARAR

He was born in Konya in 1984. He graduated from Selçuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration in 2007. He completed his MA in Advertising and Promotion at Selçuk University, Institute of Social Sciences in 2010 and his PhD in 2016. He worked as a lecturer at Gümüşhane University, Faculty of Communication between 2011-2014. In 2019, he conducted a Post-Doc research in the field of Halal Consumption and Branding at the Technical University of Malaysia for 1 year. As of 2014, he has been a lecturer at the Department of Public Relations and Advertising at the Faculty of Social and Human Sciences, Necmettin Erbakan University, Konya. He conducts research and teaches courses in the fields of marketing communication, brand, halal consumption, advertising strategies and consumer behavior. He is married and has two children.

Fatma ERDOĞAN

Fatma Erdoğan was born in 1987 in Konya, Turkey. She completed her undergraduate education at Anadolu University. She is currently pursuing her master's degree at Necmettin Erbakan University, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Public Relations and Advertising. Her academic studies focus on artificial intelligence-based communication, digital public relations, and advertising. She particularly concentrates on the effects of artificial intelligence on communication strategies and consumer behavior.

Assoc. Prof. İrfan KAYA

Born in Kırşehir in 1977. He completed his undergraduate education at İnönü University Faculty of Theology, and his MA and PhD at Erciyes University Institute of Social Sciences. Our author, who strives to "understand and explain himself through himself" in the post-colonial world, currently teaches courses in the field of Sociology of Religion at Sivas Cumhuriyet University Faculty of Theology. He is married and has two children, Arzu NAZ and Mustafa Fatih.

Ph.D. Damla TAŞKIN

Dr. Damla Taşkın is a part-time faculty member at the Faculty of Humanities and Social Sciences, Ankara Science University. She holds a BA in International Relations, dual MAs in Healthcare Management and Turkish History, and a PhD in International Relations and Business Management. Her academic focus centers on migration, foreign policy, public diplomacy, and human rights. She has served as a researcher, consultant, and rapporteur for various institutions including the United Nations, IOM, and UNHCR. Dr. Taşkın has actively contributed to numerous national and international research and policy projects. He currently writes analyses on foreign policy in Anadolu Agency and Daily Sabah Newspapers.

Assoc. Prof. Levent Ersin ORALLI

Assoc. Prof. Dr. Levent Ersin Orallı is a faculty member in the Department of International Relations at Ankara Hacı Bayram Veli University. He completed his undergraduate, master's, and doctoral studies at Gazi University. His academic expertise includes international relations theory, security studies, Turkish foreign policy, and strategic analysis. Dr. Orallı also serves as a member of the university's executive board and as the vice chair of his department. In addition to his scholarly work, he is a regular columnist for *Star Newspaper, offering analyses on foreign policy and security issues to the broader public.

Assoc. Prof. Nail OKUYUCU

He was born in the Karapınar district of Konya, Turkey. He graduated from Karapınar Imam Hatip High School in 2001 and from the Faculty of Theology at Marmara University in 2006. He completed his master's degree in 2008 at the Institute of Social Sciences of the same university, in the Department of Basic Islamic Sciences, with a thesis titled "Al-Shawkānī's Understanding of the History of Islamic Jurisprudence and His Perspective on Madhhabs." He earned his Ph.D. in 2014 with a dissertation entitled "The Formation Process of the Shafi'i School." He

spent various periods in Jordan, Syria, and the United Arab Emirates conducting research and participating in scholarly seminars. In 2011, he began working as a Research Assistant in the Department of Islamic Law at Marmara University Faculty of Theology. After being appointed as Assistant Professor in 2016, he was awarded the title of Associate Professor in 2020. His works include: *Renewal in the Eyes of the West* (Edited, 2014), *The Formation Process of the Shafi'i School* (2015), *The Political Treatises of Kāfiyājī: Sayf al-Mulūk – Sayf al-Qudāt* (Study, Critical Edition and Translation, 2018), *An Anthology of Texts for Introduction to Islamic Jurisprudence* (2019), and *Imam al-Shāfi'i* (2020).

Assoc. Prof. Sümeyra BİLECİK KARACAN

Born in Konya in 1987, she received her undergraduate degree from the Faculty of Theology at Uludağ University in 2009. She completed her M.A. in Religious Education at the Institute of Social Sciences, Necmettin Erbakan University, in 2012. In 2015, she was awarded a Ph.D. with a dissertation entitled *The Effect of Religious Culture and Moral Knowledge Courses on Religious Literacy Skills*. She obtained the title of Associate Professor in 2020. In the same year, her book entitled *Constructing a Virtuous Personality: Education of Decency and Moral Behavior* was published. She has contributed to the field of Religious Education through book chapters, peer-reviewed articles, and active participation in national and international academic conferences. She currently serves as a faculty member in the Department of Religious Education at the Faculty of Theology, Selçuk University.

Ph.D.Nour ALHĪLA

She was born in Khan Yunis, Gaza, where she completed her early education. She earned her undergraduate degree from the Faculty of Theology at the Islamic University of Gaza, where she also served as a research assistant. She completed her M.A. in Hadith Studies at the same university and later obtained her Ph.D. in Hadith from Istanbul University. Dr. [Surname] is currently a researcher at the Centre for Islamic Studies (ISAM) and serves as an Assistant Professor at Ibn Haldun University. She is a member of the Palestinian Scholars Association and the International Union of Muslim Scholars. Her academic work includes several published books and numerous peer-reviewed articles in the field of Hadith and Islamic studies.

Asst. Prof. Fadi ZATARİ

Fadi Zatarı is an Assistant Professor of Political Science at Istanbul Sabahattin Zaim University in Istanbul, Turkey. He is also a Senior Research Associate at the Center for Islam and Global Affairs (CIGA). He received his PhD in Civilization Studies from Alliance of Civilizations Institute at Ibn Haldun University. Also, he holds a masters degree in international studies from Birzeit University, and a masters degree in political theory from the University of Frankfurt. He received his bachelors degree in political science from Al-Quds University. He is fluent in Arabic, German, English and Turkish.

Ph.D. Kamalain K. SHAAT

Kamalain K. Shaat is the Vice Chairman of the Board of Trustees at the Islamic University of Gaza (IUG) and the President of the Hope Foundation for Education in Istanbul, Turkey. Previously, he served as the President of the Islamic University of Gaza (IUG) from 2005 to 2015. Between 1984 and 1995, he worked as a lecturer at An-Najah National University in the West Bank, Palestine. From 1974 to 1982, he worked as a site engineer at Khatib and Alami Engineering Consulting Company in the United Arab Emirates. He received his bachelor's degree in Civil Engineering from Cairo University, Egypt, in 1974. He completed a master's degree in Industrial and Construction Management at Colorado State University, USA, in 1984; a PhD in Construction Management at the University of Leeds, United Kingdom, in 1994; and a second master's degree in Management Development at the Euro-Arab Management School in Spain in 1998.

Asst. Prof. Hasan SEVİM

Hasan Sevim was born in Konya in 1971. He graduated from Konya Central Imam Hatip High School in 1989 and from the Faculty of Theology at Selçuk University in 1995. He held various senior managerial positions in the private sector for many years, while simultaneously continuing his scholarly pursuits without interruption. He completed his master's degree at the Institute of Social Sciences of Necmettin Erbakan University in 2015 and obtained his doctoral degree in 2021 with his dissertation entitled "An Evaluation of the Qur'anic Islam Discourse from a Paradigmatic Perspective (The Case of Turkey)".

Between 2015 and 2017, he served as an Arabic language teacher at TBK Anadolu Imam Hatip High School. From 2017 to 2022, he worked as a lecturer in the Department of Arabic Language and Rhetoric at the Faculty of Islamic Studies, Selçuk University. In December 2022, he

was appointed as an Assistant Professor in the Department of Qur'anic Exegesis at the Faculty of Theology, Selçuk University.

His research interests include the discourse of Qur'anic Islam, contemporary approaches to the Qur'an, and Turkish translations of the Qur'an. He has published three books, along with several articles and conference papers. Dr. Sevim is proficient in Arabic and is married with three children.

İÇİNDEKİLER

Uluslararası Hukuk Bağlamında İsrail'e Dair Üç Mesele: Devlet Olarak Zuhuru, Toprak Kazanımları, Oslo Süreci	1
<i>Prof. Dr. Berdal ARAL</i>	
Gazze'yi Kudüs İle Düşünmek: Âkif Emre Örneği	25
<i>Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR</i>	
Modern Arap Edebiyatında Direniş Ve Bağımsızlık İdeolojisi: Ömer El-Muhtâr Ve Yahya Sinvar Mersiyeleri Örneği	39
<i>Doç. Dr. Ahmet YILDIZ</i>	
Ekonomik İşleyişe Bireysel Bir Direniş: Tüketici Boykotları, Boykotun Gücüne Ve Sonucuna Olan İnanç	53
<i>Fatma ERDOĞAN, Doç. Dr. Ali Erkam YARAR</i>	
Hegelci Diyalektik Düşünce Ve "Batı" Karşısında "İslam"ın Direniş İmkânı	73
<i>Doç. Dr. İrfan KAYA</i>	
Gazze'de Uluslararası Sistemin Başarısızlığı: Sivillerin Korunmasındaki Yetersizlik Ve İnsan Hakları İhlalleri	83
<i>Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI, Dr. Damla TAŞKIN</i>	
Gazzeli Bir Âlim Olarak İmam Şâfiî	93
<i>Doç. Dr. Nail OKUYUCU</i>	
Çocuk Edebiyatında Tarih, Kültür Ve Direnişin İzini Sürmek: Filistin Temalı Çocuk Kitapları Üzerinden Bir Değerlendirme	107
<i>Doç. Dr. Sümeyra BİLECİK KARACAN</i>	
Gazze'de Akademik Hayat (Bir Model Olarak Gazze İslam Üniversitesi)	125
<i>Dr. Kamalainks SHAAT</i>	
Gazze İçin Bir Akademisyenin Elinden Ne Gelir?	149
<i>Dr. Öğr. Görevlisi Nour ALHILA</i>	
كيفية تفعيل المقاطعة الأكاديمية والثقافية في تركيا	155
<i>Dr. Öğr. Üyesi Fadi ZATARI</i>	
Gazze Direnişi Sözcüsü Ebu Ubeyde'nin Konuşmalarındaki Kur'anî Referanslar Üzerine Bir Değerlendirme	161
<i>Dr. Öğr. Üyesi Hasan SEVİM</i>	

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA İSRAİL'E DAİR ÜÇ MESELE: DEVLET OLARAK ZUHURU, TOPRAK KAZANIMLARI, OSLO SÜRECİ

Prof. Dr. Berdal ARAL

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

berdal.aral@medeniyet.edu.tr

ÖZET

Bu tebliğde, öncelikle, 1917'de İngilizlerce ilân edilen Balfour Bildirisi ve bunu takiben Filistin'de oluşturulan İngiliz manda yönetiminin uluslararası hukuk açısından ne anlam ifade ettiği sorgulanacaktır. Ardından, Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen ve Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksimini öngören 181 sayılı Karar'ın 'hukukiliği' inceleme konusu yapılacaktır. Bunun ardından, İsrail'in 1948-1949 Arap-İsrail savaşı sonunda elde ettiği topraklarda bugün de devam eden varlığı, uluslararası hukuk açısından tahlil konusu edilecektir. Daha sonra, 1967'de Altı Gün Savaşı sonucunda İsrail'in tüm Filistin'i kendi bünyesine katması sonucunu doğuran sürece odaklanılacak; bu çerçevede, bu toprak kazanımının uluslararası hukuk açısından 'yasal' olup olmadığı tartışılacaktır.

Bu tebliğ metninde hususiyetle şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır: İsrail'e 'normal' bir devletmiş gibi muamele etmek, uluslararası hukuk açısından mâkûl bir tutum mudur? İsrail'in 1967 savaşı öncesinde ele geçirmiş olduğu Filistin topraklarındaki varlığı, uluslararası hukuka uygun mudur? İsrail-Filistin sorununu 'uluslararası silahlı çatışma hukuku' ya da 'insani hukuk' açısından tahlil konusu etmek, son yüzyılda yaşanan Filistin gerçeği ile ne ölçüde örtüşmektedir? Filistin'in aslında (işgal altında da olsa) bir *devlet* olduğu gerçeğinin ülkemizde İsrail-Filistin sorunu kapsamında yapılan tartışmalarda çoğu zaman göz ardı edilmesi, isabetli ve hakkaniyetli bir tutum mudur?

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukuk, Balfour Bildirisi, İsrail-Filistin sorunu

ABSTRACT

This paper will first question what the Balfour Declaration, proclaimed by the British in 1917, and the subsequent establishment of the British Mandate administration in Palestine signify in terms of international law. Following this, the “legality” of Resolution 181, adopted by the United Nations General Assembly in November 1947 and which envisaged the partition of Palestine between Arabs and Jews, will be examined. Subsequently, the presence of Israel in the territories it acquired at the end of the 1948-1949 Arab-Israeli War, which continues to this day, will be analyzed from the perspective of international law. Thereafter, the process resulting from the Six-Day War in 1967, during which Israel annexed all of Palestine, will be focused upon; within this framework, whether this territorial acquisition is “legal” under international law will be discussed.

This paper will specifically seek to answer the following questions: Is treating Israel as if it were a “normal” state a reasonable stance from the perspective of international law? Is Israel’s presence in the Palestinian territories it occupied prior to the 1967 war in compliance with international law? To what extent does analyzing the Israeli-Palestinian issue within the framework of “international armed conflict law” or “humanitarian law” align with the reality of Palestine over the past century? Is the frequent disregard, in discussions on the Israeli-Palestinian issue in our country, of the fact that Palestine is actually (even under occupation) a state, a correct and fair approach?

Keywords: International law, Balfour Declaration, Israeli-Palestinian conflict

GİRİŞ

İsrail’in bir ‘devlet’ olarak zuhuru ve bölgesel bir güce dönüşmesi, ilk olarak, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Filistin’de mandater devlet olarak bulunan Britanya İmparatorluğu’nun (bundan böyle, İngiltere) hâmilğinde ve ardından İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) söz konusu Siyonist yapıya sunduğu sınırsız destekle mümkün olmuştur. İsrail, kökeni itibarıyla yasallığı meşkûk olan bir devlettir. İsrail’in uluslararası hukuk açısından zayıf temellerinin başlangıç noktası, manda rejimlerinin kuruluş mantığına aykırı olarak mandater İngiltere’nin, Filistin’in otantik halkı olan Arapların şiddetle karşı çıkmalarına rağmen buraya onlarca yıl boyunca Yahudilerin göç etmesine imkân sağlamasıdır. Öte yandan, Filistin’deki Yahudi nüfus 1947 yılında BM Genel Kurulunca taksim kararı alındığında toplam

nüfusun üçte birini teşkil ettiği halde, buradaki nüfusun üçte ikisini oluşturan ve bu toprakların yerli unsuru olan Filistin halkının iradesi yok sayılmış, Filistin ülkesinin büyük çoğunluğu taksim planı çerçevesinde Yahudilere devlet kurmak üzere bırakılmıştır. Burada binlerce yıldır yaşayan Filistinli Arapların karşı çıkmasına rağmen Filistin topraklarının parçalanması, 1945 sonrasında uluslararası hukukun mütemmim cüzü hâline gelen 'her halkın kendi geleceğini belirleme hakkı'nın açık bir ihlâli olmuştur. Bu demektir ki, İsrail, Filistin'in Arap halkının vatan toprağının Siyonist güçler ve onların hâmisi olan mandater İngiltere tarafından gasp edilmesiyle oluşmuş bir devlettir.

İsrail'in Meşkûk Hukukî Temelleri

Öncelikle belirtmek gerekir ki, 1917'de Filistin'i işgal eden İngiltere, 1922'ye dek bu topraklarda 'muharip işgalci' olarak askerî bir idare tesis etmiştir. Ardından 1922 yılında Filistin Mandası¹ başlığı altında bir metin hazırlayan İngiltere, mandater devlet olarak, bu belgeyi Milletler Cemiyeti'nin onayına sunmuştur. İngiliz hükümeti mahut Balfour Bildirisi'ni² 2 Kasım 1917'de ilân etmiş, ve bu metinde ifade edildiği üzere, Yahudilere Filistin'de bir 'ulusal yurt' kurma vaadinde bulunmuştur. Mandater devlet bu vaadin takipçisi olmuş ve bölgeyi ele geçirdiği Aralık 1917'den itibaren dünyanın değişik coğrafyalarında yaşayan Yahudilerin bu topraklara göçünü teşvik edici politikalar geliştirmiştir. Nitekim Filistin'de 1922-1947 arasında hüküm süren İngiliz manda rejiminin hukuksal temelini oluşturan Filistin Mandası (1922) başlıklı belgede, birçok madde, Yahudilerin Filistin'e göçünü, bunların bu topraklarda palazlanmasını, toprak edinmesini, kendi siyasî ve sosyal hedeflerini hayata geçirmesini, vatandaşlık elde etmesini ve İbranice'nin resmi dillerden birisi olmasını teşvik edici niteliktedir. 1919'da kabul edilen Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin³ 22. Maddesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çekilmek durumunda kaldığı Arap-çoğunluklu topraklarda ihdas edilecek olan manda rejimlerinin 'geçici' bir yönetim olduğu ve bir müddet sonra manda yönetimi altındaki halklara (Suriyeliler, Ürdünlüler, Iraklılar, Lübnanlılar, Filistinliler) bağımsızlık verileceği ifade edilmiştir. Nitekim Filistin Mandası başlıklı belgenin önsözünde, mandater devletin burada *idarî tasarruf hakkı* olduğu açıkça belirtilmiştir. Bunun anlamı açıktır: mandater devletlerin *hükümranlık/egemenlik* hakları yoktur; hükümranlık burada yaşayan

[1] Text of Mandate, 24 Temmuz 1922, <https://digitallibrary.un.org/record/829707?v=pdf>
Bu belge Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından bilahare onaylanmıştır.

[2] Balfour Declaration, The Avalon Project, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp

[3] The Covenant of the League of Nations, 28 Haziran 1919, <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>

halka aittir. Bu hükümler *geçici* bir müddet için İngiltere ve Fransa gibi mandater devletler kullanacaktır.

İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci güçlerin neden Osmanlı sonrasında terk edilen Arap coğrafyalarını doğrudan sömürge yönetimi altına almadığı, üzerinde durulması gereken önemli bir sorudur. Bunun temelde üç nedeni vardır: birincisi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası arenada başat güç hâline gelen ABD ile Sovyetler Birliği, bu dönemde sömürgecilik karşıtı bir söylem benimsemiştir. İkinci olarak da, her halkın kendi geleceğini belirlemesi ilkesi (self-determinasyon) bu dönem giderek önem kazanan bir norm olarak uluslararası siyasetin ve hukukun içine nüfuz etmeye başlamıştır. Üçüncüsü, 1920'li yıllardan itibaren Batı dışı dünyada sömürgecilığe karşı büyük bir tepki oluşmuştur.

Bu noktada İngiltere'nin Yahudilerin Filistin topraklarına yerleştirilmesine ve burada ulusal yurt kurmalarına imkân sağlamasına ilişkin kararlı bir biçimde uyguladığı siyasetin uluslararası hukuk çerçevesinde 'yasal' olup olmadığı hususunun açığa kavuşturulması gerekir. Bir kez, Filistin toprakları üzerinde İngilizlerin sahip olduğu yetki, bir *egemenlik* ilişkisi değil, geçici olacak olan bir *idarî tasarruf* yetkisidir. Dolayısıyla İngiltere'nin kendisine ait olmayan bir toprak parçasını -Filistin- buraya ait olmayan üçüncü bir halka -Yahudiler- peşkeş çekmesi, çok vahim bir hukuk katliamıdır. 1918 yılına ait nüfus verileri göstermektedir ki, o sırada Filistin'de, büyük çoğunluğu Müslüman, bir kısmı da Hristiyan olan yaklaşık 689 bin Arap yaşarken, Yahudi nüfusu 59 binin biraz altındadır.⁴ Bu demekti ki, İngiliz işgalinin hemen sonrasında bu topraklarda yaşayan Yahudiler toplam nüfusun sadece yüzde 8'ini oluşturmaktaydı. İkincisi, yukarıda da ifade edildiği üzere, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 22. maddesi, Osmanlı egemenliğinden çıkmış olan Arap-çoğunluklu Ortadoğu ülkelerinin, belli bir müddet manda yönetimleri altında idare edileceğini, ardından mandater devletlerin bu ülkelerin bağımsızlık elde etmesine imkân sağlayacağını ifade etmekteydi. Nitekim Irak (1932), Suriye (1946) ve Ürdün (1946) gibi ülkeler, bir süre sonra, burada yaşayan Arap çoğunluğun taleplerine uygun biçimde, yekpare bir yapı içinde bağımsızlık kazandılar. Ne var ki, mandater İngiltere ve ardında BM Genel Kurulu, 22. maddeye aykırı olarak, Filistin'i bu topraklarda azınlık olan Yahudilere peşkeş çekmiş, ve dahası Filistin'in yekpare bir devlet olarak bağımsızlık elde etmesini engellemiştir. Üçüncü husus ise, Filistin'de yaşayan Arapların İngiliz manda yönetiminin himayesinde gerçekleşen

[4] Interactive Encyclopedia of the Palestine Question, "Demography and the Palestine Question (I): 1850s-1948", <https://www.palquest.org/en/highlight/294/demography-and-palestine-question-i>

Yahudi göçüne şiddetle karşı çıkmış olmasıydı. Manda yönetimlerinin en azından kâğıt üzerinde bu rejimlerin uygulandığı ülkelerde halkın hassasiyet ve önceliklerini dikkate almaları beklenebilirdi. Nitekim mandater devletler yönettikleri ülkelerde yürüttükleri politikalara ilişkin olarak her yıl Milletler Cemiyeti Konseyi'ne rapor sunmakla yükümlüydüler. Bütün bu keyfilikler ve bölgeye ilişkin hükümler yetkilerin kaynağı olan yerel halkın iradesinin yok sayılması, İngiliz manda yönetimi dönemindeki uygulamaların uluslararası hukukun açık bir ihlâli olduğunu ortaya koymaktadır.

Mandater İngiltere 1940'lı yılların ikinci yarısında Filistin'deki çatışmaları ve Siyonist terörü engelleyemeyeceğine kanaat getirdiğinde, 1947 yılında *Filistin Sorunu*'nu götürüp BM Genel Kurulu'nun 'kucağına bırakmıştır'. İsrail'in kuruluşuna giden sürecin bir başka önemli dönemeç noktası olan ve 'ikinci ihanet' olarak tanımlayabileceğimiz Genel Kurul'un taksim kararı da, birçok nedenle sağlam hukukî temellerden yoksundur. Bir kez, Filistin topraklarını Yahudiler ve Araplar arasında bölüştüren 29 Kasım 1947 tarihli 181 sayılı karar⁵, 'bağlayıcı' değildir. Dahası, BM Genel Kurulu'nun devlet kurmak gibi bir görev ve yetkisi yoktur. O nedenle İsrail'in 'devlet' olarak zuhuruna giden bu son derece önemli adımın uluslararası hukuk açısından hükümsüz olduğunu ileri sürmek mümkündür. İkincisi, ilk iki oylama girişimi sonucunda istenen çoğunluğun elde edilemeyeceği anlaşıldığından, bu karar tasarılarının geri çekilmesi sonrasında üçüncü oylamada sağlanan üçte iki çoğunluk, ancak ABD'nin tehdit ve baskıları sonucu saf değiştiren bir grup ülkenin desteğiyle elde edilebilmiştir. Nitekim Haiti, Liberya ve Filipinler gibi bu tasarıya 'hayır' oyu vermeyi planlayan üye devletler, baskılar sonucu söz konusu karar tasarısına müspet oy vermişlerdir.⁶ Bu durum, kuşku yok ki, BM Kurucu Andlaşması'nın, devletlerin uluslararası ilişkilerinde askerî güce ya da güç tehdidine başvurmasını yasaklayan 2(3). maddesinin açık bir ihlâli niteliğindedir. Nitekim o dönemde şekillenmiş olan teamül hukuku kuralları çerçevesinde, kaba güce ya da tehditle elde edilen bir toprak parçası ya da örneğin akdedilen bir uluslararası anlaşma, hukuken geçersizdir. Bu 'tuhaf' kararlar ilgili olarak vurgulanması gereken bir başka husus, kararın self-determinasyon hakkının kelimenin tam anlamıyla 'ters yüz edilmesi' anlamına gelmesiydi. Geçmişte sömürge yönetimi ya da yabancı bir gücün işgali altında bulunan ülkelerde hâkim olan etnik ya da dinî çoğunluğun self-determinasyon hakkı çerçevesinde kendi tercih

[5] Resolution 181, A/RES/181(II), 29 November 1947, <http://domino.un.org/UNISPAL.NS-F/181c4bf00c44e5fd85256cef0073c426/7f0af2bd897689b785256c330061d253!OpenDocument>

[6] Roger Garaudy, *The Case of Israel: A Study of Political Zionism* (Londra, Shorouk International, 1983), ss. 48-49.

ettiği bir statüyü seçebileceği hususu İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası hukukun yerleşik bir kuralı hâline gelmiş bulunmaktaydı. Böylece her 'halk'ın sömürgecilik ya da yabancı işgal sonrasında kendi geleceğini belirleme hakkı, tüm coğrafyalarda bir ülkede hâkim olan sayısal çoğunluğun tercihleri doğrultusunda hayata geçirilmiştir. Bu bir bakıma seçimler yoluyla halk çoğunluğunun desteğini elde eden siyasî güçlerin ülke yönetimine gelmesi anlayışı ile paralellik arz etmektedir. Bunca Yahudi göçüne rağmen 1947 yılında Filistin'de yaşayan iki milyon kadar nüfusun üçte ikisini, tüm Filistin topraklarında, söz gelimi, Irak ya da Ürdün gibi, tek bir devletin kurulması hususunda kararlılık sergileyen Araplar teşkil etmekteydi.⁷ Söz konusu çoğunluk tabiatıyla Filistin'in bölünmesine tamamen muhalifti. Dahası, bu karara Türkiye dâhil tüm bölge ülkeleri ve İslam dünyasına mensup başka devletler karşı çıkmaktaydı. Ne var ki, bütün bu hakikatleri göz ardı eden Genel Kurul, Filistin'i Araplar ve Yahudiler arasında taksim eden 181 sayılı kararı almıştır. Bunun self-determinasyon hakkının açık bir ihlâli olduğu açıktır. Konunun self-determinasyon açısından çarpık olan bir başka yönü ise, Filistin'de yalnızca nüfusun üçte birini teşkil eden Yahudilere bu toprakların yüzde 56,5'inin tahsis edilmesi, buna karşılık üçte ikilik çoğunluğu oluşturan Araplara yalnızca bölgenin yüzde 43'ünün tahsis edilmesidir. Üstelik bu dönemde Filistin'de Yahudilere ait arazi miktarı toplam arazinin yüzde 7'sinin altında bulunmaktaydı.⁸ Dolayısıyla, meseleye nasıl bakılırsa bakılsın, bu paylaşımın âdil ve mâkûl bir taksim olmadığı ve bu yönüyle de self-determinasyonun hakkının ihlâli niteliğinde olduğu açıktır.

Taksim kararının alınması sonrasında Haganah, Stern, ve İrgun gibi Siyonist terör örgütleri Filistinlilere yönelik saldırılarını daha da arttırdılar. Böylece daha mandater İngiltere bölgeyi terk etmeden, Taberiye, Hayfa, Yafa, Akra ve Safed gibi Arap yoğunluklu bölgeler manda idaresinin kayıtsız bakışları altında Siyonist güçlerce ele geçirilmiş bulunmaktaydı. Daha da ötesi, İsrail'in kuruluşunun 14 Mayıs 1948'de ilân edilmesiyle birlikte Siyonist güçlerin Filistinlilere yönelik etnik temizliği daha büyük bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte sadece Taksim Planı'nda Yahudilere bırakılan topraklarda değil, Araplara bırakılan toprakların da bir kısmında Filistinlileri hedef alan kitlesel katliamlar gerçekleştirilmiş, birçok Filistin köyü tarumar edilmiş, çok sayıda Filistinli cebrî olarak topraklarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu yaşananları önlemek amacıyla Arap Birliği bünyesinde alınan bir kararla bölgeye komşu Arap ülkelerinden pek de iyi teçhiz edilmemiş

[7] Interactive Encyclopedia of the Palestine Question, *a.g.e.*

[8] Palestine Remembered, "Jewish Owned Land as of 1947", <https://www.palestineremembered.com/Acre/Maps/Story571.html>

ve aralarında koordinasyon sorunu olan askerler sevk edilmiştir. Ne var ki 1948-1949 yıllarında vuku bulan bu ilk Arap-İsrail savaşında daha iyi eğitilmiş ve daha gelişmiş silahlara sahip olan Siyonist güçler savaş meydanından zaferle çıkarak, Necef, kuzey Celile, Lid, Remle, Batı Kudüs, ve Gazze'nin doğusunda kalan bir takım topraklar dâhil olmak üzere Filistin'de Araplara bırakılan toprakların yarısından fazlasını ele geçirmiştir. Savaşın hemen ardından işgalci İsrail ele geçirdiği toprakları ülkenin diğer kısımlarıyla bütünleştirme çabası içine girmiş, buraları Yahudileştirmek için Araplara karşı saldırılarda bulunmuş, kıyımlar gerçekleştirmiş ve tehditler politikaları hayata geçirmiştir. Bu habis stratejilerle kısa süre içinde kendi yasalarını ve kurumlarını bu topraklara da teşmil etmiştir.

Oysa İsrail'in askerî güç kullanımı yoluyla elde ettiği bu topraklardaki hukukî varlığı 'geçici' bir *muharip işgalci* statüsü olup, *jus ad bellum* ve *jus in bello* kuralları gereği işgalcinin bu topraklardan kısa bir süre içinde çekilmesi gerekmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, BM Andlaşması'na göre devletlerin uluslararası ilişkilerinde askerî güce başvurusu ya da bu yönde bir tehditte bulunması hukuken yasaklanmıştır. Yine 1945 sonrasında yerleşmiş bir uluslararası hukuk normu olarak, askerî güç kullanımı yoluyla toprak elde etmek *a fortiori* olarak yasaklanmış bulunmaktaydı. Nitekim 1970'te BM Genel Kurulunca konsensüsle kabul edilen Dostça İlişkiler Bildirgesi⁹ ile 1974'te yine benzer biçimde kabul edilen Saldırganlığın Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı¹⁰ açıkça saldırganlık yoluyla toprak kazanımının hukuken tanınmayacağını ifade etmiştir.

İsrail-Filistin sorununu uluslararası hukuk bağlamında ele alan çalışmaların hem ülkemizde hem de ülkemiz dışında kahir ekseriyeti, Siyonist güçlerin 1967 Savaşı'ndan önce Filistin topraklarının büyük bir bölümünü kaba güç yoluyla ele geçirdiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Dahası, aynı çevreler, genelde İsrail'in hukuksal kökenlerini sorgulamaktan uzak durmakta, Siyonist varlığı bir bakıma 'normal' bir devlet gibi kabul etmektedir. Bu demektir ki, hâkim literatür, hukukî tartışmaları yalnızca İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu, Filistin'in yüzde 22'sine tekabül eden Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'yi kapsayan toprak parçası ile sınırlı tutmaktadır.¹¹ Bu haksız ve İsrail'i kayıran tutum, ne

[9] Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 24 Ekim 1970, <https://digitallibrary.un.org/record/202170?v=pdf>

[10] UN General Assembly Resolution No. 3314, Definition of Aggression, 14 Aralık 1974, <https://digitallibrary.un.org/record/190983?v=pdf#files>

[11] BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967'de almış olduğu 242 kararda, "İsrail silahlı güçlerinin son çatışmada ele geçirdikleri topraklardan çekilmesini" talep etmiştir. Ne var ki, Siyonist devlet bağlayıcı olduğu şüphe götürmeyen bu kararın gereğini bugüne dek yerine getirmiş

yazık ki, devletlerin de büyük çoğunluğunun benimsediği tutumdur. Sorunu Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te yasadışı olarak inşa edilen işgalci Yahudi yerleşim birimleriyle sınırlamak, hem Filistin halkına karşı işlenen tarihî haksızlıklara karşı duyarsızlığın bir göstergesidir hem de bu büyük 'yarayı' iyileştirme konusundaki karamsarlığın belirtileridir.

Soykırımcı, Irkçı, Saldırgan ve Haydut Bir Devlet Olarak İsrail

İsrail'in kökeni itibariyle yasallığı çok kuşkulu olan bir devlet olduğu izahtan varestedir. Ayrıca, Siyonist devletin mevcut ülkesel sınırlarının da uluslararası hukukun vahim ihlalleri neticesinde belirlendiğine ilişkin de şüphe yoktur. Öte yandan, bu devletin yalnızca kökeni itibariyle değil, kuruluş yılı olan 1948 sonrasında da, uluslararası hukuku sürekli olarak ihlâl etmesi nedeniyle, bir **haydut devlet** olarak tanımlanmasının daha isabetli olacağını ileri sürmek doğru olacaktır.

İsrail, bitmez tükenmez işgal ve saldırganlıkları karşısında, az sayıda da olsa, kabul edilen BM Güvenlik Konseyi kararlarının hiçbirisinin gereğini bugüne dek yerine getirmiş değildir. Bugün bile işgali altında tuttuğu -1967 sınırları içinde yer alan- Filistin (Doğu Kudüs, Batı Şeria; Gazze), Suriye (Colan tepesi ve etrafındaki bazı bölgeler) ve Lübnan (Şeba çiftlikleri) topraklarından çekilmemekte ısrar etmektedir. İsrail'i en çok ürküten şey, kendisine bölgenin jandarması rolü veren ve varlığını korumayı ve kollamayı en temel bir strateji olarak belirleyen ABD'nin, İsrail'i Arap dünyasıyla âdil bir barış yapmaya icbar etme olasılığıdır. O nedenledir ki, İsrail yönetimi ve lobileri, Amerikan yönetimlerini onlarca yıldır âdeta abluka altına almış bulunmaktadır. İsrail'in uluslararası hukukun "egemenlik", "devletlerin toprak bütünlüğüne saygı", ve "uluslararası ilişkilerde askerî güç kullanımının yasaklanması" gibi en temel normlarını ve BM gibi önde gelen uluslararası örgütleri yok sayma stratejisi öyle bir noktaya varmıştır ki, bu devlet kendileriyle sınırdaş olmadığı Uganda, Irak, Tunus ve Sudan gibi devletlerin topraklarında bile (sırasıyla 1976, 1981, 1985 ve Ocak 2009'da) askerî operasyonlar düzenlemekten çekinmemiştir.

Gazze'yi 2007'den bu yana âdeta bir açık hava hapishanesine çevirmiş olan abluka bugün de Siyonist devletçe acımasızca uygulanmaktadır. İsrail işgali altındaki Batı Şeria'da ise halk, yeni yasa dışı yerleşimler ve bitmez tükenmez zulüm ve baskıların yol açtığı aşağılanmışlık ve mahrûmiyet kıskacında çile tüketmektedir. Ufukta barışa ilişkin hiçbir işaret yoktur. Hem 1993'te başlayan **Oslo barış süreci** hem de ABD'nin 2003'te sunduğu **Yol Haritası** mevcut yaraya merhem olmaktan uzak olmuştur. İsrail'de 2022'nin sonlarında iktidara gelen Benjamin Netan-

değildir. (<http://unscr.com/files/1967/00242.pdf>)

yahu başbakanlığındaki aşırı sağcı koalisyon hükümeti, bazı kesimlerin yeşertmeye devam ettiği barış umutlarını da ortadan kaldırmıştır. Yakın geçmişte en azından masa üzerinde duran iki devletli çözüm seçeneği, hem İsrail yönetiminin hem de İsrail kamuoyunun kahir ekseriyetinin gündeminden bugün artık tamamıyla çıkmış durumdadır.

7 Ekim 2023 sabahında Filistinli mücahitlerce abluka altındaki Gazze topraklarından Siyonist işgalciye karşı gerçekleştirilen El-Aksa Tufanı isimli askerî harekât karşısında hezimete uğrayan İsrail, tepki olarak 'tüm' Filistinlileri cezalandırmak ve yeni toprak kazanımları sağlamak amacıyla Gazze'ye ve Gazze halkına karşı 7 Ekim'den bu yana devam eden bir soykırım saldırısı başlatmıştır. Ocak 2025 itibarıyla Gazze'de 50 binden fazla Filistinli katledilmiş, 110 binden fazlası yaralanmıştır. Bu zaman zarfında Gazze hemen hemen bütünüyle yıkıma uğratılmış, halk açlığa, susuzluğa ve ilaçsızlığa mahkûm edilmiştir. Siyonist güçlerce Gazze halkına karşı işlenen bu cürümler karşısında sessiz kalan dünya, Filistin halkını bir kez daha mağdur eden 'ihanetler silsilesi'nin âdetâ gizli işbirlikçisi olmuştur.

Siyonizm'in utanç verici tarihinin ortaya koyduğu tablo açıktır : 'İsrail' ve 'barış' kelimeleri bir araya getirilemeyecek denli iki zıt kutup teşkil etmektedir. İsrail ne geçmişte ne de bugün Filistinlilerle ve komşu Arap yönetimleriyle barışçıl ilişkiler kurma niyetindedir. Uluslararası hukukun yerleşik birçok normunu ve uluslararası karar mekanizmalarının sunabileceği potansiyel çözüm çerçevelerini elinin tersiyle iten ve yalnızca kendi kurallarına göre davranan bu terör devletini yönetenlere, uluslararası camia tarafından –en azından 2023-2025 yılları arasında gerçekleşen Gazze soykırımı öncesinde- 'devlet adamı' muamelesi yapılması, anlaşılabilir bir tutum değildir. İnsanın insan olarak değerine ve insan haklarına bu denli vurgunun yapıldığı bir tarih diliminde, İsrail soykırımcılığına, ırkçılığına, sömürgeciliğine ve saldırganlığına karşı, Batılı mütehakkim güçlerin ve onların güdümü altındaki uluslararası kurumların üç maymunları oynaması, insanlık adına utanç vericidir.

Oslo 'Barış Süreci', Siyonist devletle yapılacak müzakerelerin Filistin halkının özgürlük mücadelesine herhangi bir katkı sağlama-yacağını ibret verici bir biçimde göstermiştir. Bu sözüm ona 'barış süreci' Filistin halkının devletleşmesine hiçbir fayda sağlamadığı gibi, Filistin halkı ile Filistinli siyasî gruplar arasında son derece tehlikeli yeni bölünmelere kapı aralamıştır. Saçılan yeni fitne tohumları ve ortak mücadele zemininin terk edilmesi neticesinde Siyonist yapı 'barış yoluyla' âdetâ 'askerî zafer' kazanmışçasına yeni kazanımlar ve mevziler elde etmiştir. Aşağıda tafsilatlı biçimde Filistin'in özgürlük mücadelesi

ve geleceği bağlamında ele alınan Oslo 'barış süreci', İsrail'e ve başta ABD ve İngiltere olmak üzere onun uluslararası destekçilerine karşı Filistin topraklarında sömürgeci-yerleşimci işgalin sonlandırılması yolunda zafere ulaşmak için, 'direniş' dışında hiçbir seçeneğin mevcut olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Oslo Anlaşmaları: Tarihî arka plan, anlaşmaların muhtevası, başlıca çarpıklıklar

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) 1990'ların başlarında İsrail'le Oslo müzâkerelerini başlatmasının ardındaki en önemli nedenlerden birisi, bu örgütün o dönemde hem bölgesel ve uluslararası düzeyde yalnızlaşmış olması hem de sahada etkisini ve nüfuzunu kaybetmeye başlamasıydı. Oslo'yla başlayan süreçte, FKÖ, işgal altındaki Filistin topraklarına dönme imkânı buldu. Bu dönemde Filistinlilerin bir çoğu yakın bir gelecekte bağımsız bir devlet kurabileceklerine inandılar. Ne var ki, bu beklentiler Oslo sürecinin büyük krizlerle örülü olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.¹²

Oslo Anlaşmaları, 13 Eylül 1993 tarihinde imzalanan Geçici Öz-yönetim (Self-Government) Düzenlemeleri Hususunda İlkeler Beyannamesi ve 1990'lı yıllarda taraflar arasında imzalanan anlaşmalar ve protokollerden oluşmaktadır.¹³ 1993'te imzalanan Oslo Anlaşması ve, bunun ardından, *inter alia*, 1995'te imzalanan Batı Şeria'ya ve Gazze Şeridi'ne İlişkin İsrail-Filistin Geçici Anlaşması (Oslo II), tarafların işgal topraklarında sahip olacakları yetkileri düzenlemiş ve, yanı sıra, Oslo'yla birlikte kurulan Filistin Otoritesi'nin deruhte edeceği görev ve sorumlulukları belirlemiştir. Taraflar, Oslo çerçevesinde, beş yıllık bir ara-dönem üzerinde uzlaşıırken, nihâî sınırlar, Kudüs'ün statüsü, işgalci Yahudi yerleşimleri ve mültecilerin durumu gibi en netâmeli konu alanlarının müzâkeresini ileri bir tarihe ötelemişlerdir. Bu 'ertelemenin' yaslandığı temel mantık, İsrail ve Filistin tarafları arasında, en başta, güvenlik ve iktisat alanındaki küçük ölçekli işbirliğinin zaman içinde aralarında belli bir güven ortamı oluşturacağı, bunun da daha netâmeli olan konularda tarafların uzlaşabileceği bir ortak noktanın

[12] Ghaith al-Omari, "Oslo's Mangled Legacy", *The Cairo Review of Global Affairs*, Kış 2019, <https://www.thecairereview.com/essays/oslos-mangled-legacy/>

[13] Oslo 'barış süreci'nin hukuksal çerçevesini oluşturan başlıca uluslararası hukuk metinleri şunlardır: Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements ("Oslo Agreement"), 13 Eylül 1993, <http://www.refworld.org/docid/3de5e96e4.html>; Gaza-Jericho Agreement, Annex IV, Protocol on Economic Relations between the Government of the State of Israel and the P.L.O., representing the Palestinian people, Paris, 29 Nisan 1994, <https://israelipalestinian.procon.org/sourcefiles/1994ParisProtocol.pdf>; Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip, Washington, D.C., 28 Eylül 1995, https://ecf.org.il/media_items/624; The Wye River Memorandum, 23 Ekim 1998, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20PS_981023_The%20Wye%20River%20Memorandum.pdf

bulunmasını mümkün kılacağı idi. Bu geçiş süreci Mayıs 1999'da sona erecekti. Bu anlaşmaların nihâî amacı ise, en azından Filistinlilerin bakış açısına göre, açıkça bu metinlerde ifade edilmemekle birlikte, Batı Şeria'da ve Gazze'de bir Filistin devletinin kurulmasıydı.¹⁴

Filistinlilerin Oslo sürecine ilişkin başta gelen iki beklentisinden birisi, İsrail'in beş yıl içinde işgal altında tuttuğu Filistin topraklarından bütünüyle çekilmesi ve böylece Filistinlilerin uluslararası hukuktan kaynaklanan hukukî ve siyasî haklarının tanınmasıydı. Diğer beklentileri ise, Batı Şeria'da, Doğu Kudüs'te ve Gazze'de yeni işgalci yerleşimlerin inşâsının durdurulmasıydı.¹⁵ Oslo sürecinde İsrail ve Filistin tarafları arasındaki ana uyuşmazlık konusu, Batı Şeria'da ve Gazze'de bir Filistin devletinin kurulup kurulmayacağı meselesi oldu. Oslo, tarihî Filistin topraklarının yüzde 78'ini İsrail'in egemenliğine bırakmıştır. Bu durum, kaçınılmaz olarak Filistinlilerin İsrail karşı-sındaki hareket alanını ziyâdesiyle kısıtlamıştır. Nitekim o gün ya da bugün Filistinlilerin Batı Şeria'daki tüm işgalci yerleşimcilerin burayı terk etmesi hususunda ısrarcı olması hâlinde, bu durumda, Siyonistlerin ve onları destekleyenlerin Filistinlileri 'inatçı' ve 'radikal' olmakla suçlayacakları hemen hemen kesindi/r. Filistinlilerin tarihî Filistin topraklarına ilişkin iddia ve taleplerinden Oslo'da bu denli kolaylıkla vazgeçmeleri, içine sıkıştırıldıkları bir tuzaktan başka bir şey değildi. Bu açmaz bugün de devam etmektedir.¹⁶

Oslo'nun yaslandığı mantığa göre, Filistin Otoritesi'nin kontrolü altında bulunan topraklar tedricen genişleyecek; buna paralel olarak da işgalci İsrail söz konusu Otorite'nin yetki alanına bırakılan yerlerden çekilecekti. 1995'te imzalanan Oslo II'ye göre, Batı Şeria'nın yüzde 18'ini oluşturan ve daha ziyâde büyük yerleşim yerlerini ihtiva eden A bölgesinde hem sivil hem de askerî yönetim Filistin Otoritesi'nin elinde olacaktı. Buna karşılık, Batı Şeria'nın yüzde 21'ini oluşturan B bölgesinde sivil yönetim Filistinlilerde, askerî yönetim ise İsrail'in elinde olacaktı. Batı Şeria'nın C bölgesi olarak tanımlanan bölgeleri ise, hem sivil yönetim hem de askerî olarak bütünüyle İsrail'in kontrolü altında olacaktı. Zaman içinde A bölgesinin kapsamı genişletilecek ve nihâî olarak İsrail güçleri Batı Şeria'yı terk edecekti. Ne var ki, Oslo sürecinin doruğa çıktığı 1999 yılında bile, Filistin Otoritesi'nin kontrolü

[14] Khaled Elgindy, "Oslo's 20-year legacy of failure lives on", *Aljazeera America*, 13 Eylül 2013, <http://america.aljazeera.com/articles/2013/9/13/oslo-s-20-year-legacyoffailureliveson.html>

[15] "From Failed to Fair Learning from the Oslo Accords to foster a new rights-based approach to peace for Palestinians and Israelis", Oxfam Briefing Paper, Kasım 2019, s. 3, <https://policy-practice.oxfam.org/resources/from-failed-to-fair-learning-from-the-oslo-accords-to-foster-a-new-rights-based-620904/>

[16] Raef Zreik, "The Oslo trap: How the PLO signed its own death warrant", *+ 972 Magazine*, 11 Eylül 2023, <https://www.972mag.com/oslo-accords-plo-trap/>

altında bulunan topraklar, Batı Şeria'nın yüzde 40'ından fazlası olmadı. Üstelik Filistin Otoritesi Batı Şeria'nın yüzde 21'ini oluşturan B bölgesinde güvenlik yetkisini İsrail'le paylaşmak durumundaydı. Filistin toprakları, 2000'li yıllarda, yasa dışı yerleşimlerin yanı sıra, İsrail'in kurduğu kontrol noktaları ve serbest dolaşım hakkına yönelik olarak konan yasaklar ve kısıtlamalar nedeniyle parçalanmış bulunmaktaydı. 2000 yılında başlayan İkinci İntifada ise İsrail'in Filistinlilere yönelik tutumunu daha da sertleştirmiş, Filistin Otoritesi'nin kurumsal yapısının ve fizikî gücünün İsrail'in şiddet politikaları sonucu önemli ölçüde tahrip olmasına ve söz konusu yönetimin gücünün iyice budanmasına yol açmıştır.¹⁷

Oslo'nun temel varsayımı, Oslo çerçevesinde imzalanacak olan anlaşmaların geçici olacağı ve işgal topraklarında İsrail tarafınca yeni oldubittilere tevessül edilmeyeceğiydi. Ne var ki, durum hiç de beklendiği gibi olmadı. İsrail'in Batı Şeria'da inşâ ettiği işgalci yerleşimler bu dönemde büyük bir artış gösterdi. Nitekim söz gelimi, 2013 yılında gelindiğinde, yerleşimci sayısı Oslo sonrasında iki katına, yâni 270,000'den 560,000'e çıktı.¹⁸ İşin tuhafı yerleşimci yayılmacılık devam ederken taraflar bu toprakların gelecekteki statüsünü müzâkere etmekteydi. Böylece İsrail'in Oslo sonrasında sahada yol açtığı değişiklikler nedeniyle bu düzenlemenin yaslandığı mantık tersyüz olmuş oldu: Oslo sonrasında zaman içinde, tarafların daha netâmeli konuları çözmelerinin kolaylaşacağı umulurken, Kudüs'ün statüsü ve sınırlar gibi konularda tarafların uzlaşmaya varması daha da zorlaştı.¹⁹

Uzun süre Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Yürütme Komitesi üyeliği yapan Prof. Hanan Ashrawi, iki devletli çözümün bugün uygulanabilir bir çözüm olmaktan çıktığını ileri sürmektedir. O'na göre, işgal topraklarını bütünüyle kuşatmış olan ayırım yolları, yasadışı yerleşimler, ve Siyonistlerin ellerindeki topraklar ortada dururken, devletten söz etmek mantıklı değildir. İşgal topraklarındaki tepeler ve su kaynakları da işgalcilerin elindedir bugün. Ashrawi'ye göre, Filistin halkının self-determinasyon hakkı tartışılmaz. Lâkin tarihî Filistin topraklarının çok küçük bir bölümünde kurulacak olan bir 'devlet', devletten başka her şeye benzeyecektir.²⁰

Bugün daha iyi anlaşıldığı üzere, Oslo aslında çarpık bir mantık üzerine binâ edilmiştir. Oslo çerçevesinde İsrail ile Filistin arasında

[17] Elgindy, *a.g.e.*, 2013.

[18] 2024 itibarıyla Batı Şeria'da ve Doğu Kudüs'te işgalci Yahudi yerleşimci sayısının 950 bin civarında olduğu düşünülmektedir.

[19] Elgindy, *a.g.e.*, 2013.

[20] Meron Rapoport, "I told Arafat: Israel will promise you an inch and not give you a milimeter", 13 Eylül 2023, <https://www.972mag.com/hanan-ashrawi-oslo-accords/>

günü birlik, yâni, rutin işbirliklerinin, örneğin, güvenlik alanında ya da iktisadî sahada işbirliğinin, zaman içinde taraflar arasında güveni arttıracak ve gelecekte daha önemli konularda uzlaşmaya kapı aralayacak varsayılmıştır. İsrail'in Oslo sürecinde kendisini daha fazla güvende hissetmesi sonucunda 'risk alarak' işgal topraklarını tedricen Filistinlilere devredeceği ve başka bazı tavizlerde bulunacağı düşünülmekteydi. Benzer biçimde, Filistinlilere sağlanacak ekonomik desteklerin bu topluluk içinde Oslo yanlısı eğilimleri güçlendireceği umulmaktaydı. Bu beklentiler ne yazık ki gerçekleşmedi. Aslında bu beklentilerin boş umutlar olduğu daha başlangıçta belliydi, çünkü Oslo barış sürecinde İsrail'in göz ardı ettiği asıl gerçek, bu sürecin başarılı olabilmesi için işgal ettiği topraklardan çekilmesi, sömürgeci-yerleşimci politikalarından vaz geçmesi ve Filistinlilerin haklarını yok saymaktan vaz geçmesi gerektiği idi.²¹

Oslo anlaşmaları Siyonist işgalci rejimin Filistinlilerin uluslararası hukuk çerçevesinde sahip olduğu haklara atıf yapmaktan mümkün olduğunca kaçındığını da gözler önüne sermiştir. Bu yönüyle de Filistin'in özgürlük mücadelesini dar bir alana hapsetme fikriyatını yansıtmaktadır. Oslo anlaşmalarının uluslararası hukuka atıf yapmaktan uzak durması, bir bakıma, sorunun iki taraflı olduğunu ve üçüncü tarafların bu çatışmaya taraf olmaması gerektiğini ihsas etmektedir. Bu, bir bakıma tuhaftı çünkü Oslo süreci başta ABD olmak üzere üçüncü tarafların da bu soruna müdahil olmasıyla başlamıştı. Oslo'nun üçüncü tarafları göz ardı etmesi, aynı zamanda, bu anlaşmaların uygulanmasının denetlenmesini ve taraflara sorumluluklarını yerine getirip getirmedikleri hususunda onlara hesap sorulabilmesini imkânsız hâle getirmekteydi.²²

Oslo'ya ilişkin bir başka çarpıklık ise, İsrail'in, Oslo çerçevesinde çekilmesi gereken yerlerden çekilmeyi reddetmesi hâlinde, Filistin tarafının önünde ne tür seçenekler olduğunun belirtilmemiş olmasıydı. Başka bir deyişle, İsrail'in, (1967'de) işgal ettiği Filistin topraklarındaki askerî varlığına son vermemesi ve/veya iki devletli çözüme karşı çıkması hâlinde, Filistin tarafının işgalciye karşı ne tür hukukî haklara sahip olacağı, ne tür karşı tedbirler alabileceği veya İsrail'i bu hususlarda harekete geçirebilmek için, uluslararası yargısal mekanizmalar başta olmak üzere, ne tür barışçıl çözüm yöntemlerine başvurulabileceği hususu, Oslo düzenlemelerinde boşta bırakılmıştır. Nitekim 1990'ların sonlarında gelindiğinde, İsrail, Oslo anlaşmaları çerçevesindeki

[21] Khaled Elgindy, "30 years on, Oslo's legacy of failure", Middle East Institute, 13 Eylül 2023, s. 2, <https://www.mei.edu/publications/30-years-oslos-legacy-failure>

[22] "From Failed to Fair Learning from the Oslo Accords to foster a new rights-based approach to peace for Palestinians and Israelis", Oxfam Briefing Paper, Kasım 2019, ss. 17-18, <https://policy-practice.oxfam.org/resources/from-failed-to-fair-learning-from-the-oslo-accords-to-foster-a-new-rights-based-620904/>

yükümlülüklerini durdurmuş ve yasa dışı Yahudi yerleşimlerini işgal topraklarında inşâ etmeye devam etmiştir. Aradan bunca yıl geçtiği hâlde, İsrail'in Filistin'e dâir hemen hemen her şeyi - karayı, denizi, havayı, sınırları, kaynakları- denetim altında tutmaya devam ettiği herkesin mâlûmudur. İsrail'in Filistinlilere devrettiği tek şey, işgal altındaki toprakların bir kısmında yönetimi Filistin Otoritesi'ne bırakmasıydı. İsrail bunun bile kendi menfaati için yapmıştır: bu Otorite Filistinlilerin İsrail'e karşı herhangi bir 'tehdit oluşturmaması' engelleyecekti. Filistin Otoritesi'ne verilen bu sınırlı 'yetki'nin arkasında yine Demokles'in kılıcı gibi İsrail'in fiiliyatta sahip olduğu yetkiler vardı. Bütün bu dengesizliğe karşın, İsrail, işgal topraklarındaki Yahudi yerleşimlerini durdurma hususunda bile herhangi bir taahhütte bulunmuş değildi. Ortada Filistinliler için bir açmaz olduğu açıktı: yeniden silâhlı mücadeleye dönülemezdi; lâkin ufukta bağımsız bir devlete gidiş de gözükmemekteydi. Şayet FKÖ bu ümitsizlik cenderesi içinde yeniden silâhlı direniş başlatsa idi, bu durumda, hem Siyonist rejim hem de başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere, hâkim küresel güçler, Filistinlileri 'terörist' olmakla suçlayabilecekti.²³

Oslo 'barış süreci'nin Siyonist işgalci güç lehine dengesiz ve çarpık bir anlaşmalar dizisine yaslandığı dikkate alındığında, başta 1993 tarihli Geçici Özyönetim Düzenlemeleri Hususunda İlkeler Beyannamesi (Oslo I) olmak üzere, bu anlaşmaların 'eşitsiz anlaşma'lar olduğunu ileri sürmek mümkündür. Sömürgeciliğin ve emperyalist dayatmacılığın uluslararası hukukça da kutsandığı dönemlerde, Avrupalı mütehakkim güçler (düvel-i muazzama), sahip oldukları askerî üstünlüğe dayanarak, Batı-dışı coğrafyalarda bulunan, söz gelimi, Osmanlı devleti, Japonya ve Çin gibi kadim devletlere uzun bir süre kendi menfaatlerini yansıtan iktisadî ve siyasî anlaşmalar dayattılar.²⁴ Bu tür anlaşmaların en bilinen örnekleri, kapitülasyonlardı. Güçlünün aynı zamanda 'haklı' sayıldığı, cebir yoluyla karşı tarafın imzaya icbar edildiği, muhteva itibarıyla 'saldırgan' tarafın tek taraflı haklar ve imtiyazlar elde ettiği bu tür anlaşmalar klasik uluslararası hukuk döneminde yaygındı. 'Eşitsiz anlaşmalar', devletlerin eşitliği ilkesine yaslanan, savaşı ve saldırganlığı yasaklayan bir andlaşma üzerine binâ edilmiş olan Birleşmiş Milletler döneminde bir hukuk ihlâli olarak kabul edilmiştir. O yüzdendir ki, bir 'eşitsiz anlaşma' örneği olarak Oslo I'in ve ona bağlı diğer anlaşma ve protokollerin yasallığı çok kuşkuludur. Bunun nedeni çok açıktır: bu anlaşmalar ABD ve İsrail tarafından Filistinlilere dayatılmış; Filis-

[23] Zreik, a.g.e.

[24] Eşitsiz anlaşmalar konusunda, bakınız Fariborz Nozari, *Unequal Treaties in International Law* (Stockholm, S-Byran Sundt & Co, 1971); Michael R. Auslin, *Negotiating with Imperialism: The Unequal Treaties and the Culture of Japanese Diplomacy* (Harvard University Press, 2016); Jianlang Wang, *Unequal Treaties and China* (Enrich Professional Publishing, 2015).

tinliler çeşitli tehditlerle âdeta köşeye sıkıştırılmış; Oslo sürecinde 'arabulucu' rolüne soyunmuş olan ABD tarafından tamamen işgalci Siyonist devletin öncelikleri doğrultusunda taslaklar hazırlanmış; ve, başta Oslo I olmak üzere, bu anlaşmalara İsrail'i hemen hemen her konuda imtiyazlandıran hükümler konmuş; dahası, işgalci İsrail'in yükümlülüklerini rahatlıkla savsaklamasına imkân verecek muğlak ifadeler bu metinlerin her yanına serpiştirilmiştir. Buna karşılık, Oslo düzenlemelerinde Filistinlilerin İsrail karşısındaki yükümlülükleri, son derece dengesiz biçimde, hem külfetli ve ağır olmuş hem de şüpheye pek yer vermeyecek denli kesin ifadeler şeklinde kaleme alınmıştır. O nedenle Oslo'nun 1990'larda bir 'eşitsiz anlaşma' örneği olarak hem Filistin liderliğince hem de uluslararası toplumca açık bir uluslararası hukuk ihlâli olarak reddedilmesi gerekirdi.

Hanan Ashrawi, bugünden bakarak geçmişin muhâsebesini yaparken, Oslo düzenlemelerini ve Oslo sürecini çok sert bir biçimde eleştirmektedir: Ne İsrail ne de Batı, Oslo'da verilen sözleri yerine getirmiştir. Ashrawi, İsrail'in Oslo sonrasında da sınır tanımayan zorbalıklarını ve buna karşılık hâkim Batılı güçlerin bu süreçteki kahredici sessizliğini, şu sözlerle ifade etmektedir.

A bölgesinde bile [İsrailliler] ne zaman isterlerse girerler, kapıları kırarlar, insanları tutuklarlar ve öldürürler...Ben size pek çok sorundan söz edebilirim, ne ki [Oslo Anlaşmalarında] ne hesap sorulabilirlik, ne tahkim, ne denetim ve doğrulama vardı; İsrail istediği her şeyi yapabiliirdi. Amerikalılar ve Avrupalılar İsrail'e asla hesap sormadı.²⁵

İşin bir başka trajik boyutu ise, Oslo'yla birlikte, işgal politikaları, sömürgeci-yerleşimci stratejileri, sebebiyet verdiği vahim insan hakları ihlalleri, işlediği insanlığa aykırı suçlar ve savaş suçları, ve sistematik ırkçılığı nedeniyle 'uluslararası bir sorun' olan İsrail'in uluslararası düzeyde bu yönü itibarıyla daha az 'görünür' hâle gelmesiydi. Oslo 'barış süreci' başlayınca, Filistin sorununun çözüm yoluna girdiği düşünüldüğünden, İsrail'e yönelik olarak uygulanmakta olan uluslararası baskılar da azaldı. Oysa İsrail'in Oslo Anlaşmaları çerçevesinde yükümlenmiş olduğu tüm sorumlulukları bir müddet sonra görmezlikten geldiği ayan beyan ortaya çıkmıştı. Buna rağmen, hâkim uluslararası güçler, İsrail-Filistin sorununun çözüm yoluna girdiğini çünkü 'iki tarafın' da birbiri ile 'diyalog' içine girerek aralarındaki 'çatışma'yı' çözme iradesi gösterdiğini öne sürmekten geri durmamıştır. Bu aktörler hem İsrail'in yükümlülüklerinden çark ettiği gerçeğini görmek istememişler hem de bu 'iki taraf'tan birisinin 'sömürgeci bir devlet', diğersininse 'sömürge-

[25] *Rapoport, a.g.e.*

leştirilmiş bir halk' olduğu gerçeğini göz ardı etmişlerdir. Bu ikisinin arasındaki güç dengesizliği de dikkate alınmamıştır.²⁶

Oslo'nun Filistin toplumu üzerinde son derece yıkıcı etkileri olmuştur. Bunlardan birisi, Oslo sürecinin onların kendi tarihî ve coğrafi bağlamlarına daha fazla yabancılaşmasına tanıklık etmiş olmasıdır. Oslo nedeniyle Filistinliler sömürgeci Siyonistler tarafından tanımlanan bir dünyaya gözlerini açmak zorunda kalmışlardır. İsrail devlet politikaları Filistinlilerin bugünkü felâketler silsilesine yol açan geçmişi konuşmasını ya da sorgulamasını yasaklamıştır. Bu durum ise, hiç kuşku yok ki, Filistinlilerin kendi gerçeklerinden ve tarihî miraslarından daha fazla uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Sömürgecilik mağduru olan aktörlerin içinde yaşadıkları dünyaya ilişkin tasavvurlarını ifade etmelerinin önüne konan engeller, travmalara yol açan acılara sebebiyet vermiştir. Bu ise onların bulundukları topluma yabancılaşması sonucunu getirmiştir.²⁷

Oslo'nun bir başka sonucu, Filistin direnişini önemli ölçüde pasifize etmiş olmasıdır. Oslo sürecinin başlamasıyla birlikte Arap ülkelerinin İsrail'e yönelik olarak uygulamış olduğu ambargo ve başta FKÖ olmak üzere Filistinli silâhlı direniş örgütlerinin Siyonist işgalci gücü hedef alan direnişi önemli ölçüde tavsamıştır. Oslo gerçekte uzun soluklu Filistin mücadelesi açısından bir geri adım olmuştur. Nitekim Filistin tarafı bu süreçte kendilerine ait toprakları tümüyle sömürgeleştirmiş olan İsrail'in bu toprakların yüzde 78'indeki egemenliğini 'tanımış', ve tarihî Filistin topraklarının sadece yüzde 22'sinde bir Filistin devletinin kurulmasını sineye çekmek durumunda kalmıştır. Bu 'yeni' durum, Filistin direnişinin 1967 sınırları dışındaki topraklara ilişkin iddialarından vaz geçmesi ve 1967'deki işgal sınırları içindeki direnişten vaz geçip bütün enerjisini devletleşme çabasına hasretmesi ile sonuçlanmıştır. Oslo sürecinde Filistin liderliği enerjisinin önemli bir kısmını uluslararası diplomasiye yönlendirmiş ve bu çerçevede özellikle ABD'nin desteği elde edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan, Filistin Yönetimi, İsrail'le güvenlik alanında ve başka bazı alanlarda işbirliği yapmasına rağmen, her hususta Amerikan desteğini arkasına alan İsrail, Filistin devletinin kurulmasına izin vermemiştir.²⁸

Oslo süreci Filistin'in gerçek anlamda devletleşme sürecinin kurumsal, siyasî ve hukukî alt yapısını oluşturmaktan uzak olmuştur.

[26] Haidar Eid, "Solidarity with Anti-Apartheid Resistance in Post-Oslo Palestine", *Socialism and Democracy*, 2014, cilt: 28, sayı: 1, 113-122, s. 115.

[27] Khaldun Bsharas, "Heritage in Palestine: Colonial Legacy in Postcolonial Discourse", *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*, 2013, 302-319, s. 302.

[28] Abdel Razzaq Takritis, "Before BDS: Lineages of Boycott in Palestine", *Radical History Review*, sayı: 134, 2019, 58-95, s. 83.

Aslında Oslo düzenlemeleri çerçevesinde Filistin Otoritesi'nin işgal topraklarında bağlayıcı karar alma tekelini elinde bulundurması öngörülüyor değildi. Bunun yerine, Otorite, öncelikli olarak İsrail'in güvenlik kaygılarını tatmin etmek üzere belli işlevlerle donatılmıştı. Bu durum Filistin'i başka devletleşme örneklerinden ayırmaktadır. Filistin'de 'devlet-inşâsı'nın başta gelen göstergesi Oslo sonrası oluşturulan Filistin polis gücü olmuştur.²⁹ Barış süreci boyunca övgü konusu olan, Filistin yönetiminin merkezinde olduğu 'kurum inşâsı'nın, gerçekte uluslararası toplumun kurguladığı bir hayalden başka bir şey olmadığı zaman içinde ortaya çıktı. Neticede, bir devletin nüvesi olmak yerine, mâlî olarak iflâs durumuna gelmiş, meclisi toplanamayan, ve işgal topraklarında yönetimin Hamas ile El Fetih arasında bölündüğü tuhaf bir yapı ortaya çıkmıştır. Birleşik ve bütünlüklü bir Filistin devleti, beklenenin aksine, hayata geçirilememiştir.³⁰

Eylül 2023'te, yani Hamas'a bağlı silâhlı grupların (uluslararası toplumun büyük çoğunluğunun kabulü itibâriyle) İsrail topraklarında gerçekleştirdiği 7 Ekim'deki El Aksa Tufanı Harekâtı'ndan kısa bir süre önce, BM tarafından yayınlanan bir raporda³¹, Oslo sürecinin tam bir hayal kırıklığına yol açtığı ve Filistin devletinin kurulmasına ilişkin umutların suya düştüğü ifade edilmiştir. Bu raporda, bir yandan, İsrail ile Filistin arasında Oslo'dan kalan nihâî statü meselesinin çözümsüz kaldığı, bir yandan da (muhtemelen iki devletli çözümle noktalanması beklenen) ikili müzâkerelerin ufukta görünmediği belirtilmiştir. Başka bir deyişle, raporda, Filistin'in devletleşmesine ilişkin olarak hiçbir gelişmenin yaşanmadığı ifade edilmiştir. Pıtrak gibi boy veren yasa dışı Yahudi yerleşimleri, işgal topraklarının ülkesel bütünlüğünün darmadağın edilmesi, tarım faaliyetlerine ve dolaşım serbestisine getirilen kısıtlamalar, C bölgesinin bütünüyle İsrail'in kontrolünde oluşu, ve Filistin yönetiminin hareket alanını ve etki gücünü sınırlayan mâlî kısıtlamalar gibi nedenlerle, Filistinlilerin geleceğe dair kaygılı oldukları raporda belirtilmiştir. Yine raporda belirtildiği üzere, bu şartlarda geleceğe dair iyimser olmak mümkün değildir. İşgalin sona erebileceğine ilişkin hiçbir işaret yoktur. Rapora göre, bu sorunlar yumağı ile mücadele etmeye imkân verebilecek olan Oslo sürecinde Filistinliler için oluşturulan mekanizmalar ve kurumlar, işlevlerini önemli ölçüde yitirmiş bulunmaktadır.

[29] Husam Said Zomlot, "Building a state under occupation: the Palestinians and the living legacy of Oslo", *Contemporary Arab Affairs*, 2010, cilt: 3, sayı: 2, 180-192, s. 184.

[30] Elgindy, *a.g.e.*, 2013.

[31] UNSCO (The Office of the United Nations Special Coordinator for the Middle East Peace Process) Report to the Ad Hoc Liaison Committee (AHLÇ), 15 Eylül 2023, https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/unsco_ahlc_report_-_september_2023.pdf

Bir Strateji olarak Siyonizm'e Karşı Topyekûn Direniş ve Küresel Tecrit

Siyonist işgalciye karşı en doğru strateji, onunla müzakere etmek değil, mücadele etmektir. Böyle bir mücadele zemini, küresel düzeyde, öncelikli olarak BM içindeki yapıların ve mekanizmaların harekete geçirilmesini gerektirmektedir. İsrail'e yönelik olarak BM Güvenlik Konseyi'nce alınacak bir yaptırım kararı, kuşkusuz bu ülkeye büyük zarar verecektir. Ne var ki, en başta, ABD faktörü nedeniyle, böyle bir kararın alınabileceğine dair ufukta hiçbir işaret yoktur. İsrail'in 60 yıllık tarihi gösteriyor ki, uluslararası sistemin lordlarının ne bugün ne de yakın bir gelecekte, İsrail'e anlamlı bir barış yolunda baskı yapmak gibi bir niyeti vardır.

Gerçek şu ki, 20. yüzyılda insanlığın başına büyük işler açmış olan saldırgan ve ırkçı devletler ya da rejimler, hemen hiçbir zaman "uzlaşma" ve "yatıştırma" yoluyla bertaraf edilmiş değildir. Ne soykırımcı Hitler Almanya'sı ne de Pol Pot Kamboçya'sı, savaş-dışı yöntemlerle dize getirilebilmiştir. Güney Afrika'daki ırkçı rejim de, hem ülke içindeki direnişin hem de uluslararası ambargoların sonucunda çöktürülmüştür. Hitler'e karşı çok uzun süre izlenen "yatıştırma politikası"nın tam anlamıyla çökmesi sonucudur ki, Avrupa'yı kargaşaya sürükleyen Almanya'daki Nazi rejimine karşı yıllarca sürececek bir büyük savaş verilmesi gerekmiştir. Ancak bu türden bir kararlılık, hem Filistinlileri hem de bölge halklarını "İsrail" adı verilen *sorundan* kurtarabilecektir.

İsrail'e bugüne dek Arap dünyasınca verilen her taviz, beraberinde hep yeni tavizlere kapı aralamıştır. Benzer şekilde, Filistin tarafının bugüne dek 'barış' ve 'uzlaşma' adına Siyonist devlete sunduğu ve hep bir tavizkar tutumu yansıtan tüm öneriler ya da hâkim küresel güçlerce hemen her zaman İsrail yanlısı bir çerçeve içinde sunulan 'barış teklifleri' karşısında Filistin liderliğinin reddiyeci bir tutum almadığı durumlarda, hem Siyonist devletin uluslararası düzeyde sahip olduğu 'meşruiyet' çitası yükselmiş hem de Siyonistler ve onu arkalayan hâkim güçlerce Filistin'in özgürlük mücadelesini ters yüz eden yeni tavizlere zemin hazırlanmıştır. Sözüm ona İsrail ve Filistin arasında gerçekleşen 'barış' ve 'müzakere' süreçleri İsrail'in elinde tehlikeli bir 'silah'a dönüşmüştür. Nitekim 1993'te başlayan ve yukarıda tafsilatlı biçimde ele alınan Oslo 'barış süreci' bunun en ibret verici örneğidir.

Bilinmelidir ki, ortada çözülmesi gereken bir *Filistin sorununun* ziyâde, bir İsrail sorunu vardır. Kendisini küresel sistemin 'kutsal ineği' gibi gören bu saldırgan ve ırkçı devlet, kendisini ne uluslararası hukukla ve ne de herhangi bir ahlâkî ilkeyle bağlı saymaktadır. Kendisini

yaşadığı coğrafyaya mensup görmek bir yana, tüm komşularına karşı saldırgan politikalar geliştirmekte, birçoğuna yönelik olarak doğrudan ya da dolaylı güç kullanmaktadır. Siyonist devlet, kendisini, Orta Doğu coğrafyasını kendi süflî emellerine uygun olarak 'dizayn' etme 'imtiyazı' içinde görmekte, Batılı, ırkçı, oryantalist ve emperyalist bir güç olarak bulunduğu bölge içinde istisnai bir konuma sahip olmak istemektedir. Ayrıca, aynı Siyonist yapı, ABD ve İngiltere gibi dünyanın her yanında emperyalist ve saldırgan politikalar izleyen başka karanlık güçlerle girift ilişkiler içine girerek, yerkürenin her yanında anti-emperyalist direniş odaklarına karşı kirli operasyonlar yürütmektedir. Asla bu bölgenin aslî unsuru olmayan bu militarist, ırkçı ve yayılmacı yapının bugüne ortaya koyduğu performansla, komşularıyla sağlıklı ve yapıcı ilişkiler geliştirmek gibi bir niyetinin olmadığı defalarca ortaya çıkmıştır.

Bütün bu nedenlerle, İslam dünyasının Siyonist düşmana ve onun destekçilerine karşı ortaya koyması gereken 'direniş' ve 'topyekûn mücadele' sürecinde, hayata geçirmesi gereken yeni stratejinin başlıca unsurları şunlardır:

Birincisi, İsrail'in askerî, siyasî, malî, akademik ve medyayla ilintili tüm güç kaynaklarının olabildiğince eritilmesi, hem İslam dünyasına hem de başka Batı-dışı devletlerce aslî bir hedef olarak kabul edilmelidir.

İkincisi, Müslüman çoğunluklu ülkeler, İsrail'e itibar kazandıracak ya da ona *meşruiyet kılıfı giydirecek* hiçbir girişime destek olmamalıdır. Bu bağlamda, Müslüman aktörler, İsrail'in dostlarınca desteklenen sahte 'barış süreçleri'ne destek vermekten uzak durmalıdır. Bu sürecin hem İsrail'in tezlerine haklılık kazandırdığı, hem de ona uluslararası meşruiyet sağladığı akıldan çıkarılmamalıdır.

Üçüncüsü, Müslüman çoğunluklu ülkeler, topluca, İsrail'e karşı siyasî, diplomatik, malî, ticarî, iktisadî, kültürel, sosyal ve entelektüel ambargo uygulamalıdır. Bunun için en uygun platform, 1969'da kurulmuş olan, 57 üye devlete sahip İslam İşbirliği Teşkilatı'dır. Yine, bu ülkeler grubunun hava, kara ve deniz sahalarını İsrail'e ait ulaşım araçlarına kapatmaları büyük fayda sağlayacaktır. Son olarak, bu ülkeler grubunun, Siyonist yapının taraf olduğu hiçbir çok-taraflı uluslararası projeye dâhil olmaması, İsrail'in tecrit edilmesi açısından elzemdir.

Dördüncüsü, özellikle Müslüman çoğunluklu ülkeler beraberce 'barış için birleşme' kararı³² çerçevesinde BM Genel Kurulu'nu İsrail'e

[32] 1950'de patlak veren Kore Savaşı sırasında BM Genel Kurulunda kabul edilmiş bir karar. Buna göre, bir uluslararası kriz durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin bir daimî üyenin vetosu nedeniyle karar alamaması durumunda, Genel Kurul durumu bir hâl çaresine kavuşturmak amacıyla devreye girerek en az üçte ikilik oy çokluğuyla alacağı bir kararla gerekli her türlü tedbir ve eylem planını üye devletlere 'tavsiye edebilecektir'.

il'e karşı harekete geçirmelidir. Bu çerçevede bu organın üçte ikilik oy çokluğuyla Siyonist yapıya karşı topyekûn ambargo kararı alması ve bu kararın da oluşturulacak daimi izleme komitelerince pratiğe aktarılması sağlanmalıdır. Kuşkusuz 'tavsiye' niteliğinde olacak olan Siyonist yapıyı hedef alan Genel Kurul'un ambargo kararlarına BM üyesi devletlerin çok büyük bir çoğunluğunun uymasına engel teşkil edecek bir durum yoktur.

Beşincisi, işgalci, soykırımcı ve ırkçı İsrail'in hâmisi olmakta ısrar eden, ona her türlü desteği veren ABD'ye ait olan tüm askerî üslerin İslam coğrafyasındaki faaliyetleri, ABD, radikal bir politika değişikliğine gitmediği sürece, ev sahibi ülkelerce askıya alınmalıdır.

Son olarak, Müslüman ülkelerde Filistin halkına yönelik olarak güçlü biçimde var olan halk desteğinin kurumsallaştırılması ve Filistin'in özgürleştirilmesini hedef alan bu kurumsallaşma çabalarının süreklilik sağlayacak unsurlarla donatılması gerekir. 'Filistin davası'nın hâlli ve Siyonist yapının tedricen ve fakat kararlı adımlarla geriletilmesi, her İslam ülkesinin en öncelikli dış politika hedeflerinden birisi olmalıdır. Netice-i kelâm, bu 'büyük dava'nın tüm Müslüman toplumların bilin-
cinde diri tutulması sağlanmalıdır.

SONUÇ

İsrail-Filistin çatışması/sorunu, büyük ölçüde hâkim küresel düzenin cari uluslararası hukuku lâyıki veçhile uygulamadaki başarısızlığının bir örneğidir. Muhtemelen, hiçbir kriz, Filistinlilerin Siyonizm'in kurbanları olarak neredeyse yüz yıldır yaşadıkları korkunç trajediden daha fazla mevcut dünya düzeninin adalet kaygından yoksunluğunu, tutarsızlığını ve ikiyüzlülüğünü ortaya koyamaz. Buradaki temel sorun, uluslararası kurumların ve mekanizmaların, bugüne dek, ne yazık ki Filistin sorununa uygulanabilir, sürdürülebilir ve nispeten âdil sayılabilecek bir çözüm getirme konusunda sergiledikleri aymazlık, isteksizlik ve acizettir.

Filistin trajedisi, bize, küresel düzene ilişkin önemli ipuçları vermektedir. O nedenle şu iddiada bulunmak pek de temelsiz değildir: Başta ABD olmak üzere, önde gelen uluslararası aktörlerin, ulusal çıkarlarının hayatî bir unsuru olarak addettikleri 'yüksek siyaset' alanlarında, söz gelimi, askerî saldırganlık ya da toprak işgali gibi vahim bir uluslararası hukuk ihlâlinin fâilinin bir Batılı devlet ya da Batılı müteahhkim güçlerin yakın bir bağlaştığı, buna karşılık bu ihlâlin mağdurunun Batı-dışı bir devlet ya da toplum olması durumunda, söz konusu güçler, büyük ölçüde kendilerince uluslararası hukuk temelinde

tesis edilmiş olan uluslararası çözüm mekanizmalarını hayata geçirme konusunda açık bir isteksizlik sergilemektedir.

İsrail-Filistin sorununun bölgesel barışa ve istikrara vermiş olduğu büyük hasar dikkate alındığında, bu sorunun hâlinin, uluslararası toplumun başta gelen kaygılarından birisi olması gerektiği açıktır. Söz konusu sorunun başta gelen çözüm mercii, herhalde, en başta, Birleşmiş Milletler örgütü bünyesinde ihdas edilmiş olan organlar ve çözüm mekanizmaları olmak gerekir. Filistin sorununun neden uluslararası toplumca bir an evvel çözülmesi gerektiği hususunda ortaya konabilecek birçok gerekçe vardır: birincisi, Filistin sorunu Orta Doğu coğrafyasında ve Müslüman dünyasında 'tüm sorunların anası' durumundadır. Bu trajik sorunun çözümsüzlüğe mahkûm edilmiş olması, özellikle Arap dünyasında ve genel olarak Müslüman toplumlarda büyük bir öfkeye, kırıngılığa ve hayal kırıklığına yol açmaktadır; ikincisi, hem 'Filistin sorunu'nun kendisi hem de İsrail'in çevre ülkelere yönelik saldırgan politikaları, bölgesel istikrarı ve uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmektedir. Siyonist İsrail'in hem Filistinlilere hem de komşu ülkelere yönelik saldırgan politikaları, onlarca yıldır Orta Doğu'yu yangın yerine çevirmiş, bölge ülkelerinin sivilleşmesini ve bu ülkelerin dünya ile sağlıklı ilişkiler kurmasını büyük ölçüde engellemiştir. Unutulmamalıdır ki, uluslararası barışı ve güvenliği korumak, BM'nin en temel varoluş nedenidir.

Oslo 'barış süreci' İsrail'in uzlaşmazlığı nedeniyle 2000'li yılların başlarında tarihe karışmıştır. Filistin devletinin üzerine bina edileceği varsayılan toprak parçasının bütünlüğü, kamulaştırmalar, yasa dışı işgalci yerleşimler, güvenlik bölgeleri ve benzeri Siyonist gasp politikaları nedeniyle öylesine bozulmuş durumdadır ki, bugün artık coğrafi sürekliliği olan, sürdürülebilir bir Filistin devletinden söz etmek pek mâkul görünmemektedir. Başka bir deyişle, Filistin devletinin kurulmasına imkân verecek bir ülkesel zeminden söz etmek artık gerçekçi değildir. Ne acıdır ki, başta BM, bu gerçeği görmezlikten gelen uluslararası toplum, hâlâ Filistin sorununu 1967 sınırları temelinde iki devletli bir çözüm çerçevesinin içine hapsetme ısrarını sürdürmektedir.

Bütün bu nedenlerle, tüm Filistin'in özgürlüğüne kavuşması ve Siyonist işgalin bütünüyle sonlanması, sahte bir barış süreci yoluyla değil, ancak ortak bir mücadele ve direniş zemininde mümkün olabilecektir. Bunun için gerekli olan iki temel ön şart, düşmana ve onun uluslararası hâmlerine karşı cesaretli ve metanetli bir duruş içinde olmak ve hedefe kilitlenmektir. Bilinmelidir ki, Filistin sorununun çözümü için öncelikle İsrail sorununun hâll edilmesi gerekmektedir. Bunu için de vakit geçirmeksizin İslam dünyasının bu haydut devlete karşı ortak bir strateji geliştirmesi bir hayat memat meselesi hâline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Text of Mandate, 24 Temmuz 1922, <https://digitallibrary.un.org/record/829707?v=pdf>.
- Balfour Declaration, *The Avalon Project*, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp.
- The Covenant of the League of Nations, 28 Haziran 1919, <https://www.unge-neva.org/en/about/league-of-nations/covenant>.
- Interactive Encyclopedia of the Palestine Question*, "Demography and the Palestine Question (I): 1850s-1948", <https://www.palquest.org/en/highlight/294/demography-and-palestine-question-i>.
- Resolution 181, A/RES/181(II), 29 Kasım 1947, <http://domino.un.org/UNISPAL.NSF/181c4bf00c44e5fd85256cef0073c426/7f0af2bd897689b785256c-330061d253?OpenDocument>.
- Roger Garaudy, *The Case of Israel: A Study of Political Zionism* (Londra: Shorouk International, 1983).
- Palestine Remembered*, "Jewish Owned Land as of 1947", <https://www.palestineremembered.com/Acre/Maps/Story571.html>.
- Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 24 Ekim 1970, <https://digitallibrary.un.org/record/202170?v=pdf>.
- UN General Assembly Resolution No. 3314, *Definition of Aggression*, 14 Aralık 1974, <https://digitallibrary.un.org/record/190983?v=pdf#files>.
- BM Güvenlik Konseyi, 22 Kasım 1967'de almış olduğu 242 kararda, "İsrail silahlı güçlerinin son çatışmada ele geçirdikleri topraklardan çekilmesini" talep etmiştir. Ne var ki, Siyonist devlet bağlayıcı olduğu şüphe götürmeyen bu kararın gereğini bugüne dek yerine getirmiş değildir. <http://unsr.com/files/1967/00242.pdf>.
- Ghaith al-Omari, "Oslo's Mangled Legacy", *The Cairo Review of Global Affairs*, Kış 2019, <https://www.thecaireview.com/essays/oslos-mangled-legacy/>.
- Khaled Elgindy, "Oslo's 20-year legacy of failure lives on", *Aljazeera America*, 13 Eylül 2013, <http://america.aljazeera.com/articles/2013/9/13/oslo-s-20-year-legacyoffailureliveson.html>.
- "From Failed to Fair Learning from the Oslo Accords to foster a new rights-based approach to peace for Palestinians and Israelis", *Oxfam Briefing Paper*, Kasım 2019, <https://policy-practice.oxfam.org/resources/from-failed-to-fair-learning-from-the-oslo-accords-to-foster-a-new-rights-based-620904/>.
- Raef Zreik, "The Oslo trap: How the PLO signed its own death warrant", *+972 Magazine*, 11 Eylül 2023, <https://www.972mag.com/oslo-accords-plo-trap/>.
- Meron Rapoport, "I told Arafat: Israel will promise you an inch and not give you a millimeter", 13 Eylül 2023, <https://www.972mag.com/hanan-ashrawi-oslo-accords/>.
- Khaled Elgindy, "30 years on, Oslo's legacy of failure", *Middle East Institute*, 13 Eylül 2023, <https://www.mei.edu/publications/30-years-oslos-legacy-failure>.
- "From Failed to Fair Learning from the Oslo Accords to foster a new rights-based approach to peace for Palestinians and Israelis", *Oxfam Briefing Paper*, Kasım 2019, 17-18, <https://policy-practice.oxfam.org/resources/from-failed-to-fair-learning-from-the-oslo-accords-to-foster-a-new-rights-based-620904/>.
- Eşitsiz anlaşmalar konusunda, bakınız Fariborz Nozari, *Unequal Treaties in International Law* (Stockholm: S-Byran Sundt & Co, 1971); Michael R. Auslin, *Negotiating with Imperialism: The Unequal Treaties and the Culture of Japanese Diplomacy* (Harvard University Press, 2016); Jianlang Wang, *Unequal Treaties and China* (Enrich Professional Publishing, 2015).
- Haidar Eid, "Solidarity with Anti-Apartheid Resistance in Post-Oslo Palestine", *Socialism and Democracy*, 2014, cilt: 28, sayı: 1.

- Khaldun Bsharas, "Heritage in Palestine: Colonial Legacy in Postcolonial Discourse", *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*, 2013, 302-319.
- Abdel Razzaq Takritis, "Before BDS: Lineages of Boycott in Palestine", *Radical History Review*, sayı: 134, 2019, 58-95.
- Husam Said Zomlot, "Building a state under occupation: the Palestinians and the living legacy of Oslo", *Contemporary Arab Affairs*, 2010, cilt: 3, sayı: 2, 180-192.
- UNSCO (The Office of the United Nations Special Coordinator for the Middle East Peace Process), *Report to the Ad Hoc Liaison Committee (AHLIC)*, 15 Eylül 2023, https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/unsco_ahlc_report_-_september_2023.pdf.

GAZZE'Yİ KUDÜS İLE DÜŞÜNMEK: ÂKİF EMRE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. İsmail Taşpınar

M.Ü. Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

itaspinar@marmara.edu.tr

‘Filistin’in bir toprak meselesinden ibaret olmadığını temelde bir Kudüs meselesi olduğunu bilincimize kazımadığımız, dilimizi buna göre kurmadığımız sürece İsrail’in sömürge stratejisinin labirentlerinden çıkmamız mümkün değil. Ne BM’de alınan kararlar ne de anlaşmalar bu stratejiyi parçalayacak muhtevada ve niyetle değil.’¹

Âkif Emre

ÖZET

Araştırmacı gazeteci ve düşünür Âkif Emre (v. 2017), Filistin meselesini, özellikle Gazze ve Kudüs bağlamında ele alarak bu konunun Müslümanların ortak davası olduğunu vurgulamıştır. Bosna Savaşı’nı yerinde takip eden Emre, uluslararası sistemin Müslüman karşıtı politikalarının Filistin’de de Siyonizm aracılığıyla sürdürüldüğüne dikkat çekmiştir. 7 Ekim 2023’te Gazze’de başlayan olaylar ve İsrail’in uyguladığı sistematik şiddet, onun bu konudaki tespitlerini daha da önemli hâle getirmiştir.

Bu çalışmada, Âkif Emre’nin Gazze üzerine kaleme aldığı yazılar incelenerek, Kudüs ve Gazze’nin kaderlerinin nasıl iç içe geçtiği konusundaki değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Yazarın, “Filistin’in Gazzeleşmesi”, “Gazze’yi Terk Et, Batı Şeria’yı Tahkim Et” ve “Gazze’nin Perdelediği Strateji” gibi başlıklara sahip yazıları temel alınarak, onun Gazze meselesine dair ortaya koyduğu analizler tartışılmaktadır. Emre’nin, Filistin meselesine dair ortaya koyduğu bakış açısı, günümüzde yaşanan olaylar ışığında yeniden değerlendirilmeye muhtaçtır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, Kudüs, Filistin Mücadelesi, Akif Emre

[1] Âkif Emre, *Kudüs, ‘Filistin’in Gazzeleştirilmesi’, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 46-48.

ABSTRACT

The investigative journalist and thinker Âkif Emre (d. 2017) addressed the Palestinian issue, particularly in the context of Gaza and Jerusalem, emphasizing that this matter is a shared cause for Muslims. Having closely followed the Bosnian War on the ground, Emre highlighted how the anti-Muslim policies of the international system were ruthlessly implemented in Palestine through Zionism. The events that began in Gaza on October 7, 2023, and the systematic violence perpetrated by Israel have further underscored the significance of his insights on this issue.

This study examines Âkif Emre's writings on Gaza, analyzing his observations on the intertwined destinies of Jerusalem and Gaza. The analysis focuses on articles such as "The Gazafication of Palestine," "Abandon Gaza, Fortify the West Bank," and "The Strategy Hidden by Gaza," among others. By exploring Emre's perspectives on the Gaza issue, this study reassesses his viewpoints in light of contemporary developments.

Keywords: Palestine, Gaza, Jerusalem, Palestinian Struggle, Akif Emre.

GİRİŞ

Türkiye'de Filistin'in iki önemli parçası olan Gazze ve özellikle Kudüs üzerine uzun yıllar yazılar kaleme alan araştırmacı gazeteci Âkif Emre (v. 2017), ömrünün sonuna kadar Filistin meselesini bölgenin ve özellikle Müslümanların bir davası olarak çeşitli yazılarıyla gündemde tutmaya çalışmıştır. Bosna Hersek savaşını yakından ve bizzat giderek yerinde takip eden Âkif Emre, modern dünyada hem Batı'da hem de Doğu'da Müslümanlara karşı yapılan her türlü haksızlığa ve gaddarlığa karşı çıkmayı mensup olduğu medeniyetin üzerine yüklediği bir vazife olarak addetmiştir. Âkif Emre, Bosna Savaşı'ndan yakından tanıma fırsatını bulduğu uluslararası sistemin Müslüman karşıtı parametrelerinin aslında Gazze ve Kudüs ekseninde Filistin'de de Siyonizm vasıtasıyla acımasızca icra edildiğine dikkat çeken bir düşünürdür. 7 Ekim 2023 tarihinde, İsrail'in yıllardır süren acımasız ablukasına tepki olarak Gazze'de başlayan olaylar ve İsrail'in bu isyanı bahane ederek bir yıldır devam ettirdiği 'etnik temizlik' sonucunda yüz binden fazla Filistin'li şehid olmuş, binlerce çocuk, kadın ve yaşlı yaralanmış ve bunun sonucunda sakat kalmıştır.² Bu nedenle, Akif Emre'nin yazılarıyla Gazze ile ilgili dikkat çektiği konular daha çok önem kazanmıştır.

[2] Le Monde, 'Dans le Nord de Gaza la mécanique du nettoyage ethnique' (ERİŞİM 15.11.2024)

Bu araştırmada, Âkif Emre'nin özellikle Gazze üzerine kaleme aldığı yazıları ve bu yazılarında dikkat çektiği Gazze ile Kudüs'ün kaderlerinin birlikteliğine vurgu yapan tespitleri ele alınmaktadır. Kendisi, Gazze ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak birçok yazı yazmıştır. Emre'nin bu yazılarından konumuzla ilgili en dikkat çekici olanları, 'Filistin'in Gazzeleşmesi', 'Gazze'yi Terket, Batı Şeria'yı Tahkim Et', 'Gazze'nin Perdelediği Strateji', 'Annapolis'ten Gazze'ye: Sinsi Bir Plan', 'Gazze mi, Filistin mi, Kudüs mü?', 'Gazze'nin Acılı Ama Vakur Kadınları', 'Gazze'de İran-Türkiye Rekabeti', 'Neden Gazze Şimdi?', 'Gazze İsrail'i Normalleştiremez' ve 'Gazze'yi Aborjinler Kurtaracak!' başlıklı yazılarıdır.³

Âkif Emre ve Filistin Mücadelesinde Gazze'nin yeri

Âkif Emre, 6 Aralık 2012'de kaleme aldığı 'Filistin'in Gazzeleşmesi' adlı yazısında, günümüzde de yaşanan olayları özetleyen çok isabetli tespitlerde bulunur. Buna göre, İsrail'in Gazze'ye saldırıları ve katliamı o kadar rutin hale geldiğini ve uluslararası kamuoyuna bunu nasıl kanıksattığını belirtir. Öyle ki, İsrail'in diplomatik ve uluslararası çağrılar sonucunda nihayet katliamı durdurma kararı almasının bile tuhaf bir şekilde bir 'lütuf' olarak görülmesine sebep olduğuna dikkat çeker:

'Gazze'ye artık rutin hale gelen hayasız saldırıları, vicdanları kanatırken ister istemez yaşanan faciaya yoğunlaşıyor dünya. Ateşkes çağrıları, diplomatik girişimler sonunda saldırılar duruyor ... Rahat bir nefes alıyoruz. Bilmem kaç yüz can kaybından sonra, İsrail'in daha da vahşileşmeden dur/durul/masına seviniyoruz.'⁴

Gazze saldırılarından sonra, Birleşmiş Milletlerin Filistin'in statüsünü yükseltme kararına İsrail, hem hacim hem de yer seçimi bakımından öncekilere göre kat kat fazla olan hukuka aykırı yerleşime açma planını ilan ederek cevap vermesi, aslında BM'nin yaptırım gücüne sahip olmadığını kendi gündemine uygun olarak dünyaya ilan etmesidir.⁵

Emre'ye göre, İsrail tarafından Gazze'nin adeta tek başına tüm kötülükleri temsil ediyor ve de cezalandırılmayı hak ediyor şeklinde gösterilmesi, aslında Filistin'in ve özellikle Kudüs'ün cezalandırılmasında simgesel bir anlam ifade etmektedir. Bu simge aracılığı ile, Kudüs dahil Filistin'in tamamını bekleyen sonucun bu olduğu gösterilmek istenmektedir. Zihinler adeta bu akıbete alıştırmakta ve hazır hale

[3] Araştırmada, Âkif Emre'nin Kudüs ve Ortadoğu'ya ilişkin yazılarının bir araya getirilip derlendiği *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021) adlı eserden istifade edilecektir.

[4] Âkif Emre, *Kudüs, 'Filistin'in Gazzeleştirilmesi', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 46.

[5] Âkif Emre, *Kudüs, 'Filistin'in Gazzeleştirilmesi', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 47.

getirilmektedir. Emre, daha o günlerde 'Gazze sendromu' olarak adlandırdığı bu simgenin, parçalanmışlığı, izole edilmişliği, yalnızlığa ve işgale mahkum edilmişliği temsil ettiğini belirtmektedir. İsrail'in stratejisini 'zamana oynamak' şeklinde özetleyen Emre, her yeni sorunun aslında temel davayı, yani işgal ve sürgünün gündeme getirilmesini ötelediğini ifade etmektedir. Âkif Emre'ye göre, İsrail'in her ateşkesi bir fırsat addederek Batı Şeria'da ilan ettiği E1 Planı gibi 'yasadışı yerleşim planları', aslında Filistin şehirlerinin birbiriyle bağlantılarını koparan ve 'kolonizatör işgal merkezleri' görevi gören yeni 'Gazze sendromlarının' oluşturulması planlarından başka bir şey değildir.⁶

Dönemin Başbakanı ve Likud Partisi'nin başkanı olan Ariel Şaron'un 2003 yılında Parlamento'ya teklif ettiği Gazze'den çekilme planı, 2005 yılında çıkarılan Çekilme Planı Uygulaması Kanunu ile uygulamaya konur. Âkif Emre, 16 Ağustos 2005 tarihinde kaleme aldığı 'Gazze'yi Terk et, Batı Şeria'yı Tahkim Et' başlıklı yazısında, 21 yerleşim yerindeki istilacılar ve askerlerin Gazze'den çıkarılmasının aslında İsrail'i 'barış ve uzlaşmacı taraf' olarak göstermek için yapılmış bir 'piar' (PR) çalışmasından başka bir şey değildir. Emre'ye göre, İsrail Gazze'den çekiliyormuş gibi görünse de, diğer yandan Batı Şeria'da yeni tahkimatlara başlamasından durum anlaşılmaktadır.⁷ Daha önce de ifade edildiği üzere, İsrail'in her yeni gelişmeyi 'işgal' planını uygulamak için fırsata dönüştürme stratejisi burada da geçerlidir. Yani, İsrail 'zamana oynama' metodundan vazgeçmemiştir.

İkinci İntifadadan sonra 20 Aralık 2002'de bir araya gelen ABD, Rusya, BM ve Avrupa'nın ortaklaşa hazırladığı 'İsrail'in İntifadadan önceki pozisyonuna geri dönmesi' kararının gerçekleştirilmesi için bir 'Yol Haritası' belirlenmiştir. Söz konusu Yol Haritasında, Yahudi yerleşim planlarının dondurulması, Filistin yönetiminde reform yapılması, 2005'te bir Filistin Devleti'nin kurulmasını sağlayacak iyi niyetli görüşmelerin sürdürülmesi istenmekte idi. Ancak, Ariel Şaron'un Başbakanlığı döneminde İsrail bunların hiçbirini yerine getirmediği gibi, Filistin'in devlet olarak tanınmasına götürecek olan liderlerin terörle mücadele adı altında suikastla öldürülmesi ve şehirlerin bombalanması ile fiziki ve manevi açıdan Filistinlilere ait tüm yapılar tahrip edilmiştir. Bunlarla yetinmeyen Şaron, Kudüs ve Batı Şeria'da yeni yerler gasp etmiş ve metre yüksekliğinde yüzlerce kilometrelik 'utanç duvarları' çektirmiştir. Âkif Emre, Şaron'un Gazze'den çekilme kararını bütün bu yıkıcı faaliyetler ve icraatlar ile birlikte düşünülmesi gerektiğine dikkat

[6] Âkif Emre, *Kudüs, 'Filistin'in Gazzeleştirilmesi', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 47-48.

[7] Âkif Emre, *Kudüs, 'Gazze'yi Terk et, Batı Şeria'yı Tahkim Et', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 103.

çeker. Bunu anlamak için, Gazze'den çıkarılan 'istilacı yerleşimcilerle' Batı Şeria'da istila edilen bölgelere yerleştirilenlerin sayıları arasındaki fark, bir fikir vermektedir. Gazze'den çıkarılanların sayısı 7 bin kadar iken, Batı Şeria'ya yerleştirilenlerin sayısı 250 bindir. Emre, bununla Şaron'un çok önceden Gazze'yi gözden çıkararak stratejik olarak Batı Şeria'daki konumunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. Yani, Âkif Emre'ye göre, İsrail 'zamana yayarak' gerçekleştirdiği işgal planını işletmeye devam etmektedir.⁸

8 Ekim 2004'te Ariel Şaron'un danışmanlarından Dov Weisglass'ın *Ha'aretz* gazetesinde yayınlanan açıklamalarına dikkat çeken Âkif Emre, Gazze'den çekilme kararının aslında önemli bir planın engellenmesinden ibaret olduğunu belirtmiştir. Buna göre; Ariel Şaron'un 2003 yılında Yol Haritasının 'dondurulması' şartıyla Gazze'den çekilme kanununun çıkarılmasını teklif etmesiyle, aslında hem Filistinliler'in geri dönüşünün hem de Filistin Devleti'nin kurulmasına giden yolun 'dondurulması' gerçekleştirilmiştir. Böylece Ariel Şaron, Gazze'den çekilen 7 bin kişiden daha fazlasını Batı Şeria'ya yerleştirerek Siyonist Ortodoksların tepkisini azaltmış, uluslararası talepleri atlatmış, Filistin'in temel sorunlarını unutturmuş ve gerçekleştirdiği katliamlar, baskı politikalarından hesap vermekten kendini kurtarmıştır. Âkif Emre, Gazze'den çekilme planının ne gibi sonuçları olduğuna dair detayları 'Gazze'nin Perdelediği Strateji' başlıklı yazısında açıklamıştır.⁹ Emre'nin söz konusu açıklamalarından da anlaşılacağı üzere; böylece İsrail, büyük tahribatlar verdiği Gazze'yi boşaltma işlemine ara verirken, diğer taraftan uluslararası kamuoyunu manipüle ederek hem elini rahatlatmış hem de birçok yeni haksız ve hukuki temelden yoksun kazanım sağlamıştır. Kuruluşundan bu yana sorunların çözümünü zamana yayarak defacto durumlar oluşturan İsrail'in stratejisi, Gazze'den çekilme planında da işlemiştir.¹⁰

İsrail'in 2005 yılında uygulamaya koyduğu Gazze'den çekilme kararının Filistinliler için ne anlama geldiğini de irdeleyen Âkif Emre, bu kararın Filistinliler'in İsrail ile pazarlık yapmak üzere tekrar masaya oturduklarında, artık konuşacakları konular arasında ne Filistin Devleti ne sınırları ne de mültecilerin ne zaman dönecekleri konuları olmayacaktır. Konuşulacak olan konular, örülen duvarların ne kadarının ne zaman kaldırılacağı konuları olacaktır. Hatta Âkif Emre,

[8] Âkif Emre, *Kudüs*, 'Gazze'yi Terk et, Batı Şeria'yı Tahkim Et', *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 104-105.

[9] Âkif Emre, *Kudüs*, 'Gazze'nin Perdelediği Strateji', *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 104-107-110.

[10] Âkif Emre, *Kudüs*, 'Gazze'yi Terk et, Batı Şeria'yı Tahkim Et', *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 105-106.

Filistinliler’in devlet kurma taleplerinde ısrarcı olmaları halinde, açık hava hapishanesi olan Gazze’de devletlerini kurabilecekleri teklifi ile karşılaşabilecekleri tahmininde bulunur.¹¹

30 Aralık 2008 tarihinde yazdığı ‘Meselenin Özü: İsrail Sorunu’ başlıklı yazısıyla Âkif Emre, Filistinliler’in haklı mücadelelerinin uluslararası kamuoyunda ‘Filistin sorunu’ başlığıyla tartışılmasına karşı çıkarak, tartışılacak olan konunun ‘İsrail sorunu’ olarak isimlendirilmesine dikkat çeker:

‘Ortadoğu’da yaşanan trajedinin adının İsrail sorunu olmaktan çıkarılıp ‘Filistin sorunu’ haline gelmesinden beri yaşananları algılamakta dünya zorlanıyor. Gerçekler, yaşanan insanlık trajedisi bu adlandırma üzerinden bile ters yüz edilebiliyor.’¹²

Gazze’de yaşanan insanlık trajedisine dair kamuoyunda kullanılan dilin ne kadar değişime ve kırılmaya uğradığına dikkat çeken Âkif Emre, artık Filistin deyince akla Gazze’nin geliyor olması ve Gazze deyince de Hamas sorununun akla geliyor olmasından şikayet etmektedir. Filistin’e bakış konusunda zihinlerde bir daralma ve Gazze ile sınırlandırılma manipölasyonu ile, sanki Filistin’de her yerde barış ve huzur içinde iken, sorun çıkaranın Gazze’yi ele geçiren Hamas olduğu düşüncesi bilinçli olarak işlenmektedir. Âkif Emre, bu algının aslında İsrail’in Gazze’ye yapacağı saldırının ve katliamın zeminini hazırlamaktan başka bir amaç taşımadığını belirtmektedir. 7 Ekim 2023’te başlayan Gazze saldırılarından sonra İsrail yetkililerinin de sık sık kullandıkları ‘Ölen çocukları düşünmeyin, onlar da büyüdülerinde Hamas teröristleri olacaktı’ ifadelerine 2008’de yazdığı makalede dikkat çeken Emre, daha o yıllarda Gazze’ye yapılacak olan imha, soykırım ve etnik temizlik saldırıları hazırlıklarına dikkat çekmektedir.¹³

Âkif Emre, 2009’da kaleme aldığı ‘Annapolis’ten Gazze’ye: Sinsi Bir Plan...’ adlı yazısında bu acımasız ve insanlık dışı yaklaşımın sıradanlaştırılması çabalarının ne kadar köklü olduğunu göstermektedir. Emre; İsrail’in 2009’da yaptığı Gazze saldırılarına karşı başta ABD olmak üzere, BM güvenlik Konseyi Daimî Üyeleri’nin İsrail’i durdurma yönünde adım atmak bir yana, ölen çocuklar ve sivillere dair dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleza Rice’ın şu küstahça sözlerini aktar-

[11] Âkif Emre, *Kudüs, ‘Gazze’yi Terk et, Batı Şeria’yı Tahkim Et’, Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 106; Âkif Emre, *Kudüs, ‘Gazze’nin Perdelediği Strateji’, Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları 2021), 109.

[12] Âkif Emre, *Kudüs, ‘Meselenin Özü: İsrail Sorunu’, Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 10-111.

[13] Âkif Emre, *Kudüs, ‘Meselenin Özü: İsrail Sorunu’, Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları , 2021), 110.

maktadır: *'Bu kadar insan yoğunluğunun olduğu yerde sivil kayıplar kaçınılmaz.'*¹⁴

Akif Emre'nin Gazze'ye saldırılar ve Filistin'e karşı girişilen katliamlara karşı takınılan bu küstahça tavrı destekleyecek açıklamaların sadece dış ülkelerde değil, özellikle Türkiye'deki bazı mahfillerle de yapıldığına dikkat çekmektedir. Bu şekilde kamuoyunu yanlış yönlendirenleri 'nüfuz casusu' olarak tanımlayan Emre, kullandıkları dile bakıldığında, sanki İsrail'in Filistin'e değil de Filistin'in İsrail'e saldırdığı ve bu yüzden İsrail'in karşılık verme hakkına sahip olduğu şeklinde yanlış algılar oluşturmaya çalıştıklarını belirtir. Yazar, içerideki söz konusu nüfuz casuslarının basın ve yayın yoluyla işledikleri bu tehlikeli düşüncenin İsrail'in çocuk katilleri kadar masum olmasalar da, çok sinsice olduğuna dikkat çeker. Âkif Emre, bu nüfuz casuslarının, topraklarını savunan Filistinlileri adeta başkalarına ait toprakları işgal edenler gibi göstererek tamamen çarpıtılmış bir algı oluşturdıklarını, İsrail'in yaptığı katliama kamuoyunda meşruiyet oluşturma yönünde katkı sağladıklarını ve cinayet şebekesine adeta alışı tuttuklarını belirtir.¹⁵

Daha da ileri giderek, meseleyi Arap-İsrail çatışmasına ve anlaşmazlığına indirgeyen yaklaşımlar, Arap milliyetçiliğinin yükselişi ile konuyu Filistin-İsrail sorunu olarak takdim etmeye başlamıştır. Oysa Âkif Emre'ye göre, Müslümanların bu topraklardaki Kudüs'e dair hassasiyetlerinin göz ardı edilmesi ve meselenin sadece Arap-İsrail çatışmasına indirgenmesi, İsrail'in işgalini meşrulaştırmak için kullanacağı en önemli argümanlarından biri olacaktır. Zihinlerde Filistin-İsrail anlaşmazlığına indirgenen Filistin davası özellikle Arafat önderliğinde bir Filistin kimliği oluşturmak adına Kudüs gibi çözüm bekleyen temel sorunun seküler milliyetçiliğin parantezine alınmıştır. Emre'ye göre, Filistin'i bir Arap-İsrail sorunu olarak görmenin sonucunda gelinen noktada ise, Filistin davası adeta Gazze sorunundan ibaret hale getirilmiştir. Emre, Gazze'nin sadece Hamas'tan ibaret olduğu fikrinin oluşmasında ve bunun akabinde bu siyasi düşüncüyü tedib etmek için Gazze'nin açlığa ve sefaletle mahkûm edilmesinde Arap ülkelerinin de önemli katkısı olduğuna dikkat çeker.¹⁶

[14] Âkif Emre, *Kudüs, 'Annapolis'ten Gazze'ye: Sinsi Bir Plan...', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 110.

[15] Âkif Emre, *Kudüs, 'Annapolis'ten Gazze'ye: Sinsi Bir Plan...', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 113.

[16] Âkif Emre, *Kudüs, 'Meselenin Özü: İsrail Sorunu', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021) 111.

Gazze'yi Kudüs ile Düşünmek

Âkif Emre, 'İsrail sorununun, 'Filistin sorunu' olarak konuşulmasının, konunun İslam dünyasının bir mesele olmaktan çıkarılıp Arap-İsrail sorunu haline getirilme manevrası olduğunu belirtmektedir. Oysa, Emre'ye göre, Filistin'de halledilmesi gereken temel sorun Kudüs'ün işgal edilmişliğidir. Bu ise, sadece Arapları değil her şeyden önce tüm Müslümanları ilgilendiren acı verici bir konudur.¹⁷

Âkif Emre'ye göre, İsrail'in Gazze'ye sık sık saldırarak katliamlar yapması, yıkımlar gerçekleştirmesi, onun bir yandan Filistin'i Gazze'den ibaretmiş gibi göstererek Batı Şeria gibi başka yerlerdeki zulümlerini gizlemek ve Kudüs'ü gündemden düşürerek oradaki sessiz işgalini devam ettirmek için Gazze'yi bir paravan olarak görme amacını taşımaktadır :

*'Filistin Gazze'ye sıkışıyor. Filistin algımız da daralıyor; dünyanın en büyük 'açık hava hapishanesine' tıkılıyor ufkumuz. Mesela göklere açılan nebevi basamak Mescid-i Aksa ve Kudüs bombalanmadığı için gündemimizden düşüyor. Batı Şeria kurtarılmış toprak muamelesi görüyor algımızda.'*¹⁸

Âkif Emre, bu algı manipölasyonunun en iyi örneğinin Yafa'dan sürülen binlerce Filistinlinin Gazze olayları sebebiyle unutulup gitmesi olduğunu ifade etmektedir. Emre, Ariel Şaron'un 2005'te uygulamaya koyduğu Gazze'den çekilme planını da Kudüs'le bağlantılı olarak inceler. Buna göre, Gazze'den çekilmenin ne gibi sonuçları olduğunu ele aldığı 'Gazze'nin Perdelediği Strateji' başlıklı yazısında, Batı Şeria'nın daha yoğun bir Yahudi yerleşimci ile doldurularak Kudüs'ün statüsünün tartışma dışı bırakılması amaçlandığını belirtir. İsrail'in özellikle 1967 işgalinden bu tarafa izlediği Yahudi yerleşim politikalarına yakından bakıldığında, Doğu Kudüs dahil, Batı Şeria'da yapılanların da bu çerçevede anlaşılabileceğine dikkat çeker:

*'İsrail, Yahudi yerleşimcilerin Batı Şeria'da konumlanmasında stratejik olarak iki hedefi gerçekleştirmeye çalıştı: Bunlardan biri; Kudüs'ün, diğer Filistin bölgelerinden nüfus ve coğrafi olarak koparılıp yalıtılması. İkinci olarak da Batı Şeria'nın Ürdün Nehri boyunca Yahudi nüfusun yerleştirilmesiyle Ürdün'den koparılarak Filistin topraklarının komşu Arap ülkeleriyle olan doğal uzantısının, ilişkisinin kesilmesi.'*¹⁹

[17] Emre'ye göre, konuya daha geniş bir açıyla bakıldığında, aslında perspektifte Hristiyanları da içine alan bir mesele söz konusudur ve İsrail'in oldubittisiyle geçiştirilemeyecek kadar önemli bir işgal ve istila gerçekleştirilmektedir. Bkz.: Âkif Emre, *Kudüs, 'Meselenin Özü: İsrail Sorunu', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 111.

[18] Âkif Emre, *Kudüs, 'Filistin'in Gazzeleştirilmesi', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 46.

[19] Âkif Emre, *Kudüs, 'Gazze'nin Perdelediği Strateji', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve*

Doğu Kudüs'ün etrafı zaman için birçok Yahudi yerleşim birimleriyle kuşatılarak, Kudüs adeta kuşatıldı. Uluslararası hukuku ve BM kararlarını dikkate almadan defacto durum oluşturarak bloklar yükseltilmiş ve Kudüs, Filistinlilerden fiili olarak yalıtılmıştır. Emre'ye göre, Batı Şeria'da duvardan oluşturulan çemberin daralarak güçlenmesi Filistinlileri, haklı oldukları konuları ertelemek zorunda bırakmış ve önlerine konan yeni sorunlarla uğraşmaya mecbur etmiştir. Böylece, aslında Kudüs'ün işgal altında olması konusu ertelenmiş, onun yerine kuşatmayı gerçekleştirilen binlerce Yahudi istilacının boşaltılıp boşaltılmaması pazarlık konusu haline getirilmiştir. Âkif Emre'nin 'Sharonizm' olarak adlandırdığı Filistin'i tamamen istila etme stratejisi gereği Batı Şeria'yı Yahudileştiren Şaron, böylece Kudüs'ün başkenti olduğu Filistin Devleti hayaline fiili olarak son verme planına uygun davranmıştır.²⁰ İleride detaylı olarak ele alınacak olan 2007'de Annapolis Konferansı'nda Bush'un '2008 yılı içerisinde bir Filistin Devleti kurulması' vaadi bile, gerçekte Şaron'un Gazze'yi tamamen imha etme stratejisi ile ilgili uzun vadeli planının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.²¹

Âkif Emre'ye göre; Filistin'de halledilmesi gereken temel iki sorundan biri, Kudüs'ün işgal edilmişliği, diğeri ise mülteciler yurtlarına geri dönüş sorunudur. Emre, Kudüs'ü unutturan İsrail'in, yurtlarından kovulan mültecilerin geri dönüşünü konuşmak bir yana İsrail vatan-daşı olan Arapların yani Filistinliler 'in kurulacak olan yeni Filistin Devleti'ne sürülmesini teklif ettiğini belirtmektedir.²²

Gazze'nin İmha Kararı: Annapolis Konferansı

Âkif Emre, Gazze'nin neden İsrail'in katliamına maruz kaldığının sebebini de açıklamaktadır. Ona göre, Gazze'nin ve dolayısıyla Kudüs'ün Filistinliler 'in elinden alınması pazarlığı, Hamas'a rağmen, Mahmud Abbas'ın Batı Şeria'daki Filistin Otoritesi adına katılımıyla 2007'de gerçekleştirilen Annapolis Konferansı'nda gerçekleşmiş ve karara bağlanmıştır. Hamas ile Filistin otoritesi arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar nedeniyle, Filistin Otoritesi temsilcileri Gazze'den tamamen kovulur. Bu durum, bir an önce kendilerinden kurtulmak isteyen Mahmud Abbas'ın işine gelmiş ve Gazze ile Batı Şeria arasındaki bağları tamamen kopartılması ile sonuçlanmıştır. Geline bu noktayı siyasi olarak İsrail'in lehine çevirmek isteyen ABD, Gazze'nin Filistin'den

Ortadoğu Yazıları, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 108.

[20] Âkif Emre, *Kudüs*, 'Gazze'nin Perdelediği Strateji', *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 109-110.

[21] Alain Gresh, *İsrail, Palestine, Vérités sur un Conflit* (Paris: 2024), 171.

[22] Âkif Emre, *Kudüs*, 'Meselenin Özü: İsrail Sorunu', *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 112.

ayrı bir varlık olarak algılanmasının önünü açacak önemli bir hamle yapar. Kasım 2007 yılının Kasım ayında Başkan Bush'un Annapolis'te düzenlediği konferans, barış sürecinde görünürde herhangi bir canlanmanın olmamasına rağmen, Olmert ile Abbas arasındaki görüşmelerin devam etmesini sağlamıştır. Ama bu görüşmeler, daha önce de işaret edildiği üzere, Hamas'ın 'Filistin Otoritesi'nin tüm Filistinliler adına taahhütte bulunamaz' tepkisi sonucunda kısa kesilmiştir.²³ Ancak, görünürde görüşmeler kısa kesilmiş olsa da, Akif Emre'ye göre, bu konferansta, kapalı kapılar ardında, hem Gazze hem de Kudüs ile ilgili dünya kamuoyu ile paylaşılmayan önemli anlaşmalar yapılmıştır.

Filistin'in önemli aktivist ve siyasi düşünürlerinden, Hristiyan ve Marksist iken ihtida eden Münir Şefik'le bizzat yaptıkları bir konuşmayı aktaran Emre, Gazze'de süren katliamın 1993 yılında Oslo'da yapılan anlaşmadan sonra 2007 yılında Mısır, Suudi Arabistan ile toplamda 16 çevre Arap ülkeleri ile Filistin Otoritesi'ni temsilen Mahmud Abbas'ın İsrail'le 2007'de ABD'nin bir şehri olan Annapolis'te varılan gizli uzlaşmanın bir sonucu olduğunu belirtir. Buna göre, söz konusu uzlaşmaya göre, Doğu Şeria'da yani bugünkü Ürdün devletinin Şeria (Ürdün) nehrine kıyısı olan kısmında etrafı duvarlarla çevrelenmiş yeni bir açık hava hapishanesi formundaki bir Filistin devleti kurulması karşılığında, hem Kudüs'ün Filistin'e ait statüsünden hem de mültecilerin dönüşlerinden vazgeçilmesi kararlaştırılmıştır. Âkif Emre; Münir Şefik'in anlattıklarından çıkardığı sonuca göre, Gazze'de hakim olan Hamas'ın hem Kudüs'ün Filistin'in elinden alınmasına hem Filistinliler 'in kendi topraklarından sürülmelerine karşı çıktığı hem de mültecilerin tekrar mülklerine geri dönme haklarından vazgeçmelerini kabul etmediği için Gazze bu katliama maruz kalmaktadır.²⁴

İsrail'in eski Paris Büyükelçisi ve aktivist olan Stéphane Hessel ile Belçika kökenli Avrupa Parlamentosu sosyalistler grubundan milletvekili olan Véronique De Keyser'in, birlikte kaleme aldıkları *Filistin: Avrupa'nın İhaneti* adlı eserde 'Gazze çukuruna iniş' başlığı ile tanımladıkları Annapolis Konferansı ile ilgili önemli tespitlerde bulunurlar. Onlara göre, 2007'de gerçekleştirilen Annapolis Konferansı'nda, cehennemvari bir mantık devreye sokulmuştur. Hem ABD'nin hem de İsrail'in açıkça dile getirmiş olmalarına rağmen, her ne kadar bazı resmî cılız itirazlar olsa da, Avrupa da onların izinden gitmiştir. Onlara göre, bu söz konusu mantık, Gazze ablukasını daha da sıkılaştırarak Hamas'ı telafisi mümkün olmayan bir hataya sürükleyerek dolaylı olarak Filistinlileri bölmeye

[23] Jean-Pierre Filiu, *Comment la Palestine fut Perdue Et Pourquoi Israël n'a pas Gagné* (Paris: 2024), 94.

[24] Âkif Emre, 'Annapolis'ten Gazze'ye: Sinsi Bir Plan...', *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 115.

zorlayacak bir sonuç elde etmektir. Filistin Otoritesi ile aralarındaki bağın koparılması sonucunda Hamas oyundan fiilen elenmiş olacaktır. Böylece, göstermelik de olsa, İsraililer müzakere masasına dönmeyi kabul ederek iyi niyetlerini göstereceklerdir. Hessel ve De Keyser, işte bu mantıkla başlayan Annapolis süreci, 27 Kasım 2007'de başlar. 2008 yılı sonuna kadar Filistin devletinin kurulmasını da içeren bir barış anlaşmasının imzalanması gerekiyordu. Ama, 2008 yılı sonunda böyle bir şey gerçekleşmediği gibi, İsrail her şeye rağmen 'uzlaşmacı çabalarının' meyvelerini toplamayı başlar. Aralık 2008'deki Avrupa Konseyi toplantısında, İsrail'in Birlik içindeki statüsünün yükseltilmesi ilkesi kabul edilir. Annapolis Konferansı ile başlayan süreçte 'uzlaşmacı taraf' rolünü çok iyi oynayan İsrail, bütün bu manevraların sonucunda asıl amacı olan Hamas'la başa çıkmak için nihayet beklediği fırsatı ele geçirir: 27 Aralık 2008 Cumartesi günü, yani Hanuka bayramında, Gazze'ye karşı "Dökme Kurşun" operasyonunu başlatır. Hem Stéphane Hessel hem de Véronique De Keyser'e göre, bütün bu süreçler tarafların tamamının bilgisi dahilinde gerçekleşmiştir.²⁵

Âkif Emre'nin yapmış olduğu bu tespitler, sadece o yıllarda yaşananları değil günümüzde yaşananları da anlamamızı sağlamaktadır. 7 Ekim 2023'te başlayan ve bir buçuk yıldır süren katliama hiçbir Arap ülkesinin ciddi bir tepki göstermemesinin anlamsızlığı da böylece bir anlam kazanmış olmaktadır.

SONUÇ

İsrail'in, Gazze'yi Filistin'den ayrı bir bölge olduğu yönündeki manipülasyonu o kadar başarılı olmuştur ki, bölgesel olarak bombalanırken bile, 'Filistin'e yardım' yerine, 'Gazze'ye yardım' çağrıları yapılmaktadır. Âkif Emre, Gazze'nin bombalanması ile dünya kamuoyunun dikkatinin oradaki olaylara çevrilmesinin sağlandığını ve esasında çok temel bir meselenin perdelendiğini, yani 'Kudüs'ü işgal faaliyetlerinin süratle devam ettirdiğini belirtmektedir. Sadece içinde bulunduğumuz 2024 yılı içerisinde Doğu Kudüs'te Filistinli ailelere ait 150 ev yıkılmıştır. Filistin'de yapılmak istenen, ülkenin idaresinin Hamas gibi toplumun gerçek taleplerini dile getirmek üzere demokratik yollarla seçilmiş bir hükümet yerine, toplumsal taleplerin siyasete yansımalarının engellendiği bir rejime emanet etmektir.²⁶

Filistinliler 'in karşılaştıkları bütün haksızlıklara, zulümlere, baskılara, hilelere ve oldubittilere rağmen alt edilemeyeceklerini Âkif Emre, şu ibretlik cümleleri ile özetlemektedir:

[25] Stéphane Hessel - Véronique De Keyser, *Palestine, La Trahison Européenne* (Paris: 2013), 75-93.

[26] Âkif Emre, *Kudüs, 'Gazze mi, Filistin mi, Kudüs mü?'*, *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (Büyüyenay Yayınları: İstanbul 2021), 117.

*'Filistinlilerin dinamizmi ile yaşamaya zorlandıkları durum diplomatik manevralarla kapatılamayacak kadar büyük çelişki oluşturuyor. Güç ve hile insanlık tarihinin temel belirleyicisi olmamıştır.'*²⁷

Çünkü, ne Filistinliler ve bölge halkları eskisi gibi susturulabilecek, dünyadan izole edilebilecek halklardır ne de bölgenin daima ateş çemberi içinde kalması esasına dayalı 'yol haritalarına' göre denklemi kurmak isteyenler, denkleme hiç beklenmedik bir şekilde yeni aktörlerin ve sosyal medya ile dünya kamuoyunun yakın takibinin girmesiyle eski güçlerine sahiptirler.

[27] Âkif Emre, *Kudüs, 'Gazze'yi Terket, Batı Şeria'yı Tahkim Et', Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 106.

KAYNAKÇA

- Emre, Âkif. *Kudüs, Bir Pusula: Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021.
- Le Monde*. 'Dans le Nord de Gaza la mécanique du nettoyage ethnique'. ERI-ŞİM: 15.11.2024.
- Filiu, Jean-Pierre. *Comment la Palestine fut Perdue Et Pourquoi Israël n'a pas Gagné*. Paris: 2024.
- Gresh, Alain. *Israël, Palestine, Vérités sur un Conflit*. Paris: 2024.
- Hessel, Stéphane - Véronique De Keyser. *Palestine, La Trahison Européenne*. Paris :2013.

MODERN ARAP EDEBİYATINDA DİRENİŞ VE BAĞIMSIZLIK İDEOLOJİSİ: ÖMER EL-MUHTÂR VE YAHYA SINVAR MERSİYELERİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Ahmet YILDIZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ahmetyildiz@erbakan.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesinin ardından Libya'yı işgal eden İtalya'ya ve Filistin'i işgal eden İngiltere'ye karşı bölge halkı liderlerinin öncülüğünde bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Libya'da, Ömer el-Muhtâr (öl. 1931) şehit oluncaya kadar işgalcilere karşı bağımsızlık mücadelesi veren bir liderdir. Savaş sonrasında İngiltere'nin mandasına giren Filistin topraklarına önce Yahudiler yerleştirilmiş, sonra 1948 yılında İsrail kurulmuş ve Filistin toprakları işgal edilmeye başlanmıştır. Bu işgal sebebi ile Filistinliler pek çok acı çekmiştir. Bu acılara rağmen Filistin halkı işgale karşı direniş göstermeye ve bağımsızlık mücadelesi vermeye devam etmişlerdir. İsrail'e karşı direnişin liderlerinden biri de Yahya Sinvar'dır (öl. 2024). Ahmed Şevkî (öl. 1932) Ömer el-Muhtâr için Temîm el-Berğûsî de Yahya Sinvar için bir mersiye yazmıştır. 40 beyitten oluşan ve Kâmil bahrinde yazılan Ahmed Şevkî'nin mersiyesinin revî harfi Mîm'dir. 32 beyitten oluşan ve Tavîl bahrinde yazılan Temîm el-Berğûsî'nin mersiyesinin revî harfi Hemze'dir. İki mersiyede de işgale karşı direniş, bağımsızlık, esareti kabul etmeme, hayatını mücadeleye adama ve şehadet gibi temalar ele alınmıştır. Ahmed Şevkî'nin Ömer el-Muhtâr'a yazdığı mersiye ile Temîm el-Berğûsî'nin Yahya Sinvar'a yazdığı mersiye arasında tenâs (metinlerarasılık) sanatının varlığı dikkat çekmektedir. Çalışmada şiirlerin şekil ve muhtevaları incelenecek ve tenâs sanatı açısından karşılaştırılacaktır. Bu şiirlerin birlikte ele alınmasıyla Osmanlı Devleti'nin yıkılışından günümüze kadar parçalanmış İslam coğrafyasında yaşanan acılara, işgale karşı direnişe, bağımsızlık ideolojisine ve bunları dile getirerek tarihe not düşen şiirlerin önemine değinilecektir. Temîm el-Berğûsî'nin Yahya Sinvar'a yazdığı *Ramâ bi'l'Asâ* isimli mersiye üze-

rinde herhangi bir çalışmanın bulunmaması, ayrıca Ahmed Şevkî'nin yazdığı *Ömer el-Muhtâr* isimli mersiye ile şekil ve muhteva açısından henüz bir karşılaştırmanın yapılmamış olması, çalışmayı önemli hâle getirmektedir. Bu çalışmayla özelde Libya, Filistin ve Gazze'den; genelde İslam coğrafyasından yükselen sese dikkat çekilecek olması, çalışmanın önemini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Mersiye, Ahmed Şevkî, Temîm el-Berğûsî, Ömer el-Muhtâr, Yahya Sinvar, Direniş.

ABSTRACT

After the Ottoman State lost its power, the people of the region, led by local leaders, began a struggle for independence against Italy, which had occupied Libya, and against Britain, which had occupied Palestine. In Libya, 'Umar al-Mukhtâr (d. 1931) was a leader who fought for independence against the occupiers until he was martyred. Jews were settled in the Palestinian territories, which became a British mandate after the war, and then Israel was established in 1948, and the Palestinian territories began to be occupied. Palestinians have faced countless human rights violations due to the occupation. Despite these sufferings, the Palestinian people have continued to show resistance against the occupation and fight for independence. One of the leaders of the resistance against Israel is Yahya Sinwar (d. 2024), who was martyred in a clash with Israeli soldiers. Ahmad Shawqî (d. 1932) wrote an elegy for 'Umar al-Mukhtâr, and Tamim al-Barghouti wrote one for Yahya Sinwar. Ahmad Shawqî's elegy, consisting of 40 verses and written in the Kâmil meter, has the rhyme letter "Mîm." Tamim al-Barghouti's elegy for Yahya Sinwar, consisting of 32 verses and written in the Tawîl meter, has the rhyme letter "Hamza". Both elegies address themes such as resistance against occupation, independence, refusal to accept captivity, dedicating one's life to the struggle, and martyrdom. The presence of intertextuality between Ahmed Shawqî's elegy for 'Umar al-Mukhtâr and Tamim al-Barghouti's elegy for Yahya Sinwar is notable. In this study, the two poems will be examined together, with an analysis of their form and content, and they will be compared in terms of their intertextuality. By analyzing the two poems together, the study will address the sufferings in the fragmented Islamic world from the fall of the Ottoman State to the present, the resistance against occupation, the ideology of independence, and the importance of poetry that expresses these themes and records them in history. The lack of any studies on Tamim al-Barghouti's elegy *Ramā bi'l-'Asā* for Yahya Sinwar, along with the fact that no comparison has

yet been made in terms of form and content between Ahmed Shawqî's elegy *'Umar al-Mukhtâr*, makes this study significant. This study will highlight the voices rising from Libya, Palestine, and Gaza in particular, and from the broader Islamic world in general, thus increasing the importance of the research.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Elegy, Ahmad Shawqî, Tamim al-Barghouti, 'Umar al-Mukhtâr, Yahya Sinwar, Resistance.

أيدولوجيا المقاومة والاستقلال في الأدب العربي الحديث: مراثي عمر المختار ويحيى السنوار أنموذجاً

الملخص

بعد أن فقدت الدولة العثمانية قوتها، بدأ شعوب المنطقة في النضال من أجل الاستقلال مع قادتهم ضد إيطاليا التي احتلت ليبيا، وبريطانيا التي احتلت فلسطين. في ليبيا، عمر المختار (ت. ١٣٩١) قاتل من أجل الاستقلال حتى استشهد. من ناحية أخرى، استقر اليهود في الأراضي الفلسطينية التي أصبحت انتداباً بريطانياً بعد الحرب، ثم تأسست إسرائيل عام ١٩٤٩، وبدأت الأراضي الفلسطينية في الاحتلال. لقد عانى الفلسطينيون كثيراً من الألم بسبب هذا الاحتلال. وعلى الرغم من هذه المعاناة، استمر الشعب الفلسطيني في مقاومة الاحتلال والنضال من أجل الاستقلال. أحد قادة المقاومة ضد إسرائيل هو يحيى السنوار (ت. ٢٠٢٠)، الذي استشهد في اشتباك مع الجنود الإسرائيليين. أحمد شوقي (ت. ١٣٩١) كتب مراثية لعمر المختار، وكتب تميم البرغوثي مراثية ليحيى السنوار. مراثية أحمد شوقي التي تتكون من ٠٤ بيتاً في بحر الكامل، وحرف الروي فيها هو الميم. أما مراثية تميم البرغوثي التي تتكون من ٢٣ بيتاً فهي في بحر الطويل، وحرف الروي فيها هو الهمزة. في كلتا المراثيتين، تم تناول مواضيع مثل المقاومة ضد الاحتلال والاستقلال ورفض الأسر والتضحية بالحياة من أجل النضال والشهادة. تُلفت انتباهنا وجود فن التناص بين مراثية أحمد شوقي لعمر المختار ومراثية تميم البرغوثي ليحيى السنوار. في هذه الدراسة، سيتم تناول القصيدتين، ودراسة شكلهما ومحتواهما، كما سيتم مقارنة مراثية تميم البرغوثي مع مراثية أحمد شوقي لعمر المختار. سيتم التطرق إلى المعاناة التي شهدتها العالم الإسلامي منذ سقوط الدولة العثمانية حتى اليوم، والمقاومة ضد الاحتلال، وأيدولوجيا الاستقلال. عدم وجود أي دراسة عن مراثية تميم البرغوثي "رمي بالعصا" ليحيى السنوار، بالإضافة إلى عدم إجراء مقارنة حتى الآن من حيث الشكل والمحتوى بين مراثية أحمد شوقي لعمر المختار، يجعلان هذه الدراسة ذات أهمية كبيرة. من خلال هذه الدراسة، سيتم تسليط الضوء على الأصوات التي ترتفع من ليبيا وفلسطين وغزة بشكل خاص، ومن العالم الإسلامي بشكل عام، مما يزيد من أهمية البحث.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية وبلاغتها، المراثية، أحمد شوقي، تميم البرغوثي، عمر المختار، يحيى السنوار، المقاومة.

GİRİŞ

İslam toplumları tarih boyunca pek çok zaferin yanında çeşitli hezimetler de yaşamıştır. Bu hezimetlerden biri de 1. Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin yıkılışıyla yaşanmıştır. Ayrıca Hilafetin 1924 yılında kaldırılmasıyla Müslümanların 610 yılından beri var olan tek ümmet olma gerçeği sona ermiş ve yaşanan gelişmelere ortak aksiyon alma

kabiliyetleri yok olmuştur. Yine de İslam toplumları işgale direnmişler ve bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir.

Modern Dönem'de bağımsızlık mücadelesi veren ve bu uğurda şehit olan liderler arasında Ömer el-Muhtâr ve Yahya Sinvar da bulunmaktadır. İtalya'nın Libya'yı işgali sonrasında Ömer el-Muhtâr, Libya halkının direnişine liderlik etmiş ve şehit oluncaya kadar mücadele etmiştir. Yine Yahya Sinvar, İsrail işgaline karşı direnmiş ve Filistin Devleti'nin bağımsızlığı için İsrail askerleri ile girdiği çatışmada şehit olmuştur. Ahmed Şevkî Ömer el-Muhtâr için Temîm el-Berğûsî de Yahya Sinvar için bir mersiye¹ yazmıştır. Kâmil bahrinde yazılan ve revî harfi Mîm olan Ahmed Şevkî'nin *Ömer el-Muhtâr* isimli mersiyesi 40 beyitten oluşmaktadır. Tavîl bahrinde yazılan ve revî harfi Hemze olan Temîm el-Berğûsî'nin *Ramâ bi'l-'Asâ* isimli mersiyesi 32 beyitten oluşmaktadır. Ahmed Şevkî'nin Ömer el-Muhtâr'a yazdığı mersiye ile Temîm el-Berğûsî'nin Yahya Sinvar'a yazdığı mersiyelerde özgün unsurlar olmakla birlikte, tenâs (metinlerarasılık) sanatının² varlığı da dikkat çekmektedir.

Çalışmada, Ahmed Şevkî'nin yazdığı *Ömer el-Muhtâr* ve Temîm el-Berğûsî'nin yazdığı *Ramâ bi'l-'Asâ* isimli mersiye birlikte ele alınacak, şekil ve muhteva açısından incelenecektir. Böylece özelde Libya, Filistin ve Gazze'den; genelde İslam coğrafyasından yükselen sese dikkat çekilecek olması, çalışmanın önemini daha da artırmaktadır.

Ömer el-Muhtâr ve Yahya Sinvar'ın Hayatına Genel Bir Bakış

Butnân'da 1277/1862 yılında doğan Ömer el-Muhtâr, küçük yaşta Senûsiyye Zaviyesi'nde İslami ilimler öğrenmeye başlamıştır.³ Libya'nın işgaline karşı Ubeyd kabilesini cihada hazırlayıp onlardan 1000 kişilik

[1] Mersiye: Vefat eden bir kişiyi överek onu anmak için yazılan şiir türüdür. Bk.: Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-'İlmiyye, 2003), 2/97 "ى-ث-ر" maddesi; Yusuf Sami Samancı, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Mencek Paşa ve Şiirleri* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2017), 288; Orhan İyşenyürek, *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri* (Konya: Aybil Yayınları, 2019), 278; Orhan İyşenyürek, *Abdurrahman el-Mevsilî ve Şiirleri* (Konya: Palet Yayınları, 2023); Ahmet Yıldız, *Hassân Ahmed Kamhiyye ve Şiirleri* (Konya: Palet Yayınları, 2021), 120; Ahmet Yıldız, "Modern Arap Edebiyatında Muâraza: Ahmed Şevkî-Hâşim er-Rifâî Örneği", *Journal of Academic Researches in Religious Sciences* 21/1 (31 Mart 2021), 1162.

[2] Tenâs: Bir edebî metnin yeni, müstakil bir metin olacak şekilde alıntı, telmih, işaret gibi yöntemlerle bir fikir, bilgi veya duygu taşıyan diğer edebî metinlerden etkilenecek, ifadeler ve fikirler taşınması anlamına gelmektedir. Bk.: Ahmed ez-Za'bî, *et-Tenâşşu nazariyyen ve taṭbîkiyyen* (Amman: Muessesetu Ammûn li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2000), 11; Ahmet Yıldız, "Modern Arap Edebiyatında Tenâs: Mahmûd Sâmî el-Bârûdî Örneği", *Marife Turkish Journal of Religious Studies* 21/1 (30 Haziran 2021), 463.

[3] Tâhir Ahmed Zâvî, *Ömer el-Muhtâr el-halkatu'l-ahîra mine'l-çihâdî'l-vatanî fi Libyâ* (Bingazi: Dâru'l-Medâri'l-İslâmî, 2004), 55; Ahmet Kavas, "Ömer el-Muhtar", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 06 Ocak 2025); Alî Muhammed Muhammed Sallâbî, *el-Mucâhit eş-şehîd Ömer el-Muhtâr* (Kahire: Merkezu İbsâr li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2015), 11.

bir mücahit birliği kurmuş, İtalyanların Libya'ya saldırıları esnasında başarılı savunmalar yapması nedeniyle Osmanlı yönetiminin takdirini kazanmıştır.⁴

İtalyanlar Ömer el-Muhtâr ile görüşerek direnişten vazgeçtiği takdirde Hicaz veya Mısır'a gidebileceğini, ayrıca kendisine para verileceğini söyledilerse de bu teklifleri reddetmiştir. Yaşının ilerlediği yıllarda Mısır'a gidip yerleşmesi şeklindeki tavsiyeler de onu İtalyanlara karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinden geri çevirmemiştir.⁵ Ömer el-Muhtâr, 11 Eylül 1931 tarihinde İtalyanlara esir düşmüş ve 16 Eylül 1931 tarihinde idam edilmiştir.⁶

Yahya İbrahim Sinvar, Han Yunus Mülteci Kampı'nda 29 Ekim 1962 tarihinde dünyaya gelmiştir. Gazze İslam Üniversitesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştur.⁷ İlk kez 19 yaşındayken 1982 senesinde tutuklanıp dört ay hapis yatmıştır. 1985 yılında gizli bir örgüt kurma suçlamasıyla ikinci kez tutuklanmıştır. 1988 senesinde tutuklandığında dört kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. 11 Ekim 2011 tarihinde İsraili asker Gilad Şalit'e karşı serbest bırakılan kişiler arasında yer almıştır.⁸ Mücadeleci kişiliği nedeniyle Sinvar'a "Han Yunus Kasabı» lakabı verilmiştir.⁹ İsmail Haniye'nin şehadetinin ardından Hamas'ın Siyasi Büro başkanlığına seçilen Sinvar, 16 Ekim 2024 tarihinde İsrail askerleriyle girdiği çatışmada şehit olmuştur.¹⁰

Mersiyelerin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde Ahmed Şevki'nin *Ömer el-Muhtâr* ve Temîm el-Berğûs'nin *Ramâ bi'l-Asâ* isimli mersiyeleri karşılaştırılacak, tenâs ve özgünlük açısından değerlendirilecektir.

[4] Muhammed Mahmûd İsmâîl, *Ömer el-Muhtâr şehîdu'l-İslâm ve esedu's-sahrâ'* (Kahire: Mektebetu'l-Kur'ân, 1992), 7; Kavas, "Ömer el-Muhtar".

[5] Zâvî, *Ömer el-Muhtâr el-halkatu'l-ahîra mine'l-cihâdi'l-vatanî fi Libyâ*, 93-129; Kavas, "Ömer el-Muhtar".

[6] Mahmûd İsmâîl, *Ömer el-Muhtâr şehîdu'l-İslâm ve esedu's-sahrâ'*, 46-56; Zâvî, *Ömer el-Muhtâr el-halkatu'l-ahîra mine'l-cihâdi'l-vatanî fi Libyâ*, 161; Kavas, "Ömer el-Muhtar".

[7] Yahya Sinvar, *eş-Şevku ve'l-karanful*, 2004, 1; "İsrail, Yahya Sinvar'ın Hayatını Kaybettiğini Açıklarken Hamas'tan Henüz Doğrulama Gelmedi", *Anadolu Ajansı* (18 Ekim 2024).

[8] "Öldürülen Hamas Lideri Yahya Sinvar Kimdir?", *BBC News Türkçe* (02 Ocak 2025); "Hamas Siyasi Büro Başkanı Seçilen Yahya Sinvar Kimdir?", *TRT Haber* (Erişim 03 Ocak 2025).

[9] "عدها شال إتح لاضن قريسو مواقع دئاق قريسم.. راونسلا", *Aljazeera* (Erişim 03 Ocak 2025); "ريخال سفنلا إتح امواقم شاع راونسلا", *Aljazeera* (Erişim 03 Ocak 2025); Muhammed Hüseyin Mercan, "Yahya Sinvar ve Hamas'ta Yeni Dönem", *SETA* 424 (Ağustos 2024).

[10] "سؤني ناخ نم", Ahmed Süleyman el-Umrî, "عدها شال إتح امواقم شاع راونسلا", *Aljazeera* (Erişim 02 Ocak 2025).

Üslup Bakımından Tenâs

Şevkî ve Berğûsî'nin yazmış olduğu mersiyeler, üslup açısından incelendiğinde ikisinin de arûz veznine göre yazıldığı görülmektedir. *Ömer el-Muhtâr* isimli mersiye, Kâmil bahri ve Hemze revî harfi ile *Ramâ bi'l-'Asâ* isimli mersiye ise Tavîl bahri ve Mîm revî harfi ile yazılmıştır. İki şiir arasındaki ilk benzerlik ikisinin de klasik Arap şiiri adetlerine uyarak yazılmış olmasıdır. Şevkî'nin mersiyesinin bir beyti şöyledir: [Kâmil]¹¹

تَتَلَمَّسُ الْحُرَّةُ الْخَفَاءَ	حُرٌّ يُصْبِحُ عَلَى الْمَدَى وَضَحِيَّةً	4
4	Asırlar boyunca çığlık atan bir yara ve kızıl hürriyeti arayan bir kurban...	

Berğûsî ise mersiyesi için Tavîl bahrini ve Hemze revî harfini seçmiştir. Berğûsî'nin mersiyesinin bir beyti şöyledir: [Tavîl]¹²

الْمَلُوكُ لَدَا مَا زَالَ دِينًا مُحَرَّمًا	فَمِنْ خَوْفِهِ التَّوْحِيدِ تَقَى الْوَهْمَ	7
7	Kralların ilahlığını reddetmek tevhidin özündendir. Bundan dolayı (tevhid) yasaklanmış bir din olmaya devam ediyor.	

Tenâs sanatı açısından bir diğer unsur ise iki şairin de şiirlerinde tasri' sanatını¹³ kullanmalarıdır. Ahmed Şevkî mersiyesinde tasri' sanatını şu şekilde uygulamıştır: [Kâmil]¹⁴

يَسْتَنْهَضُ الْوَادِي صَبَاحَ مَسَاءَ	رَكُّوْا زُفَاتِكْ فِي الرِّمَالِ لَوَاءَ	1
1	Cesedinin toprağını vadiyi sabah akşam uyandıran bir bayrak gibi kumlara diktiler.	

Berğûsî de Şevkî gibi mersiyesinde tasri' yapmıştır: [Tavîl]¹⁵

فَلَمَّا قَضَى صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَا	أَلَاكُمْ كَرِيمَ عَدُوِّ الدَّهْرِ بِحُرْمَا	1
1	Değil mi, nice yüce kişileri felek suçlu saydı, öldüğün-de ise ona salât ve selâm okudu.	

Ahmed Şevkî ve Temîm el-Berğûsî'nin şiirlerine tenâs sanatı açısından bakıldığında aralarında üslup benzerliğinin olduğu görülmektedir. İki şairin de mersiyelerini arûz veznine göre yazmaları ilk beyitte tasri' sanatı kullanmaları üslup benzerliğine örnek olarak verilebilir.

[11] Ahmed Şevkî, *Şevkiyyât* (Kahire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Seḳâfe, 2012), 601.

[12] Temîm el-Berğûsî, "تميم البرغوثي روى بالعصا", *Youtube* (26 Ekim 2024).

[13] Tasri': Birinci beytin ilk satırının, kasidenin revî harfi ile aynı olmasıdır. Bk.: 'Abdulazîm b. el-Vâhid b. Zâfir İbn Ebî'l-İsbâ', *Tahrîru't-Tahrîr fî sinâ'ati's-şî'ri ve'n-nesr ve beyâni i'câzi'l-Kurân*, thk. Hafnî Muhammed Şeraf (Kahire, 1383), 305; Samancı, *Mencek Paşa*, 392; İyşenyürek, *Şebrâvî*, 412.

[14] Şevkî, *Şevkiyyât*, 601.

[15] Berğûsî, "اصع لاب يم" (26 Ekim 2024).

Muhteva Bakımından Tenâs

Şevkî ve Berğûsî'nin mersiyeleri tenâs sanatı açısından incelendiğinde muhtevaları arasında çeşitli benzerlikler bulunduğu görülmektedir. Bu benzerliklerin ilki her iki mersiyede de vatanını işgal eden düşmana karşı canı pahasına bağımsızlık mücadelesi veren bir lidere yazılmış olmasıdır. Ahmed Şevkî mersiyesini Ömer el-Muhtâr için yazmış ve adını da mersiyesinde zikretmiştir: [Kâmil]¹⁶

فَأَصُوغُ فِي عَمَرِ الشَّهِيدِ رِثَاءً	يَا أَيُّهَا الشَّعْبُ الْقَرِيبُ أَسَامِعْ	37
أُذُنُكَ حِينَ تُخَاطَبُ الْإِصْغَاءَ	أَمْ أَجَمْتَ فَالْكُ الْخَطُوبُ وَخَوِّمْتَ	38
37	Ey bana yakın olan millet! Dinliyor musun ki ben, şehit Ömer hakkında bir mersiye söyleyeyim.	
38	Yoksa musibetler, ağzını kapattı ve konuşulduğunda kulaklarının dinlemesini mi yasakladı!?	

Şevkî sadece bir beyitte Ömer el-Muhtâr'ın adını zikretmeyi tercih etmektedir. Berğûsî ise mersiyesini Yahya Sinvar için yazmış olsa da adını zikretmeden, yaşanan olayları şu şekilde anlatmaktadır: [Tavîl]¹⁷

جَرِينَا وَحِيدًا يَكْنَسِي شَطْرَهُ دَمًا	مُسِيرَةً فِي شُرْفَةِ الْبَيْتِ صَادَقَتْ	13
فَشَدَّ ضِمَاذًا دُونَهُ وَتَعَمَّمَا	قَدَرِ اتَّطَلَعَتْ بُمْتَادَ وَارِضٍ رَأْسُهُ	14
فَكَانَتْ دُهَايًا كَلَّمَا دُبَّ حَوْمًا	وَأَمْسَكَ بِالْيَسْرِ عَصَا كَي يَرُدَّهَا	15
13	Dron evin balkonunda, yarısı kanla kaplı yalnız bir yaralıyla karşılaştı.	
14	Sağ eli kesilmiş, başından darbe almıştı, (kan kaybetmemek için) bandaj sararak, yüzünü örttü.	
15	Onu (dronu) geri çevirmek için sol eliyle bir asa tuttu. O ise her uçuşunda geri gelen bir sinek (gibi) idi.	

Her iki kasidede şehit olan liderlerin davaları uğrunda kendi canlarını feda ettikleri ifade edilmektedir. Şevkî, Ömer el-Muhtâr için şu ifadeleri kullanmaktadır: [Kâmil]¹⁸

لَمْ تَبْنِ خَاهَا أَوْ تَلَمْ تَبْنِ خَاهَا	خُيِّرْتَ فَاخْتَرْتَ التَّعْيِيبَ عَلَى الطُّوَى	11
11	Kendi isteğiyle aç olarak sabahlamayı seçtin. Şan, şöret veya zenginlik peşinde değildin.	

Berğûsî ise Yahya Sinvar'ın canını feda ettiğini şu ifadelerle anlatmaktadır: [Tavîl]¹⁹

[16] Şevkî, *Şevkiyyât*, 602.

[17] Berğûsî, "26" ربي بالعصا" (26 Ekim 2024).

[18] Şevkî, *Şevkiyyât*, 601.

[19] Berğûsî, "اصع لاب يمر" (26 Ekim 2024).

20	هَرْمُ غُوبْ هَوْضِيْاقْ هَوْسْ أَوْ لَوْ	أَمْزَحْ أَوْيْنِمْلْ ضَوْعْ يَأَرْكَادَلْ
21	هَتَايْ حَنْوَصِيْ يَكْ مِثْلَتِيْ مَلَفْ	أَمِثْلَتْ ذَايْ خَلَايْ بْ دَهْرُلْ ذُكَلْوْ
20	Eğer esir alsalardı, hayatı karşılığında onu pazarlık konusu yaparlardı. O yüzden ölümü tatmayı daha isabetli buldu.	
21	Hayatını korumak için değil ancak canına önem vermediğinden yüzünü örttü.	

İki mersiyedeki benzer muhtevalar arasında o dönemde kullanılan savaş aletlerinin zikredilmesi de bulunmaktadır. Şevkî, Ömer el-Muh-târ için yazmış olduğu kasidede kullanılan savaş aletlerini şu şekilde zikretmiştir: [Kâmil]²⁰

5	يَا أَيُّهَا السَّيْفُ الْمَخْرُؤُ بِالْقَلَا	يَكْشُو السُّيُوفَ عَلَى الزَّيْمَانِ مَضَاءَ
5	Ey çölde kınından çekilmiş olan, çağlar boyunca tüm kılıçları keskinleştiren kılıç!	

Aynı kasidenin başka beyitlerinde savaş aletleri şu şekilde zikre-dilmektedir: [Kâmil]²¹

19	بَطْلُ الْبَدَاوَةِ لَمْ يَكُنْ يَعْزُو عَلَى	تَتَلْ وَلَمْ يَكْ يَرْكَبْ الْأَجْوَاءَ
20	لَكِنْ أَخُو خَيْلِ حَمِي صَهَوَا عِمَا	وَأَذَارَ مِنْ أَغْرَافِهَا الْهَيْجَاءَ
19	Çölün kahramanı, bir demir üstünde savaş-madı gökyüzüne de çıkmadı.	
20	Ancak atın sahibi onların sırtlarını korudu ve huylarına göre savaşı idare etti.	

Berğûsî ise kasidesinde günümüzde var olan savaş aletlerini şu şekilde zikretmektedir: [Tavîl]²²

13	مُسَيَّرَةٌ فِي شُرْفَةِ الْبَيْتِ صَادَقَتْ	خَرِيحًا وَحِيدًا يَكْتَسِبِي شَطْرَهُ دَمًا
13	Dron evin balkonunda, yarısı kanla kaplı yalnız bir yaralı ile karşılaştı.	

[20] Şevkî, *Şevkiyyât*, 602.

[21] Şevkî, *Şevkiyyât*, 602.

[22] Berğûsî, "اصعلاب يمّر" (26 Ekim 2024).

Her iki mersiyedeki ortak unsurlar arasında esaret konusu da bulunmaktadır. Şevkî mersiyesinde bu konuya şöyle değinmektedir: [Kâmil]²³

أَسَدٌ يُجْرِي حَيَّةً رَقِطَاءَ	وَأَنَّى الْأَسِيرُ يُجْرِي ثِقْلَ حَدِيدِهِ	26
26	Ve esir, ağır zincirini çekerek geldi, (sanki) bir aslan, rengarenk bir yılanı çekerek ilerliyordu.	

Berğûsî ise mersiyesinde şu ifadelerle yer vermektedir: [Tavîl]²⁴

إِذَا عَزَفُوهُ فَضَلُّوا الْأَسْرَ رَمًا	تَلَكَّمْ كَيْ لَا يَغْرِقُوهُ لِأَتْنَمِ	19
لِذَاكَ رَأَى خَوْضَ الْمَيِّتَةِ أَخْرَمًا	وَلَوْ أَسْرُوهُ قَاتِضُوهُ بِعُثْمِ	20
19	Kendisini tanımasınlar diye yüzünü örttü. Çünkü onlar tanısalar belki de esir almayı tercih edeceklerdi.	
20	Eğer esir alsalar, onu hayatı karşılığında pazarlık yaparlardı. O yüzden ölümü tatmayı daha isabetli buldu.	

Berğûsî, şiirinde Sinvar'ın esir edilmemek için yüzünü kapattığına değinmektedir. Ömer el-Muhtâr esir edilip sonrasında idam edilirken, Sinvar ise esir olmamak için çaba göstermiş ve girdiği çatışmada şehit olmuştur.

İncelediğimiz mersiyele bakıldığında benzer muhtevalara sahip oldukları görülmektedir. Her birinin bir şehit lider için yazıldığı, Ömer el-Muhtâr'ın esir edildiği, Yahya Sinvar'ın ise şehit olmak için savaştığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca yazıldıkları dönemde kullanılan savaş aletlerinden de bahsedilmiştir. Bu benzerlikler nedeniyle iki mersiye arasında tenâs sanatının bulunduğu görülmektedir.

Üslup Bakımından Özgünlük

İki şiir arasında üslup farkı da bulunmaktadır. Bunlar arasında mukaddimelerdeki farklılıklar dikkat çekmektedir. Mersiyele bakıldığında Şevkî'nin hamasi bir başlangıç yaptığı görülmektedir: [Kâmil]²⁵

[23] Şevkî, *Şevkiyyât*, 602.

[24] Berğûsî, "اصعلاب يمر" (26 Ekim 2024).

[25] Şevkî, *Şevkiyyât*, 601.

1	رَكَتُوا بُفَاتَكَ فِي الرَّمَالِ لَوَاءَ يَسْتَنْهَضُ الْوَادِي صَبَاحَ مَسَاءَ
2	يَا وَيْهُمْ نَصَبُوا مَنَارًا مِنْ دِمٍ تُوجِي إِلَى جَبَلِ الْعَدِ الْبَغَضَاءِ
3	مَا ضَرَّ لَوْ جَعَلُوا الْعَلَاقَةَ فِي غَدٍ بَيْنَ الشُّعُوبِ مَوَدَّةً وَإِخَاءَ
1	Cesedinin toprağını vadiyi sabah akşam uyandıran bir bayrak gibi kumlara diktiler.
2	Yazıklar olsun! Yarının nesline nefret ilham eden kanlı bir fener diktiler.
3	Ah ne olurdu, şayet halklar arasındaki gelecekteki ilişkiyi sevgi ve kardeşlik üzerine kursalardı.

Berğûsî ise mukaddimesinde aklî bir giriş yaparak şunları ifade etmiştir: [Tavîl]²⁶

1	أَلَا كَمْ كَرِيمٍ عَدَّهُ الدَّهْرُ مُجْرِمًا فَلَمَّا قَضَى صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَا
2	أَبُو الْقَاسِمِ الْمَنْفِيُّ عَنْ دَارِ أَهْلِهِ وَمُوسَى بْنُ عِمْرَانَ وَعِيسَى بْنُ مَرْثَمَا
3	أَتَعْرِفُ دِينًا لَمْ يُسَمَّ حَرِيمَةً إِذَا ضَبِطَ الْقَاضِي بِهَا الْمُرَّ أَعْدَمَا
4	صَلِيبٌ وَقَتْلٌ فِي الْفَرَّاشِ وَعَشِكْرٌ يَحْصُرُ وَأَخْدُوهُ بِخِرَانٍ أَضْرَمَا
5	وَطِفْلٌ وَدَيْعٌ بَيْنَ أَحْصَانٍ أُمِّهِ يُرَاوَعُ حَيْثُمَا فِي الْبِلَادِ عَرِثَمَا
1	Değil mi, nice yüce kişileri felek suçlu saydı. Öldüğünde ise ona salât ve selâm okudu.
2	Ailesinin evinden sürgün edilen Ebu'l-Kâsım, Musa bin İmran ve İsa bin Meryem...
3	Hâkimin bir kişiyi yakalayıp idam etmesini suç saymayan bir din var mı?
4	Haç, yatakta öldürme, Mısır'da asker ve Necrân'da ateşi tutuşturulan çukur...
5	Annesinin kucağında uslu bir çocuk, ülkede koskoca bir orduyla uğraşıyor.

Şevkî mersiyesinde klasik Arap şiirinde çokça rastlanan kelimeler kullanılmaktadır. Şiirinde kullandığı keskin kılıç anlamındaki "مُهَنْدٍ" kelimesi buna örnek verilebilir: [Kâmil]²⁷

6	بَلَدُ الصَّحَارَى غَمْدُ كُلِّ مُهَنْدٍ أَبْلَى فَأَحْسَنَ فِي الْعُدُوِّ بَلَاءَ
6	Bu çöller savaşıp, elinden geleni yapan, düşmana bela indiren tüm keskin kılıçların kınıdır.

Yine başka bir beyitte geçen aslan anlamına gelen "صَيِّغِم" kelimesi de klasik kelimelere verilebilecek örnekler arasındadır: [Kâmil]

[26] Berğûsî, "اصول ابی مر" (26 Ekim 2024).

[27] Şevkî, Şevkiyyât, 602.

بَاتَا وَرَاءَ السَّافِيَّاتِ هَبَاءَ	كَرَّاتٍ نَسْرُ أَوْ بَقِيَّةَ صَيِّعَمَ	18
18	Rüzgarların ardından sadece bir tozu kalan bir kartalın cesedi ya da bir aslan kalıntısı gibi,	

Temîm ise modern dönemde var olan kelimeler kullanmaktadır. “مُسَيَّرَةٌ” kelimesi buna örnek verilebilir: [Tavîl]²⁸

خَرَجْنَا وَجِدْنَا بَكْسِي شَطْرًا دَمًا	مُسَيَّرَةٌ فِي شُرُوفِ الْبَيْتِ صَادَقَتْ	13
13	Dron evin balkonunda, yarısı kanla kaplı yalnız bir yaralı ile karşılaştı.	

Yine kravatlar anlamına gelen “رِبَاطَاتُ عُتْقَى” kelimesi de modern dönemde var olan bir kelimedir: [Tavîl]²⁹

يَعْتَرِثُ أَوْ رِبَاطَاتُ عُتْقَى تَهْدِمًا	وَفِرْعَوْنُ وَالنَّمْرُودُ لَمْ يَنْتَبِرَا	9
9	Firavun ve nemrut hâlâ değişmedi, iki boy-nuzla ya da bir kravatla süslense de...	

İncelediğimiz mersiyele üslupta özgünlük açısından değerlendirildiğinde ilk olarak matla’ ve mukaddimelerdeki farklılıklar dikkat çekmektedir. Şevkî’nin klasik bir üslupla ve hamasi bir başlangıç yaptığı, Berğûsî’nin farklı bir üslupla ve aklın hâkim olduğu bir mana ile başlangıç yaptığı görülmektedir. Şevkî mersiyesinde klasik Arap şiirinde çokça kullanılan kelimeler, Temîm ise modern dönemde var olan kelimeler kullanmaktadır. Bu nedenle iki mersiye arasında üslup bakımından özgün unsurların varlığı göze çarpmaktadır.

Muhteva Bakımından Özgünlük

Ele aldığımız iki mersiyele muhteva farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar arasında Şevkî’nin mersiyesinde İslami ve kavmî unsurları kullanması yer almaktadır: [Kâmil]³⁰

لَا يَنْبَلِكُونَ مَعَ الْمُصْطَابِ غَزَاءَ	وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى اخْتِلَافٍ دِيَارِهِمْ	14
يَبْكُونَ زَيْدَ الْخَيْلِ وَالْفُلْحَاءَ	وَالْحَاهِلِيَّةُ مِنْ وَزَاءِ قُبُورِهِمْ	15
14	Müslümanlar, memleketleri ne olursa olsun, belaya bir teselli bulamıyorlar.	
15	Cahiliye Dönemi, kabirlerinin ardından, Zeyde'l-Hayl (gibi kahramanlar) ve felhâ (Antera) için ağlıyorlar.	

[28] Berğûsî, “اصعلاب یمر”, (26 Ekim 2024).

[29] Berğûsî, “اصعلاب یمر”, (26 Ekim 2024).

[30] Şevkî, *Şevkiyyât*, 601-602.

Berğûsî ise mersiyesinde yaşananları adalet ve zulüm merkezinde ele almaktadır: [Tavîl]³¹

9	وَفِرْعَوْنُ وَالْمُرُودُ لَمْ يَنْعَمِرَا بَعْرُوتَيْنِ أَوْ زَنْطَاتٍ عُنِي تَهْنُدَمَا
10	وَنَحْنُ لَعَمْرِي نَحْنُ مِنْهُ بِدَايَةِ الْ خَلِيقَةِ يَا أَحِبَابَنَا وَهَمَّا هُمَا
9	Firavun ve Nemrut hala değişmedi, ister iki boynuzla ya da bir kravatla süslense de...
10	Ey dostlarım! Yaratılışın başlangıcından beri yemin ederim ki biz de (değişmedik), onlar onlar (oldular).

Şevkî, mersiyesinde ecdadı ile övünmektedir: [Tavîl]³²

10	وَبَنُو خَضَارَتِهِمْ فَطَاوُلُ رَحْمَتِهَا كَانَ السَّلَامُ وَجَلَّى الشَّمَاءِ
10	Medeniyetlerini kurdular ve onun temellerini Dârusselâm'a yüce Cillak'a (Dimeşk'e) ve ulaştırdılar.

Berğûsî, Şevkî'den farklı olarak Arap Dünyasını eleştirmektedir: [Kâmil]³³

26	رَمَى بِالْعَصَا لَمْ يَبْقَ فِي الْيَدِ غَيْرُهَا وَمَنْ فِي يَدَيْهِ الْعَسْكَرُ الْمَجْرُ أَحْجَمَا
26	Elinde kendisinden başka bir şey kalmadığı asayı fırlattı. Ancak elinde kalabalık askerler bulunan kimse ise çekindi.

İncelediğimiz mersiyelelere bakıldığında, kahramanların şehadetinin Şevkî tarafından İslami ve millî duygularla, Berğûsî tarafından adalet ve zulüm açısından anlatıldığı, Şevkî'nin ecdadı ile övünürken Berğûsî'nin Arap liderlerini eleştirdiği görülmektedir. Bu nedenle iki mersiye arasında muhteva açısından özgünlüğün varlığı göze çarpmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından işgale uğrayan halklar bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. İtalyanların Libya'yı işgaline karşı verilen mücadeleye Ömer el-Muhtâr öncülük etmiştir. İsrail işgaline karşı Filistin halkı liderlerinin öncülüğünde bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Filistinli liderler arasında Yahya Sinvar da vardır. Ahmed Şevkî'nin Ömer el-Muhtâr için Temîm el-Berğûsî de Yahya Sinvar için bir mersiye yazmıştır. İki mersiye arasında benzerliklerin olması nedeniyle Temîm el-Berğûsî'nin, Ahmed Şevkî'den etkilendiği görülmektedir.

[31] Berğûsî, "اصعلاب يمر" (26 Ekim 2024).

[32] Berğûsî, "اصعلاب يمر" (26 Ekim 2024).

[33] Şevkî, *Şevkiyyât*, 602.

Şevkî, 40 beyitlik mersiyesini arûz veznine uygun olarak Kâmil bahrinde yazmış ve Hemze revî harfini kullanmıştır. Berğûsî de şiirini arûz veznine göre Tavîl bahrinde yazmış ve Mîm revî harfini kullanmıştır. İki şairin de mersiyelerini arûz veznine göre yazmaları ve ilk beyitte tasrî sanatını kullanmaları üslup benzerliğine örnek olarak verilebilir. Her birinin çağdaşı olan bir lider için mersiye yazdığı, liderlerin ölümüne şerefli bir şekilde gittikleri, yaşadıkları dönemde kullanılan savaş aletleri ve esaret konularının ele alındığı görülmektedir.

Her iki mersiyede farklı unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında ilk olarak mukaddimelerdeki farklılıklar dikkat çekmektedir. Şevkî'nin hamasi bir başlangıç yaptığı görülmektedir. Berğûsî ise farklı bir üslupla ve aklın hâkim olduğu bir mana ile matla' beytini yazdığı görülmektedir. Kahramanların şehadetinin Şevkî tarafından İslami ve millî duygularla, Berğûsî tarafından adalet ve zulüm açısından anlatıldığı, Şevkî ecdadı ile övünürken Berğûsî'nin Arap liderlerini eleştirdiği görülmektedir.

Temîm el-Berğûsî, Yahya Sinvar'a yazmış olduğu mersiye ile İsrail işgaline karşı mazlumların yanında yer aldığını deklare etmiş olmaktadır. Bu mersiye ile Yahya Sinvar'ın kahramanlığını ilan etmiş, temsil ettiği fikirleri günümüzdeki ve gelecekteki nesillere aktarmıştır. Böylece bir şair olarak Filistin davası için üzerine düşeni yerine getirerek genelde Filistin'in, özelde de Gazze'nin sesi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Bergüşî, Temim. "تميم البرغوسي رعى العاصم". Youtube. 26 Ekim 2024. Erişim 27 Aralık 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=mZeaftHtH6Q>
- Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Abdulhamid Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Ebî'l-İsbâ', Abdulazîm b. el-Vâhid b. Zâfir. *Tahrîru't-Tahrîr fî sinâ'ati's-si'ri ve'n-nesr ve beyânî li'câzî'l-Kurân*. thk. Hafnî Muhammed Şeraf. Kahire, 1383.
- İyişenyürek, Orhan. *Abdullah eş-Şevrâvî ve Şiirî*. Konya: Aybil Yayınları, 2019.
- İyişenyürek, Orhan. *Abdurrahman el-Mevsilî ve Şiirleri*. Konya: Palet Yayınları, 2023.
- Kavas, Ahmet. "Ömer el-Muhtar". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 06 Ocak 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/omer-el-muhtar>
- Mahmûd İsmâîl, Muhammed. *Ömer el-Muhtâr şehidu'l-İslâm ve esedu's-sahrâ'*. Kahire: Mektebetu'l-Kur'ân, 1992.
- Mercan, Muhammed Hüseyin. "Yahya Sinvar ve Hamas'ta Yeni Dönem". *SETA* 424 (Ağustos 2024).
- Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed. *el-Mucâhid eş-şehid Ömer el-Muhtâr*. Kahire: Merkezi İbsâr li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2015.
- Samancı, Yusuf Sami. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Mencek Paşa ve Şiirleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Sinvar, Yahya. *eş-Şevku ve'l-karanful*, 2004.
- Şevkî, Ahmed. *Şevkiyyât*. Kahire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2012.
- Umri, Ahmed Süleyman. "تدقيق لىل سونى ناخ ن". Erişim 02 Ocak 2025. <https://www.aljazeera.net/blogs/2024/10/19/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B3%D9%8A%D8%B1%D8%A9-%D9%82%D8%A7%D8%A6%D8%AF-%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%88%D9%85%D9%88%D8%B3-%D9%8A%D8%B1%D8%A9-%D9%86%D8%B6%D8%A7%D9%84>
- Yıldız, Ahmet. *Hassân Ahmed Kamhiyye ve Şiirleri*. Konya: Palet Yayınları, 2021.
- Yıldız, Ahmet. "Modern Arap Edebiyatında Muâraza: Ahmed Şevkî-Hâşim er-Rifâî Örneği". *Journal of Academic Researches in Religious Sciences* 21/1 (31 Mart 2021), 379-413. <https://doi.org/10.33415/daad.803429>
- Yıldız, Ahmet. "Modern Arap Edebiyatında Tenâs: Mahmûd Sâmî el-Bârûdî Örneği". *Marife Turkish Journal of Religious Studies* 21/1 (30 Haziran 2021), 459-487. <https://doi.org/10.33420/marife.913030>
- Za'bi, Ahmed. *et-Tendâşsu nazariyyen ve tatbîkiyyen*. Muessesetu Ammûn li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2000.
- Zâvî, Tâhir Ahmed. *Ömer el-Muhtâr el-halkatu'l-a'hira mine'l-cihâdî'l-vatanî fî Libyâ*. Bingazi: Dâru'l-Medârî'l-İslâmî, 2. Basım, 2004.
- TRT Haber. "Hamas Siyasi Büro Başkanı Seçilen Yahya Sinvar Kimdir?" Erişim 03 Ocak 2025. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/hamas-siyasi-buro-baskani-seccilen-yahya-sinvar-kimdir-871908.html>
- Anadolu Ajansı. "İsrail, Yahya Sinvar'ın Hayatını Kaybettiğini Açıklarken Hamas'tan Henüz Doğrulama Gelmedi". 18 Ekim 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-yahya-sinvar-in-hayatini-kaybettigini-aciklarken-hamas-tan-henuz-dogrulama-gelmedi/3365556>
- BBC News Türkçe. "Öldürülen Hamas Lideri Yahya Sinvar Kimdir?" 02 Ocak 2025. Erişim 02 Ocak 2025. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cm2nnq90d6zo?ysclid=m5f1clhggp591459874>
- Aljazeera. "إخرا لى سفنلا تحت ادواقم شاع راونسل". Erişim 03 Ocak 2025. <https://www.aljazeera.net/gallery/2024/10/20/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%B1-%D8%B9%D8%A7%D8%B4-%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%88%D9%85%D8%A7-%D8%AD%D8%AA%D9%89-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AE%D9%8A%D8%B1>
- Aljazeera. "تفادهش لى تحت لاضن قريسو وقام دىق قريسم.. راونسل". Erişim 03 Ocak 2025. <https://www.aljazeera.net/blogs/2024/10/19/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B3%D9%8A%D8%B1-%D8%A9-%D9%82%D8%A7%D8%A6%D8%AF-%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%88%D9%85-%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%B1-%D8%A9-%D9%86%D8%B6%D8%A7%D9%84>

EKONOMİK İŞLEYİŞE BİREYSEL BİR DİRENİŞ: TÜKETİCİ BOYKOTLARI, BOYKOTUN GÜCÜNE VE SONUCUNA OLAN İNANÇ

Fatma ERDOĞAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Erkam YARAR

Necmettin Erbakan Üniversitesi

aeyarar@erbakan.edu.tr

ÖZET

Boykot, insanların ekonomik ve sosyal güçlerini kullanarak toplumsal adaletsizliklere karşı durduğu bir protesto biçimidir. Özellikle günümüzde dijitalleşmenin artmasıyla boykotlar, bireysel tepkilerden küresel çapta toplumsal hareketlere dönüşmektedir. Bireylerin etik değerlerine dayalı olarak başlayan bu eylemler, farkındalık yaratmada ve değişim sağlamada etkili bir araç haline gelmiştir.

Bu çalışma, tüketici boykotunun bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlayarak bireylerin boykot hakkındaki düşüncelerini, boykota katılım veya katılmama nedenlerini, boykota ve sonuçlarına olan inançlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme yaklaşımı kapsamında, ölçüt örneklem yöntemiyle seçilmiş 25 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, Maxqda 2024 programına aktarılarak tematik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, bireylerin boykotlara katılma veya katılmama kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır: Katılımcılar, boykotları toplumsal değişim için güçlü bir araç olarak görmüş ve bireysel çabalarının kolektif bir etkiye katkı sağlayabileceğine inandıklarını belirtmişleridir. Boykotlara katılmama nedenleri arasında bilgi eksikliği, bireysel çabanın etkisiz olacağına dair algı ve ekonomik kaygı düşüncesi vurgulanmıştır. Ek olarak katılımcılar, boykotların toplumsal bir etkisi olabileceğine inanmakla birlikte, bireysel katılımlarının sonuçlar üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu düşüncesi öne çıkmıştır. Ayrıca, ekonomik gerekçeler ve

alışkanlıkları değiştirme zorluğu da boykotlara katılmayı engelleyen unsurlar arasında yer almıştır. Bu çalışma, bireylerin boykotlara yönelik bilgilerini, katılım kararlarını etkileyen faktörleri ve boykotun sonucuna olan inanç düzeylerini belirleyerek, tüketici davranışları ile toplumsal hareketlerin boykotları nasıl şekillendirdiğine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Boykotları, Boykota Katılım, Kolektif Eylem, Tutum, İnanç.

ABSTRACT

Boycott is a form of protest in which people use their economic and social power to stand against social injustice. Especially with the increase in digitalization today, boycotts are transforming from individual reactions to global social movements. These actions, which started based on the ethical values of individuals, have become an effective tool in raising awareness and achieving change.

This study aims to understand the effects of consumer boycott on individuals and society, and to examine individuals' thoughts about boycotts, their reasons for participating or not participating in boycotts, and their beliefs in boycotts and their consequences. Phenomenological design, one of the qualitative research methods, was used in the study. In this direction, in-depth interviews were conducted with 25 participants selected with the criterion sampling method within the scope of the purposeful sampling approach. The data obtained from the interviews were transferred to the Maxqda 2024 program and thematic analysis was performed. The findings revealed various factors affecting individuals' decisions to participate or not participate in boycotts. Participants saw boycotts as a powerful tool for social change and stated that they believed that their individual efforts could contribute to a collective effect. Among the reasons for not participating in boycotts, lack of information, perception that individual efforts will be ineffective, and economic concerns were emphasized. In addition, although participants believed that boycotts could have a social impact, the idea that individual participation had a limited effect on the results was prominent. In addition, economic reasons and difficulty in changing habits were also among the factors that prevented participation in boycotts. This study provides important information about how consumer behavior and social movements shape boycotts by determining individuals' knowledge about boycotts, factors affecting their participation decisions, and their level of belief in the outcome of boycotts.

Keywords: Consumer Boycotts, Participation in Boycott, Collective Action, Attitude, Belief.

GİRİŞ

Satın alma davranışı sanılanın aksine insan hayatı açısından oldukça önemli bir davranış türüdür. Bireyler bir ürünü, markayı, hizmeti ya da deneyimi satın aldıklarında, tüm bu unsurlar ile anlamları, ideolojileri, kültürleri, inançları da satın alarak bir taraf olabilmektedirler. Bu davranış, iradenin ön plana çıktığı ve genelde satın almaya bir tepki ve direnç olarak ortaya çıkabilmektedir. TDK (www.tdk.gov.tr) tarafından “Bir işi, bir davranışı yapmama kararı alma” ya da “Bir kimse, bir topluluk veya bir ülkeyle amaca ulaşmak için her türlü ilişkiyi kesme” şeklinde geniş bir düzlemde tanımlanan “boykot” kavramı, bireyler için önemli olan satın alma/ma davranışlarından biridir.

Bireyler ve toplumlar boykot yolu ile iradelerini ortaya koyabilmekte, aktif çoğunluk ve kolektif bir çaba ile kendileri için önemli olan konularda seslerini duyurabilmektedir. Genelde ekonomik bir görüntü ile ortaya çıkan boykotlar, sosyal olaylarda değişim talebi ve tartışmalar meydana getirmek için de uygulanabilmektedir. İçinde bulunduğumuz zamanlarda sıkça duyulan ve çeşitlenebilen boykotlar, tüketicilerin direniş ve tüketim karşıtı eylemlerde bulunmak için belirli ürün ve markaları satın almayı reddetmeleri ile ortaya çıkabilmektedir. Son yıllarda boykotlar toplumun genel çıkarlarını veya özellikle tüketicilerin çıkarlarını savunmak için gelişen bir protesto biçimi haline gelmiştir (Dekhil vd., 2017).

Tüketiciler, ceplerinden yaptıkları harcamalar ve tercih ettikleri markalar yolu ile, etik, ahlaki, sosyal, ekonomik, dini ve politik sorumluluklarını yerine getirmeyi ve bir biçimde tepki oluşturmayı etkili görmektedirler. Bu çerçevede boykotların sonucu politika değişikliğine giden, strateji değiştiren, davranışını beklentiye göre uyarlayan hatta özür dileyen şirketler ve markaların medyaya yansıyan ya da araştırmalar sonucu ortaya çıktığı görülebilmektedir. Buna bağlı olarak boykot edilen şirketlerde, satışların, gelirin, nakit akışının, hisse senedi fiyatlarını düştüğü, kurumun ve markanın imajının zarar gördüğü söylenebilir. Cossio-Silva vd. (2019), boykotların sadece fiziksel bölgeler ile değil, aynı zamanda organizasyonları da etkileyebileceklerini ifade ederek, boykotların gücünü ortaya koymuştur. Markaların ve şirketlerin büyüklüklerinin, güçlerinin de ötesine geçebilen bir tüketmeme/kullanmama/satın almama hareketi olarak, boykotların etkili olabildiği pek çok araştırma ile desteklenmiştir.

Bu çalışma, soykırım yapan bir devleti açık bir şekilde destekleyen markalara yönelik, Türkiye toplumunda gelişen “Tüketici boykotlarının gücü ve Boykotların sonucuna olan inanç” üzerine odaklanmayı

amaçlamaktadır. Bu araştırma, özellikle 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas kurtuluş örgütü tarafından gerçekleştirilen hareket sonrası, İsrail askeri güçlerinin acımasızca sivil halka sardırması, şehirleri bombalaması, hastaneleri yıkması ve boşaltması, Gazze bölgesinin hem üst hem alt yapısını yaşanmaz hale getirme çabası sonrası, dünyaca meşhur ve marka gücü yüksek markaların bu soykırımı desteklemeleri ve büyük devletlerin soykırıma sessiz kalması gerekçesi ile hazırlanmıştır.

Tüketici boykotları ve davranışı alanına ilişkin literatür incelendiğinde, sınırlı sayıda ve yönde araştırmaların olduğu görülmektedir. Boykot gibi pek çok alanın birleşebildiği bir konuda yeni çalışma alanları ve yönleri bulma motivasyonu ile başlatılan bu çalışma, boykota katılım ve motivasyonları ile boykotun gücüne ve sonucuna olan inanca yönelik bir alanda boşluk olmasının tespiti üzerine kurgulanmıştır.

Bu çerçevede

a. Bireylerin boykota katılımının, bu boykota onu iten motivasyonların ve boykotun tanımına yönelik belirleyici faktörlerin keşfedilmesini sağlamak ve,

b. Boykota katılan ya da katılmayan bireylerin, boykotun gücüne, geleceğine ve sonucuna olan inanları ile ilişkili keşfedici bir analiz ortaya koyabilmek bu çalışmayı yapma ihtiyacının ortaya çıkartan temel motivasyonlardır.

Kapsamlı bir çalışmanın küçük bir parçası (ön test) olan bu çalışmada, amaçlara ulaşabilmek adına kullanılan teorik model ışığında araştırma sorularına örneklem düzeyinde cevap aranacaktır.

Tüketici Boykotu nedir?

Online ya da e-boykot (çevrimiçi), ülke, turizm, olimpiyatlar, spor boykotları gibi farklı alanlarda ortaya çıktığı tespit edilse de boykotlar varlıklarını ekonomik ve iktisadi ilişkilerin sosyal hayatta bulunduğu yaşam pratikleri ve hayatın gündeminde yer almaktadırlar. Garrett (1986) boykotu, belirli bir kişi veya firma ile iş yapmayı, imtiyazlar elde etmek veya söz konusu kişi veya firmanın bazı eylem veya uygulamaları hakkında şikâyetle bulunmak amacıyla, bilerek ve isteyerek reddetmesi durumu olarak tanımlamaktadır. Bu reddetme, kimi zaman ekonomik bir silah kimi zamanda pasif bir direniş olarak ortaya çıkabilmektedir (Shamshiyev, 2024). Bu tür kampanyaların nihai etkisi sonuçta tüketicilerin kişisel kararlarına bağlıdır. Başka bir deyişle, etki her tüketicinin belirli ürünleri satın almaktan kaçınmayı içeren bir davranışta bulunmaya ne kadar istekli olduğuna bağlıdır (Palacios

vd., 2019). Bu istekte yer alan güç, tutarlılık ve kararlılık boykotun sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli unsur olarak söylenebilir.

Boykot katılımı yalnızca davranış değişikliği için kolektif bir çaba değil, aynı zamanda her katılımcının bireyselliğinin karmaşık bir ifadesidir (Farah- Newman, 2010). Duygusal, bilişsel ya da davranışsal olarak bireyleri tutum oluşturmaya iten bir motivasyon sağlamaktadır. Boykotlar genellikle politik konulara karşı oldukça duygusal bir tepki olarak ortaya çıkmasının yanı sıra boykota katılımın ardındaki niyet, boykota yol açan en önemli faktörlerden biridir (Palacios- Florencio vd., 2021). Bu çerçevede tutum ölçekleri ve modelleri ile araştırılmaya oldukça müsait ve elverişlidir.

Tüm bu yönlerini göz önünde bulundurarak, boykotun gerçekleştirilen bir eyleme, desteğe ve davranışa karşı geliştirilen bir tepki olduğu söylenebilir. Bu tepki bazen önceden tahmin edilebilir olsa da bazen de beklenmedik nedenler ile ürünlerin tercih edilmemesinin bir tercih gücü olarak tüketiciler tarafından sahiplenilen bir fikir olduğunu düşünülebilir. Bu fikir kimi zaman kolektif olarak ortaya çıkabildiği gibi, kimi zamanda bireysel olarak organize edilebilen bir direniş eylemi olarak tanımlanabilir. Bütün bu tanımların ortaya koyduğu çerçeveyi Dekhil vd. (2017) şu şekilde tanımlar;

“Boykot, bir veya birkaç tarafın, araçsal, psikolojik, ahlaki, ekonomik veya kültürel bir düzenin motivasyonlarıyla, belli bir siyasal, ekonomik veya toplumsal sorunları çözmek amacıyla, onaylamadıklarını ifade etmek veya belli koşullar dayatmak amacıyla, belli bir hedefle ilişki kurmayı gönüllü olarak reddetmesidir”.

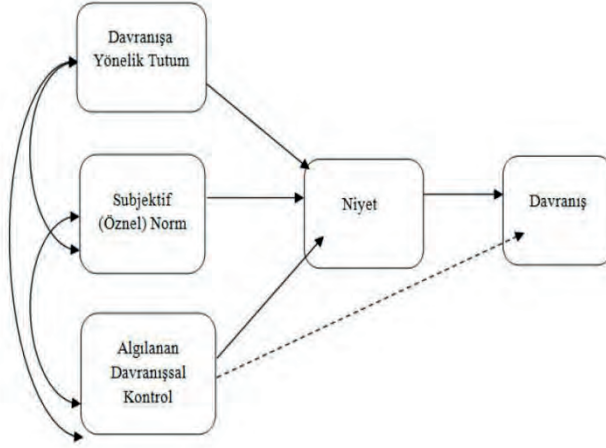
Araştırma Modelinin Oluşum Süreci

Bireylerin boykota katılımını, boykotun gücüne ve sonunca olan inancı keşfetmek için hazırlanmış olan bu çalışmanın teorik modelini “Planlı Davranış Teorisi (PDT)” oluşturmaktadır.

Planlı Davranış Teorisi

Planlı davranış teorisi, bireylerin belirli bir bağlamda davranışlarını tahmin etmek ve anlamlandırmak amacıyla geliştirilmiş teorik bir çerçevedir (Ajzen I., 1991, 81) Teoriye göre, bireylerin bir davranışı gerçekleştirmelerindeki temel belirleyicinin, davranışı gerçekleştirme konusundaki niyetleri olduğu belirtilmektedir. Bu niyetin ise davranışa yönelik tutumlar, algılanan sosyal baskılar ve algılanan davranışsal kontrol ile açıklandığı belirtilmektedir. Planlı Davranış Teorisi’ne

göre, bireyin bir davranışı gerçekleştirme niyetini etkileyen üç ana unsur bulunmaktadır: davranışa yönelik tutum, topluma yönelik algı (algılanan sosyal baskı) ve davranış kontrolü ya da özyetkinlik algısıdır (Ajzen I., 2006).

Şekil 1: Planlı Davranış Teorisi

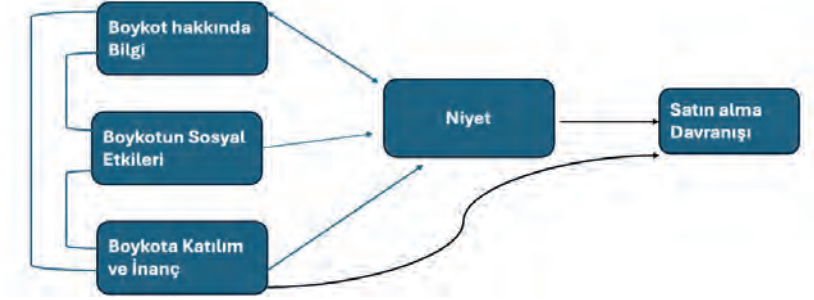
Kaynak: Ajzen, I. (2005) Attitudes, Personality and Behavior (İkinci baskı). Birleşik Krallık: open Universty Press.(Ajzen I., 2005)

Davranışa yönelik tutum, bireyin belirli bir davranışı olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Bu değerlendirme, bireyin önceki inançları ve deneyimlerinden etkilenir. Özellikle tüketici davranışlarında, bir ürün ya da hizmetle ilgili olumlu veya olumsuz deneyimler tutumların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (İslamoğlu- Altunışık, 2013) Algılanan davranışsal kontrol, bireyin belirli bir davranışı ne kadar kolay ya da zor gerçekleştirebileceği konusundaki inancıdır. Eğer birey, davranışı gerçekleştirme imkânına ve fırsatlarına sahip olduğuna inanıyorsa, bu durum davranışsal kontrol algısını ve dolayısıyla davranış niyetini artırmaktadır (Çetinkaya, 2014) Kişisel normlar, bireyin çevresinden gelen sosyal beklentiler ve baskılar doğrultusunda şekillenir. Bir davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirme konusunda birey için önemli olan kişiler veya kurumların beklentileri, bireyin davranış niyetini etkileyebilmektedir (Erten, 2002). Algılanan davranışsal kontrol, bireyin bir davranışı gerçekleştirme kolaylığına veya zorluğuna dair inancını ifade eder. Davranış için yeterli imkân ve fırsatlara sahip olduğuna inanan bireylerin kontrol algısının daha yüksek olması beklenir. Planlı davranış

teorisi, tüketici davranışlarını anlamada araştırmacılara teorik bir temel sunmaktadır (Öztürk vd., 2015, 147)

Araştırma modeli ve yöntemi

Bu çalışmanın saha araştırması, nitel araştırma yöntemi kullanılarak oluşturulmuş, boykot davranışları ile ilgili bilgiye sahip ve bu konuda belirli bir bilinç düzeyine ulaşmış tüketici grupları üzerinde yürütülmüştür. Araştırmanın evreni, boykot kampanyalarına yönelik bilgi arayan, bu bilgiyi karar süreçlerinde etkin bir şekilde kullanabilen bireylerden oluşmaktadır. Bu sayede, boykot konusunda bilinçli ve duyarlı katılımcılara ulaşılması hedeflenmiştir.

Şekil 2. Araştırma modeli

Araştırma kapsamında veriler, 01.12.2024 ile 24.12.2024 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmelerde, boykotun bireysel ve toplumsal etkileri, boykota katılım motivasyonları ve boykotun satın alma davranışlarına yansımaları gibi konular ele alınmıştır. Önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak, katılımcıların boykota yönelik algıları ve davranışları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırma sürecinde toplamda 25 katılımcı ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında tutulan detaylı notlar analiz edilmiş; boykot hakkında bilgi, boykotun sosyal etkileri ve boykota katılım ile ilgili algı ve inançlar tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, boykota dair niyetlerin ve satın alma davranışlarının nasıl şekillendiğine dair bilgiler, boykota katılım, boykotun gücüne ve sonucuna olan inanç başlıkları çerçevesinde temalara ayrılmış ve özgün bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, boykot davranışlarının nedenlerini ve etkilerini derinlemesine anlamayı sağlamış ve tüketicilerin boykota yönelik karar süreçleri hakkında önemli veriler sunmuştur.

Bu çalışma, tüketici boykotunun bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlayarak bireylerin boykot hakkındaki düşüncelerini, boykota katılım veya katılmama nedenlerini, boykota ve sonuçlarına olan inançlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- Katılımcıların alışveriş tercihleri ve tüketim davranışları nasıldır?
- Katılımcıların Boykot tanımları ve boykota dair bilgileri/bilgi kaynakları nelerdir?
- Katılımcıların boykota katılım hakkındaki düşünceleri ve boykot motivasyonları nelerdir?
- Boykotun alışveriş tercihlerine etkisi nedir? Alternatiflerin varlığı, bireylerin boykota katılma olasılığını nasıl şekillendirmektedir?
- Boykotun gücüne ve sonucuna olan inançları nasıl şekillenmektedir?
- Sosyal çevre boykot kararını nasıl etkilemektedir?

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri doğrultusunda fenomenoloji deseni temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri, araştırma sürecinin her aşamasında yenilikçi yöntemler ve yaklaşımlar geliştirme, ayrıca araştırmanın etkisini artıracak düzenlemeler yapma olanağı sunmaktadır (Guba - Lincoln, 1994). Fenomenoloji deseni, bir fenomen ya da belirli bir kavramla ilgili olarak bireylerin yaşadığı ortak deneyimlerin anlamını ortaya koymayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu desende temel hedef, belirli bir olguyu derinlemesine deneyimlemiş kişilerin yaşantılarının özünü anlamaktır (Creswell, 2018, 77). Nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme, doküman incelemesi ve söylem analizi gibi veri toplama teknikleri sıklıkla kullanılmaktadır (Baltacı, 2019, 370). Özellikle derinlemesine görüşme yöntemi, araştırmacının konuyu daha derinlemesine anlamasına imkân tanıyan bir teknik olarak öne çıkmaktadır. Derinlemesine görüşme, araştırmacı ile katılımcı arasında sözlü iletişimle gerçekleştirilen ve bilinmeyen davranışları, eğilimleri ve bilgileri ortaya çıkarmaya yarayan bir veri toplama yöntemidir (Uslu- Demir, 2023, 290). Bu yöntem, katılımcının duygularını, bilgilerini, deneyimlerini ve gözlemlerini anlamaya ve keşfetmeye olanak tanımaktadır (Tekin, 2006, 103) Araştırmalarda, ele alınan konunun daha açıklayıcı bir şekilde incelenebilmesi ve katılımcılardan derinlemesine bilgi toplanabilmesi amacıyla görüşme yöntemi tercih edilmektedir. Bu bağlamda çalışmada derinlemesine görüşme tekniği

seçilmiştir. Görüşmeler sırasında literatüre bağlı kalarak dahil edilme ve dışlama kriterleri uygulanmıştır.

Veri Toplama süreci

Araştırmada, derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış ve bu süreçte yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiş ve Türkiye’de yaşayan 25 birey ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde yaşanan zorluklar nedeniyle görüşmeler yüz yüze yapılmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılara araştırmanın amacı ve detayları hakkında kapsamlı bilgi verilmiş ve katılımcılardan onay alınmıştır. Görüşmeler sırasında, öncelikle katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 5 soru yöneltilmiştir. Konu özelinde ise boykot hakkında bilgi sahipliği ile ilgili 9 soru, boykotun tanımı ve katılım ile ilgili 8 soru, boykotun günlük alışveriş tercihinin etkisi ile ilgili 7 soru ve boykotun sonuçları ile bu sonuçlara yönelik inançlar hakkında 7 soru sorulmuştur. Bu kapsamda, toplamda 36 soru yöneltilerek görüşmeler tamamlanmıştır.

Bulgular

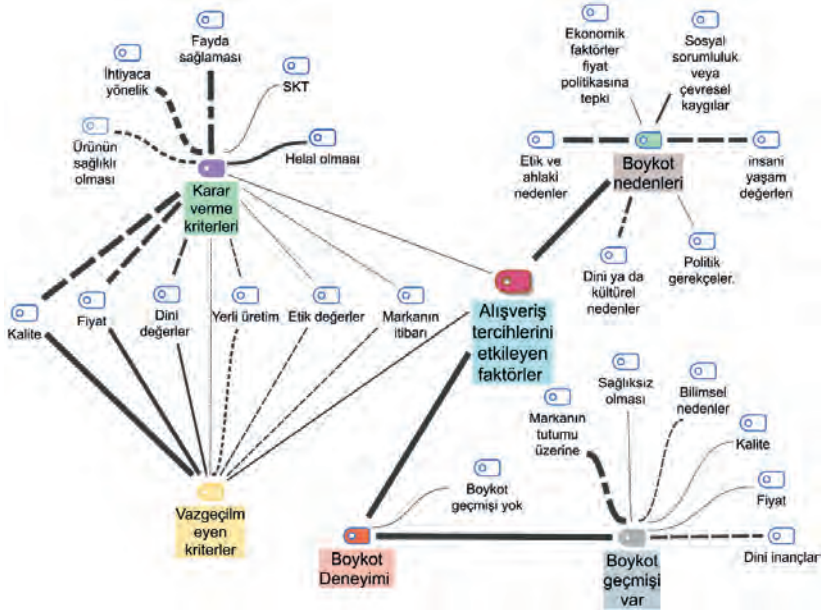
Yapılan görüşmeler detaylı bir şekilde okunmuş ve gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra word belgesine aktararak Maxqda 2024 programına kaydedilmiştir. Daha sonra görüşmeler incelenerek temalar ve oluşturulup kategori ve kodları belirlenmiştir. Elde edilen verilerle alışveriş tercihlerini etkileyen faktörler, boykotun tanımı ve algısı, boykot edilecek markalar hakkında bilgi seviyesi, boykotun alışveriş tercihleri üzerine etkisi, boykotun sonucunda olan inanç olmak üzere 5 ana tema oluşturulmuştur.

Tema Alışveriş Tercihlerini Etkileyen Faktörler

Alışveriş tercihlerini etkileyen faktörler teması altında karar verme kriterleri, vazgeçilmeyen kriterler, boykot nedenleri, boykot geçmiş başlıklarında toplam dört kategori oluşmuştur (Bkz. Şekil 3).

- Karar verme kategorisinde Fayda sağlaması, ihtiyaca yönelik ve sağlıklı olması kodları en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak STK, helal olması vurgulanmıştır.

- Vazgeçilmeyen kriterler kategorisinde kalite, fiyat dini değerler kodu vurgulanarak öne çıkmıştır. Ek olarak yerli üretim, etik değerler, markanın itibarı kodları vurgulanmıştır.
- Boykot nedenleri kategorisinde etik ve ahlaki nedenler, insani yaşam değerleri, dini ya da kültürel nedenler kodları öne çıkmıştır. Ayrıca ekonomik faktörler fiyat politikasına tepki, politik gerekçeler kodları vurgulanmıştır.
- Boykot deneyimi kategorisinde boykot geçmişi var, Markanın tutumu üzerinde en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak sağlıksız olması, bilimsel nedenler, kalite, fiyat, dini inançlar kodları öne çıkmıştır.

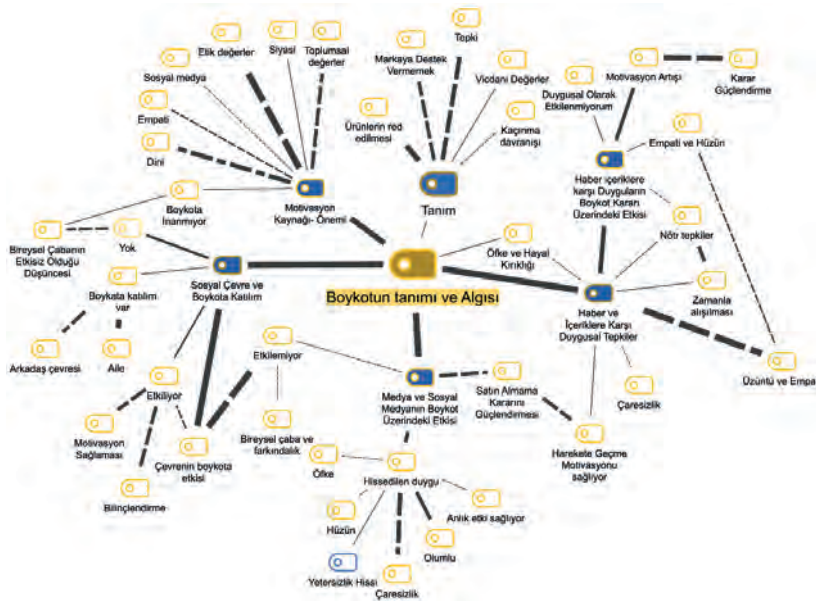

Şekil 3. Alışveriş tercihlerini etkileyen faktörler (1. Tema)

Tema Boykotun Tanımı ve Algısı

- Boykotun tanımı ve algısı kategorisinde tanım, motivasyon kaynağı önemi, sosyal çevre ve boykota katılım, medya ve sosyal medyanın boykot üzerindeki etkisi, haber ve içeriklere karşı duygusal tepkiler, haber içeriklerine karşı duyguların boykot kararı üzerindeki etkisi başlıklarında toplam altı kategori oluşmuştur (Bkz. Şekil 4).
- Tanım kategorisinde tepki, markaya destek vermemek, ürünlerin ret edilmesi kodu en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak vicdani değerler, kaçınma davranışı kodları vurgulanmıştır.

- Motivasyon kaynağı ve önemi kategorisinde etik değerler, toplumsal değerler, dini değerler kodları vurgulanarak öne çıkmıştır. Ek olarak siyasi, sosyal medya, empati kodları vurgulanmıştır. Ayrıca boykota inanmıyor kodunun sosyal çevre ve boykota katılım kategorisi ile alt bağ oluşturmuştur.
- Sosyal çevre ve boykota katılım kategorisinde boykota katılım var kodlarında arkadaş çevresi ve aile kodları öne çıkmıştır.
- Boykota katılım yok kodu altında bireysel çabanın etkisizliği düşüncesi, etkiliyor, motivasyon sağlaması, bilgilendirme, çevrenin boykota etkisi kodları yoğunlukla öne çıkmıştır. Ek olarak etkilemiyor, bireysel çaba ve farkındalık kodları vurgulanmıştır.
- Medya ve sosyal medyanın boykot üzerindeki etkisi kategorisinde satın alma kararını güçlendirmesi, harekete geçirme motivasyonu sağlıyor, hissedilen duygu, çaresizlik, olumlu kodları öne çıkmıştır. Ek olarak hüznün, yetersizlik hissi, anlık etki sağlıyor kodları vurgulanmıştır.
- Haber ve içeriklere karşı duygusal tepkiler kategorisinde üzüntü ve empati kodu yoğunlukla vurgulanmıştır. Ayrıca öfke ve hayal kırıklığı, çaresizlik, nötr tepkiler, zamanla alışılması kodları vurgulanmıştır ek olarak haber içeriklerine verilen tepkiler ve haber içeriklerine karşı duyguların boykot kararı üzerindeki etkisi kategorilerinde üzüntü ve empati alt bağ oluşturmuştur. Haber içeriklerine karşı duyguların boykot kararı üzerindeki etkisi kategorisinde motivasyon artışı, karar güçlendirme kodları en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak duygusal olarak etkilenmiyorum, nötr tepkiler kodları vurgulanmıştır.

Şekil 4. Boykotun tanımı ve algısı (2. Tema)

Tema Boykot Edilen Markalar Hakkında Bilgi Seviyesi

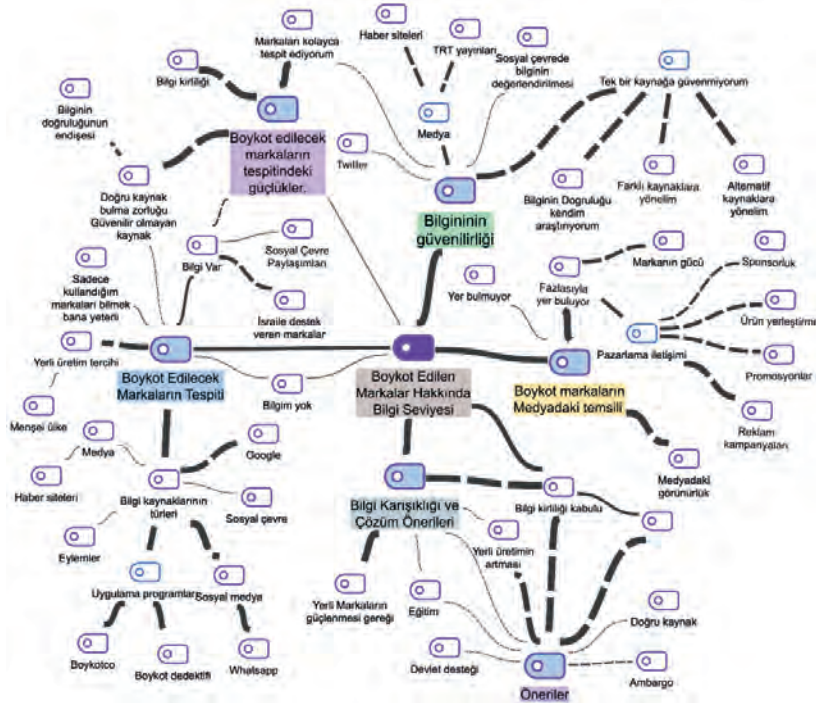
Boycot edilen markalar hakkında bilgi seviyesi temasında bilginin güvenilirliği, boykot edilecek markaların tespitindeki güçlükler, boykot edilecek markaların tespiti, boykot markalarının medyadaki temsili, bilgi karışıklığı ve çözüm önerileri başlıklarında toplam beş kategori oluşmuştur (Bk. Şekil 5).

- Bilginin güvenilirliği kategorisinde medya, haber siteleri, TRT yayınları, tek bir kaynağa güvenmiyorum, bilginin doğruluğunu kendim araştırıyorum, farklı kaynaklara yönelim, alternatif kaynaklara yönelim kodları en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak Twitter sosyal çevrede bilginin değerlendirilmesi, markaları kolayca tespit ediyorum kodları vurgulanmıştır.
- Boykot edilecek markaların tespitindeki güçlükler kategorisinde markaları kolayca tespit ediyorum, bilgi kirliliği, doğru kaynak bulma ve ulaşma zorluğu, bilginin doğruluğunun endişesi kodları öne çıkmıştır. Ek olarak bilgi var, sosyal çevre paylaşımları, İsrail'e destek veren markalar, medya, haber siteleri, menşei ülke, sosyal çevre, bilgim yok kodları öne çıkmıştır.
- Bilgi kaynağı türleri, Google, sosyal çevre, uygulama programlar, boykot_go, boykot dedektifi, WhatsApp, yerli üretim tercihi kodları öne

çıkıştır. Ayrıca boykot edilecek markaların tespitindeki güçlükler kategorisi ile boykot edilecek markaların tespiti kategorisi altında bilgi var, doğru kaynak bulma zorluğu güvenilir olmayan kaynaklar kodları alt bağ oluşturmuştur.

- Boykot markalarının medyadaki temsili kategorisinde medyadaki görünürlük, fazlasıyla yer buluyor, markanın gücü, pazarlama iletişimi, sponsorluk, ürün yerleştirme, promosyonlar, reklam kampanyaları kodları yoğunlukla vurgulanmıştır. Ek olarak yer bulmuyor kodu vurgulanmıştır.

- Bilgi karışıklığı ve çözüm önerileri kategorisinde yerli markaların güçlenmesi gereği, bilgi kirliliği kabulü, yerli üretimin artması, kodları yoğunlukla vurgulanmıştır. Ek olarak öneriler, bilgilendirme kampanyaları, doğru kaynak, ambargo, devlet desteği kodları vurgulanmıştır.

Şekil 5. Boykot edilecek markalar hakkında bilgi seviyesi (3. Tema)

Tema Boykotun Alışveriş Tercihleri Üzerine Etkisi

Boykotun alışveriş tercihleri üzerindeki etkisi temasında boykota yönelik alışveriş stratejileri, alışveriş süresine etkisi, sorumluluk bilin-

ci, marka seçimi, kriterler, alternatif ürünlerin boykot kararına etkisi başlıklarında toplam altı kategori oluşmuştur (Bkz. Şekil 6).

- Kriterler kategorisinde kalite ve fiyat kodları yoğun şekilde vurgulanmıştır. Ek olarak marka sadakati, yerli üretim ve menşei ülke kodları vurgulanmıştır.

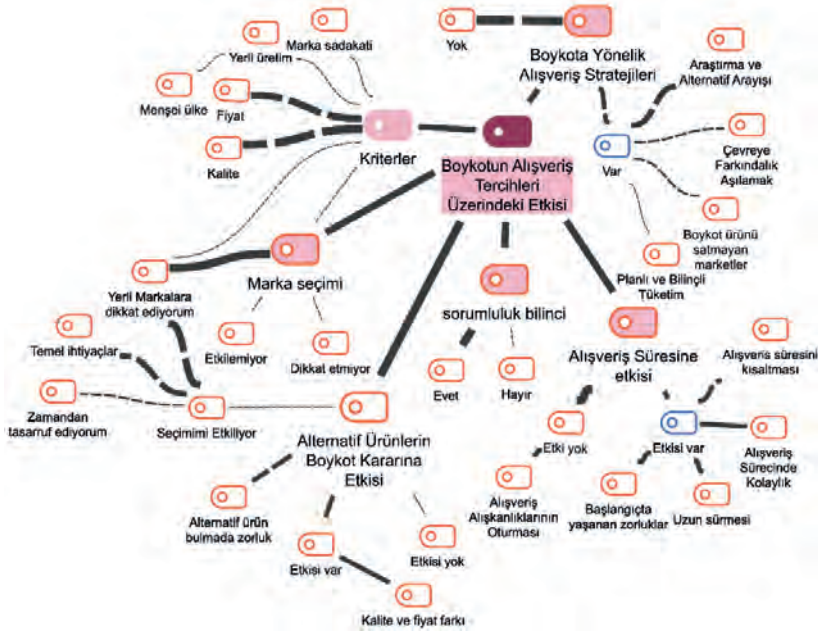
- Marka seçimi kategorisinde yerli markalara dikkat ediyorum, seçimimi etkiliyor, temel ihtiyaçlar, zamandan tasarruf ediyorum kodları öne çıkmıştır. Ek olarak etkilemiyor ve dikkat etmiyor kodları vurgulanmıştır.

- Ayrıca kriterler ve marka seçimi kategorisinde yerli marka tercih ediyorum ve seçimimi etkiliyor kodları alt baş oluşturmuştur.

- Alternatif ürünlerin boykot kararına etkisi kategorisinde alternatif ürün bulmada zorluk, etkisi var, kalite ve fiyat farkı kodları yoğunlukla vurgulanmıştır. Ek olarak etkisi yok kodu vurgulanmıştır.

- Sorumluluk bilinci kategorisinde ise evet kodu yoğunlukla vurgulanmıştır. Ayrıca hayır kodu vurgulanmıştır. Alışveriş süresine etkisi kategorisinde etki yok, alışveriş alışkanlıklarının oturması, etkisi var alışveriş süresini kısaltması, alışveriş sürecinde kolaylık, uzun sürmesi, başlangıçta yaşanan zorluklar kodları oluşmuştur.

- Boykota yönelik alışveriş stratejileri kategorisinde ise yok kodu en yoğun etkiye sahiptir. Ek olarak var, araştırma ve alternatif arayışı, çevreye farkındalık aşılama kodları sıklıkla vurgulanmıştır. Ayrıca boykot ürünü satmayan marketler, planlı ve bilinçli tüketim kodları vurgulanmıştır.

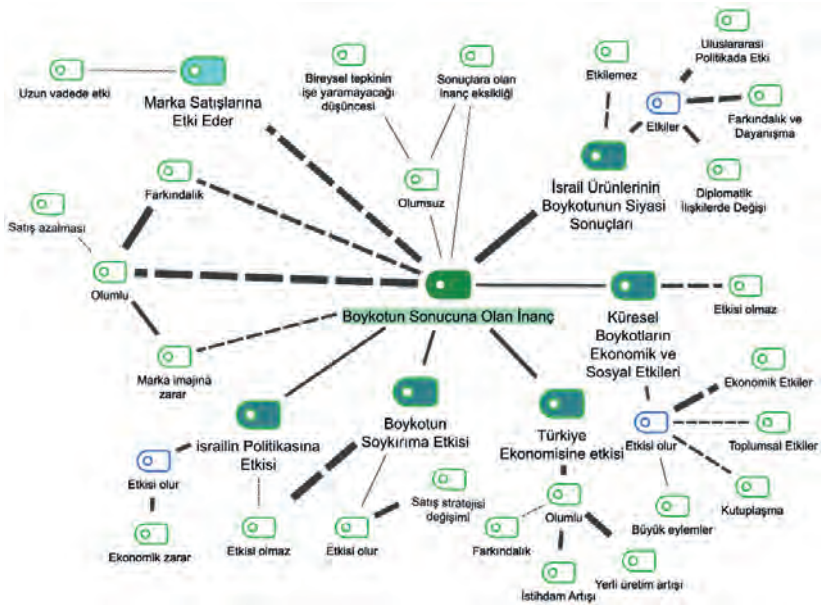
Şekil 6. Boykotun alışveriş tercihleri üzerine etkisi (4. Tema)

Tema Boykotun Sonucuna Olan İnanç

Boykotun sonucuna olan inanç teması altında İsrail politikasına etkisi, boykotun soykırıma etkisi, Türkiye ekonomisine etkisi, küresel boykotların ekonomik ve sosyal etkileri, İsrail ürünlerinin boykotunun siyasi sonuçları başlıklarında toplam beş kategori oluşmuştur (Bk. Şekil 7).

- Boykotun sonucuna olan inanç temasında marka satışlarına etki eder, olumlu, farkındalık marka imajına zarar, kodları en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak satışların azalması, uzun vadede etki, olumsuz, bireysel tepkinin işe yaramayacağı düşüncesi, sonuçlara olan inanç eksikliği kodları öne çıkmıştır.
- İsrail politikasına etkisi kategorisinde etkisi olmaz kodu en yoğun vurguya sahiptir. Ek olarak etkisi olur, ekonomik zarar kodları vurgulanmıştır.
- Boykotun soykırıma etkisi kategorisinde etkisi olmaz kodu yoğunlukla vurgulanmıştır. Ek olarak etkisi olur, satış stratejisi değişimi kodu sıklıkla vurgulanmıştır. Ayrıca boykotun soykırıma etkisi ve İsrail politikasına etkisi kategorilerinde etkisi olmaz kodu alt bağ oluşturmuştur.

- Türkiye ekonomisine etkisi kategorisinde ise olumlu, yerli üretim artışı, istihdam artışı kodları yoğunlukla vurgulanmıştır. Ek olarak farkındalık kodu öne çıkmıştır. Küresel boykotların ekonomik ve sosyal etkileri kategorisinde etkisi olmaz, kodu sıklıkla vurgulanmıştır. Ek olarak etkisi olur, ekonomik etkiler, toplumsal etkiler kodları yoğun vurguya sahiptir. Ayrıca kutuplaşma, büyük eylemler kodları öne çıkmıştır.
- İsrail ürünlerinin boykotunun siyasi sonuçları kategorisinde etkilemez kodu öne çıkmıştır. Ek olarak uluslararası politikada etki, farkındalık ve dayanışma, diplomatik ilişkilerde değişim kodları yoğunlukla vurgulanmıştır.

Şekil 7. Boykotun sonucuna olan inanç (5. Tema)

SONUÇ

Bu çalışmada, tüketici boykotunun bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlayarak bireylerin boykot hakkındaki düşüncelerini, boykota katılım veya katılmama nedenlerini, boykota ve sonuçlarına olan inançlarını incelenmiştir. Elde edilen veriler, boykotun bireylerin alışveriş tercihlerini, boykot algısını, bilgi düzeylerini ve boykotun sonuçlarına yönelik inançlarını çeşitli boyutlarda etkilediğini göstermektedir. Bireylerin alışveriş tercihlerini etkileyen faktörler arasında fayda sağlama, ihtiyaca yönelik olma ve sağlıklı ürün

seçimi en sık vurgulanan unsurlar olarak öne çıkmıştır. Ayrıca kalite, fiyat ve dini değerler gibi vazgeçilmez kriterler, tüketici kararlarını yönlendiren önemli faktörler arasında yer almıştır. Boykot nedenleri incelendiğinde, etik ve ahlaki değerler, insani yaşam değerleri ve dini ya da kültürel hassasiyetlerin temel motivasyon kaynakları olduğu görülmüştür. Ayrıca, ekonomik gerekçeler ve fiyat politikalarına yönelik tepkiler de önemli bir etken olarak belirlenmiştir.

Bulgular, boykotun tanımının ve algısının da bireylerin kararlarını şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Boykot, çoğunlukla bir tepki, ürünlerin reddedilmesi ve markaya destek vermemek olarak tanımlanmıştır. Etik ve toplumsal değerler, dini inançlar ve sosyal medya gibi faktörler, boykotun motivasyon kaynakları arasında yer alırken, sosyal çevrenin boykota katılım üzerindeki etkisinin olmadığı katılımcıların boykotu bireysel bir tepki olarak gördükleri öne çıkmıştır. Ayrıca medya ve sosyal medya platformlarının boykot sürecindeki bilgilendirme ve harekete geçirme motivasyonunda kritik bir rol oynadığı belirlenmiştir. Sonuç olarak boykota katılım yönündeki toplumsal çabalar ve girişimler yeterli görülmemektedir.

Boykot edilen markalar hakkında bilgi seviyesinin bireylerin karar süreçlerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılar, bilgilerin güvenilirliği konusunda medya ve haber sitelerine yönelik bir sorgulama içerisinde olduklarını ifade etmiş, alternatif kaynaklara yönelme eğilimi göstermiştir. Ancak boykot edilecek markaların tespiti, doğru kaynaklara ulaşma zorlukları ve bilgi kirliliği gibi unsurların, karar süreçlerini zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Medyanın ve Sosyal medyanın boykota katılım yönündeki motivasyonları pozitif etkilediğini bu aşamada haber ve içeriklerin harekete geçirebilme gücü olduğu tespit edilmiştir. Yaşanan hadiselerin duygusal olarak üzüntü ve hüznü getirdiği, empati yapma vurgusunun güçlü bir ifade ile ortaya çıktığı görülebilir. Ancak tüm bu sonuçlara rağmen boykotun etkisizliği, haberlerin etki oluşturmadığı, tepkilerin nötr olarak kaldığı gibi ifadeler vurgulanmıştır.

Boykota ve boykotun gücüne olan inanç konusunda katılımcılar genel olarak olumlu kanaat gösterse de boykotun sonucuna olan inanç konusunda daha endişeli ve olumsuz oldukları söylenebilir. Boykotun sonuçlarına olan inanç, bireylerin boykot davranışına devam edip etmeme kararını doğrudan etkilemektedir. Bulgular, boykotun marka satışlarına zarar verebileceği ve farkındalık yaratabileceği algısını desteklemektedir. Ancak bireysel çabaların etkisizliği ve uzun vadede sonuçların belirsizliği, boykota olan inancı zayıflatıcı faktörler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle, ulusal ve küresel boykotların ekonomik

ve sosyal etkileri konusunda büyük eylemler ve kutuplaşma yarattığı düşüncesi öne çıkmıştır katılımcılar toplumsal değerleri korumak için boykotun markalara ekonomik zarar verebileceği düşüncesine sahiptirler. Bazı katılımcılar, yerli üretimin artması ve istihdamın desteklenmesi gibi olumlu etkilerden bahsederken, diğerleri boykotun politik veya ekonomik düzeyde etkisiz olabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların boykotun sonucuna olan inanç konusunda net bir görüşe sahip olmadığını ifade edebilir.

Sonuç olarak bu çalışma, boykot davranışının bireysel ve toplumsal düzeyde çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve tüketicilerin karar süreçlerini önemli bir şekilde etkilediğini ortaya koymuştur. Ancak boykotun bireylerin değerleri, algıları ve bilgi seviyeleriyle şekillendiğini ve bu faktörlerin etkilerinin gelecekte daha dikkatle ele alınması gerektiğini anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ajzen, Icek. Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 1991, 179-211.
- Ajzen, Icek. *Attitudes, Personality and Behavior*. Open University Press. 2005.
- Ajzen, Icek. *Constructing a TpB Questionnaire: Methodological Considerations*. 2006, tpb.measurement.pdf
- Atılğan, Kalender Özcan - Köken, Yusuf. "Tüketici Etnosentrizmi ve Tüketici Düşmanlığının Sosyal Medyada Boykota Etkisi". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(1), 2022, 292-307. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1058221>
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), (2019), 368-388.
- Cossío-Silva, Francisco, vd. "How To Face A Political Boycott: The Relevance Of Entrepreneurs' Awareness". *International Entrepreneurship and Management Journal*, 15, (2019), 321-339.
- Creswell, John W. *Nitel araştırma yöntemleri*. Siyasal Kitapevi, 2018.
- Çelik, Zübeyir, vd. "Demografik Özelliklere Göre Tüketici Boykot Davranışının İncelenmesi". *İCCAR*, (2024), 444-449.
- Çetinkaya, Özlem. "Planlanmış Davranış Teorisi Çerçevesinde Öğrencilerin Girişimci Olma Niyetlerinin İncelenmesi". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), (2014), 27-47.
- Dekhil, Fawzi, vd. "Heffect Of Religiosity On The Decision To Participate In A Boycott: The Moderating Effect Of Brand Loyalty-The Case Of Coca-Cola". *Journal of Islamic Marketing* 8(2) (2017), 309-328.
- Erten, Sinan. "Planlanmış Davranış Teorisi ile Uygulamalı Öğretim Metodu". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi* 19(2) (2002), 217-233.
- Farah, Maya F. - Newman, Andrew J. "Exploring Consumer Boycott Intelligence Using A Socio-Cognitive Approach". *Journal of Business Research* 63(4) (2010). 347-355.
- Guba E.G - Lincoln Y.S. *Competing Paradigms In Qualitative Research Handbook Of Qualitative Research* (Vols. 1-2), 1994.
- İslamoğlu, Ahmet Hamdi- Altunışık, Remzi. *Tüketici Davranışları*. Beta yayımevi, 2013.
- Öztürk, Abdülkadir vd. "Tüketicilerin Helal Tüketim Davranışlarının Belirleyicileri: Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Bir Araştırma". *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(2) (2015), 141-160.
- Palacios Florencio, Beatriz vd. "The Attitude Towards Boycotts: Determining Factors". *Harvard Deusto Business Research* 8 (2) (2019), 111-122.
- Palacios-Florencio, Beatriz vd. "Explaining The Boycott Behavior: A Conceptual Model Proposal And Validation". *Journal of Consumer Behaviour* 20(5) (2021), 1313-1325.
- Shamshiyev, Ozat. "Consumer Boycotts And Jurisprudential Challenges Related To Identifying Their Legal Cause ('İllah)." [Tüketici Boykotu ve İlletin Tespitine İlişkin Fıkhi Problemler] *İlahiyat Tetkikleri Dergisi = Journal of İlahiyat Researches* (61) (2024). 179-193. doi:<https://doi.org/10.29288/ilted.1447487>
- Tekin, Hasan Hüseyin- Tekin, Hasan. "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3(13) (2006), 101-116.
- Uslu, Fatih- Demir, Erdi. "Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 40(1) (2023), 289-299.

HEGELCİ DİYALEKTİK DÜŞÜNCE VE “BATI” KARŞISINDA “İSLAM”IN DİRENİŞ İMKÂNI

Doç. Dr. İrfan KAYA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ikaya@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Karşıtlıklar üzerine kurulu Batı metafiziği, Hegel sonrası modern dönemde bir sömürü aracı olarak işlev görmüştür. Nitekim “Batı” kavramının inşası sürecinde Said, önce “Doğu”nun tanımlandığını, sonra “Doğu” olmayanın (“Batı”) ortaya çıktığını söyler ve neticesinde oryantalizmi “Doğu ile Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayalı bir düşünce biçimi” olarak tanımlar. Gerçekte bu epistemik şiddet ve bilgi üzerindeki totaliterlik, “Başka”yı “Aynı”ya indirgeyen daimî bir çabanın sayesinde imkân bulmuştur. Batı düşüncesi tarihinde bu tümleştirme çabası ötekiliğin belli bir biçimde baskılanması ile sonlanmıştır. “Batı”, oryantalist bakışa uygun olarak son tahlilde “Doğu” karşısında nesnel bir mesafe iddiası takınarak, onu tanımlayarak ve bu yolla aslında onu üretip inşa ederek ortaya çıkar. “Batı” bir düşünme biçimi olarak kendi karşıtını içinde barındırır. “Batı”nın varolabilmesi karşıtı ile mümkündür. Bugün itibarıyla, karşıt olarak görülen örgütlü komünist bloğun yıkılmasından sonra “Batı”nın karşıtı “İslam” olmuştur. “Batı” Hamid Dabashi’nin yerinde tespitiyle bir tahakküm ve sömürü metafiziğinin kod adı iken, “Batı”dan sonra “İslam” bir ideoloji ve kurtuluş teolojisi olarak buna karşı mücadele alanı haline gelmiştir. “Batı”, Aydınlanma modernitesinin ortaya çıkışıyla birlikte icat edilen ve güncel hale getirilen kategorik bir buluştur, nihayetinde bir kurgudur. “İslam” ve “İslam medeniyeti” ise “Batı medeniyetini” doğrulamak ve desteklemek üzere sömürgeciliğin hizmetinde kullanılmıştır.

Bildiri, “Batıdan sonra İslam” sonrası İslam fikir ve aksiyon hareketine bir derkenar sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaca uygun olarak, Batı metafiziğinin kavramsal çiftler üzerine kurulu olduğunu söyleyerek bu tahakkümcü yapıyı söküme uğratan Derrida’dan hareketle yapısöküm yöntemi tercih edilmiştir. “Batı” ve özelde “İslam” genelde

“Doğu” arasındaki dinî, sosyal ve siyasi meselelerin oryantalist düzlem üzerinden şekillendiği günümüzde, kavramların ve bu kavramlardan hareketle geliştirilen söylemlerin son kertede Batının emperyalizmine hizmet ettiği aşikârdır. Dolayısıyla bu aynılaştırıcı diyalektik hâkim yapı karşısında teorik ve pratik direnişin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Diyalektik Düşünce, Batı, İslam, Direniş.

ABSTRACT

Western metaphysics, based on oppositions, has functioned as a tool of exploitation in the modern period after Hegel. Indeed, in the process of constructing the concept of the “West,” Said says that first the “East” is defined, then what is not “East” (“West”) emerges, and as a result, he defines orientalism as “a form of thought based on the ontological and epistemological distinction between the East and the West.” In reality, this epistemic violence and totalitarianism over knowledge have been made possible by a constant effort to reduce the “Other” to the “Same.” In the history of Western thought, this effort to integrate has ended with a certain suppression of otherness. In accordance with the orientalist perspective, the “West” emerges in the final analysis by claiming an objective distance from the “East,” defining it, and in this way actually producing and constructing it. The “West” contains its own opposite as a form of thought. The existence of the “West” is possible with its opposite. Today, after the collapse of the organized communist bloc that was seen as an opponent, the opposite of the “West” has become “Islam”. While “West” was the code name of a metaphysics of domination and exploitation, as Hamid Dabashi rightly noted, “Islam” became an area of struggle against this as an ideology and liberation theology after “West”. “West” is a categorical invention invented and brought to date with the emergence of Enlightenment modernity, and ultimately a fiction. “Islam” and “Islamic civilization” were used in the service of colonialism to verify and support “Western civilization”.

The notice aims to provide an aside to the Islamic thought and action movement after “Islam after the West”. In line with this purpose, the deconstruction method was preferred, starting from Derrida, who dismantled this dominating structure by saying that Western metaphysics is based on conceptual pairs. In today’s world, where religious, social and political issues between the “West” and “Islam” in particular and the “East” in general are shaped on an orientalist plane, it is obvious that the concepts and the discourses developed based on these concepts ultimately serve the imperialism of the West. Therefore, it

becomes important how theoretical and practical resistance should be carried out against this homogenizing, dialectical dominant structure.

Keywords: Hegel, Dialectical Thought, West, Islam, Resistance.

GİRİŞ

Batı metafiziği kavramsal çiftler üzerine kuruludur. Bu metafizik düşüncede özcü bir yapıya sahip olan kavramsal çiftler arasında bir karşıtlık olduğu varsayılır. Buna göre “Aynı” kendisini ona karşı tanımlayabileceği bir “Başka”ya ihtiyaç duyar. Böyle bir “Başka” olmadığında ise karşıtlık esasına uygun olarak icat edilmesi gereği vardır. Buradan hareketle Aynı ile Başka arasındaki karşıtlığın esasında evcimen bir husumet olduğunu söyleyebiliriz. Dahası, kavramsal çiftler arasındaki ilişki hiyerarşiktir ve bu hiyerarşik dizgede Aynı’nın Başka üzerinde bir tahakkümü söz konusudur. Aynı’nın emperyalizmi üzerine kurulu söz konusu tahakkümcü yapıda Başka Aynıya göre konum almakta ve sonuç itibarıyla Başka Aynıya benzemek durumunda kalmaktadır. Bu tahakkümcü yapı, her şeyin Aynıya hizmet eden bir karşıt hareket olmaktan öteye gidemediği özellikle Hegel’in diyalektik düşüncesi ile tahkim alanını genişletme imkânı bulmuştur. Diyalektik düşünce, bir bilgi biçimi olarak “Başka”yı sahiplenmenin felsefi yapısını dile getirir. Bir “Başka” olmak zorundadır. Öyle görünüyor ki, diyalektığe yönelik bir karşı-hakikat tesis etmeye çalışan her girişimi benzer bir son beklemektedir çünkü her karşı-hakikat diyalektikğin ağına yakalanmaktan kurtulamaz. Dolayısıyla diyalektik sarmal içinde hareket eden karşıt hareketler için Hegel’den kaçma gibi bir olasılık yoktur.

Kavramsal Düşünce

İnsan, tekil fragmanlardan oluşan dünyayı anlamlandırma çabasını kavram üreterek yapar. Zira insan, hayatının devamının kavramsallaştırma yeteneğine bağlı olduğunu düşünür. Kavramlar sayesinde “*bu* güneşin, *bu* pencerenin, *bu* masanın başlı başına bir hakikat olduğu şeklindeki sarsılmaz inanç”¹ ulaşır ve bu inanç sayesinde “biraz sükûn, kesinlik ve önem” e sahip olan bir hayat yaşayabilir. Hâlbuki kavramlar, *Aşırılığın Peygamberleri*’nin yazarının da yerinde tespitiyle bize gerçekliğe ilişkin doğru, sahici bir bilgi vermezler. Tam tersine, kavramlar gerçekliği çoğulluğundan, insan deneyimini de özgün zenginliğinden ve canlılığından yoksun bırakan çıplak şemalardır.² Doğrunun peşindeki

[1] Friedrich Nietzsche, *Early Greek Philosophy and Other Essays* çev. Maximilian A. Mügge (New York: Russell & Russell, 1964), 184.

[2] Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, çev. Tuncay Birkan (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998), 89-90.

insan gerçekliği yakalamaya çalışırken kavramsallaştırmak suretiyle gerçeklik ile aslında elim sende oyunu oynamaktadır. Kavramlar, “kastlar ve tabakalardan oluşan bir piramit” ve “eski Roma’da yakılmış ölümlerin küllerinin saklandığı mahzenlerin katı düzenliliğine sahip olan ve matematikte bulduğumuz o sertliği ve soğukluğu mantık alanında soluyan yasalardan, ayrıcalıklardan, alt-düzenlerden, sınırlamalardan oluşan yeni bir dünya”³ inşa etmek için kullanılırlar. Kavram son kertede tekrara mebnidir. Bu sayede deneyimin özgünlüğü, hayatın zenginliği ve dolayimsızlığı karşısında bozucu ve katılaştırıcı bir etki yaratır. Oluş dünyasının farklılığına kavram, statik, donuk, genelleyici ve soyutlayıcı yapısı ile karşı koyar. Tekil dünyanın karmaşıklığından sıyrılıp evrensele ulaşmak, hayatın müphemliği üzerinde özsel yapısı ile hâkimiyet kurmak amacındadır.

Kavramsallaştırma ve soyutlama çabası özellikle Antik Yunan için geçerli ve gereklidir. *Sözlü ve Yazılı Kültür*’ün iddiasına göre alfabeye sesli harflerin girmesi ile düşüncede soyutlama ve akabinde felsefe mümkün hale gelmiştir. Walter Ong’un Havelock’un *Batı Okuryazarlığının Kökeni* isimli çalışmasına dayanarak ortaya koyduğu görüşe göre ünlü harfleri alfabeye sokmakla Yunanlılar, kaypak ses dünyasını soyut, çözümleyici ve görsel olarak şifreleyen yeni bir düzeye erdirmiş oldular.⁴ Nitekim Platon’un devletine ozanları sokmaması, Homeros devrinden kalma kümeleşmiş, bağlaçsız sıralanan, sözlü düşünceyi dışladığını gösterir. Esasında Platon sözlü kültürün başka deyişle eski rejimin temsilcilerine karşı ölüm kalım savaşına girmiştir. Sözün uçuk kaçıcılığı, anlamındaki çok katmanlılık Platon için toplumda düzenin sağlanması noktasında temelde engelleyici unsurlardır. Platon’a göre, Atina demokrasisinin demagojik bir tıkanma yaşamasında, sofistlerin başını çektiği, ilk geliştiği dönemde Roland Barthes’in deyimiyle “en çıplak haliyle toplumsallığın” içinde yer alan retorik payı büyüktür. Bir retorik ustasının duruşmalarda iyi bir hitabetle suçlu olsa dahi dinleyenleri ikna etmesi, masum olduğuna inandırması Platon’da gerçekliğin kişiye göre değiştiği endişesini doğurduğundan köklü bir revizyon isteği uyandırmaktadır. Platon’un idealar öğretisi bu revizyon isteğinin yansımasıdır. Dışladığı sözlü geleneğin hareketli, canlı ve insanları birleştiren yaşam şekli karşısında Platon’un düşüncesi idealar öğretisinde olduğu gibi sessiz, hareketsiz ve soğuktur. Dolayısıyla kavramsallaştırma ve soyutlamanın sabit, statik ve özcü yapısıyla uyum arz etmektedir. Kavramsallaştırmaya mebni özcü yapı, esasında karşıtlığa dayalı bir düşünce üretir ve bundan da ikili hiyerarşiler inşa

[3] Nietzsche, *Early Greek Philosophy and Other Essays*, 182-183.

[4] Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözün Teknolojileşmesi*, çev. Sema Postacıoğlu Banon (İstanbul: Metis Yayınları, 1995), 42.

edilir: normal/anormal, akıllı/deli, kurallı/kuralsız, düzen/kaos vs. Saul Newman’ın anti-otoriterlik üzerine kaleme aldığı *Bakunin’den Lacan’a* adlı eserinde ortaya koyduğu gibi, bireylerin siyasal ve toplumsal gerçekliği de bu özcü fikirler sayesinde yönetilir. Bireyler artık hakiki ya da doğalmış gibi görünen bir kimlik içinde sabitlenir. Özcü kimlikler, kişinin gerçekliğini belirli normlar etrafında inşa edip değişme ve dönüşme ihtimallerini kapatarak bireyi sınırlar. Bu arada, bireyi birçok yolla tahakküm altına alan ve özcü bir mantıkla hareket eden birtakım kurumsal pratikler dizisi sahne alır. “Kabahatli”, “refah bağımlısı” ya da “uygunsuz ebeveyn” kimlikleri, dikkatlice bireyin özü olarak inşa edilir ve birey bu özsel kimliğe uygun akla ve ahlaka dair bir dizi normla yönetilir hale gelir.⁵ Özcülük, karşıtlık esasına göre işleyen yapısı sayesinde bireyi yalnızca belirli buyurulmuş ahlak ve davranış normlarıyla sınırlamaz, aynı zamanda bu normlara uymayan kimlikleri ve davranış kalıplarını da dışlar. Dışlananlar “gayritabii”, “sapkın” ya da “öteki” diye sınıflamaya tabi tutulurlar ve ihlal ettikleri normlara göre eziyet görürler. Yine de normallığın despotluğu altında işletilen bu tahakkümün bize zor yoluyla uygulandığını düşünmemeliyiz. Nihayetinde özcü kimlik, bizim gönüllü olarak boyun eğdiğimiz bir şeydir. İktidara oynayan özcülük mantığı; bizim rızamız, tahakküme maruz kalma arzumuz olmaksızın işlemez. Özcülük, içeriye verdiği evrensel ve bütünleştirici doğası ile en anti-otoriter akımların bile boyun eğmek durumunda kaldığı otoriter bir misyona sahiptir.⁶

Hegel ve Diyalektik Düşünce

“Hegel’i okumak ya da yeniden okumaktan asla vazgeçmeyeceğiz; belli bir açıdan da, kendimi bu noktada açıklamaya girişmekten başka bir şey yapmıyorum.”⁷

Derrida’nın deyişiyle “Batı kültürünü yeniden bir araya getiren ve geri yansıtan o beyaz mitoloji”⁸ nin zirve noktası olarak Hegel’in modern düşünce için tayin edici bir önemi bulunmaktadır. Önemi, modern düşüncenin büyük oranda Hegel’in felsefe sistemine karşı oluşan tepkiselliğin etrafında şekillenmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki Heidegger’e göre, “Hegel’in ölümünden beri (1831), sadece Almanya’da değil, bütün Avrupa’da her şey bir karşı-hareketten iba-

[5] Saul Newman, *Bakunin’den Lacan’a, Anti-otoriterizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, çev. Kürşad Kızıltuğ (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 25.

[6] Newman, *Bakunin’den Lacan’a*, 30.

[7] Jacques Derrida, *Positions*, çev. Alan Bass (Chicago: The University of Chicago Press, 1981), 77.

[8] Jacques Derrida, *Margins of Philosophy*, çev. Alan Bass (Chicago: Chicago University Press, 1982), 213.

rettir.”⁹ Anti-Hegelmilik, günümüz Fransız toplum düşüncesinin belli başlı niteliği olmuştur. Örneğin tarihi süreksizlikler üzerinden okumaya çalışan Foucault’nun girişimine Hegel’den kaçma çabası olarak bakmak mümkündür. “Foucault, Bataille’in Hegel hakkındaki düşüncelerini hatırlatan bir motif kullanarak, tarihte “Aynı olan” ile “Başkası/Öteki” arasında bir çatışma görür. Tıpkı (Kojève’in Hegel tefsirinde) her “efendi”nin bir “köle”ye ihtiyaç duyması gibi, her “Aynı” kendisini ona karşı tanımlayabileceği bir “Başkası”na ihtiyaç duyar. Böyle bir “Başkası” olmadığında icat edilmesi gerekir.”¹⁰ Bu gerçeğin farkında olan Foucault, bizatihi delinin tarihini yazmak istemiştir. Yazma isteğinde son derece haklı olmakla birlikte Foucault tam da bir dil kullandığı için deliliği aklın iktidarına tabi kılmaktan kendini kurtaramamıştır. Hegelmilik, Derrida’nın da daimî hedefi olmuştur. 1967’de yazdığı yazıda, Hegelmiliği sinsi ve her şeyi kuşatan bir tehlike olarak resmeder: “Böylelikle yanlış anlaşılan, hafife alınan bir Hegelmilik, o muazzam kuşatıcı kaynaklarını nihayet hiçbir engelle karşılaşmaksızın kullanarak, tarihsel tahakkümünün sınırlarını genişletmekle kalır. Hegelmilik apaçıklık tam da bütün ağırlığıyla üzerimize çöktüğü anda hiç olmadığı kadar hafif görünür.”¹¹ Megill’e göre, “Derrida Foucault’nun tersine, Hegel’den kaçma diye bir olasılık olmadığını düşünür. Derrida’nın konumu, ortaya bir hakikat koyma yolundaki her girişimin çoktan diyalektikle yeniden bütünleşme demek olduğunu içerir. Nitekim “insan bir anlam dile getirmek için ağzını açar açmaz her zaman haklı olan Hegel”¹² gibi bir şey söyler.

Hegel’e göre felsefe, özdeşlik ilkesi gereğince Varlığın kendi kendini düşünmesi, diyalektik ise, Varlığın kendini gerçekleştirmesini sağlayan gelişim biçimidir. Tinin bir açılımı olarak tarih, tez-antitez-sentez şeklinde popülerlik kazanan Hegelmilik diyalektiğe göre gelişme sürecini tamamlar. “Hegel’in diyalektik gelişiminde; “kaldırma”, “aşma”, “ötesine geçme” ve “elenerek gelişme” anlamlarına gelen anahtar kavram *Aufhebung* ile tez ile antitez arasındaki karşıtlık aşılrken, olumsuz yan iptal edilir, olumlu yanın muhafazası ile yeni bir seviyeye, senteze ulaşılır. Aslında Hegel’in var olan tez, anti-tez ve sentez anlayışında sanılanın aksine başlangıcında yerleştirilen ayrışma nedeniyle bir bütünlükten bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu vesileyle sentez, diğerinin ilgasına yol açmaktadır. Buradaki anahtar rol, başlangıçtaki

[9] Martin Heidegger, *The End of Philosophy*, çev. Joan Stambaugh (New York: Harper&Row, 1973), 89’dan aktaran Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, 231.

[10] İrfan Kaya, “Hegel’in Diyalektiği ve Fanon’un Tanınma Mücadelesi, Siyah Derilinin Beyaz Maskesi ya da İçselleştirilmiş Oryantalizm”, çev. İrfan Kaya. *ULUM* 3/2 (2020), 438.

[11] Jacques Derrida, *Yazı ve Fark*, çev. P. Burcu Yalın (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), 331.

[12] Jacques Derrida, *Writing and Difference*, çev. Alan Bass (Chicago: University of Chicago Press, 1978), 332.

ayrıştırmadadır.”¹³ Hegel’in kendi terimleriyle, ilk aşama olan “kendinde” aşamasının gelişimini tamamlaması için “Başka” ile tepkimeye girmesi lazımdır. “Başka” ile girdiği ilişkide kendine yabancılaşması ilk etapta çelişik gibi görünebilir. Ancak “Aynı” karşısında “Başka” aşılması gereken bir aşamadır, “Başka” “Aynı” karşısında “Aynı” için bir basamak işlevi görmektedir. “Aynı” ile “Başka” arasındaki “Aynı” lehine tek taraflı tanımaya yönelik bu sorunlu ilişki özellikle sömürge koşullarında belirleyicidir. Sömürge toplumunda Hegel’deki karşılıklı tanınma yerini tek taraflılığa bırakır.¹⁴ Zira Fanon’a göre bunun nedeni, “Zenci efendiye benzemek istemektedir. Bu nedenle Hegelci köleden daha az bağımsız”¹⁵ olmasındadır. Onu Hegelci köleden daha az bağımsız hale getiren şey, Beyaz efendinin öznelliğine takılıp kalmasıdır. Öyle ki gerçek bir tanınma arzusu olmayan Fanoncu köle, efendinin öznelliğini kendi isteği olarak düşünmektedir. “Siyah insan beyaz olmak istiyor. Beyaz insansa köleleştirerek daha yüksek bir insani seviyeye ulaşmak.”¹⁶ Nitekim *Siyah Deri Beyaz Maskeler*’in giriş bölümünde sorduğu “Siyah insan ne ister?” sorusu esasında siyahın özbilinci talep eden bir tanınma arzusunda olup olmadığını sorgulamaya yönelik bir sorudur. Bu sorunun devamında ise “Siyah derili kardeşlerimin gazabını üzerime çekeceğimi bilsem de söyleyeceğim: Siyah insan, insan değildir.” derken sömürge koşullarında Hegelci tanınmanın gerçekleşmeyeceğine işaret eder. Çünkü beyaz efendinin özbilincini isterken siyah derilinin taktığı beyaz maske bağımsız bir özbilincin kazanılmasının önündeki en büyük engeldir. Anlaşılan o ki, sömürge ortamında efendi karşısında kölenin, özne karşısında nesnenin, konuşan karşısında konuşamayanın durumu, tanınma fenomenolojisi açısından “Hegel’in tasavvur edemediği” türden bir içselleştirilmiş oryantalizm pratiğidir. “Son iki yüzyıldır oryantalizmle girilen diyalogun neticesinde gelişen bu self-oryalist tavır, Batı-dışı toplumların modernleşme projesi sürecinde karşılaştığımız kendini Batılı değerler üzerinden okuma ve anlatma çabasıdır. Bu tarz kendini ispat etme çabası, sonuçta Batılı tahakkümün onayı anlamına gelmektedir.”¹⁷ “Neticede “Doğunun Doğululaştırılması” olarak oryantalizm “kendi kendini Doğululaştırma” olmadan gerçekleşemez, yerleşiklik kazanamaz. Dolayısıyla oryantalizme yönelik içselleştirilmiş halinden yoksun bir şekilde yapılacak olan analizler eksik kalmaktadır.

[13] Kaya, “Hegel’in Diyalektiği ve Fanon’un Tanınma Mücadelesi”, 438.

[14] Fırat Mollaer, *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık* (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 111.

[15] Frantz Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, çev. Cahit Koytak (İstanbul: Encore Yayınları, 2016), 261.

[16] Frantz Fanon, *Black Skin, White Masks*, çev. Charles Lam Markmann (London: Pluto Press, 2008), 3, 45, 178.

[17] İrfan Kaya, “Sosyolojik Düşüncede Avrupa-merkezcilik, Ötekileştirme ve Oryalistik Söylem Üzerine Post-kolonyal Bir Okuma ve Eleştirisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Aralık 2017), 2003.

Nitekim Said’in Oryantalizmi “Doğulu” toplumların oryantalizmin pratik ve kavram olarak ortaya çıkışına nasıl katkıda bulunmuş olabilecekleri sorusuna dokunmaması nedeniyle eleştirilmektedir.”¹⁸

Sonuç Yerine: “Batı”nın Ötekisi Olarak “İslam”

Hamid Dabashi’nin cümleleriyle “Bugün İslam dediğimiz şey, sömürgeciliğe karşı ideolojik direnişin tekil bir alanına aktif olarak dönüşen bir halkın atalarının inancıdır. Uydurma bir hayali doğrulamak amacıyla “Batı”nın uygarlık açısından ötekisi olarak bir “İslam” (aynı zamanda bir Hindistan, bir Çin, benzerleri ve tümüyle bir Doğu) yaratmak için bir paralı Oryantalistler ordusu gönderen sömürgeci projenin aynısı, Müslüman devrimcileri de aynı kutsal anılar dizisini alıp sömürgeciliğe karşı ideolojik bir direniş alanına dönüştürmeye yöneltmiştir. Dolayısıyla Oryantalizm ve militan İslamcılık aynı sömürgeci madalyonun iki yüzüdür; bir tahakküm ideolojisiye karşı bir direniş ideolojisi, ikisi arasında İslam’ın sömürgecilik öncesi tarihindeki çok yönlü hafızası parçalanmaktadır. “İslam ve Batı”nın belirginleştiği ve iki bileşenin karşılıklı olarak iç içe geçtiği bu olağanüstü tarihsel diyalektik eyleminde, İslam, karşı çıktığı “Batı” tarafından dönüştürülürken, “Batı” da yönetmek için icat ettiği “İslam” tarafından doğrulandı. Bu karşılıklı diyalektik “Batı” için zengin bir ödül, İslam için ise derin bir felaket oldu. “İslam” ve “Batı” böylece birbirlerinin ayna görüntüleri olarak ortaya çıktı.”¹⁹

“Batı” ve “İslam” arasındaki diyalektik ilişki medeniyet söylemlerinde de geçerlidir. “Batı” kendisini topyekûn bir uygarlık olarak kabul ettiğinde ve ettirdiğinde Müslüman coğrafyası bir karşı söylemle “Batı”yı karşılamak istemiştir. Bu karşı koyma amacıyla arayış içine girmenin bizatihi kendisi sorunlu bir bakış açısı olmakla birlikte İslam’ın aynı zamanda ilk şehri olan Medine kelimesinden medeniyet kelimesi üretilmiş ve Batı orjinli uygarlık söylemine “İslami” medeniyet söylemi ile karşı koymak istenmiştir. Halbuki “İslam medeniyeti” söylemi klasik kaynaklarda geçmemektedir. Bu gerçek, bu söylemin bugünün ihtiyaçları doğrultusunda, dahası “Batı” karşısında kategorik alınan konumdan kaynaklandığını göstermesi açısından önemlidir. Nietzsche ise tepkisel hareketlerin diyalektik düşünce içinde aldıkları karşılık konumunu edebi bir dille şu şekilde ifade eder: “Çöl büyüyor. Vay haline çöle gebe olanın.”²⁰

[18] Kaya, “Hegel’in Diyalektiği ve Fanon’un Tanınma Mücadelesi”, 441.

[19] Hamid Dabashi, *İki Yanılsamanın Sonu, Batı’dan Sonra İslam*, çev. Defne Çobanoğlu (İstanbul: The Kitap Yayınları, 2023), 125.

[20] Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, çev. Turan Oflazoğlu (İstanbul: Cem Yayınları, 1997), 358.

KAYNAKÇA

- Dabashi, Hamid. İki Yanılsamanın Sonu, Batı’dan Sonra İslam. çev. Defne Çobanoğlu. İstanbul: The Kitap Yayınları, 2023.
- Derrida, Jacques. *Writing and Difference*. trans. Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press, 1978.
- Derrida, Jacques. *Yazı ve Fark*. çev. P. Burcu Yalım. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Derrida, Jacques. *Margins of Philosophy*. trans. Alan Bass. Chicago: Chicago University Press, 1982.
- Derrida, Jacques. *Positions*. trans. Alan Bass. Chicago: The University of Chicago Press, 1981.
- Fanon, Frantz. *Black Skin, White Masks*. trans. Charles Lam Markmann. London: Pluto Press, 2008.
- Fanon, Frantz. *Siyah Deri Beyaz Maskeler*. çev. Cahit Koytak. İstanbul: Encore Yayınları, 2016.
- Kaya, İrfan. “Hegel’in Diyalaktığı ve Fanon’un Tanınma Mücadelesi, Siyah Derilinin Beyaz Maskesi ya da İçselleştirilmiş Oryantalizm”. çev. İrfan Kaya. *ULUM* 3/2 (2020). 433-449.
- Kaya, İrfan. “Sosyolojik Düşünce Avrupa-merkezcilik, Ötekileştirme ve Oryantalist Söylem Üzerine Post-kolonyal Bir Okuma ve Eleştirisi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (Aralık 2017). 1973-2008.
- Newman, Saul. Bakunin’den Lacan’a, Anti-otoriterizm ve İktidarın Altüst Oluşu. çev. Kürşad Kızıltuğ. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Nietzsche, Friedrich. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. çev. Turan Ofazoğlu. İstanbul: Cem Yayınları, 1997.
- Nietzsche, Friedrich. *Early Greek Philosophy and Other Essays*. trans. Maximilian A. Mügge. New York: Russell & Russell, 1964.
- Megill, Allan. *Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault*, Derrida. çev. Tuncay Birkan. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- Mollaer, Fırat. *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık*. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüün Teknolojileşmesi*. çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

GAZZE'DE ULUSLARARASI SİSTEMİN BAŞARISIZLIĞI: SİVİLLERİN KORUNMASINDAKİ YETERSİZLİK VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

levent.oralli@hbv.edu.tr

Dr. Damla TAŞKIN

Ankara Bilim Üniversitesi

ÖZET

Gazze, jeopolitik konumu ve köklü tarihi nedeniyle uluslararası alanda oldukça stratejik bir öneme sahiptir. Antik dönemlerden itibaren ticaret yolları üzerinde bulunan Gazze, İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte İslamiyet için kutsal bir alan haline gelmiştir. Bu durum Gazze'nin hem tarihsel arşivi hem de ticari jeopolitiği çerçevesinde stratejik öneminin artması ile uzun yıllardır süregelen çatışma, abluka ve ambargolara maruz kalmasına da neden olmuştur. Özellikle İsrail tarafından maruz kaldıkları sistematik şiddet, yerinden edilme ve sivil kayıplarla karakterize olan insani krizler günümüzde halen yaşanmaktadır. Bu durum karşısında uluslararası sistemin kitlesel soykırımı önlemedeki rolü ise çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Zira uluslararası sistemin soykırım karşısındaki yanıt verebilirliği yetersiz kalmakta ve sorunların çözümüne yönelik acil sorulara tutarlı cevaplar veremediği görülmektedir. Bu çalışma, uluslararası sistemin, İsrail'in Gazze'ye yönelik soykırımı konusundaki yetersizliğini, küresel yönetimdeki yapısal önyargıları, jeopolitik çıkarları ve uluslararası hukukun seçici bir şekilde uygulanmasını analiz etmiştir. Çalışma sonucunda uluslararası sistemin Gazze konusundaki sistemik eylemsizliğinin, ihlalcı devletlere verilen aktif desteğin siyasi çıkarlar doğrultusunda normalleştirildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazze, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Sistem, İsrail, Soykırım

ABSTRACT

Gaza is of strategic importance in the international arena due to its geopolitical location and deep-rooted history. Gaza, which has been on trade routes since ancient times, has become a holy site for Islam with the spread of Islam. This situation has led to Gaza's increased strategic importance within the framework of both its historical archive and its commercial geopolitics, as well as its long-standing conflicts, blockades and embargoes. Humanitarian crises characterized by systematic violence, displacement and civilian casualties, especially by Israel, are still being experienced today. In the face of this situation, the role of the international system in preventing mass genocide is the subject of our study. This is because the responsiveness of the international system in the face of genocide remains inadequate and fails to provide coherent answers to urgent questions to solve the problems. This study analyzed the international system's inability to respond to Israel's genocide against Gaza, structural biases in global governance, geopolitical interests and selective application of international law. The study concludes that the systemic inaction of the international system on Gaza normalizes the active support for violator states in line with political interests.

Keywords: Gaza, International Law, International System, Israel, Genocide

GİRİŞ

Gazze, antik ticaret yollarının kesişim noktasında bulunan jeopolitik konumu ve İslamiyet'ten itibaren kültürel ve dini bir merkez olması sebebiyle tarih boyunca stratejik önemini korumuştur. Bu önem, Filistin bölgesini hem medeniyetlerin odak noktası hem de çatışmaların kronikleştiği bir alan haline getirmiştir. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren Filistin-İsrail çözümsüzlüğünün merkezinde yer alan Gazze, İsrail'in 2007 yılından bu yana uyguladığı soykırım, abluka, askeri operasyonlar ve sistematik şiddet eylemleri doğrultusunda büyük bir insani kriz dönemi yaşamaktadır. Ağırlıklı olarak sivil nüfusun hedef alındığı bu eylemlerde, uluslararası hukukun temel ilkeleri olan sivil-lerin korunması ve soykırımın önlenmesine dair yükümlülüklerin ihlal edildiği ciddi insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmaktadır.¹

İsrail tarafından gerçekleştirilen bu ağır saldırılar karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) sunulan ateşkes çağrıları,

[1] Tihek, *Filistin'de İnsan Hakları İhlalleri ve Gazze Soykırımı Raporu*, Ekim 2024, Ankara, UN Doc. A/HRC/55/73, 161.

sıklıkla ABD’nin veto etmesiyle uzun bir süre sonuçsuz bırakılmıştır. Bu uzayan sonuçsuzluk ortamı, Türkiye’nin öncülüğündeki diplomatik girişimler ile çözümlenmeye başlamış; 25 Mart 2024 tarihinde kabul edilen ateşkes kararı ile önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır.² Ateşkes kararının çıkması her ne kadar olumlu bir gelişme olsa da kararı uygulamayan İsrail, Birleşmiş Milletler Şartı’nı (BM) kabul etmeyerek BM kürsüsünde bir kâğıt öğütücü ile belgeyi parçalamış ve bunun neticesinde İsrail’in uluslararası hukuka bağlı olmayışının sembolik bir örneği ortaya çıkmıştır.

İsrail’in Gazze’ye yönelik soykırım eylemleri, uluslararası hukuk çerçevesinde savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım tartışmalarını beraberinde getiren sistematik bir şiddet modelini oluşturmaktadır. Buna örnek olarak, 2014’teki “Koruyucu Hat» adı verilen operasyonda 2.200’den fazla -sivillerde dahil- Filistinli’nin öldürülmesi,³ 2021 yılında “Hudeyde Savunması” esnasında sivil altyapının hedef alınması ve 2023 yılında başlayan yoğun bombardımanlarda yalnızca çocuk ölümlerinin %40’ı aşması,⁴ orantısız güç kullanımı ve sivil kayıpların kasıtlılığına dair suçları artmıştır. Bu durum karşısında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi’nin (BMİHK) 2021 raporunda İsrail’in “uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerini ihlal ettiğini” ve “cezasızlık kültürünü beslediğini” vurgulamasına gerekçe olmuştur.⁵

Benzer şekilde uluslararası hukukun “savaş suçları” bağlamında, İsrail askeri kuvvetlerinin düşmanlık ayrımı ilkesini (principle of distinction) ihlal ettiği, hastaneler, okullar ve BM mülteci kamplarını doğrudan hedef alarak kasıtlı şekilde saldırdığı kanıtlanarak belgelendirilmiştir. Amnesty International (2021)’a göre, Beyt Lahiya’daki bir UNRWA okuluna düzenlenen saldırıda 45 sivilin öldürülmesini “uluslararası hukukun açık ihlali” olarak nitelendirilmiştir. Aynı şekilde, yasaklanmış silahların (beyaz fosfor, kümülâtif mühimmat) siviller üzerinde kullanımının kalıcı fiziksel ve psikolojik tahribat yarattığı hipotezi de gerekli tutanaklarda belgelendirilmiştir.⁶

[2] Cihan Daban, “Çatışma Analizi Kapsamında İsrail-Filistin Sorunu: Taraflar, Talepler ve Çözüm Analizi,” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 23/4 (2024): 1636.

[3] UN OCHA, *OCHA Yıllık Raporu 2014*, erişim 5 Şubat 2025, <https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-annual-report-2014>.

[4] Euro-Med Monitor, *A Year of Israel’s Genocide and the Collapse of World Order*, erişim tarihi 5 Şubat 2025, <https://euromedmonitor.org/en/article/6494/New-report.-De-Gaza:-A-Year-of-Israel%E2%80%99s-Genocide-and-the-Collapse-of-World-Order>.

[5] Human Rights Council, *Annual Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General*, A/HRC/48/CRP.4, 14 Eylül 2021.

[6] Human Rights Watch. *Rain of Fire: Israel’s Unlawful Use of White Phosphorus in Gaza*. 2009.

İnsanlığa Karşı Suçlar perspektifinden, bakıldığında İsrail'in Gazze'ye yönelik yıllardır süren ablukası sonucunda yaklaşık 3 milyon insanın temiz su, gıda ve tıbbi malzemeye erişimini engelleyerek "toplu cezalandırma» yaptığı tanımlanmıştır.⁷ BM Özel Raportörü Michael Lynk (2022)'a göre, bu abluka "Filistinlilerin yaşam hakkını sistematik olarak inkıta uğrattığını" ve bu durumun apartheid ve sömürgecilik rejimiyle oldukça benzerlikler taşıdığını ifade etmiştir. Ek olarak şiddet ve soykırım yüzünden zorla yerinden edilmelerin ve toprak gaspının, Nürnberg Statüsü'nün 6. maddesinde tanımlanan insanlığa karşı suç kapsamında değerlendirilmesi önem arz etmektedir.⁸

Uluslararası alanda Türkiye'nin öncülüğünde başlatılan soykırım suçlamaları ise, özellikle İsrailli yetkililerin "Gazze'yi haritadan sileceğiz" gibi açıklamalarının⁹ ve nüfusun demografik yapısını değiştirmeye yönelik politikalarının kanıtları üzerinden tartışılması sağlanmıştır. Bu doğrultuda Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nin Başsavcısı olan Fatou Bensouda, Netanyahu Hükümeti'nin "Filistinlilere yönelik şiddetinin soykırım niyeti taşıyabileceği" ne dair ön inceleme başlatmış olsa da ABD ve AB'nin UCM üzerindeki siyasi baskıları, soruşturmaların ilerlemesini engellemiştir.¹⁰

Uluslararası sistemin Gazze'ye yönelik insan hakları ihlallerine karşı olan duruşu ve eylemsizliği, BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'nin her daim İsrail lehine veto yetkisi kullanması ve Batılı devletlerin silah ihracatını bu doğrultuda durdurumamasıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca, "Koruma Sorumluluğu" (R2P) ilkesinin Gazze'de uygulanmaması, insani normların jeopolitik çıkarlara göre esnetildiğini de göstermektedir. Sonuç olarak, Gazze'de yıllardır süren abluka ve şiddet döngüleri, uluslararası hukukun güç odaklı seçiciliğini ve insan hakları rejiminin yapısal başarısızlıklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda, Soykırım Sözleşmesi ve uluslararası insancıl hukuk (IHL) kapsamındaki yasal yükümlülükler, BM Güvenlik Konseyi'ndeki (BMGK) yapısal kusurlar ve güçlü devletlerin rolü ve Batılı devletler tarafından İsrail'e sağlanan maddi ve diplomatik destekler analiz edilmiştir.

[7] OHCHR, 2020

[8] Ahmet Sedda, *Uluslararası Hukuka Göre Filistin'deki İsrail Yerleşimi* (T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2020), 273.

[9] Haaretz, "2023 Was the Worst Year in Israel's History – but Now Is Not the Time to Despair," erişim 5 Şubat 2025, <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-12-28/ty-article/premium/2023-was-the-worst-year-in-israels-history-but-now-is-not-the-time-to-despair/0000018c-b0cd-db94-afbd-b0fd936d0000>.

[10] ICC, *Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, Respecting an Investigation of the Situation in Palestine*, 3 Mart 2021, erişim 5 Şubat 2025, <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-respecting-investigation-situation-palestine>.

Yasal Çerçeve: Soykırım ve Devletin Sorumluluğu

BMGK’nin 9 Aralık 1948 tarihli “Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme” sinde soykırım tanımı “ulusal/millî, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etme kastıyla” işlenen suçlar olarak ifade edilmiştir. Her ne kadar “Soykırım” terimi İsrail için resmi söylemlerde tartışmalı olsa da sivillerin şiddete maruz kalması, zorunlu kitlesel yerinden edilmeler, uluslararası organlar tarafından aktarılan kanıtlar Gazze’ye yönelik saldırıların soykırım olarak tanımlandığını göstermektedir. Ayrıca İsrail, “Hasbara” olarak tabir edilen propaganda faaliyetleri ile uluslararası arenada kendi soykırımcı ve işgalci politikaları ile eylemlerini meşrulaştırma çabaları doğrultusunda Gazze konusunda kendine yönelik eleştirileri veya olumsuz algıları etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır.¹¹

Her ne kadar çeşitli propaganda faaliyetleri yürütse de uluslararası hukukta yer alan “erga omnes” ilkesinin açıkça ihlal edildiği ICC tarafından deklare edilmiştir. Erga Omnes (Türkçe olarak “herkese karşı”) ilkesi bazı temel hak ve yükümlülüklerin tüm insanlığa karşı olduğunu ve bu hakların ihlalinin tüm devletlere karşı işlenen bir eylem olduğunu ifade etmektedir. Bu ilke, uluslararası sistemin temel değerlerini korumayı amaçlayarak ihlallere karşı tüm devletlerin tepki gösterme ve müdahale etme hakkını öngörmektedir. Dolayısıyla erga omnes ilkesi uyarınca tüm devletler nerede olursa olsun soykırımı önlemekle yükümlüdür.¹² Ancak, günümüzde Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) gibi hesap verebilirlik mekanizmaları bu hususta oldukça yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası Sistemin Eylemleri ve İhmalleri: 2023-2025 İsrail’in Gazze Soykırımı

İsrail’in 7 Ekim 2023 itibarıyla başlattığı ağır saldırılar, yaklaşık olarak 40.000’den fazla Filistinlinin ölümüne, 1,9 milyon kişinin yerinden edilmesine ve Gazze’deki yerleşimlerin %70’inin yıkılmasına yol açmıştır.¹³ UAD’nin İsrail’e “soykırımı durdur” ikazlarına rağmen ABD’nin Biden yönetimi örtülü destekleriyle saldırılarına devam etmiş-

[11] Mustafa Böyük – Sefer Kalamın, “Dezenformasyonun Dijitalleşmesi: Hasbara Çerçevesinde İsrail’in Washing Stratejisi”, Trt Akademi Dergisi, 10/23 (Ocak 2025), 81.

[12] İbrahim Sönmez, *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı* (T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku Ana Bilim Dalı Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku Doktora Programı, İstanbul, 2019), 73.

[13] AA, “İsrail’in 7 Ekim 2023’ten Bu Yana Gazze’ye Saldırılarında 251 BM Çalışanı Öldü,” erişim 6 Şubat 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-7-ekim-2023ten-bu-yana-gazze-saldirilarinda-251-bm-calisani-ordu/3414397#:~:text=A%C3%A7%C4%B1klamada%20ayr%C4%B1ca%207%20Ekim'den,105%20bin%20739%20ki%C5%9Fi%20yaraland%C4%B1>

tir. Esasen bu durum uluslararası sistemin siyasi çıkarları nedeniyle gerçekleştirdiği suç ortaklığının da altını çizmektedir.¹⁴

Gazze konusu, uluslararası sistemin jeopolitik çıkarlarının evrensel hukuk normlarının altını nasıl boşalttığını gösteren en bariz örneklerden biri olmaktadır. Bu durum “Avrupalı-Ortadoğulu” ayrımını yapan çifte standart yapılanmasını körüklemekte, emperyal otoriter rejimlerin güçlendirilmesine neden olmakta ve sivilleri korumaya yönelik tüm mekanizmaları zayıflatmaktadır.¹⁵ ABD öncülüğündeki İsrail Netanyahu hükümeti destekçileri Gazze’ye yönelik saldırıları halen sözde “meşru müdafaa” olarak nitelendirilmekle birlikte UİH’nin orantılılık ilkesini de göz ardı etmektedir.¹⁶

İsrail’in 2023 yılından beri Gazze Şeridi’nde yaptığı saldırı ve soykırımlar, 15 ay sonra 15 Ocak 2025 tarihinde ateşkes imzalanmasıyla nihayet bulmuştur. Ateşkes, aşamalı olarak yürürlüğe gireceği üzerinde müzakere edilmiş olup; rehinelerin takas edilmesi kararı ile uygulamaya geçmiştir.¹⁷ Her ne kadar rehinelerin takası başlamış olsa da ateşkesin ne kadar süreceği konusunda henüz kesin bir açıklamaya varılamamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise ABD’nin değişen yönetimi ve Donald Trump Hükümeti’nin Gazze-İsrail konusunda gerçekleştireceği politikaların henüz deklare edilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Gazze’nin geleceği ve İsrail’in yaptırım kararı alarak cezalandırılması konusunda gerek hukuki gerek politik projeksiyonlar uluslararası sistemin inisiyatifinde belirsizliğini korumaktadır.

SONUÇ

İsrail’in Filistin halkına yönelik yıllardır süren şiddetli saldırıları tüm dünya kamuoyu tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkilere ve saldırıları durdurma ikazlarına rağmen; soykırım eylemlerine devam eden İsrail hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti’nin liderliğinde gerçekleştirilen 15 Ocak 2025 tarihinde imzalanan Hamas-İsrail ateşkesi ile nihai olarak durdurulmuştur. Türkiye, 1967 sınırları çerçevesinde, başkenti Doğu Kudüs olan, “coğrafi bütünlüğe sahip, bağımsız ve egemen bir Filistin Devleti’nin kurulması” için her türlü barış müzakerelerine destek olacağını ve Filistin halkına destek olmaya devam edeceğini beyan etmiştir. Bu beyan ile Türkiye, uluslararası sisteme hem büyük

[14] Yücel Acer, *UAD’nin İsrail Hakkında Verdiği Danışma Görüşü* (SETA Yayınları, 2024).

[15] Yusuf Şamlı, “21. Yüzyılda Soykırım ve İsrail Sorunu,” *Kriter Dergisi*, Eylül 2024, Yıl 9, Sayı 93.

[16] T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, “İsrail Başbakanı Netanyahu’nun, ABD Kongresindeki İddialarına Dair Açıklama,” erişim 6 Şubat 2025, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/israil-basbakani-netanyahunun-abd-kongresindeki-iddialarina-dair-aciklama>.

[17] T.C. Dışişleri Bakanlığı, “No: 12, 15 Ocak 2025, Hamas ile İsrail Arasında Varılan Ateşkes Hk.,” erişim 6 Şubat 2025, https://www.mfa.gov.tr/no_-12_-hamas-ile-israil-arasinda-vari-lan-ateskes-hk.tr.mfa.

bir örnek olmuş hem de saldırı döneminde verdiği desteği ateşkes sonrasında da sürdüreceklerini göstermiştir.

Buna karşın uluslararası toplum, Gazze’deki insani krize ve Filistin halkının maruz kaldığı şiddete karşı kolektif olarak eylemsizlik göstermiş ve küresel düzenin meşruiyet krizini gözler önüne sermiştir. Oysaki kalıcı barışın tesisi için 1967 sınırları temelinde, başkenti Doğu Kudüs olan, coğrafi bütünlüğü korunmuş, egemen bir Filistin Devleti’nin tanınması ve bu hedefe yönelik müzakerelerin acilen başlatılması, uluslararası hukukun evrensel ilkeleri¹⁸ ile insan hakları rejiminin zorunlu bir gereği olmaktadır. Türkiye’nin de aktif olarak savunduğu bu pozisyon, yalnızca bölgesel istikrar için değil, self-determinasyon hakkının uluslararası sistemdeki pratik karşılığı açısından da kritik önem taşımaktadır.

Gazze’de yaşanan bu soykırım ve kriz süreci esasen kurallara dayalı uluslararası sistemin de gerçek bir sınavı olmuştur. Zira sivillerin hayatının ulusal çıkarlara feda edilmesi, yalnızca Gazzelilerin değil; aynı zamanda tüm insanlığın kolektif güvenliğini tehdit etmektedir. Bu doğrultuda, Gazze örneği insan hakları evrenselliğinin ve uluslararası hukukun üstünlüğünün küresel ölçekte yeniden tesis edilmesi için bir dönüm noktasıdır.

[18] BM Güvenlik Konseyi 242 ve 338 No’lu Kararları

KAYNAKÇA

- AA. "İsrail'in 7 Ekim 2023'ten Bu Yana Gazze'ye Saldırılarında 251 BM Çalışanı Öldü." Erişim 6 Şubat 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-7-ekim-2023ten-bu-yana-gazze-ye-saldirilarinda-251-bm-calisan-oldu/3414397#:~:text=A%C3%A7%C4%B1klamada%20ayr%C4%B1ca%207%20Ekim'den,105%20bin%20739%20ki%C5%9Fi%20yaraland%C4%B1>.
- Acer, Yücel. *UAD'nin İsrail Hakkında Verdiği Danışma Görüşü*. SETA Yayınları, 2024.
- Albanese, Francesca. *Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories*. 2024.
- Amnesty International. *Report 2021/22: The State of the World's Human Rights*. 2021.
- Amnesty International. "Israel/OPT: Unlawful Israeli Attacks in Gaza Kill Scores of Civilians." Erişim 6 Şubat 2025. <https://www.amnesty.org>.
- Arms Trade Treaty*. "Article 6: Prohibitions on Transfers." 2013.
- Böyük, Mustafa ve Sefer Kalaman. "Dezenformasyonun Dijitalleşmesi: Hasbara Çerçevesinde İsrail'in Washing Stratejisi." *TRT Akademi Dergisi* 10/23 (Ocak 2025): 76-139.
- Chomsky, Noam. *The Fateful Triangle: The U.S., Israel, and the Palestinians*. Pluto Press, 2023.
- Daban, Cihan. "Çatışma Analizi Kapsamında İsrail-Filistin Sorunu: Taraflar, Talepler ve Çözüm Analizi." *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 23/4 (2024): 1625-1648.
- Euro-Med Monitor. *A Year of Israel's Genocide and the Collapse of World Order*. Erişim 5 Şubat 2025. <https://euromedmonitor.org/en/article/6494/New-report.-De-Gaza:-A-Year-of-Israel%E2%80%99s-Genocide-and-the-Collapse-of-World-Order>.
- Euro-Mediterranean Human Rights Monitor. *Gaza Conflict 2023: Civilian Deaths and Infrastructure Destruction*. Erişim 6 Şubat 2025. <https://euromedmonitor.org/en/article/6063/Statistics-on-the-Israeli-attack-on-the-Gaza-Strip-%2807---27-December-2023%29>.
- Haaretz. "2023 Was the Worst Year in Israel's History – but Now Is Not the Time to Despair." Erişim 5 Şubat 2025. <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-12-28/ty-article/.premium/2023-was-the-worst-year-in-israels-history-but-now-is-not-the-time-to-despair/0000018c-b0cd-db94-afbd-b0fd936d0000>.
- Human Rights Council. *Annual Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General*. A/HRC/48/CRP.4, 14 Eylül 2021.
- Human Rights Watch. "Cut Off from Life Itself": Gaza's Humanitarian Catastrophe. 2023.
- Human Rights Watch. *Rain of Fire: Israel's Unlawful Use of White Phosphorus in Gaza*. 2009.
- ICC. *Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, Respecting an Investigation of the Situation in Palestine*. 3 Mart 2021. Erişim 5 Şubat 2025. <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-fatou-bensouda-respecting-investigation-situation-palestine>.
- International Court of Justice. *Provisional Measures in the Case of South Africa v. Israel*. 2024.
- International Criminal Court. *Situation in the State of Palestine (ICC-01/18)*. 2021.
- Lynk, Michael. *Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories*. A/HRC/49/87, 2022.
- Sedda, Ahmet. *Uluslararası Hukuka Göre Filistin'deki İsrail Yerleşimi*. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2020.

- SIPRI. *Arms Transfers Database: Israel*. Erişim 6 Şubat 2025. <https://www.sipri.org>.
- Sönmez, İbrahim. *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*. T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku Ana Bilim Dalı Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku Doktora Programı, İstanbul, 2019.
- Şamlı, Yusuf. “21. Yüzyılda Soykırım ve İsrail Sorunu.” *Kriter Dergisi*, Eylül 2024, Yıl 9, Sayı 93.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “No: 12, 15 Ocak 2025, Hamas ile İsrail Arasında Varılan Ateşkes Hk.” Erişim 6 Şubat 2025. https://www.mfa.gov.tr/no_12_hamas-ile-israil-arasinda-varilan-ateskes-hk.tr.mfa.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. “İsrail Başbakanı Netanyahu’nun, ABD Kongresindeki İddialarına Dair Açıklama.” Erişim 6 Şubat 2025. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/israil-basbakani-netanyahunun-abd-kongresindeki-iddialarina-dair-aciklama>.
- Tihek. *Filistin’de İnsan Hakları İhlalleri ve Gazze Soykırımı Raporu*. Ekim 2024, Ankara, UN Doc. A/HRC/55/73.
- Ohchr, United Nations Human Rights Office of The High Commissioner, Unog, 2020. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/OHCHRreport2020.pdf>
- UN General Assembly. *World Summit Outcome Document (A/RES/60/1), Paras. 138-139 (R2P)*. 2005.
- UN Human Rights Council. *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory*. A/HRC/48/CRP.4, 2021.
- UN OCHA. *OCHA Yıllık Raporu 2014*. Erişim 5 Şubat 2025. <https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-annual-report-2014>.
- UN OCHA. *Gaza Emergency Situation Report*. 2014.
- United Nations. *Security Council Resolution 242 (S/RES/242)*. 1967.

GAZZELİ BİR ÂLİM OLARAK İMAM ŞÂFİİ

Doç. Dr. Nail OKUYUCU

Marmara Üniversitesi

nail.okuyucu@marmara.edu.tr

ÖZET

Dört büyük Sünnî fıkıh mezhebinden üçüncüsünün imamı olan Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (ö. 204/820), 150/767 yılında Gazze’de doğmuştur. Kureyş kabilesinin Muttalib Oğulları koluna mensup olan Şâfiî, ailesinin vaktiyle göç ettiği Filistin topraklarında hayata gözlerini açmış, iki yaşında babasının vefatı üzerinde annesi tarafından akrabalarının yanında yetişmesi için Mekke’ye getirilmiştir. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında Mekke’deki hocalardan istifa ederek ilim tahsiline başlayan Şâfiî, Medine’de İmam Mâlik’ten uzun yıllar istifade etmiş, Yemen’de bulunduğu süre boyunca burada yaşayan âlimlerle görüşmüş, Irak’ta bulunduğu süre boyunca da başta İmam Muhammed olmak üzere Hanefî âlimlerden istifade etmiştir. Hicrî ikinci asırda öne çıkan ilim merkezlerinin pek çoğunda bulunan Şâfiî, hayatının son kısmını geçirdiği Mısır’da 204/820 yılında vefat etmiştir. Hanefilik ve Mâlikîliğin ardından mezhebe dönüşme imkânı bulan üçüncü büyük fıkıh hareketinin öncüsü olan Şâfiî, fıkıhın yanı sıra hadis ve akide ilimlerinde de otorite kabul edilir. Tarih boyunca İslâm dünyasının birçok bölgesine yayılan ve en etkili fıkıh mezheplerinden biri olan Şâfiîlik, hâlihazırda müntesip sayısı bakımından yine ilk sıralarda gelir. Gazze’de başlayıp Fustat’ta son bulan bir hayat hikâyesine sahip olan Şâfiî, doğduğu yere olan özlemini şiirlerinde dile getirmiş ve Filistin’i her fırsatta yâd etmiştir. Bu tebliğde ilk olarak Şâfiî’nin hayatı ve görüşlerinden bahsedilecek, ardından Şâfiîlik mezhebinin tarihi ve güncel değeriyle ilgili bilgiler aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Şâfilik Mezhebi, İmam Şâfiî

ABSTRACT

Muhammad b. Idris al-Shāfi'ī (d. 204/820), the imam of the third of the four major Sunni schools of jurisprudence, was born in Gaza in 150/767. A member of the Muttalib Sons branch of the Quraysh tribe, al-Shāfi'ī opened his eyes to life in Palestine, where his family had once migrated, and upon the death of his father at the age of two, his mother brought him to Mecca to be raised by her relatives. During his childhood and early youth, al-Shāfi'ī resigned from the teachers in Mecca and began his studies, benefited from Imam Mālik in Medina for many years, met with the scholars living there during his stay in Yemen, and benefited from Hanafī scholars, especially Imam Muhammad, during his stay in Iraq. Shāfi'ī, who was present in many of the prominent centers of knowledge in the second century of Hıjr, died in Egypt, where he spent the last part of his life, in 204/820. As the pioneer of the third major fiqh movement after Hanafism and Mālikism, Shāfi'ī is considered an authority in hadith and aqīdah in addition to fiqh. Shafi'ism, which spread to many regions of the Islamic world throughout history and was one of the most influential fiqh sects, currently ranks among the first in terms of the number of adherents. Shafi'i, who had a life story that began in Gaza and ended in Fustat, expressed his longing for his birthplace in his poems and remembered Palestine at every opportunity. In this paper, Shafi'i's life and views will be discussed first, followed by the history of the Shafi'i sect.

Keywords: Palestine, Shafi'i School of Thought, Imam Shafi'i

Şâfiî'nin Gazze ile Bağları

İmam Şâfiî'nin soyunu ve künyesini barındıran tam adı, Muhammed b. İdrîs b. el-Abbâs b. Osmân b. Şâfi' b. es-Sâib b. Ubeyd b. Abdüyezîd b. Hişâm b. el-Muttalib b. Abdümenâf b. Kusayy'dır. Bu neseb zincirine göre Şâfiî'nin soyu, Hz. Peygamber'in (sav) soyuyla kendisinin dokuzuncu, Efendimizin üçüncü kuşaktan dedesi olan Abdümenâf'ta birleşmektedir. Şâfiî nisbesi, üçüncü kuşaktan dedesi olan Şâfi'e nispetle kullanılırken, daha yukarıdaki dedelerinden Muttalib'e nispetle Muttalibî ve kabilesine nispetle Kureşî nisbelerini almıştır. Hz. Peygamber'in büyükdedesi Hâşim ile Şâfiî'nin büyükdedesi Muttalib, Abdümenâf'ın iki oğlu olup bu kardeşler arasındaki sıkı ve samimi ilişki soylarından gelenlerce de sürdürülmüştür. Nitekim Efendimiz'in (sav) ve Müslümanların Mekke döneminde boykota tâbi tutulduğu yıllarda kendisini bu iki ailenin fertleri desteklemişlerdir. Şâfiî'nin soyları Muttalib'e dayanan üçüncü ve dördüncü kuşaktaki dedeleri, Hz. Peygamber'in çağdaşlarıdır. Şâfiî'nin babası İdris, takvalı, dindar ve hassas bir insandır. Ümmü Habîbe diye anılan annesi ise Yemen asıllı Ezd kabilesindendir.

Hız. Peygamber'in (sav) Soyağacı	Şâfiî'nin Soyağacı
Abdümenâf Hâşim Abdülmuttalib Abdullah Muhammed	Abdümenâf Muttalib Hişâm Abdüyezîd Ubeyd Şâib Şâfi' Ösmân Abbâs İdrîs Muhammed

Tablo 1: Hz. Muhammed (sav) ile Şâfiî'nin Soyağaçları

Şâfiî'nin Gazze ile geçmişe dayalı ilk bağı, büyük dedesi Muttalib'in kardeşi olan Hâşim'e dayanır. Hâşim, ticari bir seyahat için Suriye'ye giderken Gazze'de ölmüş ve buraya defnedilmiştir.¹ İslâmî dönemde bu bilgi hafızalarda canlı kaldığı için Hz. Peygamber'in soyunu yad etme adına Gazze'de büyük dedesi adına bir cami inşa edilmiştir. Şehrin kuzey tarafındaki Derc Mahallesi'nde bulunan cami, ilk olarak Memlükler devrinde inşa edilmiş, 1850'de Sultan Abdülmecid devrinde yenilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında hasar alan cami el-Meclisü'l-İslâmî el-Âlî tarafından restore edilmiş ancak Gazze'ye yönelik son saldırılar esnasında tekrar hedef alınmış, 7 Aralık 2023'te İsrail savaş uçaklarının bombalaması sonucu yine hasar görmüştür. Hâşim b. Abdümenâf'ın türbesi caminin batı tarafında yer alan revaklarının altında bulunmaktadır.

[1] Bk. İbrahim SARIÇAM, "HÂŞİM b. ABDÜMENÂF", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasim-b-abdumenaf> (11.02.2025).

Resim 1: Mescidü's-Seyyid Hâşim

Şâfiî'nin şehirle ikinci ve doğrudan bağı, ailesinin burada yaşamasından ötürü Gazze'de doğmuş olmasıdır. Şâfiî'nin doğum yeri olarak kaynaklarda Gazze, Askalan, Yemen ve Mina olmak üzere dört farklı yer zikredilir. Geç dönem tarih ve tabakât âlimlerinin çoğunun öne çıkardığı üzere, Gazze'de doğduğu yönündeki rivâyetler daha doğrudur. Şâfiî, Mekkeli bir kabile olan Kureyş'e mensup bir baba ile Yemen asıllı bir kabile olan Ezd'e mensup bir annenin evladı olarak Gazze'de doğdu.² Şâfiî'nin annesinin mensup olduğu ailenin Filistin civarına ne zaman yerleştiği bilinmediği gibi babası veya dedelerinin buraya ne zaman ve hangi vesile ile geldiği de kesin olarak bilinmemektedir. Annesi ile babasının nerede ve ne zaman evlendikleri, Mekke'yi hangi vakitte terk ettikleri ve nerelerde bulundukları hakkında kaynaklar herhangi bir bilgi aktarmaz. Klasik tarih ve tabakât kitapları Şâfiî'nin ailesinin Hicaz'dan çıkıp Suriye bölgesine intikali hakkında sessiz iken muasır hadis âlimlerinden Yemenli Muallimî, bu durumu Abbâsîlerin erken dönemindeki siyasi atmosferle ilişkilendirir. Muallimî, Şâfiî'nin babasının Abbâsîlere karşı yürütülen isyanlardan birisine katıldığı için

[2] Hz. Ömer devrinde hızlanan fetihlerle birlikte orta bölgelerde yaşayan Arap kabileleri ile güney Arapları kuzeyde ele geçirilen topraklara iskân edilmiş ve bunun neticesinde özellikle Kûfe, Basra ve Fustat gibi ilkten tesis edilen şehirlerin nüfusu ağırlıklı olarak Yemenli Arap kabilelerinden oluşmuştu. Bununla birlikte Ezdliler'in Filistin bölgesine gelişlerinin daha önce olduğu bilinmektedir. İlk zamanlarda Yemen'de yaşayan Ezdliler Me'rib Seddi'nin yıkılmasından sonra çeşitli yerlere dağılmışlar ve bir kısmı zaman içinde Mısır, Filistin ve Endülü's'e yerleşmiştir. Bk. Hüseyin ALGÜL, "EZD (Benî Ezd)", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ezd-beni-ezd> (11.02.2025).

Hicaz'dan ayrılarak Filistin'e kaçtığı ve burada gizlenmekte olduğu sırada oğlunun doğduğunu belirtir.³ Ne var ki bu iddia tarihi rivâyetlerle desteklenmiş değildir.

Şâfiî'nin Kısa Hal Tercemesi

150/767 yılında doğan Şâfiî'nin babası, bir rivâyete göre kendisi henüz iki yaşında iken vefat etti. Gazze'de bir müddet annesinin akrabalarının yanında yaşadılar. Annesi, kendi kabilesinin yoğun olarak yaşadığı Gazze'de kalmak yerine, oğlunu babasının kabilesinin yanında büyümesi için Hicaz'a götürdü. Şâfiî, çok zor şartlar altında, maddi sıkıntılarla geçen bir çocukluk dönemi yaşadı. Bu yıllarda karşılaştığı güçlükleri zekâsı ve kuvvetli hafızası sayesinde aşıp eğitimini sürdürme imkânı buldu. Onun çocukluk ve ilk tahsil yıllarına dair anlatılar, kendisini her türlü bilginin tâlibi, öğrenme hevesinden hiçbir şeyin kurtulamadığı meraklı bir çocuk ve genç olarak takdim eder. Bu merak Kur'ân-ı Kerîm'in hıfzından okçuluğa, hadis rivâyetinden tıp, astronomi ve ilm-i firâsete kadar her türlü bilgi alanına yayılmış durumdadır.

Şâfiî, ilim tahsilinin ilk adımını geçmek için o günlerin ilk mektebi ve Kur'ân kursu diyebileceğimiz *küttâba* başladı. Yedi yaşında Kur'ân'ın hıfzını tamamlayan Şâfiî, bunun ardından muhtemelen on yaşına kadar Mescid-i Haram'daki bazı dersleri takip ettikten sonra devrin âdeti üzere bâdiyeye çıktı ve Hüzeyl kabilesiyle birlikte çöl hayatı yaşamaya başladı. Bu süreçte on bin beyit ezberleyen Şâfiî, Kur'ân'ın nüzul ortamında konuşulmakta olan dile hâkim hale geldi. Çölde geçirdiği yıllar boyunca o dönem Arap yaşamı ve kültürünün olmazsa olmazları konumundaki bilgi ve beceri alanlarında da kendisini ikmâl etti.

Şâfiî, bâdiye hayatı ve kültürüne ilgi ve merakının üst düzeyde olduğu günlerde, Mekkeli âlimlerin ve eşrâftan zâtların telkinleriyle dinî ilimleri tahsile yöneldi. Bu telkinler üzerine Mekke'ye döndü ve Mescid-i Haram'da canlı bir şekilde sürdürülen derslere katılarak tefsir, hadis ve fıkıh alanlarındaki ilk eğitimini almaya başladı. Mescid-i Haram'da dâhil olduğu ilim meclisleri, erken dönem ilmî şahsiyetini şekillendiren ilk ortamlar oldu. Burada kökleri İbn Abbas'a kadar uzanan Mekke fıkıh geleneğinin dönemindeki temsilcisi olan Müslim b. Hâlid ez-Zencî (v. 180/796) ile erken dönem Ehl-i hadis çevrelerinin en meşhur isimlerinden biri konumundaki Süfyan b. Uyeyne'den (v. 198/814) dersler aldı. Şâfiî, hadis bilgisinin önemli bir kısmını Süfyan b. Uyeyne'ye borçludur.

[3] Bk. el-Muallimî, Ebû Abdullah Abdurrahmân b. Yahyâ b. Alî el-Yemânî (ö. 1966), *et-Tenkîl limâ verade fî Te'nîbî'l-Kevserî mine'l-ebâtîl*, I, 409. Thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî - Muhammed Abdürrezzâk Hamza, Kâhire: Dârü'l-kütübî's-selefiyye, t.y., I-II.

Şâfiî, henüz genç yaşlarda hocalarına neredeyse denk bir ilmî birikim elde etmiş ve yirmi yaşından evvel Mescid-i Haram'da fetvâ verme ehliyetine sahip şahsiyetler arasına katılmıştı. Kendisine fetvâ icazeti veren Müslim b. Hâlid'den İmam Mâlik'in ismini duymuş ve Medine'ye gitmeye karar verdi. Yirmili yaşlarının başında iken yani h. 170'lerin başlarında ilk ilmî seyahatini gerçekleştirmek üzere Medine'ye doğru yol aldı. Bu yolculuk, Şâfiî'yi bütün tahsil ve hocalık süreçleri Mekke'de geçecek yerel bir âlim olmaktan çıkaran ilk adımdır. Hocasının h. 179'daki vefatına kadar derslerine devam eden Şâfiî, Mekke ilim ve fıkhnı ilaveten Medine ilim ve fıkhnı da öğrenmiş ve böylelikle Hicaz bölgesinin bütün birikimine sahip olmuştur.

Şâfiî muhtemelen İmam Mâlik'in h. 179'daki vefatının ardından bir süre bulunacağı Yemen'e gitti. Bir akrabasının tavassutuyla Yemen'de resmi bir vazife alan Şâfiî divan, hazine ve yargıyla ilgili mevkillerde bulundu. Vazifesinin ilk dönemi güzel ve başarılı geçse de son dönemi oldukça sıkıntılı geçecek ve gerek Necran'da gerekse San'a'da karşılaştığı güçlükler ve yaşadığı problemler neticesinde kendisini bir anda halifenin huzurunda idam edilmeyi bekleyen bir mahkûm olarak bulacaktır. Yemen'den Bağdat'a uzanan bu hikâyenin nasıl ilerlediğine dair muhtelif rivâyetler ve oldukça farklı anlatılar bulunmaktadır. Bunlardan birine göre Şâfiî, Alevî karakterli isyanlarla irtibatlandırılır. Erken dönem Abbâsî idaresinin en hassas olduğu konuların başında gelen bu isyanlar, halife ve üst düzey idarecilerin oldukça sıkı davranmasını gerekli kılıyor ve bu tür kalkışmalara tevessül edenler ağır cezalara çarptırılıyordu. Böyle bir ortamda halifeye, eğer Hicaz'ı elinde tutmak istiyorsa mutlaka harekete geçmesi gerektiği yönünde bir mektup gönderilmiş; Kureys'in önde gelen ailelerinden birine mensup olan Şâfiî'nin de adının geçtiği bu mektup halifeyi teyakkuza geçirmiş ve halife adı geçen kişilerin derhal tutuklanıp huzura getirilmelerini emretmişti. Diğer mahkumlardan farklı olarak Şâfiî'yi uzun bir sorguya çeken Halife Harun Reşid, onun verdiği cevaplardan memnun kalıp masumiyetine inanmış ve onu sorgulamayı bırakıp hakkında bilgi edinmeye dönük sorulara geçmiştir. Bu sorgu neticesinde bağışlanan Şâfiî, bir müddet göz hapsinde tutuldu ise de halifenin güvenini kazanınca hediye ve atıyyelerle tebcil edildi.

Şâfiî, San'a'da iken Hz. Osman'ın torununun torunu olan Hamdeh (Cemîle) b. Nâfi' adlı hanımla evlendi. Bu evliliğinden Muhammed ismini verdiği bir oğlu ile Zeynep ve Fâtıma isimli iki kızı oldu.

Şâfiî, Irak'ta bulunduğu süre boyunca Hanefî çevresi ile Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî üzerinden irtibata geçti. Ebû Hanîfe'nin önde gelen öğrencilerinden birisi olan Şeybânî, Ebû Yûsuf'un h. 182'deki

vefatı sonrasında Hanefî fıkıh çevresinin imamı ve en büyük otoritesi haline gelmiş, selefinden devraldığı başkadılık vazifesini sürdürerek Abbâsî umerâsı ile Hanefîler arasındaki ilişkilerin aynı minval üzere yürümesini sağlamıştı. Şâfiî'nin tutuklanıp Irak'a getirildiği sırada Şeybânî, hem Ehl-i re'y çevresinin en önde gelen temsilcilerinden hem de üstlendiği vazife münasebetiyle halifenin en yakınındaki kişilerden biri konumundaydı. Şâfiî, muhtemelen Rakka'daki yargılanma sürecinde Şeybânî ile bir araya geldi ve aralarındaki münasebet Bağdat'taki göz hapsi sırasında ilerleyip kuvvetlendi. Şeybânî ile münasebeti, Şâfiî'nin gerek hayatının geri kalan kısmının şekillenişinde gerekse ilmî şahsiyetinin dönüşümünde çok önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan Şâfiî'nin hayatını Şeybânî ile karşılaşması öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmak dahi mümkündür. Şâfiî'nin Bağdat'ta bulunduğu süre boyunca yaptığı en önemli şey, Hanefîler'in kitaplarını temin etmesidir. Şâfiî, Hanefîler'in kitaplarının istinsahı için altmış dinar harcadığını, kitapların hacminin bir deve yüküne ulaştığını ve bütün metinleri Şeybânî'den bizzat semâ yoluyla edindiğini söyler. Bağdat'ta kaldığı süre boyunca bu metinleri mütalaa eden Şâfiî, bu eserler ve ihtiva ettikleri görüşler üzerindeki esaslı çalışmalarını, Mekke'ye dönüşü sonrasında gerçekleştirdi.

Şâfiî'nin bu ilk gelişinde Bağdat'ta ne kadar kaldığını tam olarak bilemiyoruz. Rivâyetlere bakılacak olursa burada hatırı sayılır bir süre kaldığı ve hemen bütün ilmî muhitleri tanıyacak kadar mesâide bulunduğu anlaşılmaktadır. Şâfiî, hicrî 180'lerin sonuna doğru Bağdat'tan ayrılarak memleketi Mekke'ye döndü. Otuzlu yaşlarının sonlarına doğru döndüğü Mekke'ye bu sefer artık kendi ders halkasını teşkil etmeye ehil, yetişmiş bir âlim olarak geldi. Mescid-i Haram'da altınoluğun karşısında tesis ettiği halkasında ders vermeye başladı. Beş ilâ on yıllık bir periyoda yayılan bu ikinci Mekke dönemi, Şâfiî'nin uzun süreli ilk tedris faaliyetlerine ev sahipliği yaptı. Bu dönemdeki derslerinin içeriğine dair çok açık bilgiler olmamakla birlikte Kur'ân, sünnet ve fikhî meselelerin ağırlıklı olduğu bir ders ortamının olduğunu söylenebilir. Bu halka, kısa sürede ciddi bir ilgiyle karşılaştı ve gerek Mekke'de bulunan öğrencilerin gerekse dışarıdan gelenlerin devam ettiği kalabalık bir ders meclisine dönüştü.

Şâfiî, Mekke'de kaldığı süre zarfında derin bir muhasebe sürecinden geçti. Hicrî ikinci asır itibarıyla İslâm dünyasının Şam dışındaki hemen bütün ilim merkezlerini dolaşan Şâfiî, bütün bu ilmî çevreler ve muhtelif anlayışları bir arada düşünerek yeni bir fıkıh anlayışı geliştirebilmenin imkânlarını sorguladı. Bu muhasebe evresi, ilk aşamada Hanefîler'in fıkıh birikimini gözden geçirmek suretiyle tahakkuk etti. Şâfiî, yaklaşık on yıl boyunca bir taraftan Mescid-i Haram'daki derslerini

sürdürürken diğer taraftan İmam Muhammed'in kitaplarını eleştirel bir okumaya tabi tuttu. Şâfiî'nin bu derin muhasebe evresi, *el-Hücce* ile semere verdi. Bu kitap, Bağdat'ta tedavüle sokulacak ve bu nedenle *el-Kitâbu'l-Bağdâdî* diye anılacak olsa da içeriği ve ana fikirleri Mekke'de yürütülen bu çalışmalarla şekillenmiştir. Bu muhasebe evresinin en önemli sonucu, Şâfiî'nin artık yönünü kuzeye çevirmesi ve Medine'ye dönmek yerine tekrar Irak'a gitmeye karar vermesidir.

Şâfiî, hicrî 195 yılında, Harun Reşid'in oğlu Emin'in hilafeti döneminde, kırk beş yaşında iken Bağdat'a ikinci kez geldi. Muhtemeldir ki Mekke'de içinden geçtiği derin muhâsebe süreci neticesinde ulaştığı kanaatleri sunmak ve geliştirdiği yeni anlayışı fıkıhın o günkü merkezinde paylaşmak ve re'y fıkıhının öncüleri olan Hanefîler'le adeta bir hesaplaşma içerisine girmek için Bağdat'a doğru sefere çıktı. Şâfiî, Irak'a bu gelişinde artık cüz'î meselelerle uğraşan ve fetva veren bir âlim olmaktan sıyrılıp kendisini yeni bir fıkıh anlayışına sahip bir âlim olarak takdim etti.

Şâfiî'nin yeni fikhî anlayışı ve Ehl-i re'ye yönelik söylemi, önce dar anlamda Ehl-i hadis mensuplarının ilgi ve teveccühü ile karşılaşırken kısa bir süre içerisinde daha geniş kitlelere ulaşmaya ve Ehl-i re'y mensuplarının da dikkatini çekmeye başladı. Burada elde ettiği başarı sayesinde ciddi bir tanınırlık elde etmiş, adı her yerde anılır olmuş ve ulemanın yanı sıra idareciler nezdinde de itibar kazanmıştır. Bağdatlı muhaddisler, Şâfiî'yi Allah'ın bir rahmeti olarak karşıladılar ve kendisini *nâsıru'l-hadîs/nâsıru's-sünne* yani Hz. Peygamber'in sünnetine arka çıkıp destekleyen kişi olarak adlandırdılar.

Şâfiî, iki yıl kadar kaldıktan sonra Bağdat'tan ayrılarak Mekke'ye döndü. Bağdat'tan ayrılmasına tam olarak neyin sebep olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen siyasi kargaşanın yanı sıra ilmi ortam ve genel durumun elverişsizliği Şâfiî'yi Bağdat'ı terk etmeye sevk etti. 198 yılında üçüncü kez Bağdat'a geldi ve şehirde üç ay kaldıktan sonra muhtemelen 199 yılının sonlarına doğru görece daha sakin bir yer olan Mısır'a doğru yola çıktı. Şâfiî'nin uzun seyahatlerin ardından son durağı, görüşlerini yaymak için uygun bir vasat olduğunu düşündüğü Mısır oldu.

Abbâsî hilafet merkezi Bağdat'ı huzursuzlukların hâkim olduğu bir dönemde terk eden Şâfiî, nispeten daha sâkin olmakla birlikte siyasî karışıklıkların eksik olmadığı, eski ve yeni valilerle hilafet merkezi arasında birtakım anlaşmazlıkların olduğu bir zaman aralığında Mısır'a gitti. Şâfiî, Fustat'ta (eski Kâhire) Amr b. el-Âs Camii'nin revaklarından birinin altında derslerini vermeye başladı. Kısa süre içerisinde

mesciddeki en büyük halka haline gelen Şâfiî'nin ders meclisine çok sayıda öğrenci devam etti. Şâfiî, daha önce gittiği yerlerde olduğu gibi Mısır'da da Kureyşliliği, ilmî yeterliliği ve şöhreti sayesinde ciddi bir etki yarattı ve kısa sürede etrafında çok sayıda insan toplandı. Mısır üzerinden elde ettiği şöhret akabinde Şam, Yemen, Irak ve diğer bölgelerden pek çok kişi meclisine katılmak üzere Mısır'a gelmeye başladı.

Şâfiî'nin Mısır'da son halini ilan ettiği ve "kavl-i cedîd" diye anılan fikhî görüşleri, belli bir muhâsebe ve tefekkür sürecinde ulaştığı yeni kanaatlerini yansıtır. Bu kanaatlerin oluşumunda, yaygın kanıların aksine Mısır örfünün neredeyse hiçbir tesiri olmadı. O, 180'li yıllardan itibaren girdiği muhâsebe sürecini belli bir noktada durdurmamış ve tutarlı, bütünlüklü bir fikhî hükümler manzumesine ulaşmak için arayışlarını sürdürmüştü. Mısır'daki metinlerine o andaki kanaatlerini yansıtmıştır. Şâfiî, kavl-i cedit dönemini temsil eden eserleri Mısır'da kaldığı dört yıl zarfında kaleme aldı. Şâfiî, Irak'ta yazdığı ancak henüz muhkem hale getiremediği metinlerini Mısır'da ihkâm ederek son hallerini vermiştir.

Şâfiî'nin son yılları rahatsızlıkları sebebiyle oldukça zor geçse de ders ve teliften bir an olsun geri durmadı ve geriye binlerce varğa ulaşan eserler bıraktı. 29 Recep 204 (19 Ocak 820) perşembe günü, yatsı namazı vaktinde vefat eden Şâfiî, Fustat'ın Karâfe bölgesinde bulunan Benû Abdülhakem mezarlığına defnedildi. Defnedildiği mezarlık bugün Karâfetüssuğrâ Kabristanı'nda yer almaktadır. Şâfiî'nin zamanla bir türbeye dönüşen kabri, vefatından bugüne dek Kâhire'nin en önemli ziyaretgâhlarından birisi oldu. İmam Şâfiî Türbesi, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Şîî Fâtîmî iktidarını devirmesinin ardından Mısır'da Ehl-i Sünnetin yeniden hâkim olmasının sembolü olarak kabul edilir. Selâhaddîn-i Eyyûbî, ilkin İmam Şâfiî'nin mezarının yakınında bir medrese inşa ettirmiş (1176-1179), bu arada onun mezarı için ahşap bir sanduka yaptırmıştır. Yine Eyyûbî sultanlarından el-Melikü'l-Kâmil Muhammed, Şâfiî'nin mezarı üzerine bir kubbe inşa ettirmiştir (608/1211).

Şâfiî, her evresinde farklı güçlüklerle karşılaştığı, mücadelelerle dolu, fedakârlıklar, sabır ve mücadele azmi ile şekillenen örnek bir hayat yaşadı. Yetimlikle başlayan yaşamı fakirlikle devam etti, kimse-nin desteğini almadan, hep kendi gayreti ve Allah'ın inayeti sayesinde elde ettiği başarılarla açılan kapılar sayesinde sürdü. O, hayatının hiçbir evresinde kimseden doğrudan talepte bulunmadı ve minnet duymasını gerektirecek hiçbir destek almadı. Bu sayede hem eş-dost ve yakınlarına hem de umerâya karşı hep rahat ve samimi davrandı. Olduğu yerde sabit kalmaya elvermeyen hareketli mizacı, onu şehirden

şehre, ülkeden ülkeye savururken gittiği her yerden yeni bir kazanç, yeni bir deneyimle döndü. Karakteri gibi ilmî şahsiyeti ve fikirleri de bu seyahatler ve yeni tanışıklıklar sayesinde sürekli dönüştü, yeni fikirler ve karşıt görüşlerle tanışmaktan hiçbir zaman çekinmedi.

İlimde olduğu gibi ibadet ve takvada da numune-i imtisal şahsiyetler arasında yer alan Şâfiî, kelimenin tam anlamıyla Allah dostu (*evliyâ*) bir zattı. İnsanlarla olan muamelelerinde nebevî ahlâkın tüm güzelliklerini temsil etmeye gayret eden Şâfiî, çok cömert olduğu için elinde ne var ne yok dağıtmış, üç kez iflas edip varını yoğunlu satmak durumunda kalmıştı. Bir vazifeyi üstlenmek ve hakkıyla yerine getirebilmek için gerekli bilgi ve erdemin kuşanılması gereğine dikkat çeken şu sözü, adeta hayat felsefesinin özeti gibidir: “Bir mesuliyet ve idarecilik üstlenmeden önce bilgi ve kavrayışını güçlendir zira idareciliğe başladıktan sonra bunlara fırsat bulamayacaksın”.⁴

Şâfiî'nin Gazze'de Halen Yaşayan İsmi ve Hatırası

Resim 2: Seyyide Asya'nın Makamı

Şâfiî Mısır'da vefat ettikten bir müddet sonra çocuklarının Suriye'ye gittikleri nakledilir. Kızı Seyyide Asya'nın Bilâdüşşâm toprakları içerisinde sayılan Gazze'ye gelip babasının evine yerleştiği bilinmektedir. Seyyide Asya, babasının da hizmetinde bulunan Atiyye ile birlikte hayatının sonuna kadar burada yaşamışlar ve vefatları akabinde yine babasının evine defnedilmişlerdir.

[4] Şâfiî'nin hayatıyla ilgili bu bölüm, daha önce neşredilmiş bir çalışmadan tasarrufla hazırlanmıştır. Bk. Nail Okuyucu, *İmam Şâfiî*, Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2020.

Hayyû'z-Zeytûn mevkiinde bulunan bu ev, 1960'larda yürütülen tespit ve restorasyon çalışmaları ile tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Evin bulunduğu mahal, Gazze'nin Hz. Ömer döneminde fethi akabinde inşa edilen ilk camii hüviyetindeki el-Mescidü'l-Ömerî el-Kebîr'in (Gazze Ulu Camii) yakınlarındadır. Yerin birkaç metre altında yapılan kazılar neticesinde tarihi evin kalıntılarına ulaşıldığı ve mekânın buna göre yeniden inşa edildiği bildirilir. Bu kazı ve restorasyon çalışmaları, Cemal Abdünnâsır'ın emriyle yürütülmüştür. 1948'de Filistin topraklarının önemli bir kısmı İsrail tarafından işgal edilmiş, Gazze'nin de içinde bulunduğu bir bölge fiilen Mısır Devleti idaresine geçmişti. Abdünnâsır'ın talimatıyla ve Filistinli âlim Muhammed Avvâd'ın öncülüğünde İmam Şâfiî'nin evi yeniden imar edildi. 1960 yılında temel resmi bir törenle çalışmalar başlamış ve 1964'te burası eğitim ve kültür merkezi olarak faal hale gelmiştir (Dâru'l-İmâmi's-Şâfiî el-Ezheriyye li'l-ulûmi's-şer'iyye).⁵ Muhammed Avvâd, Gazze'de el-Ma'hedü'l-Ezherî'nin kuruluşunu üstlenmiş ve Filistin hukuk sisteminin inşasında görev almış önemli ve etkili bir âlimdi.

Resim 3: 1383/1964 senesindeki temel atma töreni hatırasına nakşedilen yazı

1967 yılındaki Altı Gün Savaşlarında yaşanan ağır mağlubiyet neticesinde Gazze'nin idaresi Mısır'ın elinden çıktı. Mısır idaresi sonlandıktan sonra merkez Filistin Evkâf Bakanlığı'na bağlandı. Ezher Üniversitesi ile alakanın kopmasıyla birlikte faaliyetleri azaldı ve yaklaşık elli yıl boyunca âtıl kaldı. Merkez, 2015 yılında yine Mısır Devletinin girişimleriyle yeniden faal hale geldi ve 2017'den itibaren eski hareketliliğine kavuştu. Eski vaziyetinde olduğu gibi Ezher Üniversitesi'ne bağlı olarak canlandırılan merkez, Kur'an-ı Kerim ve dini ilimlerin öğretildiği

[5] <https://www.noonpost.com/26592/> (erişim tarihi: 12.02.2025)

bir okula dönüştü. Merkez bünyesinde bir de kütüphane tesis edildi. Gazze ve civarında Kur'ân eğitimi veren yaklaşık 60 kurs bu merkeze bağlıdır. Dâru'l-İmâmi's-Şâfiî: Cemiyetü Tahfîzi'l-Kur'âni'l-Kerîm fî Kitâi Gazze adıyla faaliyetlerini sürdüren merkez, Filistin'de dini eğitim veren müesseseler arasında önemli bir yere sahiptir.

Resim 4: Merkezin bugünkü durumu

Filistin ve hususen Gazze tarihinde önemli yere sahip çok sayıda âlim ve aksiyonerin yolu Dâru'l-İmâmi's-Şâfiî'den geçmiştir. Hamas kurucusu Şeyh Ahmed Yasin, Abdülbârî Muhammed Hille, Hamdi Medûh, Mahmud Selâme, Yasin Cemâsî ile merhum Yahya Sinvâr burada eğitim alan bazı şahsiyetlerdir.

Yazıyı, İmam Şâfiî'nin Gazze'ye olan özlemini dile getirdiği bir şiir ile sonlandırmak yerinde olacaktır:

Nasıl da hasret duyuyorum Gazze toprağına	واني لمشتاق إلى أرض غزة
Ayrıldıktan sonra suskunluğum ihanet etse de bana	وان خائتي بعد التفرق كخائني
Allah yağmurlar yağdırsın her bir yanına, yetişebilseydim eğer bir parça toprağına	سقى الله أرضاً لو ظفرت بترابها
Sürme diye çekerdim göz kapaklarıma	كحلت به من شدة الشوق أجفاني

KAYNAKÇA

- Algül, Hüseyin “EZD (Benî Ezd)”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islaman-siklopedisi.org.tr/ezd-beni-ezd> (11.02.2025)
- Sarıçam, İbrahim “HÂŞİM b. ABDÜMENÂF”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasim-b-abdumenaf> (11.02.2025)
- el-Muallimî, Ebû Abdullah Abdurrahmân b. Yahyâ b. Alî el-Yemânî (ö. 1966), *et-Tenkîl limâ verade fî Te'nîbi'l-Kevserî mine'l-ebâtîl*, thk. Muhammed Nâsırüddîn el-Elbânî - Muhammed Abdürrezzâk Hamza, Kâhire: Dârü'l-kütübi's-selefiyye, t.y., I-II.
- Okuyucu, Nail *İmam Şâfiî*, Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2020.
- <https://www.noonpost.com/26592/> (erişim tarihi: 12.02.2025)

ÇOCUK EDEBİYATINDA TARİH, KÜLTÜR VE DİRENİŞİN İZİNİ SÜRMEK: FİLİSTİN TEMALİ ÇOCUK KİTAPLARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Sümeyra BİLECİK KARACAN

Selçuk Üniversitesi
sumeyrabilecik@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, çocuk edebiyatının yalnızca dil ve bilişsel gelişime katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda çocukların karmaşık ve zorlayıcı sosyal meseleleri anlamalarına yardımcı olma işlevini ele almaktadır. Özellikle sorun odaklı çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek Filistin temalı çocuk kitapları, kültürel duyarlılık, empati ve evrensel değerlerin kazandırılması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmada, okul öncesi döneme yönelik hazırlanmış Filistin temalı çocuk kitaplarının içerik, gelişim düzeyine uygunluk ve görseller açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup, veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında, Filistin konusunu ele alan ve farklı temalara sahip yerli ve yabancı yazarlar tarafından kaleme alınmış kitaplar taranmış, içerik analizi çerçevesinde betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Değerlendirme; kitapların işlediği konular, bu konuların çocukların gelişim düzeyine uygunluğu ve kullanılan görsellerin içerikle uyumu gibi kriterler doğrultusunda yapılmıştır. Bulgular, çocuk kitaplarının Filistin'in tarihi ve toplumsal meselelerini pedagojik ilkeler çerçevesinde ele almasının önemini ortaya koymaktadır.

Elde edilen veriler doğrultusunda, Filistin temalı çocuk kitaplarının çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayabilecek unsurlar taşıdığı, ancak pedagojik açıdan dikkat edilmesi gereken bazı hususlar içerdiği belirlenmiştir. Bu tür kitapların etkili olabilmesi için dilin sade ve anlaşılır olması, kaygı ve korku yaratabilecek unsurlardan kaçınılması ve anlatının umut ve dayanışma gibi pozitif mesajlar

içerecek şekilde kurgulanması gerektiği vurgulanmıştır. Araştırmanın, çocuk edebiyatı alanında çalışan akademisyenlere, eğitimcilere ve çocuk yayıncılığı yapan kuruluşlara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Filistin, Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitapları, Okul Öncesi

ABSTRACT

This study explores the role of children's literature not only in contributing to linguistic and cognitive development but also in assisting children in understanding complex and challenging social issues. Specifically, children's books with a Palestinian theme, which can be categorized under problem-oriented children's literature, play a significant role in fostering cultural awareness, empathy, and universal values. The study aims to analyze Palestinian-themed children's books prepared for the preschool period in terms of content, developmental appropriateness, and visual elements.

A qualitative research method was employed, using document analysis as the data collection technique. Within the scope of the study, books addressing the Palestinian issue, written by both local and international authors covering diverse themes, were examined through descriptive analysis. The evaluation focused on the themes covered in the books, their appropriateness for children's developmental stages, and the alignment of visual elements with the content. The findings highlight the importance of addressing Palestine's historical and social issues in children's literature within a pedagogical framework.

Based on the obtained data, Palestinian-themed children's books contain elements that can contribute to children's cognitive and emotional development. However, certain pedagogical considerations need to be taken into account. For these books to be effective, the language should be simple and comprehensible, elements that may induce anxiety and fear should be avoided, and the narrative should convey positive messages such as hope and solidarity. This study is expected to provide valuable insights for academics working in the field of children's literature, educators, and organizations involved in children's publishing.

Keywords: Religious Education, Palestine, Children's Literature, Children's Books, Preschool.

GİRİŞ

Çocuk edebiyatı; çocukların, yaş, ilgi ve gelişim düzeylerine uygun olarak yazılmış, hayal gücü, duygu ve düşünce dünyalarının ve kişiliklerinin gelişimine katkı sağlayan bir edebiyat türüdür¹. Çocukların kelime dağarcığını, dil ve iletişim becerilerini geliştirme, metinlerde yer alan karakterlerle özdeşleşerek empati kurma, farklı ahlaki ilkeler edinme ve kültürel farkındalığı uyandırma² gibi bilişsel, duyuşsal, sosyal ve dil gelişimi vb. pek çok farklı gelişim alanında çocuklara katkı sunan kitaplar, yalnızca bir vakit geçirme ve eğlence aracı olmaktan çıkmakta, çocukların eğitim ve öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır.

Çocuk edebiyatı, yalnızca çocukların dil, hayal gücü ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda ölüm, ayrılık, savaş, göç gibi zorlu ve karmaşık temaları işlemeye olanak tanıyan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Çocukların karşılaşabileceği veya duyumsayabileceği bu tür problemlere ışık tutan eserler, onlara bu sorunlarla başa çıkma yollarını öğretmeyi ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda ortaya çıkan bu tür, sorun odaklı çocuk edebiyatı olarak adlandırılmaktadır³. Bu türden kitaplar sayesinde, çocukların anlamlandırmakta veya baş etmekte güçlük çektiği konular, hikâyelerdeki kurgu ve karakterler aracılığıyla açıklanmakta; böylece çocukların bu sorunlarla yüzleşmelerine ve onlarla başa çıkabileceklerine dair umut ve cesaret kazanmalarına katkı sağlanmaktadır⁴. Ancak bu tür eserlerin etkili olabilmesi için çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun hazırlanması temel bir gerekliliktir.⁵ Bu doğrultuda, hikâyelerde kullanılan dilin sade ve anlaşılır olması; kaygı, şiddet ve korku yaratabilecek unsurlardan kaçınılması; travmatik olayların doğrudan tasvir edilmemesi ve zorlukların aşılabileceğini vurgulayan, geleceğe dair umut dolu mesajlar içermesi büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda Filistin temalı çocuk kitapları, sorun odaklı çocuk edebiyatının önemli bir örneği olarak değerlendirilebilir. Filistin’de yaşanan savaş ve işgal karşısında, çocuklara Filistin kültürünün tanıtılmasına olanak sağlayan bu kitaplar, çocuklarda kültürel duyarlılık ve empati geliştirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu kitapların,

[1] Mustafa Ruhi Şirin, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı* (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 2000).

[2] Kürşad Çağrı Bozkırlı vd., “Çocuk Edebiyatı Yayınlarında Bulunması Gereken Özellikler”, *Çocuk Edebiyatı*, ed. Emre Dağışan (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2023), 59-67.

[3] Oğuzhan Yılmaz - Yasin Mahmut Yakar, “Türk Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Yaklaşım”, *Çocuk ve Medeniyet* 3/6 (2018), 29-42, 31.

[4] Bayram Baş - Ayşen Kara, “Çocuk Edebiyatında Aykırı Bir Tema: Yas ‘Boşluk’ Örneği”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2022), 207-218, 207.

[5] Melike Rüya Arıcı - Sonnur Işıtan, “Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi”, *Milli Eğitim Dergisi* 50/1 (2021), 683-713.

barış, adalet, özgürlük, umut ve dayanışma gibi evrensel değerlerin kazandırılmasında etkili bir araç olduğu söylenebilir. Filistin'in tarihî ve toplumsal meselelerinin çocuklara aktarımı ise özel bir dikkat ve özen gerektirir; zira bu eserlerin çocukların gelişim düzeyine uygun olarak hazırlanması, görsellerin içerikle uyumlu olması ve anlatının çocukların duygusal güvenliğini zedelemeyecek şekilde kurgulanması pedagojik açıdan kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, okul öncesi döneme yönelik hazırlanmış Filistin temalı çocuk kitaplarında hangi içeriklere yer verildiği, konuların işleniş biçiminin çocukların gelişim düzeylerine uygun olup olmadığı ve kitaplarda kullanılan görsellerin içerikle uyumlu olup olmadığı sorularına cevap aranacaktır. Değerlendirme; konu, gelişim düzeyine uygunluk ve görsellerin içerikle uyumu çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Araştırmanın, Filistin temalı çocuk kitaplarında bu meselelerin temsil edilmesini pedagojik bir perspektifle ele alarak alandaki çalışmalara katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Metodoloji

Araştırmanın Modeli

Filistin temalı çocuk kitaplarının içerik, gelişim düzeyine uygunluk ve resimler açısından incelendiği bu araştırma nitel yöntemle yapılmıştır. Çalışmanın veri toplama tekniği, doküman incelemesidir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, Filistin konusunu ele alan ve okul öncesi dönem yaş grubuna hitap eden kitaplar taranmış, bunlar içerisinden maksimum çeşitliliği sağlamak adına, farklı temaları ele alan, yerli ve yabancı yazarlar tarafından kaleme alınan kitaplar seçilmiştir. Seçilen kitaplar içerik, gelişim düzeyine uygunluk ve resimler temaları altında betimsel analize tabii tutulmuştur. Bu amaçla, öncelikle araştırmanın soruları kapsamında betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulmuş, tematik çerçeveye göre veriler işlenmiş, bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Kitaplar konuları açısından değerlendirilirken, birden fazla konuyu içeren kitaplar yorumlarda belirtilmiş, kitaplarda baskın olarak öne çıkarılan konu üzerinden de yorumlar yapılmıştır. Kitaplarda işlenen temanın, çocukların bilişsel, duygusal ve dil gelişimi açısından onlara uygunluğu literatürdeki birikim doğrultusunda yorumlanmıştır. Kitaplardaki resimlerin görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi çalışmanın sınırları dışında bırakılmış olup, resimlerin içeriğinde Filistin temasının işlenişini ele alınmıştır. Çalışma kapsamına dahil edilen kitaplar hakkında genel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo-1: Araştırma Kapsamında İncelenen Kitaplar ve Genel Özellikleri

Kitap Adı	Yazar	Çeviren	Resimleyen	Yayınevi	Yayın Yılı
Ben Buradayım Kudüs'te	Nahed Al- Shawa	Abdülkerim Lale	Abeer Hasen	Nar Çocuk	2024 (2. Baskı)
Bir Kudüs Masalı	İlknur Koç Aytaç	-	Özlem Yüce Aka	Cezve Çocuk	2024 (8. Baskı)
Bir Kuş Olsaydım	Fatima Sharefeddine	Abdülkerim Lale	Amal Karzai	Nar Çocuk	2013
Evini Özleyen Anahtar Bir Filistin Hikayesi	Halil İbrahim İzgi Kübra Ceylan	-	Kübra Ceylan	Balık Kitap	2023
Filistin Atlası	Ayşe Çam	-	Zeynep Yıldırım	Erdem Çocuk	2024
Gazze'nin Arıları ve Samaar	Hatice Özdemir Tülün	-	Merve Erenoğlu	Erdem Yayınları	2024
Kudüs'e Uçan Balon	Züleyha Çay	-	Sevilcan Gürener	Mihenk Kitap	2024
Sonsuz Mutluluk Kudüs	Buse Aybuke Erdoğan	-	Hanife Tunalı Altunel	Çınaraltı Çocuk	2024
Yuvamı İstiyorum	Mutaman El Abdulla	Betül İskender Turan	Sarah Marey	Erdem Çocuk	2024

Seçilen kitaplardan, altısı yerli üçü yabancı yazarlara aittir. Bunun yanı sıra kitapların beşinin 2024 yılında yayınlandığı, ikisinin 2024'te tekrar baskı yaptığı, bir kitabın 2023, bir kitabın ise 2013 yılında yayınlandığı görülmektedir. Kitapların pek çoğunun 2024 yılında yayınlanmış olmasında, konuya olan ilgi ve duyarlılığın artışıyla birlikte, çocuk edebiyatı yazarlarının Filistin temasına yönelmiş olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Bulgular ve Yorumları

İçerik Bakımından Filistin Temalı Çocuk Kitapları

Araştırma kapsamında değerlendirilen kitaplar, içerikte belirgin bir biçimde öne çıkan temalar bağlamında değerlendirildiğinde; Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın anlam ve önemi, Filistin'in tarihi, Filistin'e geri dönme arzusu, Filistin'in işgali konularına değinildiği, kitaplardan birinde ise çocuk haklarına temas edildiği görülmektedir. Kitapların pek çoğu birden fazla konuya bir arada değinmektedir.

İncelenen çocuk kitapları içerisinde Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın tanıtımına yönelik çaba dikkat çekmektedir. Sonsuz Mutluluk Kudüs adlı kitapta, ana karakter Yiğit, Filistin'in kurtuluşa erdiği haberini almakta ve Kudüs'ü: *"Geçen gün öğretmenimiz anlatmıştı. Kudüs... Müslümanların kutsalıydı, kalbinde ilk kiblemiz Mescid-i Aksa saklıy-*

di. Peygamberimiz, bineğiyle beraber buluttan basamaklara oradan tırmanmıştı. Buradan Rabbimizin huzuruna doğru yolculuğa çıkmıştı Miraç'ta..." cümleleriyle anlatmaktadır. Bir Kudüs Masalı kitabında ise, ismi belirtilmeyen ana karakterin Kudüs'e yaptığı masalsı yolculukta, Kudüs; "Şehirlerin kalbi, şehirlerin en huzurlusu, dünyanın ilk gününden beri var olan ama hep genç kalan harika bir şehir, masal gibi bir şehir" gibi ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Ancak bu ifadeler, çocuklar için muğlak bir anlam taşımaktadır. Benzer şekilde, Kudüs'e Uçan Balon kitabında, Kudüs'e doğru yolculuğa çıkan Yusuf, dedesinden; "*Güzel yavrularım, Mescid-i Aksa bu dünyanın incisidir. Çok kıymetli ve çok özeldir. Kudüs Allah'ın hepimize bir hediyesidir. Mescid-i Aksa da Kudüs'ün içindedir.*" ifadelerini işitmektedir. Bu kitapta da Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın neden özel olduğuna dair açıklama yapılmamaktadır. Ben Buradayım Kudüs'te kitabında ise, Kerem Kudüs ve Filistin'i: "*Ben buradayım, yani Zeytindağı bölgesinde. Burası çok düzenli ve temiz bir semttir. İstersen benimle komşu olabilirsin... Ben de sana güzel bir komşu olurum. Ben buradayım Kudüs'te. Ve Kudüs, Filistin'in başkentidir. Bütün ilahi dinlerin şehridir aynı zamanda... Çok eski bir şehirdir Kudüs. Ben buradayım, Filistin'de. Filistin, peygamberler diyarı ve medeniyetler beşiğidir. Filistin, güzelliğin kendisidir. Filistin Asya kıtasındadır...*" şeklindeki anlatıyla tanıtmaktadır. Ancak burada, peygamberler diyarı ve medeniyetler beşiği gibi ifadelerin herhangi bir açıklama sunulmaksızın yer alması, anlaşılabilirlik noktasında tartışmaya açık bir konudur. Kitaplarda Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın anlam ve önemine dair somut ve açıklayıcı bir yaklaşım eksikliği dikkat çekmektedir.

Araştırmaya dahil edilen kitaplarda, Filistin'i semboller aracılığıyla tanıtan ve bu vesileyle Filistin kültürüne dair unsurları ele alan bir yaklaşım benimsenmiştir. Örneğin, Kudüs'e Uçan Balon kitabında çocuklar balonla Kudüs'e yolculuk yaparken; "*Beyaz siyah, yeşil kırmızı / Mescid-i Aksa bu dünyanın yıldızı*" şeklinde bir şarkı söylemektedir. Kudüs'ten dönüşte ise Kudüs'lü çocuklar onlara zeytin çekirdekleri hediye etmektedir. Ancak şarkıda geçen renklerin Filistin bayrağını temsil ettiğine veya zeytinin Filistin için taşıdığı kültürel ve sembolik anlama dair bir açıklamanın yapılmaması, çocukların bu unsurları anlamlandırmasını güçleştirmektedir. Bu eksikliğe karşın, Filistin Atlası kitabı, Filistin bayrağı, karpuz, zeytin, portakal ve limon ağaçları gibi sembollerini açıklamalı şekilde ele alarak çocukların Filistin kültürünü tanımalarına katkı sağlamaktadır. Kitapta ana karakter Yağız, annesinden Filistin'i tanıtan sihirli bir kitap almakta ve kardeşi Kerime ile annesi eşliğinde Gazze, Hayfa Dağı, Yafa ve Kudüs'ü ziyaret etmektedir. Bu şehirler coğrafi özellikleri, kültürel ve tarihi mirasıyla tanıtılmaktadır. Örneğin, Gazze; "*Serin ve tuz kokan kıyılarıyla*", Hayfa Dağı ise "*Eteklerinde kurulan dünyanın en*

eski şehirlerinden biri, tarihi eserleri, ibadethaneleri ve bahçeleriyle” betimlenmiştir. Bu tür açıklamalar, çocukların Filistin’i coğrafi, kültürel ve tarihi boyutlarıyla tanımasını kolaylaştırmakta, sembollerin bağlam içinde anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Böylece kültürel değerler, somut ve anlaşılır bir biçimde aktarılmaktadır.

Filistin konusunu ele alan çocuk kitaplarında işgal teması, çocukların bilişsel düzeyleri ve duygusal hassasiyetleri göz önünde bulundurulduğunda, işlenmesi en zor konulardan biri olarak öne çıkmaktadır. İncelenen kitaplardan Yuvamı İstiyorum, Bir Kuş Olsaydım ve Bir Kudüs Masalı bu temayı farklı düzeylerde ele almaktadır. Yuvamı İstiyorum adlı kitap, işgal temasını metaforik bir yaklaşımla anlatmaktadır. Yuvasında huzurlu bir yaşam süren serçenin hayatı tilki ve yılanın ziyaretiyle değişime uğramaktadır. Tilki ve yılan, kendisinden kargayı geçici bir süre misafir etmesini talep etmektedir. Bu talebi kabul eden serçe, zaman içerisinde yuvasına yerleşip yavrularıyla çoğalan karganın tavırları karşısında üzülmemekte ve öfkelenmemektedir. Ancak serçe, dalını terk etmeyecek umutla yuvasının eski güzel günlerine dönmesini beklemektedir.

Filistin halkının işgal karşısındaki direnişi ve sabrını, aynı zamanda tarihsel bir süreci sembolik düzeyde anlatan kitap, pedagojik sınırlar içerisinde başarılı bir temsil sunmaktadır. Bir Kuş Olsaydım kitabı, işgal temasını daha doğrudan ve duygusal bir anlatımla işlemektedir. Ana karakter, evlerinden zorla çıkarıldıkları süreci ve yeni yaşam alanlarındaki sıkıntılarını aktarırken, mülteci olmanın getirdiği zorlukları gözler önüne sermektedir. Kitap, karakterin babasının; *“Bu anahtar hala elimizde; bir gün evimize döneceğiz”* sözleriyle umut mesajı verirken, içerikte işgalcilerin silahlarla evlerine girip kendilerini tehdit ettiğinin anlatılması, çocuğun bunlar karşısında duyduğu öfke ve üzüntünün açık ve net biçimde ifade edilmesi okul öncesi çocuklarda duygusal etkiler yaratabilecek bir risk taşımaktadır. Bir Kudüs Masalı kitapta ise masalsi bir anlatım hakimdir. Kudüs’e ulaşan ana karakter, Kudüs’ün işgal altında olduğunu öğrenir ve İsrail askerleriyle gerginliği yansıtan bir diyaloga girer. Kitabın bütününde, masalsi bir anlatım tercih edilmesine rağmen, askerlerin tavırlarının; *“Asık yüzlü askerler karşıladı onu. ‘Çantanı aç çabuk! İçine bakacağız’ dediler sertçe. Hayır dedi çocuk. ‘Nasıl böyle korkunç davranabilirsiniz bana? Benden size ne zarar gelebilir? Uğraştırma bizi işte! Ya aç şu saçma çantanı ya da geldiğin yere geri git’ dedi asker. ‘Burası zaten benim, dedi çocuk. Yüzyıllardır benim! Siz gidin en iyisi, gidebildiğiniz kadar uzağa. Huzuru bozduğunuz için’ sonra da ekledi ‘Bunu siz istediniz!’* şeklindeki anlatımla somut ve sert bir şekilde aktarılması, çocuğun duygusal dünyasında kaygı yaratabilecek unsurlar barındırmaktadır. Okul öncesi dönem çocuk kitaplarında işgal ve savaş gibi zor konula-

rın ele alınmasında metaforik veya masalsı anlatımların bu konuları çocukların dünyasına daha uygun şekilde taşıyabileceği söylenebilir.

Filistin'in tarihsel bağlamına Bir Kudüs Masalı ve Sonsuz Mutluluk Kudüs kitaplarında Filistin'in tarihine dair sınırlı ancak dikkat çekici detaylar sunarak temas edilmektedir. Bir Kudüs Masalı'nda: *"Biliyorum ben, orayı Hz. Ömer fethetti. Sahabeler yaşadı içinde ve sonra Selahaddin Eyyubi gibi harika bir komutan! Ve Yavuz Sultan Selim! Dünyanın en muhteşem şehri olmalı orada, inanıyorum anlattıklarına."* Şeklinde değinilirken Sonsuz Mutluluk Kudüs kitabında da benzer şekilde Filistin'in tarihi; *"Hz. Ömer'in fethettiği, Selahaddin Eyyubi'nin şereflendirdiği, Yavuz Sultan Selim'in adaletiyle şenlendirdiği Kudüs, artık Filistin'in başkenti oldu..."* biçiminde ifade edilmektedir. Her iki kitapta da Hz. Ömer, Selahaddin Eyyubi ve Yavuz Sultan Selim ismen zikredilerek Filistin'in bir İslam ülkesi olduğuna değinilmektedir. Bu kitaplarda tarihsel detayların sadeleştirilerek aktarılması, çocukların kavrayış düzeyine uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Filistin'e dönüş teması ise özellikle Evini Özleyen Anahtar adlı kitapta ele alınmıştır. Kitap, yaz tatilinde dedesinin yanında çalışmaya başlayan Raci'nin, dedesinin lokantasındaki bir anahtarın hikayesini keşfetmesiyle başlar. Bu anahtar, Filistin'den göç eden dedesinin geride bıraktığı eve aittir ve Raci, bu anahtarla bir gün eve dönme hayali kurar. Kitap, Raci'nin hayallerini ve eve dönüş umudunu simgesel bir anlatımla işler. Çocuğun büyüdükçe bu hayalini gerçekleştireceğine dair verilen mesaj, umut ve azim temalarıyla birleşerek güçlü bir anlatı oluşturur.

Gerçek bir hikayeyi temel alan Gazze'nin Arıları ve Samaar, savaşın getirdiği zorlukları ve buna karşı gösterilen direnişi işlemektedir. Bu kitap, Samaar Elba isimli, Gazze'li bir kadının gerçek hikayesini anlatmaktadır. TRT'nin 2019 tarihli haberine göre Samaar Elba babasının şehit edildiği bahçede, İsrail'in tehditlerine ve yaşamına yönelik risk bulunmasına rağmen arıcılık yapmaya devam etmektedir. Savaşa rağmen Samaar'ın hayallerine kavuşması, kitabın sonunda yer alan *"Sen de hayal kurmaktan hiç vazgeçme!"* mesajıyla desteklenmektedir. Kitap, savaşın zorlu gerçekliğini yansıtırken, umudu koruma ve direnç temalarını güçlü bir şekilde işlemektedir ve gerçek bir karakterin hikayesini anlatması yönüyle diğer kitaplardan ayrılır.

Filistin Atlas'ında, Filistin konusu çocuk hakları bağlamında da ele alınmaktadır. Kitapta, ana karakter Yağız, öğretmeninin anlattığı çocuk haklarını evde ailesiyle paylaşmakta ve Filistinli çocukların eğitim hakkından mahrum bırakıldığını öğrenmektedir. Bu bağlamda Hanzala karakterine de değinen kitap, Filistinli çocukların karşı karşıya kaldığı hak ihlallerine

dikkat çekmektedir. Yağız'ın Filistin'e gitme isteği, *"Filistinli arkadaşlarına doğru yola çıkınca özgür olacaktı Filistin, çocuklar koşacaktı okullarına"* sözleriyle dile getirilmektedir. Kitabın, eğitim hakkı ve özgürlük temalarını duyarlılıkla işlediği söylenebilir.

Filistin temalı çocuk kitaplarında ele alınan konular, değerlendirildiğinde; kitaplarda ön plana çıkan belirli konular olmakla birlikte, Filistin'in tarihi, kültürü, sembolleri gibi birden fazla konuya temas edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, kitaplarda temaların girift bir biçimde ancak anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde ele alındığı söylenebilir. Bunun yanı sıra farklı konulara değinmiş olsa da kitapların hepsinde Filistin'in bağımsızlığına kavuşacağına, Filistinli kitap kahramanlarının bir gün eve döneceklerine yönelik ümidin belirtildiği tespit edilmiştir. Mevcut durumun olumsuz yönleri hissettirilmiş olsa da kitapların ümit duygusu uyandırarak sonlandırılması, pedagojik açıdan doğru bir yaklaşımdır. Filistin temalı çocuk kitaplarında ön plana çıkan konular kadar bu konuların, çocukların gelişim düzeyine uygun bir biçimde aktarılması da önem arz etmektedir.

Gelişim Düzeyine Uygunluk Bakımından Filistin Temalı Çocuk Kitapları

Çocukların, zihinsel ve duygusal dünyalarını şekillendirmede önemli bir araç olan çocuk kitaplarının, yaş özelliklerine ve algı kapasitesine uygun olması gerekmektedir. Savaş, göç, işgal gibi yetişkinler için dahi duygusal olarak zorlayıcı konular; dil ve anlatımın sade olması, kitaplarda sunulan hikayelerin olumlu mesajlar içermesi, çocukların duygusal gelişimini desteklemesi ve hassasiyetlerini gözetmesi koşuluyla okul öncesi dönemdeki çocuk kitaplarında ele alınıp, çocukların hem bireysel hem de toplumsal farkındalık geliştirmesine katkı sağlanabilir. Ancak içeriğin, kullanılan dil ve anlatımın algı düzeyine uygun bir şekilde düzenlenmesi, travmatik etkilerden kaçınmak açısından oldukça önemlidir.

Filistin temalı çocuk kitapları, pedagojik hassasiyetler ve çocukların algı düzeyine uygunluk bağlamında değerlendirildiğinde, incelenen eserlerde bu kriterlerin genellikle göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Yuvamı İstiyorum adlı kitap, işgal ve yerinden edilme gibi zorlayıcı temaları, sembolik bir anlatımla çocukların anlayabileceği düzeyde ele almaktadır. Kitapta, serçenin yuvasına zorla yerleşen karga nedeniyle yaşadığı duygu değişimleri, "can sıkıntısı" ve "öfke" gibi somut ifadelerle betimlenmiştir. Örneğin, *"Yuvasındaki her şeyin tek tek değişmesi canını sıkıyor, öfkelenildiğini hissediyordu"* gibi ifadeler, yerinden edilmenin çocuk dünyasındaki duygusal yansı-

malarını sade bir dille sunmaktadır. Hikâye, serçenin yuvasını geri alma çabasıyla sona ermekte ve umut dolu bir mücadele mesajı vermektedir. Benzer şekilde Ben Buradayım Kudüs'te adlı kitapta da Filistin'in coğrafi ve kültürel özelliklerini sade, akıcı ve somut bir dille anlatırken, barış, dostluk ve sevgi temalarına değinilmektedir. Kitap, "İyilik işimiz, barış sloganımızdır. Bizi bir araya getiren ise sevgidir" gibi ifadelerle çocukların evrensel değerlerle bağ kurmasını hedeflemektedir.

Filistin temalı çocuk kitaplarının gelişim düzeyine uygunluğu bakımından incelenirken en dikkat çeken husus, kitaplarda soyut ve mecazi ifadelerle sıklıkla başvurulmuş olmasıdır. Ben buradayım Kudüs'te kitabında *"Filistin peygamberler diyarı ve medeniyetler beşiğidir"* ifadesinin kullanılması, Bir Kudüs Masalı kitabında Kudüs'ün, "şehirlerin kalbi, şehirlerin en huzurlusu" şeklinde betimlenmesi, Kudüs'e Uçan Balon kitabında, *"Mescid-i Aksa bu dünyanın incisidir... Kudüs Allah'ın hepimize hediyesidir"* gibi tanımlamaların yer alması bu duruma örneklerdir. Ayrıca, aynı eserde geçen, *"Kudüs'te kötü insanların hiç bilmediği, cennete açılan gizli bir kapı varmış"* gibi ifadelerin, okul öncesi çocukların soyutlama yeteneklerinin sınırlı olduğu göz önüne alındığında anlaşılacakları düşünülmektedir. Bu tür ifadeler yerine, pedagojik açıdan daha somut anlatımların tercih edilmesi gerekmektedir. Sonsuz Mutluluk Kudüs ve Evini Özleyen Anahtar gibi kitapların da bazı kısımlarında soyut dil kullanımı dikkat çekmektedir. Sonsuz Mutluluk Kudüs kitabında geçen, *"Kalbimin üzerinde tepinen filler"* veya *"Kafamdaki ağustos böceklerini susturmuş, yerine çiçekler kondurmuştu"* gibi ifadeler, duygusal durumları güçlü bir edebi üslupla ifade etmektedir. Benzer şekilde, Evini Özleyen Anahtar kitabında yer alan, *"Daha bir gayretle sarıldı harflere, kelimelere"* ifadesi de duygusal bir tasviri simgeler. Bu tür ifadelerin, dilin estetik boyutunu ve hayal gücünü teşvik edici bir potansiyel taşıdığı düşünülmekle beraber, bu betimlemelerin somut açıklamalarla desteklenmemesi durumunda, çocukların hikâyeyi anlamlandırma sürecinde zorluk yaşayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırma kapsamında incelenen Bir Kuş Olsaydım adlı kitap, dil, içerik ve duygusal hassasiyetler bakımından okul öncesi yaş grubunun gelişim düzeyine uygun bulunmamıştır. Metinde, evden çıkarılma, duvarların ardında yaşam gibi travmatik temalar ele alınmaktadır. *"Fakat bir gün evimizi bizden aldılar. Dışarı çıkarıp kovdular. Biliyor musunuz, o günü de hiç unutamıyorum. 'Defolun gidin!' diye yüzümüze bağırırlardı. Evimizi terk etmek istemeyince silahlarıyla bizi korkutup 'defolun yoksa...' diyerek tehdit etmişlerdi. Biz kime ne zarar verdik ki? Bizi zorla evimizden çıkardılar. Evimizi çok uzaklardan gelen hiç tanımadığımız ailelere verdiler. Sadece bizim*

evimizi değil komşularımızın evlerini de aldılar. Sonra bizleri evimizden koparıp buraya getirdiler. Biz kimsenin evini elinden almadık ki!" şeklindeki anlatı da bu durum görülmektedir. Okul öncesi dönemde çocukların bu kavramları anlamlandırmakta güçlük çekeceği düşünülmektedir. Özellikle silahlarla korkutulma ve evden zorla çıkarılma gibi ifadeler, bu yaş grubundaki çocukların algısında korku ve travmatik çağrışımlara yol açabilir. Kitabın ana karakterinin; *"Bir gün babama şöyle sordum: "baba kim bu insanlar? Neden evlerimizi elimizden aldılar? Onlar geniş evlerde ve yeşillikler içinde yaşarken neden biz şu beton duvarların arasında, renksiz, küçücük evlerde yaşıyoruz? Hem sonra bu duvarların arası yazları sıcak, kışları ise soğuk oluyor. Biz daha ne kadar burada kalacağız?"* gibi cümlelerle ifade bulan sorgulamaları da adalet duygusunun henüz gelişmediği ve anlamlandırılmadığı bir dönem olan okul öncesi dönem çocukları için anlaşılması güç ifadelerdir. Kitap; *"Bak, şunu görüyor musun? Bu, evimizin anahtarı. Hala bizim elimizde! Bir gün mutlaka döneceğiz evimize. Evet ben de bütün kalbimle babama inanıyorum. O ev bizim, anahtarı da bizde. Bir gün hep birlikte evlerimize girecek ve o gün bayram edeceğiz."* İfadeleriyle son bulmakta, umuda vurgu yapılmaktadır. Ancak metnin bütünündeki travmatik anlatıların bu vurgunun olumlu etkisini zayıflatığı düşünülmektedir. Kitabın dili incelendiğinde, genel olarak basit, anlaşılır ve kısa cümleler kullanıldığı görülse de, "umutlarımızı yok etmek,» "duygularımıza kim hükmedebilir ki» gibi bazı dolaylı ifadelerin anlaşılamayacağı ve "defolun gidin!» gibi sert ifadelerin ise çocukları korkutup rahatsız edebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda kitabın, okul öncesi yaş grubunun bilişsel ve duygusal gelişim ve dil gelişimi özellikleriyle uyummadığı söylenebilir.

Araştırma kapsamına alınan kitapların pek çoğunun çocukların yaş ve gelişim seviyesine uygun olduğu ancak kitapların yukarıda örneklendirilen bazı bölümlerinde soyut ve mecazi ifadelerin yer aldığı bu bağlamda bu noktaların anlaşılamayabileceği tespit edilmiştir. Kitaplardan yalnızca birinin çocukların bilişsel, duygusal ve dil gelişimleri açısından uygun olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda incelenen kitapların çocukların Filistin hakkında bilgi edinmesine, bireysel ve toplumsal farkındalık kazanarak duyarlılık geliştirmelerine, savaş ve işgal konusuyla sağlıklı bir biçimde yüzleşmelerine imkân sağlayacağı düşünülebilir.

Resimlemeler Açısından Filistin Temalı Çocuk Kitapları

Çocuk edebiyatı eserlerinde, kitaplardaki metin içeriği kadar önemli olan bir diğer husus da kitaplardaki illüstrasyonlardır. Özellikle okuma yazma becerisi olmayan çocuklar, metinde verilen mesajları kitaplarda gördükleri resimler üzerinden anlamlandırmaktadırlar.

Araştırma kapsamında, Filistin temalı çocuk kitaplarındaki illüstrasyonlar, Filistin'i temsil eden semboller ve bunlara ne ölçüde, hangi görsellerle yer verildiği bağlamında incelenmiş, görsel tasarım ilkeleri bakımından incelenmesi çalışmanın sınırları dışında bırakılmıştır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, kitaplar içerisinde "Yuvamı İstiyorum", "Gazze'nin Arıları" ve "Samaar" isimli kitaplarda Filistin teması örtük biçimde semboller üzerinden işlendiği için Filistin'e dair bir resim yer almadığı görülmüştür.

Araştırmaya dahil edilen diğer kitaplarda en sık rastlanan illüstrasyonun Mescid-i Aksa, olduğu görülmüştür. Kitapların altısında (Bir Kudüs Masalı, Evini Özleyen Anahtar, Ben Buradayım Kudüs'te, Kudüs'e Uçan Balon, Sonsuz Mutluluk Kudüs, Filistin Atlası) Mescid-i Aksa'ya en az bir sayfada yer verildiği tespit edilmiştir. Kitap resimlerinde Mescid-i Aksa'nın, sevinç içerisinde olduğu anlaşılan çocuklarla birlikte temsil edilmesi, kitaplarda verilmek istenen umut ve barışa dair mesajı güçlendirmektedir. Bu resimlerden biri şöyledir:

Çocuk edebiyatında görsellerin işlevi; metni desteklemek, hikâyeye derinlik kazandırmak ve çocuğun hayal gücünü geliştirmektir. Görsellerin, hikâye ile uyumlu olmaması veya metinle bağlantısız semboller taşıması, bu işlevlerin zayıflamasına yol açabilir. Mescid-i Aksa resimlerinde bu hususa özen gösterildiği, Mescid-i Aksa'ya ait resimlerin metinle ilişki içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ancak kitaplarda sıkça rastlanan karpuz, kefiye, zeytin dalı ve/veya ağacı, limon ağacı ve Naci El Ali'ye ait Hanzala karakterinin resmedildiği sayfalarda bu sembollere yönelik herhangi bir atıf yer almamaktadır. Örneğin; Sonsuz Mutluluk Kudüs kitabı'nda kitabın ana karakterinin odasının duvarında Hanzala ve karpuz resminin bulunduğu ve metin içerisinde resmin anlamına işaret eden herhangi bir açıklama olmadığı görülmektedir:

Araştırma kapsamında incelenen kitaplar içerisinde görsel ve içerik uyumu hususuna Filistin Atlası adlı kitap değerlendirildiğinde, kitapta yer alan karpuz, limon ağacı, kefiye ve Hanzala resminin anlamına dair metin içerisinde de gerekli göndermelerin yapıldığı görülmüştür. Hanzala resminin bulunduğu sayfa örneği aşağıda yer almaktadır:

Benzer şekilde zeytin ve limon ağacı, kefiye ve karpuz sembolleri de kitap resimlerinde sıklıkla bulunmakta ancak Filistin Atlası adlı kitap dışındaki kitaplarda bu sembollere yönelik herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bu durum, sembollerin çocuklar tarafından anlamlandırılmasını güçleştirmesine, metinle bağlantısız olarak verilen görsellerin estetik bir süslemenin ötesine geçememesine ve çocukların metin- görsel bütünlüğünden faydalanamamasına neden olabilmektedir. Ayrıca, bu durum çocukların bilişsel süreçleri açısından değerlendirildiğinde, görsellerin hikâyeyi zenginleştirmek yerine kafa karışıklığı yaratabileceği de düşünülebilir. Karpuz gibi belirli kültürel semboller, yetişkin bir okuyucuyu için güçlü anlamlar taşıyabilirken, çocukların bu bağlamları fark edebilmesi için metinde açık bir yönlendirme bulunmaması, metin-görsel bütünlüğünün sağlanamaması ve görsellerin pedagojik işlevlerinin zayıflaması açısından eleştirel

bir durum yaratır. Bu bağlamda, Filistin temalı çocuk kitaplarında görsel-metin ilişkilerinin daha dikkatle ele alınması ve sembolik unsurların çocukların bilişsel ve kültürel düzeylerine uygun bir şekilde sunulması gerektiği söylenebilir. Bu tür bir yaklaşım hem görsellerin anlatıya katkısını artıracak hem de çocukların kültürel değerleri ve sembolleri anlamlandırma süreçlerini destekleyecektir.

Çocuk kitaplarında yer verilen görsellerin canlı renklerden oluşması, çocuğun hayal gücünü arttırma ve dikkat çekme gibi işlevler üstlenmesi bakımından önem arz etmektedir. İncelenen kitaplardaki görsellerin canlı renklerle sunulduğu ve sayfa yapısı içerisinde metinden daha çok çizimlerin yer aldığı görülmüştür. Temanın ele alınış biçimiyle çocukların algı düzeyine uygunluğunun tartışıldığı “Bir Kuş Olsaydım” adlı kitap, görseller açısından da tartışmaya açıktır. Zira kitapta oldukça koyu tonlarda yer alan resimlerin hepsinde, kitabın ana karakteri üzgün görünmekte ve resimlerde karamsar bir mesaj bulunmaktadır. Örneğin; çocuğun evlerinden çıkarıldıklarını anlatan sayfadaki görsel aşağıdaki gibidir:

Resimde, renk tonlarının kullanımının dışında, silahını insanlara doğrultmuş askerlerin bulunması da olumsuz çağrışımları güçlendirmekte, metnin anlatımında yer alan travmatik etkiyi desteklemektedir. Bu bakımdan, bu tarz çizimlerin tercih edilmemesi gerektiği söylenebilir.

Savaş, işgal gibi zor konuların ele alındığı çocuk kitaplarında, görsellerin tasarımı çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim süreçlerinin dikkate alınarak pedagojik hassasiyetle seçilmesi, çocukların hikâyeyi anlamlandırmasına, duygusal yükleri hafifletmesine yardımcı olmalı, doğrudan şiddeti ve travmatik olayları betimleyen görseller yerine, soyutlama tekniği kullanarak metaforlar üzerinden resmedilmesi önerilmektedir. Filistin temalı kitaplarda zeytin dalı, limon ağacı veya karpuz gibi kültürel ve barışı simgeleyen unsurlara yer verilirken bu

semboller, metinde anlamlı bir bağlama oturtulmalı ve açıklanmalıdır, aksi takdirde çocuklar sembolleri anlamlandıramayabilir. Kitaplarda, metnin yanı sıra resimlerde de barış, dostluk ve umuda dair mesajların gözetilmesi, zor konuların aktarımında oldukça önemlidir. Bu bağlamda, çocuk kitaplarında görsellerin, pedagojik ve sanatsal dengeyi koruması, kaygıyı artırmadan hikâyeyi anlamasına yardımcı olması ve metnin verdiği mesajı güçlendirmesi beklenmektedir. Böylelikle, görseller vasıtasıyla çocukların zorlu temaları sağlıklı bir şekilde kavramasına katkıda bulunulabilecektir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Filistin konusunu ele alan okul öncesi dönem çocuk kitaplarının içerik, gelişim seviyesine uygunluk ve görseller açısından değerlendirildiği bu çalışmada, incelenen kitaplarda Filistin temasına Filistin'in tarihi, kültürü, sembolleri ve Filistin'in işgali bağlamında değinildiği görülmüştür. Filistin teması ele alınırken kitapların pek çoğunda Kudüs ve Mescid-i Aksa'dan metin kurgusu içerisinde bahsedildiği ancak kitaplardan bazılarında, bu mekanların neden önemli olduğu ve ne anlam ifade ettiği yeterince açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Erken çocukluk dönemindeki deneyimlerin, kültürel anlayışları oluşturmada, kültürel kimlikle ilgili anlayış geliştirmede önemli bir yeri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Mescid-i Aksa ve Kudüs gibi mekanların, çocukların algı düzeyine uygun biçimde tanıtılmasının kültürel duyarlılık oluşturma ve farkındalık sağlama noktasında katkı sağla- yacağı düşünülebilir.

Filistin konusunda, okul öncesi dönem çocukları açısından en zorlayıcı konulardan birinin işgal olduğu söylenebilir. İncelenen kitaplar içerisinde işgal konusunu ele alan Yuvamı İstiyorum adlı kitap metaforlar üzerinden işgal konusuna, çocukların gelişim düzeylerine uygun biçimde değinirken Bir Kuş Olsaydım isimli kitapta travmatik anlatılara yer verildiği görülmüştür. Çocuk kitaplarında duygusallığın veya duygusal öğelerin işlenmesinde hassas bir denge olduğu gözetilmeli, karamsarlık içeren mesajlar aktarılmalıdır. Bunun yerine umut verici mesajlar tercih edilmelidir. Araştırma kapsamında incelenen kitapların hepsinde, Filistin'in kurtuluş ümidine vurgu yapılmış, kitapların pek çoğunda ana karakterin eve dönme arzusu vurgulanarak bu hususa dikkat edildiği tespit edilmiştir.

Çocuk kitaplarında ele alınan konular sunulurken, hedef kitleye uygun dil ve anlatım özellikleri tercih edilmelidir. Cümleler kısa, anlaşılır ve açık olmalı, argo söyleyişler ile mecaz ve istiarelerden kaçınılmalıdır. Bu husus bakımından Filistin temalı çocuk kitapları değerlendirildi-

ğinde, dil ve anlatımın sade ve yalın olduğu ancak kitaplar içerisinde bazı bölümlerde mecazi ve soyut ifadelerle yer verildiği görülmüştür. Özellikle Kudüs betimlemelerinde kullanılan şehirlerin kalbi, Allah'ın hediyesi, peygamberler diyarı, medeniyetler beşiği gibi ifadeler çocuklar için anlaşılması güç ifadelerdir. Bu tür anlatım özellikleri, gerekli açıklamalarla desteklenmediği takdirde çocukların edinebileceği bilgi sınırlandırılmaktadır. Ayrıca, savaş, işgal, göç gibi zor konuların ele alındığı kitaplarda şiddet içeren söylemlerden kaçınmak, çocuklarda kaygı ve korku oluşturmamak adına önem arz etmektedir. Araştırmada değerlendirilen kitaplardan yalnızca Bir Kuş Olsaydım adlı kitapta bu tür anlatılara rastlanmıştır. Bu bakımdan kitabın çocukların gelişim düzeyine uygun olmadığı düşünülmektedir.

Çocuk kitaplarında, yazılı anlatım ve içerik kadar görseller de önem arz etmektedir. Zira görseller metnin anlamını derinleştiren ve ona yeni boyutlar kazandıran tamamlayıcı bir araç olarak görülmektedir. Görsellerle metin arasında bir bütünlük oluşturulması beklenmektedir. Metinle anlamsal açıdan ilişkisi bulunmayan görseller, işlevini yitirmekte süslemeden öteye geçmemektedir. Filistin temalı çocuk kitapları bu bağlamda değerlendirildiğinde, kitapların hepsinde karpuz, kefiye, zeytin dalı ve/veya ağacı, limon ağacı ve Naci El Ali'ye ait Hanzala karakterinden en az birinin resmedildiği ancak bu görsellerin bulunduğu sayfalarda bu sembollere yönelik herhangi bir bilginin yer almadığı görülmüştür. Bu durum, çocukların söz konusu görsellerin Filistin için ne anlam ifade ettiğini anlamalarının önüne geçmektedir. Araştırmaya dahil edilen kitaplardan Filistin Atlası isimli kitapta ise bu hususa dikkat edildiği karpuz, Hanzala ve kefiyenin anlamının da görselin bulunduğu sayfada açıklandığı tespit edilmiştir.

Çocuk kitabı resimlerinde anlatılan olayların ve kişilerin duygu durumlarının görsel olarak ifade edilmesi, çocuğun metni daha kolay algılamasını desteklemektedir. Bu bakımdan metnin kurgusunu yansıtan resimlerin bulunması ve resimlerde renkli, canlı ve sıcak renklerin kullanılması tavsiye edilmektedir. Bu tür resimler, metnin anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi çocuğun daha olumlu duygular hissetmesine de destek olmaktadır. Söz konusu hususun, Filistin temalı kitapların görsellerinde de gözetildiği görülmüştür. Özellikle Mescid-i Aksa'yı içeren çizimlerde, neşeyle koşturan, ellerinde balonlar olan çocukların resmedildiği böylelikle olumlu duyguların harekete geçirilebileceği söylenebilir. Öte yandan özellikle savaş, göç gibi konularda yazılan kitaplarda çocukları olumsuz etkileyecek unsurlara görsel olarak da yer verilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Bu çalışmada, kitap resimlerinde şiddet içerikli, karamsar duygular uyandıran görsellere yalnızca Bir Kuş Ol-

saydım isimli kitapta rastlanmıştır. Kitapta kullanılan görseller koyu tonlarda ve soluk renklidir. Bunun yanı sıra silahını insanlara doğrultmuş askerleri, yüksek duvarlar arkasındaki zorlu yaşam koşullarını betimleyen görseller de bulunmaktadır. Bu bakımdan metinde yer alan travmatik anlatının görsellerde de sürdürüldüğü düşünülmüş ve kitaptaki çizimlerin çocukların algı düzeyine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu olumsuz duruma Sönmez ve Yorulmaz'ın, sınıf öğretmenlerinin göç temalı çocuk kitaplarındaki değerleri analiz ettiği çalışmasında da rastlanmış, öğretmenler kitaplardan bazılarının dili ve görsellerde yer alan korku unsurları nedeniyle kitapları eleştirmişlerdir . Özellikle içerik bakımından çocukların anlamakta güçlük çektiği bu türden konularda, kitaplardaki metin içeriği kadar görsellerin verdiği mesaj da göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak, Filistin temalı çocuk kitaplarının olumlu kültürel duyarlılıklar geliştirmeyi hedeflediği, ancak içerik ve görsel açıdan bazı iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir. Filistin konulu çocuk kitaplarındaki artış da göz önünde bulundurulduğunda, bu temayı işleyen çocuk kitaplarının etkililiğini değerlendirmek üzere çocuklardan ve eğitimcilerden geri bildirim alınmalı; bu doğrultuda içerik ve görsel unsurlar bakımından yeterli, Filistin'in kültürel mirasına yönelik farkındalık sağlayan, insani değerlerin kazandırılmasında önemli rol oynayan ürünler ortaya konularak, çocukların Filistin konusunda duyarlılık kazanması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aktın, Kibar vd. "Okul Öncesi Dönemde Farklı Kültürlerin Öğretimine Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma". *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4 (2015), 258-277.
- Al-Shawa, Nahed. *Ben Buradayım Kudüs'te*. çev. Abdülkerim Lale. İstanbul: Nar Çocuk, 2. Baskı, 2024.
- Altunbay, Müzeyyen - Çakır, Emrah. "Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş ve Göç Olgusu ('Uçurtma Avcısı' ve 'Kuş Olsam Evime Uçsam' Adlı Eserler Örneklemleri)". *Sakarya University Journal of Education* 8/2 (15 Ağustos 2018), 96-110. <https://doi.org/10.19126/suje.380058>
- Arici, Melike Rüya - Işıtan, Sonnur. "Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi". *Milli Eğitim Dergisi* 50/1 (2021), 683-713. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.958764>
- Aydın, İlker - Uzun, Merve. "Çocuk Kitaplarının Taşınması Gereken Özellikler: Gemil Kavukçu'nun Bir Öykü Yazalım Mı? ve Masal Anlatma Oyunu Adlı Eserlerine Eleştirel Bir Bakış". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 07 (2020), 315-340. <https://doi.org/10.29000/rumelide.808713>
- Baş, Bayram - Kara, Ayşen. "Çocuk Edebiyatında Aykırı Bir Tema: Yas 'Boşluk' Örneği". *Nisantasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (2022), 207-218. <https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1113348>
- Bozkırlı, Kürşad Çağrı vd. "Çocuk Edebiyatı Yayınlarında Bulunması Gereken Özellikler". *Çocuk Edebiyatı*. ed. Emre Dağışan. 59-67. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2023.
- Çam, Ayşe. *Filistin Atlası*. İstanbul: Erdem Çocuk, 2024.
- Çay, Züleyha. *Kudüs'e Uçan Balon*. İstanbul: MiHenk Kitap, 2024.
- El Abdulla, Mutaman. *Yuvamı İstiyorum*. çev. Betül İskender Turan. İstanbul: Erdem Çocuk, 2024.
- Erdoğan, Buse Aybuke. *Sonsuz Mutluluk Kudüs*. İstanbul: Çınaraltı Çocuk, 2024.
- İzgi, Halil İbrahim - Ceylan, Kübra. *Evinin Özleyen Anahtar Bir Filistin Hikayesi*. İstanbul: Balık Kitap, 2023.
- Koç Aytaç, İlknur. *Bir Kudüs Masalı*. İstanbul: Cezve Çocuk, 8. Baskı, 2024.
- Özdemir Tülün, Hatice. *Gazze'nin Arıları ve Samaar*. İstanbul: Erdem Yayınları, 2024.
- Sharafeddine, Fatima. *Bir Kuş Olsaydım*. çev. Abdülkerim Lale. İstanbul: Nar Çocuk, 2013.
- Sönmez, Muhammet - Yorulmaz, Bilal. "Göç Temalı Resimli Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir Değer Analiz Çalışması". *Asya Studies* 6/22 (31 Aralık 2022), 13-28. <https://doi.org/10.31455/asya.1142260>
- Şirin, Mustafa Ruhi. *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 2000.
- Yılmaz, Oğuzhan - Yakar, Yasin Mahmut. "Türk Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Yaklaşım". *Çocuk ve Medeniyet* 3/6 (2018), 29-42.
- TRT Haber. "TRT Haber Yaşam". Erişim 10 Aralık 2024. <https://www.trthaber.com/foto-galeri/gazzeli-sehit-kizi-aricilik-yapan-babasinin-meslegini-devraldi/22593/sayfa-1.html>.

GAZZE'DE AKADEMİK HAYAT (BİR MODEL OLARAK GAZZE İSLAM ÜNİVERSİTESİ)

Dr. Kamalainks SHAAT

Gazze İslam Üniversitesi

ÖZET

2005 yılından beri Gazze ağır bir abluka altındadır ve özellikle eğitim kurumlarının altyapısı bu yıldan itibaren sürekli olarak tahrip edilmektedir. Bu çalışma, özellikle İslam Üniversitesi'ni bir model olarak ele alıp Gazze'deki akademik yaşamı incelemektedir. Çalışma, İsrail'in sürekli uyguladığı abluka ve saldırılar altında yükseköğretimin karşılaştığı zorluklara odaklanmaktadır. Ayrıca eğitimin kalkınmasını Siyonist yerleşim projesine karşı mücadelede bir araç olarak önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçlarından bir tanesi olarak görülmüştür ki Gazze'deki yükseköğretim, zorluklara rağmen zamanla gelişim göstermiş ve bölge, yirmi üçten fazla eğitim kurumuna ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada Gazze'deki bu gelişim neticesinde eğitimin sadece eğitim aracı olarak değil aynı zamanda işgal ile mücadele aracı olarak da iyileştirilmesi yönünde büyük çabaların gerekliliği ortaya konulmuştur. Çalışma sayısal veriler ve görsellerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazze, AblukaYükseköğretim, Eğitim, İslam Üniversitesi

ABSTRACT

Since 2005, Gaza has been under a severe blockade and the infrastructure of educational institutions in particular has been continuously destroyed since then. This study examines academic life in Gaza, specifically using the Islamic University as a model. It focuses on the challenges faced by higher education under Israel's continuous blockade and attacks. It also aims to emphasize the importance of educational development as a tool in the struggle against the Zionist settlement project. One of the findings of the study is that higher education in Gaza has developed over time despite the challenges and the region is

home to more than 23 educational institutions. In addition, the study also shows that as a result of this development in Gaza, great efforts are needed to improve education not only as a means of education but also as a means of combating the occupation. The study is supported by numerical data and visuals.

Keywords: Gaza, Blockade, Higher Education, Education, Islamic University

خلفية جغرافية

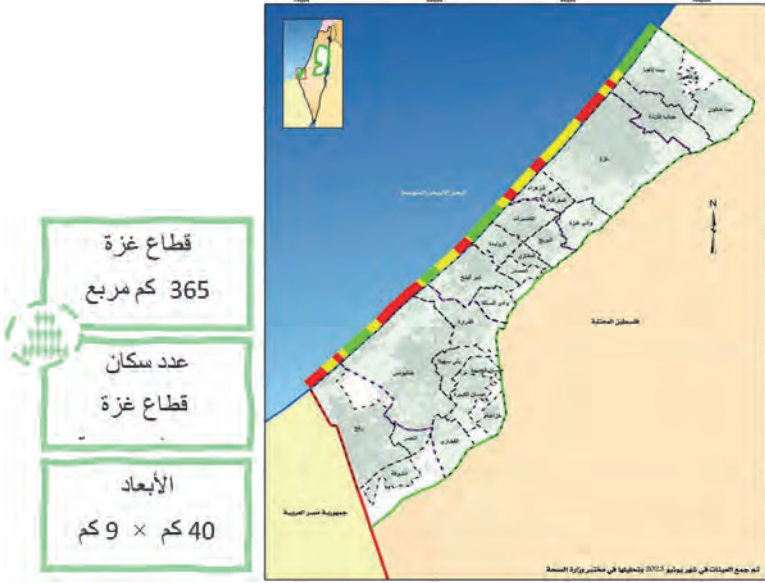
مدينة غزة من المدن الرئيسية في فلسطين تقع على البحر الأبيض المتوسط، نتج عن نكبة فلسطين عام 1948 ثلاثة كيانات سياسية: الجزء المغتصب من فلسطين، وتم إنشاء ما يُسمى بدولة إسرائيل عليه وهو يمثل 78% من مساحة فلسطين انظر الشكل(1). والكيان الثاني هو الضفة الغربية لنهر الأردن، وهي تمثل حوالى 20% من مساحة فلسطين وصارت جزء من المملكة الأردنية الهاشمية ثم قطاع غزة، وهو يمثل حوالى 2% من مساحة فلسطين وصار تحت الإدارة المصرية، وهو شريط يقع في جنوب الساحل فلسطيني من البحر الأبيض المتوسط، وهو شريط مستطيل الشكل تقريبا يمتد بطول 40 كيلو مترا على الساحل ويعرض المتوسط 9 كيلومترات.

الشكل (1): فلسطين بين التاريخ والجغرافيا

- يسكن قطاع غزة حوالى 2,300,000 نسمة موزعين على خمس محافظات وهي انظر الشكل(2):
- محافظة شمال غزة وتقع فيها مدن جباليا وبيت لاهيا وبيت حانون.
- محافظة غزة وفيها مدينة غزة وهي بمثابة عاصمة القطاع.
- محافظة الوسطى وتضم مدن دير البلح والنصيرات والبريج والمغازي.

- محافظة خان يونس وتضم إضافة إلى مدينة خان يونس مدن بني سهيلا وعيسان الكبرى وعيسان الصغرى وخزاعة.
- محافظة رفح وفيها مدينة رفح.

الشكل (2): قطاع غزة

لمحة تاريخية

ظلت غزة وقطاعها كما بقيت فلسطين جزءاً من الخلافة العثمانية لمدة أربعة قرون بين أعوام 1516 – 1917، وبعد احتلال بريطانيا لفلسطين عقب الحرب العالمية الأولى ظلت غزة وفلسطين تحت الانتداب البريطاني بين الأعوام 1920 – 1948، وبعد النكبة نشأ قطاع غزة وهو الكيان الوحيد الذي ظل يحمل اسم فلسطين تديره الحكومة المصرية بين الأعوام 1948-1967.

في عام 1967 جرى العدوان الإسرائيلي الذي أسفر عن احتلال إسرائيل لباقي الأراضي الفلسطينية بما فيها الضفة الغربية وقطاع غزة، وظلتا تحت الحكم العسكري الإسرائيلي الكامل بين أعوام 1967-1994، بالإضافة إلى احتلال شبه جزيرة سيناء وهضبة الجولان السورية.

بموجب اتفاقية أوسلو عام 1993 انشئت السلطة الوطنية الفلسطينية عام 1994 لتحكم أجزاء من قطاع غزة حتى عام ، حيث اضطرت القوات الإسرائيلية لمغادرة قطاع غزة وتفكيك المستوطنات الإسرائيلية التي بنتها هناك، ومن عام 2005 وحتى عام 3202 صار قطاع غزة تحت الحكم الفلسطيني مع حصار خانق برّياً وبحرياً وجوياً، وفي 7 أكتوبر 2023 جرى أكبر عدوان شامل على قطاع غزة حاول فيه الاحتلال إعادة احتلال قطاع غزة بالكامل، وتدمير معظم مقومات الحياة فيه بما في ذلك المؤسسات التعليمية.

أهمية التعليم

هناك إجماع على أهمية التعليم كأحد المتطلبات الأساسية لتقدم وتطور المجتمعات والدول، وقديماً قالوا إن ثلوث التخلف هو: الفقر والجهل والمرض، ولكن نلاحظ أن مفتاح قهر التخلف هو القضاء على الجهل بالعلم والتعلم، الأمر الذي يؤدي بالضرورة إلى القضاء على الفقر والمرض أيضاً أو الحد الكثير من آثارهما.

في بداية القرن الحادي والعشرين اتفقت أمم الأرض على الأهداف السبعة عشر لتحقيق التنمية المستدامة [انظر الشكل (3)]. وكان الهدف الرابع منها هو توفير التعليم الجيد ونلاحظ هنا أيضاً أن تحقيق التعليم الجيد في أي مجتمع يؤدي بالضرورة إلى التحقيق الكلي أو الجزئي، للهدف الأول وهو القضاء على الفقر، والهدف الثاني هو القضاء على الجهل، والهدف الثالث هو الحصول على صحة جيدة وهكذا...

كان المقصود بالتعليم سابقاً هو تعليم العلوم الأساسية، ولكن فيما بعد امتد الأمر واتسع ليشمل التعليم العالي والذي بات ضرورة من ضروريات التقدم والرفق فهو بوابة البحث والتطوير، وهو أيضاً المورد الرئيسي للكوادر البشرية اللازمة لتسيير أمور المجتمع في كافة المجالات.

الإسلام والحث على العلم

العلم والتعلم هو أحد ركائز تعاليم الدين الإسلامي والشواهد كثيرة نذكر منها بعض الإشارات الواردة في ذلك في القرآن الكريم:

- ❖ قال تعالى: (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ)
- ❖ قال تعالى: (قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ)
- ❖ قال تعالى: (يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ)

وفي الحديث الشريف

- ❖ قال رسول الله ﷺ: "مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَبْتَغِي فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ".
- ❖ قال رسول الله ﷺ: "إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ".

إطالة على تاريخ التعليم في غزة/ فلسطين

أول مدرسة أنشئت في فلسطين هي مدرسة الفرير في القدس عام 1876 وفي عهد الانتداب البريطاني أنشئت بعض المدارس في غزة وكان التدريس فيها حتى الصف العاشر ومن يتخرج منها يحصل على شهادة الثقافة العامة ومن يريد أن يكمل ويحصل على شهادة الثانوية العامة الماترك يلزمه أن يلتحق بمدرسة في القدس أو يافا أما من يريد أن يستزيد ويلتحق بالدراسة الجامعية فعليه أن يسافر إلى خارج فلسطين وكانت الجهات الرئيسية هي القاهرة في مصر وإسطنبول في تركيا وبيروت في لبنان.

الدراسة الجامعية في القاهرة كانت متوفرة بشكل أساسي في جامعة الأزهر والتي نشئت عام 970 وتخرج من هناك معظم مشايخ غزة مثل الشيخ محمد عواد والشيخ خلوصي بسيسو والشيخ محمد ناجي أبو شعبان والشيخ هاشم الخزندار والشيخ عثمان الطباع والشيخ اسماعيل جنية وغيرهم.

عدد قليل جداً من أهل غزة أمكنهم الدراسة في إسطنبول بتركيا منهم المحامي فهمي بيك الحسيني 1886 - 1940 وهو أول رئيس منتخب لبلدية غزة ودرس القانون في جامعة إسطنبول وكذلك المهندس عبد الحق محي الدين عبد الشافي والذي تخرج من جامعة بوازتشي عام 1931.

وعدد آخر من أهل مدينة غزة ذهب للدراسة في الجامعة الأمريكية في بيروت والتي أنشئت عام 1866 تحت اسم الكلية السورية البروتستانتية نذكر منهم بشير الرئيس 1904 - 1976 حيث درس العلوم والرياضيات وشغل فيما بعد منصب مدير التعليم في غزة ومنهم أيضاً الدكتور حيدر عبد الشافي 1919 - 2007 حيث درس الطب هناك وأخوه مصطفى عبد الشافي كذلك محمد علي النونو الذي درس إدارة الأعمال في الجامعة الأمريكية وتخرج منها عام 1946 وهناك أفراد قلائل درسوا في أماكن أخرى منهم الصيدلاني سعد الله أحمد شعت الذي درس في جامعة دمشق بسوريا.

أما في عهد الإدارة المصرية لقطاع غزة 1948 - 1967 فقد انشئت العديد من المدارس للمراحل المختلفة الابتدائية والإعدادية والثانوية التي تتوج بامتحان شهادة الثانوية العامة المؤهل لدخول الجامعات مع وجود مدرسة ثانوية واحدة تخرج معلمين وصار الآلاف من خريجي الثانوية العامة يسافرون خارج غزة بشكل رئيسي إلى مصر

للدراصة الجامعية وظلت غزة بدون أي مؤسسة تعليم عالي.

وفي عهد الاحتلال الكامل لفلسطين 1967 - 1994 صار من الصعوبة بمكان أن يخرج آلاف الطلاب للدراسة في الخارج فتشاور قادة المجتمع في المدن الفلسطينية المختلفة وقرروا الشروع في انشاء جامعات محلية رغم صعوبة الأوضاع وقلة الإمكانيات فنشأت الجامعات الفلسطينية واحدة تلو أخرى في المدن الفلسطينية المختلفة في الضفة الغربية وغزة.

وفي عهد السلطة الوطنية الفلسطينية 1994 - 2023 ازداد النشاط الأكاديمي وبلغ مجموع مؤسسات التعليم العالي في فلسطين أكثر من 50 مؤسسة منها 23 موجودة في غزة كما هو مبين في الجدول (1)

مؤسسات التعليم العالي في غزة

الجدول (1): مؤسسات التعليم العالي في قطاع غزة

م	اسم المؤسسة	سنة التأسيس	الجهة المشرفة	نوع المؤسسة
1	جامعة الأقصى	1991	حكومية	جامعة
2	الجامعة الإسلامية	1978	عامة/أهلية	جامعة
3	جامعة الأزهر	1991	عامة/أهلية	جامعة
4	جامعة القدس المفتوحة	1985	عامة/أهلية	تعليم مفتوح
5	جامعة الأمة	2007	خاصة	تعليم مفتوح
6	جامعة فلسطين	2005	خاصة	تعليم جامعي
7	جامعة غزة	2007	خاصة	تعليم جامعي
8	جامعة الإسراء	2013	خاصة	جامعة
9	الكلية الجامعية للعلوم والتكنولوجيا	1990	حكومية	كلية جامعية
10	كلية فلسطين التقنية	1992	حكومية	كلية جامعية
11	الكلية الجامعية للعلوم التطبيقية	1998	عامة/أهلية	كلية جامعية
12	الكلية العربية الجامعية للعلوم التطبيقية	1999	خاصة	كلية جامعية
13	كلية فلسطين للتمريض	1976	حكومية	كلية جامعية
14	كلية الدعوة الجامعية	1999	حكومية	كلية جامعية
15	كلية الرباط الجامعية	2009	حكومية	كلية جامعية
16	كلية العودة الجامعية	2008	خاصة	كلية جامعية
17	كلية الزيتونة للعلوم والتنمية	2009	خاصة	كلية متوسطة
18	كلية مجمع الأقصى للدراسات المتوسطة	2008	حكومية	كلية متوسطة
19	كلية الدراسات المتوسطة / الأزهر	1996	عامة / أهلية	كلية متوسطة
20	كلية مجمع غزة للدراسات السياحية والتطبيقية	2004	خاصة	كلية متوسطة
21	كلية مجمع تدريب غزة / الأوروا	1953	وكالة الغوث	كلية متوسطة
22	كلية تدريب خان يونس / الأوروا	2007	وكالة الغوث	كلية متوسطة
23	كلية تنمية القدرات الجامعية	1995	خاصة	كلية جامعية

الجامعة الإسلامية بغزة (نموذجاً)

الجامعة الإسلامية بغزة هي المؤسسة الأم للتعليم العالي بغزة فقد أنشئت عام 8791 وانبتق عنها جامعة الأزهر عام 1991 وكذلك الكلية الجامعية للعلوم التطبيقية عام 1998.

كانت بداية الجامعة الإسلامية بداية متواضعة جداً لقلة الإمكانيات المادية والبشرية وللتضيق التي وضعها الاحتلال الإسرائيلي على الجامعة فلم يعترف بها وأعاق توسعها.

كانت البداية بالتدريس في الخيام وبعدد محدود جداً من المدرسين وعدد الطلاب بلغ حوالي 07 طالباً وبدأت الدراسة ببرنامجين دراسيين هما الشريعة واللغة العربية.

بعد نضال مستمر من إدارة الجامعة وطلابها في مواجهة إدارة الاحتلال أمكن في السنوات الأولى من الثمانينات بناء بضعة أكواخ وتوسع نشاط الجامعة وأضيف لها برامج عديدة كما أن عدد طلابها بلغ بضعة آلاف، في نهاية عام 1987 اندلعت الانتفاضة الأولى فصدر قرار عسكري إسرائيلي بإغلاق الجامعات الفلسطينية جميعها واستمر الإغلاق لأكثر من أربع سنوات.

بعد انسحاب الجيش الإسرائيلي جزئياً من غزة وقدم السلطة الفلسطينية أمكن إنشاء المباني الدائمة والحديثة للجامعة بداية من عام 1996 بتمويل من مختلف الجمعيات والأفراد وبعض الحكومات وشيئاً فشيئاً اكتملت الجوانب المختلفة في تكوين الجامعة الإسلامية انظر الشكل(4)

مرحلة المباني الدائمة

مرحلة الاكواخ

مرحلة الخيام

الشكل(4) مراحل تطور الجامعة عمرانياً

وضع الجامعة الإسلامية قبل العدوان في 7 أكتوبر

الجامعة الإسلامية تضم اليوم 11 كلية هي:

- الطب والتمريض والعلوم الصحية
- الهندسة وتكنولوجيا المعلومات والعلوم
- الآداب والتربية والاقتصاد والعلوم الإدارية
- أصول الدين والشريعة والقانون

وتقدم الجامعة حوالي 170 برنامجاً لدرجات البكالوريوس والدبلوم والماجستير

والدكتوراه.

و يدرس في الجامعة حوالي 17,000 طالب وطالبة.
ويتخرج سنوياً منها حوالي 4,000 خريج سنوياً وبلغ العدد التراكمي للخريجين أكثر من 90,000 خريجاً.

ويعمل في الجامعة أكثر من ألف أكاديمي وإداري.
والجامعة عضو في العديد من التجمعات الأكاديمية منها:

- ❖ اتحاد الجامعات العربية
- ❖ اتحاد الجامعات الدولية
- ❖ اتحاد الجامعات الإسلامية
- ❖ رابطة الجامعات الإسلامية
- ❖ اتحاد جامعات البحر الأبيض المتوسط

وللجامعة موقع جيد في العديد من التصنيفات على المستويات المختلفة فعلى المستوى الفلسطيني تتنافس سنوياً مع كل من جامعة النجاح الوطنية وجامعة بيرزيت وجامعة القدس على المراكز الأربعة الأولى من بين حوالي 30 مؤسسة تعليم عالي في فلسطين وعلى المستوى العربي تقع الجامعة الإسلامية في الغالب ضمن أفضل 100 جامعة عربية من مجمل الجامعات العربية التي تبلغ أكثر من ألف جامعة.

وعلى المستوى العالمي تقع الجامعات الإسلامية في الغالب ضمن أفضل 2,000 جامعة من مجمل الجامعات في العالم والبالغ حوالي 33,000 جامعة.

وتشارك الجامعة في مختلفة أنشطة البحث العلمي النظرية والعملية من خلال مشاركات هيئة التدريس فيها بإنجازاتهم في المؤتمرات المحلية أو الدولية أو في المجالات العلمية العربية والدولية ويذكر أن الجامعة الإسلامية بدأت بعقد المؤتمرات العلمية المختلفة منذ عام 1999 ويحضر هذا المؤتمر العديد من المشاركين من المجتمع المحلي والعربي والدولي.

كما يصدر عن الجامعة سبع مجلات علمية وهي

- مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات الشرعية والقانونية
- مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات الإسلامية
- مجلة الجامعة الإسلامية للبحوث الانسانية
- مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات الاقتصادية والإدارية
- مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات التربوية والنفسية
- IUG journal of Engineering Research & Technology
- IUG journal of Natural Studies

التعاون الدولي

ترتبط الجامعة الإسلامية بحوالي 003 اتفاقية تعاون وشراكة مع العديد من الجامعات والمؤسسات المحلية والعربية والدولية ونتج عنها المشاركة في العديد من المشاريع البحثية والأكاديمية مع العديد من الدول وخاصة دول الاتحاد الأوروبي وتركيا وماليزيا. انظر الشكل(5)

الشكل (5): شعارات بعض الجامعات ذات العلاقة مع الجامعة الإسلامية

ومراكز الجامعة

وتشمل الجامعة العديد من المراكز البحثية والخدمات التي تتعلق بكافة جوانب الحياة الأكاديمية وخدمة المجتمع

- مركز التميز والتعليم الإلكتروني
- معهد التنمية المجتمعية
- مختبرات المواد والتربة
- حاضنة الأعمال والتكنولوجيا
- إذاعة القرآن الكريم التعليمية
- مركز القرآن الكريم والدعوة الإسلامية
- لجنة الإفتاء
- مركز الأبحاث والمشاريع
- مركز عمارة التراث – إيوان
- مركز تكنولوجيا التعليم
- مركز الإرشاد النفسي
- مركز الجامعة للتحاليل الطبية والوراثية
- مختبرات الجامعة للتحاليل الطبية والوراثية

- مركز دراسات المرأة
- مركز خدمات الإعاقة والدمج
- مركز تقصي الأمراض السارية
- مركز التميز للطاقة المتجددة
- مركز اللغة العربية لغير الناطقين بها
- مركز الدراسات البيئية والريفية
- مركز التميز في تطوير تعليم الرياضيات والعلوم
- مركز التأصيل الإسلامي لعلم النفس
- وهناك برامج متميزة نذكر منها
- خدمة الطلبة المكفوفين انظر الشكل (6)
- خدمة الطلبة المعاقين حركياً انظر الشكل (7)
- خدمة الطلبة الصم انظر الشكل (8)
- حاضنات الأعمال انظر الشكل (9)
- إذاعة القرآن الكريم التعليمية انظر الشكل (10)
- قناة الكتاب الفضائية انظر الشكل (11)
- المرافق الرياضية انظر الشكل (12)
- مستشفى الصداقة التركي الفلسطيني انظر الشكل (13)

الشكل(6) : خدمة الطلبة المكفوفين

الشكل (7) : خدمة الطلبة المعاقين حركيًا

الشكل (8) : خدمة الطلاب الصم

الشكل (9) : حاضنات الأعمال

الشكل (10) : إذاعة القرآن الكريم التعليمية

الشكل (11) : قناة الكتاب الفضائية

الشكل (12): المرافق الرياضية

الشكل (13) : مستشفى الصداقة التركي الفلسطيني

الحضور الدولي للجامعة

تعددت أوجه الحضور الدولي للجامعة الإسلامية على المستوى الرسمي وغير الرسمي منها منح درجة الدكتوراه الفخرية لمجموعة من الشخصيات المرموقة مثل:

- الشهيد إسماعيل هنية
- و هو احد خريجي الجامعة الإسلامية وهو رئيس الوزراء في فلسطين (6002-4102) انظر الشكل(41)
- فخامة الرئيس رجب طيب اردوغان انظر الشكل (51)
- سمو الشيخ حمد آل ثاني أمير دولة قطر انظر الشكل (61)
- سمو الشیخة موزا بنت ناصر المسند زوجة أمير دولة قطر انظر الشكل (71)
- فضيلة الشيخ يوسف القرضاوي رحمه الله انظر الشكل (81)
- المفكر الأمريكي نعوم تشومسكي[انظر الشكل(91)]

الشكل (14) : منح الدكتوراه الفخرية للشهيد اسماعيل هنية

الشكل (15) : منح الدكتوراه الفخرية لفخامة الرئيس رجب طيب اردوغان

الشكل (16) : منح الدكتوراه الفخرية لسمو الشيخ حمد آل ثاني أمير دولة قطر

الشكل (17) : منح الدكتوراه الفخرية لسمو الشيخة موزا بنت ناصر المسند زوجة أمير دولة قطر

الشكل (18) : منح الدكتوراه الفخرية لفضيلة الشيخ يوسف القرضاوي رحمه الله

الشكل (91) : منح الدكتوراه الفخرية للمفكر نعم تشومسكي

الابادة التعليمية بعد 7 أكتوبر

طال العدوان على قطاع غزة بعد 7 أكتوبر جميع جوانب الحياة ومنها الجانب التعليمي المدرسي والجامعي حيث تم تدمير معظم مباني الجامعات الفلسطينية انظر الشكل(20).

31

الشكل (20) : تدمير الجامعات الفلسطينية

وكان للجامعة الاسلامية نصيب وافر من هذا التدمير

فعلى صعيد المباني تم تدمير 19 مبنى كلياً أو جزئياً بما تحتويه من أثاث وأجهزة وكتب ومخازن ومعدات ومختبرات بالإضافة إلى تدمير البنية التحتية والحدائق والطرق في الجامعة وبلغ عدد المختبرات المدمرة حوالي 200 مختبر إضافة إلى حوالي 70 مختبر حاسوب وتقدر تكلفة الخسائر المادية بأكثر من 100 مليون دولار وفي الجانب البشري استشهد العديد من مدرسي وموظفي الجامعة كما جرح عدد آخر منهم وأعتقل آخرون كذلك بلغ عدد شهداء الجامعة حوالي 50 شهيداً.

د. سعيد الزيدة

أ.د. محمد شبير

أ.د. سفيان تايه

الشكل (21): بعض شهداء الجامعة

الوضع التعليمي في الجامعة خلال حرب الإبادة

في الأشهر الأولى من العدوان كان الجميع ينتظر انتهاء العدوان حتى يتم استئناف العمل، ولكن مع طول المدة صار الرأي إلى استئناف الدراسة والنشاط الجامعي بما يتيسر من إمكانيات رغم كل الصعوبات وهذا تبلور في عدة صور منها:

- استئناف الخدمات الإدارية للطلبة باستخراج وإصدار معظم الوثائق اللازمة للطلبة بشكل إلكتروني.

- استئناف التعليم الإلكتروني حيث انتظم في الدراسة في الفصل الأول حوالي 8,500 طالب، وهذا يمثل 50% من عدد طلبة الجامعة ثم انتظم في الفصل الثاني أكثر من 12,000 طالب، وهذا يمثل أكثر من 70% من الطلبة. انظر الشكل(22)

- استئناف أنشطة التدريب الميداني المطلوب لتخرج الطلبة في بعض الاختصاصات في المجالات التي تتيحها الظروف مثل: طلبة كليات الطب والتمريض والتربية، وبلغ عدد الطلبة المتدربين أكثر من 2,200 طالب. انظر الشكل(23)

- استئناف الأنشطة الخاصة بمتابعة مشاريع التخرج لطلبة السنوات النهائية في بعض الكليات. انظر الشكل(24).

- استئناف نشاط الدراسات العليا لدرجة الماجستير والدكتوراه بإجراء المناقشات والاطروحات وجاهياً أو عبر وسائل التواصل، وبلغ عدد الرسائل التي تم مناقشتها أكثر من 50 رسالة انظر الشكل(25).

- هذا بالإضافة إلى الأنشطة الأخرى الوجيهة مثل طرح مقترحات للرسائل ومناقشتها انظر الشكل(62).

- وبلغ عدد الطلبة الجدد المقبولين في برامج الماجستير المختلفة أكثر من 700 طالب وهذا رقم غير مسبوق في الحياة الجامعية. انظر الشكل(27).

هذا وقد وتخرج في الفصل الأول 329 طالباً، يضاف إلى ذلك فقد تم قبول أكثر من 1,300 طالب جديد التحقوا بالبرامج المختلفة لدرجات البكالوريوس والماجستير والدكتوراه.

الشكل (22) : التعليم الإلكتروني

الشكل (23) : أنشطة التدريب الميداني

الشكل (24) : متابعة مشاريع التخرج

الشكل (25) : مناقشات ماجستير ودكتوراه

الشكل (26) : نشاط الدراسات العليا

الشكل (27): قبول طلبة جدد

وفي مجال البحث العلمي تم استكمال كافة الإجراءات الإدارية والفنية لاستكمال العمل في مجالات الجامعة البحثية.

ومن ناحية أخرى فقد تم تحكيم أكثر من 20 بحثاً علمياً خلال الفترة الماضية.

وفي التصنيفات الدولية فبالرغم من كل الظروف الصعبة والقاهرة التي مرت على الجامعة فقد شهدت الجامعة تقدماً ملحوظاً في العديد من التصنيفات انظر الشكل (28).

فقد تقدمت الجامعة 24 مرتبة في تصنيف QS للجامعات العربية.

وتقدمت الجامعة أيضاً 225 مرتبة في تصنيف webometrics

وحصلت على المركز الأول مكرر للجامعات الفلسطينية حسب تصنيف Times

و في باب خدمة المجتمع فقد اختارت الجامعة أن تشارك في إنشاء وتشغيل عدة خيام تعليمية لطلبة المراحل الابتدائية وقد انتظم في هذه الخيام 750 طالباً وطالبة بإشراف عام من كلية التربية في الجامعة بتشغيل 30 من المدرسات، ويشمل هذا أيضاً تقديم دعم نفسي للطلبة وأهليهم من قبل مختصين لمعالجة حالات الإجهاد النفسي الذي تعرض له بشكلٍ كاملٍ كل الناس في غزة أو التخفيف من آثارها. انظر الشكل (29) و(30)

الشكل (28) : تقدم الجامعة الاسلامية في التصنيفات الدولية

الشكل (29): خدمة المجتمع (إنشاء خيام تعليمية)

الشكل (30) : خدمة المجتمع (الدعم النفسي)

إستراتيجية التعافي بعد انتهاء العدوان

لكل بداية نهاية والعدوان على غزة لابد له من نهاية إن شاء الله وتعود الجامعة الإسلامية والجامعات الأخرى ومؤسسات التعليم العالي الى وضعها الطبيعي وإعادة الاعمار، ولكن تظل هناك مرحلة وسيطة تبدأ مباشرة بين نهاية الحرب واستقرار الأمور والبدء بإعادة الإعمار، وهي ما يمكن أن نسميها بمرحلة التعافي وتصورنا أن هناك محددات معينة ترسم ملامح هذه الفترة.

أول هذه المحددات الأخذ في الاعتبار لحالة التعليم والنشاط الأكاديمي قبيل الحرب ثم استيعاب حالة الأنشطة الأكاديمية التي نمت خلال الحرب والبناء عليها للوصول إلى الحالة المنشودة وليس فقط إلى حالة التعليم قبل الحرب، بل التطوير عليها بما تم

اكتسابه من خبرات ومن ظروف جدّت.

ومن هذه المحددات أيضا توقيت انتهاء العدوان وكيفيته، بعد ذلك ما هي الظروف الذي ستكون فيها حالة التعافي من حيث توفر الموارد المطلوبة وما هي العوائق المستجدة والظروف السياسية والأمنية السائدة؟

وطبعا حالة التعافي في الجانب الأكاديمي لن تكون بمعزل عن حالة التعافي العامة في غزة في المجالات الأخرى كالصحة والإسكان والمرافق والخدمات البلدية من كهرباء وماء وغيره، ويلزم أن يكون هناك مراعاة لتباين قدرات الناس على تحمل الضغوط المعيشية سواء خلال العدوان أو بعده.

الروافد الإيجابية لمرحلة التعافي

يتصور أن مرحلة التعافي يمكن أن تركز على جملة من الروافد الإيجابية التي تسرّع من عملية التعافي، وعلى رأسها رسوخ قيمة العلم والتعلم والمعرفة في المجتمع الفلسطيني التي كانت موجودة أصلا فيه، ولكن الحرب ومجرباتها في كافة الأوجه أظهرت مدى أهمية العلم والتعلم في مختلف جوانب الحياة.

ومن الروافد أيضًا صعود مستوى القيم الإيجابية في المجتمع بعد التجربة الصعبة التي عاشها الناس طوال فترة العدوان، ومن هذا القيم الصبر والاحتساب والمبادرة والتعاون والتطوع والإيثار طبعا، هذه بصفة عامة ولا يضير ذلك وجود أمور شاذة هنا أو هناك.

كذلك يلاحظ أن المجتمع بشكل عام قد اكتسب قدر أكبر من المرونة في التكيف مع الواقع وصعوباته وتقلبه، وقابل ذلك بإبداع وسائل وابتكارات لمغالبة هذه الصعوبات. ومن المكاسب الواضحة للمجتمع الغزي خلال فترة العدوان هذه نمو روح المبادرة لدى كافة شرائح المجتمع بمختلف اعمارهم وحدث حالة من العدوى بين الناس في هذا المضمار.

كل هذا أعطى المجتمع الغزي جرعة كبيرة من الثقة بالنفس، وعزز ذلك الصورة الإيجابية التي يظهر فيها الشعب الفلسطيني في أعين الناس بحيث فرضت هذه الصورة نفسها على الشأن العالمي، وتمثل هذا في الدعم والتأييد الإنساني الكثيف لغزة ولقضية فلسطين في جميع أرجاء المعمورة تقريبا.

ملامح حالة التعافي

الشكل المتصور عمليا لملامح حالة التعافي الأكاديمي أنه في داخل كل مؤسسة تعليمية يتم تنظيف بعض المساحات من الركام ومخلفات القصف؛ ليتم بعد ذلك نصب خيام أو تركيب وحدات جاهزة تكون بمثابة قاعات دراسية تجري فيها بعض الدروس الوجيهة، وبعض هذه الوحدات تخصص للأنشطة الإدارية المختلفة.

ويلزم أيضا تزويد المكان بالمرافق اللازمة لمياه الشرب ودورات المياه والتزويد بالطاقة الكهربائية سواء بمولدات كهربائية أو بألواح الطاقة الشمسية وطبعا شبكة اتصالات بالإنترنت أيضًا.

وهذه الوحدات تحتاج إلى تجهيزها بالأثاث البسيط المناسب إضافة إلى الاحتياج إلى عدد لا بأس به من أجهزة الحاسوب.

وبصاحب كل هذا إعداد جداول دراسية توائم المرحلة بحيث تنتقل من التعليم الإلكتروني إلى التعليم المدمج الذي لا يلزم الطالب إلى كثافة الحضور في المكان، حتى

يتسنى خدمة أكبر عدد ممكن من الطلبة

وختاماً يمكننا القول بأننا كما بدأنا جامعاتنا بالخيام ثم الأكواخ فلا بأس بأن نبداً ثانية بالخيام، ولكن هذه المرة بتصميم أكبر وخبرة وتمرس كبيرين انظر الشكل(13).

الخلاصة

لا جدال في أن التعليم له دور مركزي وأساسي في تنمية أي مجتمع، ولكن بالنسبة للمجتمع الفلسطيني لدينا إضافة إلى هذا الدور دور لا يقل عنه أهمية، وهو أن التعليم هو أيضًا مرتبط أساسي لمواجهة المشروع الصهيوني الاحتلالي.

وبشكل عام يرتكز التعليم على ثلاثة عناصر وهي الإنسان والمنهاج والمكان الإنسان يتمثل في الطالب وأسرته والمدرس والإداري والعنصر البشري في حالتنا هذه ذخيرة مقدرة تعززت لديها أهمية التعليم على كل المستويات.

والمنهاج فهو طبيعته يُحدّث ويعدّل ويقيّم كل فترة وتتعدد أساليب تناوله وهو دومًا يستكمل بأنشطة لا منهجية، والآن صار أحد مصادره الرئيسية المحتوى الموجود على الشبكة العنكبوتية، وهذا العنصر لا يزال متوفرًا بصورة معقولة حتى أثناء العدوان.

أما المكان فهو العنصر الذي تأثر كثيرًا بالتدمير الحادث له خلال العدوان والذي كان يوفر بيئة اجتماعية صحية للتفاعل بين الطلبة بعضهم مع بعض ومع المدرسين وهذا في حقيقة الأمر هو أكثر ما نفتقده، ولكن أثر ذلك محدود لتوفر العناصر الأخرى مع ما سبق أن ذكرنا من روافد إيجابية في حالة التعافي إن شاء الله وكما اتممنا بفضل الله استئناف النشاط الأكاديمي خلال العدوان نتمكن إن شاء الله من استئناف النشاط الأكاديمي بكافة أوجهه؛ بل بوتيرة متسارعة بعد العدوان ونعيد بناء الجامعات كما كانت وأفضل.

بدأنا بالخيام .. ثم الأكواخ...وعوّذ على بدء

الشكل (31) : من الخيام بدأنا ومنها نستأنف المسير

GAZZE İÇİN BİR AKADEMİSYENİN ELİNDEN NE GELİR?

Dr. Öğr. Gör. Nour ALHILA

İbn Haldun Üniversitesi

nour.alhila@ihu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, 7 Ekim'den bu yana Gazze'de devam eden saldırıların eğitim alanına etkilerini ve akademisyenlerin bu bağlamda üstlenebileceği sorumlulukları ele almaktadır. Resmî veriler, eğitim altyapısının büyük ölçüde zarar gördüğünü, yüzlerce akademisyenin, öğretmenin ve öğrencinin hayatını kaybettiğini ortaya koymaktadır. Eğitim sisteminin yeniden inşası için akademik dünyaya düşen sorumluluklar büyük önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, akademisyenlerin Filistin meselesine ilişkin farkındalık oluşturmaları, bilimsel araştırmalara katkı sunması ve üniversite müfredatlarında bu konunun ele alınması önerilmektedir. Ayrıca, Gazzeli akademisyenlerin ve öğrencilerin çalışmalarının desteklenmesi, ulusal ve uluslararası platformlarda bu meseleye dair akademik faaliyetlerin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Filistin'deki eğitim kayıplarının telafi edilmesi, akademik dayanışmanın güçlendirilmesi ve Gazze'deki ilmi çalışmaların sürdürülebilir hale getirilmesi adına akademik camianın aktif rol alması gereklidir.

Bu çalışma, Filistin meselesine yönelik akademik duyarlılığın artırılmasına katkı sağlamayı ve eğitim alanında somut çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze'de Eğitim, Akademi, Akademik Dayanışma

ABSTRACT

This study examines the impact of the ongoing attacks on Gaza since October 7 on the education sector and the responsibilities that academics should assume in this context. Official reports indicate severe damage to educational infrastructure, with hundreds of academics,

teachers, and students losing their lives. Given this devastation, the role of academia in rebuilding the education system is of paramount importance.

In this regard, it is imperative for academics to raise awareness of the Palestinian issue, contribute to scholarly research, and integrate this subject into university curricula. Furthermore, supporting the academic work of Gazan scholars and students, increasing academic activities on national and international platforms, and ensuring that the educational losses in Palestine are addressed are critical. Strengthening academic solidarity and sustaining scholarly endeavors in Gaza are necessary steps toward mitigating the long-term effects of the crisis.

This study aims to enhance academic sensitivity toward the Palestinian cause and propose concrete solutions within the field of education.

Keywords: Palestine, Education in Gaza, Academia, Academic Solidarity

GİRİŞ

Bilindiği üzere 7 Ekim'den bu yana Gazze'de katliam devam ediyor; resmî rakamlara göre Gazze'de çoğu çocuk ve kadın olmak üzere 164.000'den fazla şehid, kayıp ve yaralı var. Bu katliamın eğitim dünyasına yönelik tahribatı da son derece ağır. Gazze Hükümeti Medya Ofisi tarafından hazırlanan belgeler, işgalin sistematik olarak 135 okul ve üniversite ile 823 camiye tamamen, 350'den fazla okul ve üniversiteyi ise kısmen yok ettiğini, ayrıca öğretmen, okul müdürü ve eğitim sektörü çalışanlarından 756 kişiyi öldürdüğünü açıklıyor. Çoğu aileleriyle birlikte olmak üzere 148 akademisyen/araştırmacı, 12.943 okul ve üniversite öğrencisi katledilmiş durumda. Bu süreçte 800.000 öğrenci eğitim hakkından mahrum kaldı, 39000 öğrenci ise üniversite sınavını kaçırdı.¹

Filistin ve özellikle Gazze meselesi için toplumun her kesiminin, kendi imkanlarına ve bulundukları konuma göre çeşitli vazifeler üstlenmesi gerekiyor. Özellikle bu konuda elbette akademisyenlerin de yapabilecekleri ve yapmaları gereken bir çok şey var. Her bir akademisyen branşı ne olursa olsun kendi uzmanlık alanı itibarıyla Filistin/Gazze meselesiyle ilgilenmeli ve bu konuyu gündemine almalıdır. Akademisyenler bu meseleyi siyasi bir mesele olarak değil, bir ümmet meselesi, bir insanlık meselesi olarak değerlendirmelidirler.

Burada akademisyenlerin Filistin/Gazze meselesi için neler yapabileceklerine dair bir öneri listesi sunmak amaçlanmaktadır:

[1] Bk. <https://t.me/s/mediagovps> Erişim Tarihi, 29.12.2024.

1. Yurt içi ve yurt dışındaki üniversitelerle irtibat kurarak Filistin/ Gazze meselesi hakkında farkındalık oluşturmak. Akademisyenlerin Gazze'ye yönelik katliam karşısında nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğini ele almak üzere akademik konferanslar düzenlemek. Halka açık etkinliklere de öncülük ederek bunlara katkıda bulunmak.

2. Başta hukuk alanındaki akademisyenler olmak üzere tüm akademisyenler tarafından Gazze'deki büyük yıkıma ilişkin istatistikler hazırlanması, bu istatistiklerin en üst mahkemelere sunulması ve akademisyenler adına işgale karşı dava açılması.

3. Şehit Gazzeli akademisyenlerin isimlerinin tespit ederek, düzenlenen konferanslar aracılığıyla kendilerini ve ilmi çalışmalarını tanıtmak.

- Bu konuda çok yönlü bir metod izlenmesi ve şehit akademisyenlerin sosyal hayattaki etkinlikleri, öğrencileriyle ilişkileri, halka yönelik eğitim/irşad faaliyetleri ve toplum üzerindeki etkileri gibi pek çok başlığın ele alınması faydalı olacaktır.

- Halihazırda şehit akademisyenler hakkında hazırlanmakta olan muhtasar bir kitap çalışması bulunmaktadır, akademisyenler branşlarına göre bu çalışmaya da katkı sağlayabilirler.

1. Üniversite müfredatlarında Filistin meselesine yer vermek. Bunu gerçekleştirmek için ilgili bölümlerin müfredatlarına Filistin meselesini konu alan lisans, lisansüstü dersler eklemek.

2. Filistin, Kudüs, Gazze araştırmaları özelinde kürsülerin, ilim dallarının, enstitülerin kurulması, bunların bünyesinde akademik faaliyetlerin, araştırmaların yapılması sağlanmalıdır.

3. Filistin, Kudüs, Gazze araştırmalarını yapmak isteyen araştırmacıların teşvik edilerek onların çalışmaları desteklenmeli.

4. Filistin, Kudüs, Gazze konulu akademik dergilerin, özel sayıların yayımlanması sağlanarak bu dergilerin farklı dillerde yayınlanması amaçlanmalıdır.

5. Üniversitelerin, enstitülerin salonlarına, dersliklerine Filistin şehirlerinin isimleri, şehit alim ve akademisyenlerin isimleri verilerek öğrencilerin zihinlerinde bu meselenin daha canlı kalması sağlanmalıdır.

6. Ders müfredatları içerisinde Filistinli özellikle de Gazzeli akademisyenlerin çalışmalarından bahsetmek, akademik metinlerde bu çalışmaları göz ardı etmeden onlara atıfta bulunmak.

7. Gazzeli akademisyenler tarafından kaleme alınan çalışmalar hakkında tanıtım/değerlendirme yazıları/makaleler kaleme almak, önemli görülen çalışmaları tercüme etmek, yine önemli görülen bazı çalışmaların basılmasını sağlamak.

8. Bir alim, akademisyen, bir ilim dalı, bir eğitim kurumu özelinde çalışmalar kaleme almak.

- Yazılan akademik metinlerde Filistine dair kavramları/kelimeleri kullanırken belli bir hassasiyet gösterilmesi gerektiği hatırlatılmalıdır. Bu anlamda mekanların ve kavramların İslam tarihinde yaygın olan isimlerinin kullanılması ve Yahudiler tarafından kullanılan ifadelere tabi olunmaması yerinde olacaktır. Mesela “Ağlama Duvarı” yerine “Burak Duvarı” ismi tercih edilmelidir.

- Gerçeği yansıtmayan buna rağmen bir klişe olarak dillerde dolaşan “Filistinlilerin topraklarını sattıkları” yönündeki söylemlerden arınmış bir üslup benimsenmelidir.

- Soykırım, işgalci, vb kavramların literatürde daha fazla kullanılması ve bunların etrafında çeşitli literatürlerin oluşması sağlanmalıdır.

- Sosyal bilimciler tarafından soykırım sürecini doğru şekilde ifade eden terimlerin geliştirilip, kullanılıp yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

1. Gazze'deki ilmî çalışmaları çeşitli açılardan ele alan tezler yazdırmak.

2. Üniversitelerde/enstitülerde Filistin/Gazze tarihini ve meselelerini konu alan eserleri bir araya getiren Filistin kütüphaneleri kurmak.

3. Gazze'deki eğitim hayatının halihazırdaki durumunu ele almak için Gazze'den veya diğer Filistin şehirlerinden akademisyenlerle toplantılar yapmak. çalıştaylar veya konferanslar düzenlemek.

4. Gazze'de yaşayan ve eğitim hayatına devam edemeyen öğrenciler için kapsamlı planlar geliştirmek. Savaş sonrasını beklemeksizin eğitimlerinin telafisi ve devamı için çalışmak ayrıca öğrencilerin rehabilitasyonları konusunda gayret sarfetmek.

5. Türkiye'de öğrenim gören Gazzeli öğrencilerin isimlerini, durumlarını tespit etmek, ailelerinden destek alamadıkları için eğitimlerine devam edemeyen veya devam etmekte zorlanan öğrenciler için gerekli desteğin sağlanmasına katkıda bulunmak, öğrencileri ilgileri veyeteneklerine göre yönlendirmek.

6. Türkiye'de öğrenim gören öğrenciler arasında bu yıl mezun olanların veya mezun olacakların isimlerini tespit etmek ve mezuniyet sonrasında kendilerine istihdam hususunda rehberlik etmek.

7. Gazze için bir eğitim fonu oluşturmak ve destekleri bu fon üzerinden doğru bir şekilde yönlendirmek.

8. Filistin meselesine dair yapılan tüm faaliyetleri tek bir platform altında yürütmeye çalışmak ve birbirleriyle entegre hale getirmek.

Tüm bunların yapılması ile Filistin davasına hem daha güçlü hem de ilm bir destek sağlamak mümkün olacaktır.

كيفية تفعيل المقاطعة الأكاديمية والثقافية في تركيا

Dr. Öğr. Üyesi Fadi ZATARI

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

fadi.zatari@izu.edu.tr

ÖZET

İsrail üniversitelerinin askeri ve istihbarat teknolojilerinin geliştirilmesinde oynadığı kritik rol, bilgi üretimi ile silah sanayisi arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İsrail'deki akademik kurumların askeri ve istihbarat birimleriyle doğrudan bağlantılı olduğu bilinmektedir. Burada Haifa Üniversitesi'ndeki "Ulusal Güvenlik Çalışmaları Merkezi" nin İsrail ordusuna üst düzey subaylar yetiştirdiği bir örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra İsrail'in Filistin'deki okulları ve üniversiteleri sistematik bir şekilde kapatıp oradaki eğitim altyapısını yok etmeyi hedeflediği de bilinmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'deki akademik çevrelerin İsrail'e karşı boykot uygulaması bir etik ve insani sorumluluk olarak görülebilir. Akademik boykot, İsrail'in ayrılıkçı rejimine karşı barışçıl bir protesto aracı ve Filistin halkıyla dayanışmayı güçlendiren bir durumu arz etmektedir. Bu tür bir boykotun İsrail üzerindeki uluslararası baskıyı artırarak adalet ve barışa katkı sağlaması beklenmektedir. Bu makale, İsrail'in akademik ve kültürel kurumlarının Filistin'deki işgalci ve ayrılıkçı rejimini destekleyen ve güçlendiren bir yapı olduğunu vurgulayarak bu durum karşısında akademi özelinde nasıl bir pozisyon alınması gerektiğine dair bazı öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akademik dayanışma, Akademi ve işgal ilişkisi, etik sorumluluk, akademik boykot.

ABSTRACT

The critical role of Israeli universities in the development of military and intelligence technologies reveals the close relationship between knowledge production and the arms industry. In this context, it is known that academic institutions in Israel are directly linked to

military and intelligence units. One example is the “Center for National Security Studies” at the University of Haifa, which trains senior officers for the Israeli army. It is also known that Israel systematically has been closing schools and universities in Palestine, aiming to destroy the educational infrastructure there. From this perspective, the boycott of Israel by academics in Türkiye can be seen as an ethical and humanitarian responsibility. The academic boycott is a peaceful means of protest against Israel’s apartheid regime and a means of strengthening solidarity with the Palestinian people. Such a boycott is expected to contribute to justice and peace by increasing international pressure on Israel. This article emphasizes that Israel’s academic and cultural institutions support and strengthen the occupying and apartheid regime in Palestine and offers some suggestions on what kind of a position should be taken in the academia in the face of this situation.

Keywords: Academic Solidarity, Relationship between Academia and Occupation, Ethical Responsibility, Academic Boycott

إن جميع المؤسسات الأكاديمية ومراكز الأبحاث والجامعات الإسرائيلية هي طرف فاعل بشكل مباشر أو غير مباشر في بناء ودعم وتمكين الاحتلال الإسرائيلي في فلسطين. بل إن هذه المؤسسات تشجع نظام الفصل العنصري، والإبادة الجذرية في الأراضي الفلسطينية. ونظرًا لأن إسرائيل والشركات الإسرائيلية من أكبر مصنعي الأسلحة في العالم،¹ فإن الأوساط الأكاديمية الإسرائيلية تلعب دورًا رئيسيًا في تصميم وتطوير الصناعة التكنولوجية والعسكرية والاستخبارية. لذا، فإن هناك اتصالًا وثيقًا في إسرائيل بين إنتاج المعرفة وتصنيع السلاح.² وبطبيعة الحال هذه المعرفة يُنتج جزء كبير منها في الجامعات الإسرائيلية ومراكز الأبحاث كما هو حال تصنيع السلاح. يمكن القول، أن المنظومة الإسرائيلية هي منظومة استخباراتية تجسسية، تستخدم الواجهة الأكاديمية والثقافية لأغراض عسكرية وسياسية وأمنية.

هناك ترابط بين المؤسسات الأكاديمية الإسرائيلية والجيش وأجهزة الاستخبارات في إسرائيل. على سبيل المثال، يقدم مركز دراسات الأمن القومي في جامعة حيفا دراسات عليا في الأمن القومي والدراسات الاستراتيجية، والتي تخرج منها مئات من كبار الضباط فيما يسمى قوات الدفاع الإسرائيلية. وقد عمل أكاديميون إسرائيليون بارزون في الجيش الإسرائيلي أو في جهاز الاستخبارات. وفي مثال آخر، كان رئيس مجلس إدارة جامعة حيفا، عامي أyalon (Ami Ayalon)، رئيسًا سابقًا لجهاز الشاباك (أي جهاز المخابرات الإسرائيلي). وعلى نحو مماثل، كان رئيس مجلس إدارة الجامعة العبرية في القدس، كارمي جيلون (Carmi Gillon)، هو أيضاً الرئيس السابق لجهاز الأمن الداخلي الإسرائيلي (الشاباك).³ يشار إلى أن الجنود الإسرائيليين الذين أدوا ما يسمى بالخدمة يحصلون على

انظر قائمة معهد ستوكهولم الدولي لأبحاث السلام لأكثر ١٠٠ شركة لإنتاج الأسلحة والخدمات العسكرية في [1] العالم لعام ٢٠٢٣. حيث يوجد ثلاث شركات إسرائيلية كبرى في القائمة.

لتفاصيل وأمثلة انظر لمقال يانيف كوجان والذي يوضح به بتفاصيل كيف تخدم الجامعات الإسرائيلية وتحديدا [2] جامعة تل أبيب مصالح الجيش الإسرائيلي وصناعة الأسلحة.

انظر مقالي في ديلي صباح والذي يوضح كيف أن الأوساط الأكاديمية الإسرائيلية هي واجهة لنظام الفصل العنصري [3] الإسرائيلي، كما ويوضح أن هذا الترابط هو جزء أساسي في الجامعات ومراكز أبحاث الإسرائيلية.

امتيازات خاصة للدراسة في الجامعات الإسرائيلية، بما في ذلك المنح الدراسية الأكاديمية، وخاصة إذا خدموا في وحدات قتالية في الجيش الإسرائيلي.

في سياق آخر عملت إسرائيل على استهداف الجامعات والمؤسسات البحثية وحتى المدارس الفلسطينية بشكل ممنهج. فعلى سبيل المثال، أغلق الجيش الإسرائيلي على فترات معظم المدارس والكلية والجامعات الفلسطينية، معتبراً إياها "غير قانونية". وكانت جامعة بيرزيت واحدة منها، والتي أغلقت في يناير/كانون الثاني 8891 لمدة 15 شهراً⁴. وإسرائيل تاريخ طويل في تقييد حقوق الفلسطينيين في الوصول إلى التعليم. وبطبيعة الحال، لا حاجة للحديث عما فعلته إسرائيل بكل الجامعات والمدارس الفلسطينية في قطاع غزة من تدمير ممنهج وكامل وقتل للهيئات التدريسية خلال الحرب الحالية. فهناك توثيق لاستشهاد أكثر من مئة عامل في قطاع التعليم العالي⁵.

لقد بينت لنا نتائج عملية طوفان الأقصى وما ترتب عليها كيف تُهر الأوساط الأكاديمية الإسرائيلية العدوان الإسرائيلي وكذلك الجرائم وانتهاكات حقوق الإنسان، بما في ذلك تورط الجيش الإسرائيلي في اختبار وتجريب أسلحته على المدنيين الفلسطينيين بشكل غير مسبوق في تاريخ الحروب المعاصرة. في السنة الماضية فقط، قُتل عشرات الآلاف من الأطفال و كما حُرّم الباقون حقهم بالتعليم، بينما أصيب مئات الآلاف من الطلاب الفلسطينيين بجروح بالغة وتشوهات بعد أن تم استهدافهم بشكل متعمد.

في ظل دخول الحرب الإسرائيلية الشهر الخامس عشر، وحتى بعد انتهائها وإعلان الهدنة، فإننا كأكاديميين نقف أمام مسؤوليات أخلاقية وإنسانية. تتمثل هذه المسؤولية بأن الأنظمة والشعوب والمنظمات الدولية كلها فشلت بوقف هذه المجازر التي يرتكبها الجيش الإسرائيلي بشكل علني أمام العالم. لذا فإن المقاطعة الأكاديمية للمؤسسات العلمية الإسرائيلية لم تعد مجرد خيار بل هي واجب أخلاقي وإنساني، يجب على الأفراد الالتزام بها كما هو حال المؤسسات والجامعات ومراكز الأبحاث. السؤال كيف لنا تفعيل المقاطعة الأكاديمية والثقافية في تركيا. سوف نتطرق لعشر نقاط من شأنها أن تفعل المقاطعة الأكاديمية والثقافية في تركيا بشكل كامل وهي كالتالي⁶:

أولاً: دولة الاحتلال تُوظف التبادل الأكاديمي مع جامعات العالم لخدمة أهدافها السياسية والعسكرية والاستخباراتية. لذا، ندعو التعليم العالي التركي لإعادة النظر في اعتماد جميع الجامعات الإسرائيلية في معادلة الشهادات.

ثانياً: المجالات الأكاديمية الإسرائيلية هي ركيزة مهمة في تصنيف الجامعات الإسرائيلية، وهي واجهة أيضاً لجمع المعلومات والاستفادة منها بل وتوظيف بعضها لأهداف سياسية. لذا، فإنني أدعو التعليم العالي بشكل خاص والجامعات التركية بشكل عام لإعادة النظر في اعتماد كل ما ينشر في المجالات الأكاديمية الإسرائيلية ضمن معايير الترقيا الأكاديمية. لأن المساهمة في الكتابة والمشاركة في المجالات الإسرائيلية هو مشاركة في دعم وتطوير مؤسسات الدولة الإسرائيلية وسياساتها من الفصل العنصري والإبادة الجماعية.

ثالثاً: ادعو الأكاديميين الأتراك إلى الالتزام بمعايير المقاطعة الأكاديمية والثقافية ومنها:

[4] Johnson, Penny. "Palestinian Universities under Occupation, August-October 1987." *Journal of Palestine Studies* 17, no. 2 (1988): 143–50. <https://doi.org/10.2307/2536868>.

اهقثوتب قئني طسلفل تاسار دل قسؤم تامق تلاق ءادهش لاقمئاق رظنا [5]

Fokus Plus. عقوم يل عئكرتل ءغللاب يل لاقمب اهرشن مت رشعلا ءاومل هءه [6]

- مقاطعة المجلات الإسرائيلية بشكل تام.
- عدم العطف على بحوث منشورة لإسرائيليين يعملون أو يمثلون جامعات ومراكز أبحاث إسرائيلية.
- عدم تدريس مواد بها منشورات أو من مجلات أو أفلام أو كتب من دور نشر أو إنتاج إسرائيلي.
- رابعاً: إعادة النظر في دعوة مُمثلي دولة إسرائيل وخصوصاً الأكاديميين الإسرائيليين للمشاركة أو التحدث بالجامعات التركية ضمن أي فعالية أكاديمية أو ثقافية أو بحثية. حيث أنهم لم يصدروا حتى اللحظة أي تنديد بالإبادة الجماعية في قطاع غزة ولم يدينوا ولو لمرة واحدة الاستيطان في الأرض الفلسطينية. بل إنك لا تكاد تجد في إطار النخب العلمية أي نقاش أخلاقي عما تفعله إسرائيل في فلسطين وقطاع غزة. لذا، فإننا يمكن أن نقول: إن أغلب الأكاديميين الإسرائيليين متورطون ومشاركون في دعم ومساندة دولتهم في هذه المقتلة والإبادة في غزة.
- خامساً: توقيف التبادل الطلابي والأكاديمي على كل الأصعدة بين تركيا وإسرائيل وألا يكون ذلك آني ولفترة محددة بل يجب أن يكون مشروط بحق تقرير المصير الفلسطيني وتأسيس الدولة الفلسطينية وعاصمتها القدس.
- سادساً: عمل حظر على كل من شارك بالجيش الإسرائيلي من المواطنين الأتراك في الأكاديمية والجامعات التركية، فمن يقتل الفلسطيني هو خطر مُحتمل ومن الممكن أن يفعل نفس الشيء ضد المواطنين الأتراك.
- سابعاً: على الجامعات التركية أن تكون نموذجاً أخلاقياً في مقاطعة كل المنتجات الإسرائيلية وداعميها في الجامعات التركية. من خلال الترويج للمقاطعة ودعمها وعدم السماح لوجود أي منتج داعم للاحتلال داخل حرم الجامعات التركية.
- ثامناً: تدريس مادة عن القضية الفلسطينية وذلك على الأقل لكليات العلوم الإنسانية. يتم بها تدريس القضية الفلسطينية من منظور فلسطيني. ومن الممكن أن يتم عقد ورشة عمل لمدة يومين لأجل مناقشة تفاصيل ما سوف يدرس وكيف سوف يدرس.
- تاسعاً: حظر نشر أبحاث الأكاديميين الإسرائيليين في المجلات التركية.

عاشرًا: ندعو الجامعات التركية لرفع العلم الفلسطيني بجانب العلم التركي، وعلى الرغم من أن هذه الخطوة قد تبدو كإشارة رمزية لكنها مهمة لإظهار التضامن مع فلسطين وفي نفس الوقت ترسيخ وعي الطلاب بمركزية وأهمية القضية الفلسطينية وأثرها المباشر على المنطقة والعالم واستقراره.

هذه النقاط وغيرها يجب أن تتعزز ويثار حولها النقاش العلمي حتى تُعزز بمعطيات وقوانين وعلى الرغم من أن الأساس الذي ننطلق فيه من هذه الأفكار مرتبط بحالة راهنة تتمثل في ثقل الصورة الواردة من جرائم الاحتلال في فلسطين إلا أن المسألة أكثر أهمية وأشد التصاقاً بوعي استراتيجي مرتبط بالأمن التركي بشكل مباشر، ونذكر هنا ما قاله الرئيس التركي رجب طيب أردوغان بأن إسرائيل هي "منظمة صهيونية إرهابية" أو كما قال بالتركية «Israil siyonist bir terör örgütüdür»⁷ فإسرائيل دولة احتلال استيطاني

انظر على سبيل المثال خطاب الرئيس التركي في التاسع من أكتوبر من العام الماضي. [7]

توسعي وهي تشكل خطراً حقيقياً على الأمن والدولة التركية.⁸ وذلك من خلال تطلعات إسرائيل في الحدود الجنوبية التركية ودعم الكيانات الكردية المهددة للأمن القومي التركي. إضافة إلى التعاون والتنسيق الإسرائيلي مع اليونان ضد المصالح التركية في شرق البحر المتوسط.

مرة أخرى للمقاطعة الأكاديمية الإسرائيلية جوانب مُختلفة، مثل رفض التورط، فردياً وجماعياً، في أي حدث أو ندوة أو مؤتمر أو نشاط أكاديمي تنظمه أو ترعاه إسرائيل أو اللوبي الإسرائيلي أو أي مؤسسة تخدم أهداف الدعاية الإسرائيلية. لأن البرامج الإسرائيلية في هذه الجامعات تهدف إلى تبييض الطبيعة العنصرية لنظام الفصل العنصري واحتلال الأراضي الفلسطينية، وكذلك إعطاء الطلاب الأجانب "صورة إيجابية" عن دولة إسرائيل.

لا شك أن الحرب العدوانية على قطاع غزة والمجازر والدمار التي قامت بها إسرائيل زاد من مؤيدي حركة المقاطعة الأكاديمية لدولة إسرائيل. فعلى سبيل المثال، في تركيا الكثير من الأكاديميين الأتراك لم يكونوا مطلعين على حركة المقاطعة الأكاديمية الفلسطينية. رغم أن هذه الحركة تأسست في عام 4002.⁹ لذا، فإن طوفان الأقصى كشف نظام الفصل العنصري الإسرائيلي بشكل واضح وجلي، ووضع الجميع أمام مسؤوليات أخلاقية لممارسة المقاطعة ضد إسرائيل.

والسؤال هنا، هل المقاطعة الأكاديمية مجدية وتضغط بالفعل على إسرائيل، والإجابة بلا شك نعم. فالمقاطعة بشكل عام والمقاطعة الأكاديمية والثقافية (والتي هي جزء منها) تُشكل عبئاً يظل حاضراً في الوعي الإسرائيلي كلما اصطدم به، وهذا العبء يزداد بازدياد العنف والإرهاب الصهيوني الممارس ضد الفلسطينيين. وهذا ما دعى عاموس بدلين - رئيس جهاز الاستخبارات العسكرية الإسرائيلية (آمان) بين عامي 6002 و0102 - أن يقول أنه لا يوجد تهديد وجودي ضد إسرائيل على الصعيد العسكري، ولكن هناك حركة المقاطعة وسحب الاستثمارات وفرض العقوبات، المعروفة بـ BDS التي تشكل التهديد الأساسي.¹⁰

في النهاية، تُعتبر مقاطعة الأوساط الأكاديمية الإسرائيلية أداة لتكريس العدالة وبشكل سلمي. إنه احتجاج على مشاركة الأكاديميين الإسرائيليين في البحث وتطوير الأسلحة الإسرائيلية والأعمال الاستخباراتية وزعزعة الاستقرار في المنطقة، فضلاً عن ردود الفعل غير الأخلاقية والعنيفة التي تستخدمها إسرائيل في انتهاك حقوق الفلسطينيين في الوصول إلى التعليم. وأخيراً، فإن المشاركة في حملة المقاطعة هي شكل من أشكال التضامن مع الفلسطينيين المضطهدين الذين يعانون من العنصرية والتمييز العرقي الممنهج في كل جانب من جوانب حياتهم. لذا فإن مقاطعة الأكاديميا الإسرائيلية هي مسؤولية أخلاقية وإنسانية تقع على عاتق كل أكاديمي وباحث ومثقف حر يدافع عن العدالة والسلام.

د. فادي الزعتري، أستاذ مساعد في قسم العلوم السياسية والعلاقات الدولية بجامعة إسطنبول صباح الدين زعيم.

انظر مقال مراد يشيلتاش أستاذ العلاقات الدولية والسياسة الخارجية التركية والذي يوضح فيه أن إسرائيل هي [8] تهديد للأمن القومي التركي.

انظر هذا المقال لمعلومات أكثر عن الحملة الفلسطينية للمقاطعة الأكاديمية والثقافية لإسرائيل. [9]

[10] Sivan, Eyal, and Armelle Laborie. Legitimer Protest: Plädoyer für einen kulturellen und akademischen Boykott Israels. Promedia Verlag, 2018. 18-19.

GAZZE DİRENİŞİ SÖZCÜSÜ EBU UBEYDE'NİN KONUŞMALARINDAKİ KUR'ANÎ REFERANSLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Hasan SEVİM

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hsevim@selcuk.edu.tr

ÖZET

Kur'an, hayatın kitabı olduğu gibi hayat veren de bir kitaptır. Sahâbe neslinin büyüklerinden olan Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652) kendi kuşağının Kur'an'la olan irtibatını veciz bir şekilde şöyle ifade etmiştir: "Biz Kur'an'dan onar ayet öğrenir, onları özümseyip onlarla amel etmedikçe yeni bir on ayete geçmezdik." Sahâbîlerin Kuran'la interaktif/canlı etkileşim diyebileceğimiz bu ilişki biçiminin bir benzeri günümüzde Gazze direnişinde görülmektedir. Gazze direnişinin sembol ismi ve hareketin sözcüsü Ebu Ubeyde belirli aralıklarla gündeme dair yaptığı konuşmalarda sürekli olarak ayetleri referans vermekte ve günümüzdeki gelişmeleri ayetlerin ışığında yorumlamaktadır. Bu değerlendirmeler bir yandan Kur'an'ın sanki bugün inmiş bir kitapmışçasına vakıyyla uyumunu gözler önüne sererken diğer taraftan da hareket mensubu mücahitlerin engin Kur'an bilgisini göstermektedir. Allah'ın kitabıyla kurulmuş bu güçlü bağ Gazze direnişçilerinin Kur'an'dan beslendiklerini ve mukavemet güçlerini öncelikli olarak Kur'an'dan aldıklarını düşündürmektedir. Elbette sadece Ebu Ubeyde değil Gazze sokağında sıradan bir Müslümana mikrofon uzatıldığında kendi içinde bulunduğu durumu bir ayet ya da ayet topluluğuyla ilişkilendirebilmekte ve tabiri caizse Kur'an ayetlerinden aldığı güç ve cesaretle yoluna devam etmektedir. Bu durum Kur'an'ın satırlar arasında kalmadığını, onların vicdanları ve hayatlarıyla kaynaşarak ete kemiğe büründüğünü göstermektedir. Örneğin Ebu Ubeyde'nin sıklıkla zikrettiği ayetlerden olan Kasas Sûresi 5 ve 6. ayetlerde Allah Teâlâ İsrailoğulları'nın şahsında bütün zamanlarda güçsüz düşürülmüş halklara lütuflarda bulunmayı, onları önderler yapmayı ve ellerinden alınmış topraklara onları mirasçılar kılmayı vaat etmektedir. Yanı sıra

Allah Firavun, Hâmân ve ordularının şahsında her zaman ve zeminde zalimlerin korktukları kötü sonun başlarına geleceği tehdidinde de bulunmaktadır. Bu ayetlerin seçilmesi daha önceki ümmetlerin başına gelen olaylarla kendi içinde bulundukları durumun benzeştiğini ihsas ettirmekte ve sonunun da benzeşeceğine dair bir ümit içermektedir. Ayrıca Ebu Ubeyde'nin tüm konuşmalarını Kur'an'da 'iki iyilikten biri' olarak anılan zafer veya şehadet söylemiyle bitirerek kararlı bir duruş sergilediği görülmektedir. Gerçekten de kendisine ihlasla iman eden kalpler için cihad, şehâdet, Allah'ın vaadi ve yardımı gibi kavramların merkezde olduğu bu ve benzeri ayetlerin motive edici, ümitleri tazeleyici, enerji ve heyecan verici bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Gazze direnişi sabırda, Allah'a teslimiyette, fedakarlıkta, adanmışlıkta ve daha pek çok salih amelde Müslümanlara yeniden örnek olduğu gibi Kur'an'la olan samimi ve sıcak ilişkide de örnek olmuştur. Ebu Ubeyde'nin manifesto mahiyetindeki bu konuşmaları, içerisinde sıkça yer alan ayetler dolayısıyla aynı zamanda bir tefsir sunumudur. Bu sunumun bilindik tefsir derslerinden farkı ise anlatıcının ayetleri gündelik hayatla bütünleştirmesi ve okuduğu ayetleri birebir canlı olarak yaşadığını hissettirmesidir. Gazze direnişi, Kur'an ciddiye alındığında ve ona bir hayat kitabı muamelesi yapıldığında dün olduğu gibi bugün de mucizeler meydana gelebileceğini ve Müslümanların dirilişinin gerçekleşebileceğini göstermiştir. Öte yandan direniş hareketi İslam ümmetinin uzun zamandır kaybettiği düşünce ile eylemin, inançla ahlâkın, akide ile amelin, din ile dünyanın ve maddi olanla manevi olanın mükemmel uyumu olarak da tarihe kendini altın harflerle yazdırmıştır. Bu tebliğde hareketin sözcüsü Ebu Ubeyde'nin konuşmalarında dile getirdiği ayetler üzerinde durulacak ve Kur'an ayetlerinin bu sürecin en büyük motor gücü olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Gazze Direnişi, Kur'ani Referanslar.

خلاصة

الاستشهادات القرآنية في خطابات أبي عبيدة دراسة تحليلية

القرآن ليس كتاب الحياة فحسب، بل هو كتاب يهب الحياة أيضًا. عبد الله بن مسعود وهو أحد من كبار الصحابة قد عبّر عن علاقة جيله بالقرآن بإيجاز قائلاً: "كنا نتعلم من القرآن عشر آيات، ولا ننتقل إلى عشر آيات جديدة إلا إذا استوعبناها وعملنا بها. ونمط مماثل من هذه العلاقة، والذي يمكن أن نطلق عليه العلاقة التفاعلية بين الصحابة والقرآن، يظهر جلياً في مقاومة غزة. أبو عبيدة، رمز المقاومة في غزة والناطق باسم الحركة، يستشهد باستمرار بالآيات في خطابه المتعلقة بجدول الأعمال على فترات معينة، ويفسر التطورات اليومية في ضوء الآيات. وتكشف هذه الملاحظات من ناحية عن انسجام القرآن مع الواقع وكأنه كتاب نزل اليوم، ومن ناحية أخرى، فإنها تُبدي سعة علم المجاهدين في الحركة بالقرآن الكريم. إن هذا الارتباط القوي القائم مع كتاب الله يشير

إلى أن مقاومة غزة يتغذون من القرآن ويستمدون منه قوة مقاومتهم في الدرجة الأولى. وفي الحقيقة، ليس أبو عبيدة فقط، بل أي مسلم عادي في شارع غزة، عندما يُعطى له الميكروفون، يمكنه أن يربط أيضًا حالته بواحدة أو مجموعة من الآيات. وإذا جاز التعبير، يستمر المسلم الغزّاوي في طريقه مع ما يستمدّه من القوة والشجاعة من آيات القرآن. وهذا يدل على أن القرآن لا يبقى على السطور، بل يصير إلى لحم ودم باندماجه مع ضمائرهم وحياتهم. على سبيل المثال، في الآيتين الخامسة والسادسة من سورة القصص، وهما من الآيات التي يتكرر ذكرها في خطابات أبي عبيدة، يُعد الله تعالى فيها أن يمنح القوم الذين استضعفوا جغلهم قادة وجعلهم ورثة الأراضي المحتلة في مثالية بني إسرائيل. كما يُعد الله أن العقاب السيئة التي يخشاها الظالمون ستحل بهم ولو بعد حين، في مثالية فرعون وهامان وجيوشهما. واختيار هذه الآيات يدل على أن الحال الذي هم فيه يشبه ما حدث للأمم السابقة، وفيه رجاء أيضا لكون نهايتهم مماثلة. من ناحية أخرى، يتبين أن أبو عبيدة يتخذ موقفاً حازماً بإنهاء جميع خطابه بخطاب النصر أو الشهادة، وهو ما يشار إليه في القرآن بـ "إحدى الحسنين". ولا يخفى أن هذه الآيات وأمثالها التي تتمحور حول مفاهيم مثل الجهاد والشهادة ووعد الله ونصره، لها مضمون محفّز ومُفعم بالأمل والنشاط والتشويق للقلوب المؤمنة بها بصدق وإخلاص. ولقد أصبحت مقاومة غزة قدوة للمسلمين في الصبر والاستسلام لله والتضحية والإخلاص وغير ذلك من الأعمال الصالحة، وفي علاقتها الصادقة والدافئة بالقرآن. إن خطابات أبي عبيدة هذه، التي هي في طبيعتها بيان حاد، هي أيضًا عرض للتفسير بسبب الآيات التي تتكرر فيها. والفرق بين هذا العرض ودروس التفسير المألوفة هو أن المتحدث يدمج الآيات مع الحياة اليومية ويجعل المستمع يشعر بأنه يعيش الآيات التي يقرأها. لقد أظهرت مقاومة غزة أنه عندما يُحمل القرآن على محمل الجد ويتعامل معه ككتاب حياة، يمكن أن تحدث معجزات في يومنا هذا تماما كما حدث بالأمس، ويمكن أن تحدث نهضة المسلمين. فإن حركة المقاومة سَطّرت نفسها في التاريخ بأحرف من ذهب باعتبارها الانسجام التام بين الفكر والتطبيق، والإيمان والأخلاق، والعقيدة والعمل، والدين والدنيا، والمادي والروحي، والذي ضيّعته الأمة الإسلامية منذ فترة طويلة. ونتناول في هذا البحث الآيات التي يذكرها أبو عبيدة المتحدث باسم الحركة في خطابه، وسنحاول أن نبين أن آيات القرآن الكريم هي أعظم قوة محرّكة لهذه المقاومة المجيدة.

الكلمات المفتاحية : التفسير، مقاومة غزة، الاستشهادات القرآنية

ABSTRACT

The Qur'an is a book of life as well as a book that gives life. Abdullah b. Masud, one of the greats of the Sahaba generation, succinctly expressed his generation's connection with the Qur'an as follows: "We used to learn ten verses from the Qur'an and would not move on to the next ten verses until we had absorbed them and acted upon them." A similar form of this interactive/live interaction of the Companions with the Qur'an can be seen in the Gaza resistance. Abu Ubaydah, the symbol of the Gaza resistance and the spokesperson of the movement, constantly refers to verses in his speeches on the agenda at certain intervals and interprets daily developments in the light of verses. On the one hand, these evaluations reveal the harmony of the Qur'an with

the reality as if it were a book revealed today, and on the other hand, they show the vast knowledge of the Qur'an of the mujahideen of the movement. This strong connection with the Book of Allah suggests that the Gaza resistance fighters are nourished by the Qur'an and draw their strength primarily from it. Of course, not only Abu Ubaydah, but when a microphone is handed to an ordinary Muslim on the streets of Gaza, he can relate his situation to a verse or a group of verses and, so to speak, he continues his way with the strength and courage he draws from the verses of the Qur'an. This shows that the Qur'an does not remain between the lines but becomes flesh and blood by fusing with their consciences and lives. For example, in verses 5 and 6 of Surah al-Qasas, one of the verses that Abu Ubaydah frequently cites, Allah promises in the person of the Children of Israel to bestow favors on the oppressed peoples of all times, to make them leaders, and to make them heirs to the lands that have been taken from them. Allah also promises that the evil end that the oppressors of all times and places fear will befall them in the person of Pharaoh, Haman and their armies. The choice of these verses implies that their situation is like what happened to the previous nations and gives hope that the end will be similar. In addition, the speeches of Abu Ubaydah end with either victory or martyrdom, which is mentioned in the Qur'an as 'one of the two favors'. Indeed, it is understood that these and similar verses, in which concepts such as jihad, martyrdom, Allah's promise and help are at the center, have motivating, hopeful, energizing and exciting content for hearts that believe in Him with sincerity. The Gaza resistance has set a new example for Muslims in patience, submission to Allah, sacrifice, dedication and many other righteous deeds, as well as in its sincere and warm relationship with the Qur'an. Abu Ubaydah's manifesto-like speeches are also an exegetical presentation due to the frequent verses in them. The difference of this presentation from the usual tafsir lectures is that the narrator integrates the verses with daily life and makes you feel that he is living the verses he reads. The Gaza resistance has shown that when the Qur'an is taken seriously and treated as a book of life, miracles can happen today as they did yesterday, and the resurrection of Muslims can be realized. On the other hand, the resistance movement has also written itself in gold letters in history as the perfect harmony of thought and action, belief and morality, aqidah and deeds, religion and the world, and the material and the spiritual, which the Islamic Ummah has long lost. This paper will focus on the verses that Abu Ubaydah, the spokesperson of the movement, mentioned in his speeches and will try to show that the verses of the Qur'an were the biggest motor power of this process.

Keywords: Tafsir, Gaza Resistance, Quranic References.

GİRİŞ

İsrail'in 14 Mayıs 1948'de işgal ettiği Filistin topraklarında bağımsızlığını açıklayarak Filistinlileri göçe zorlaması "Nekbe (büyük felaket)» olarak isimlendirilmişti. Gazze şeridinde bütün dünyanın gözü önünde 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana Filistinlilere özellikle de Gazzelilere büyük bir soykırım yapılmakta ve 76 yıl öncekinden daha yıkıcı ve trajik bir felakete maruz bırakılmaktadır. Filistin halkı 2024 yılında 1948'dekine benzer bir felaketi ama daha ağır bir şekilde yaşamaktadır. Çocuk yaşlarında o büyük felakete tanık olan bugünün ihtiyarları da aynı kanaati paylaşmaktadır. Yaşlı, kadın ve çocuk demeden elli bine yakın Filistinli öldürülmüş, artık sayıları yüz bini aşan kimse de yaralanmıştır. Milyonlarca insanın evinden yurdundan çıkartıldığı saldırılarda on milyarlarca dolarlık maddi hasar da meydana gelmiştir. Nekbe yalnızca bir tarih değil, devam eden gelen bir süreç olarak Filistinlilerin hayatında derin izler bırakmaya devam etmektedir.

Hamasın 7 Ekim 2023'de başlattığı Aksâ Tufanı operasyonu onlarca yıldır kendilerine insanlık dramı yaşatan İsrail'e karşı güçlü bir itiraz ve ayaklanmadır. Gazze'deki direniş öyküsüne öncülük eden Hamas grubunun önceki yüzyılın başlarında Hasan el-Bennâ'nın (ö. 1949) önderliğini yaptığı Müslüman Kardeşler hareketinin kurucu ilkelerinden esinlenen ve Aralık 1987 Filistin intifadasının başlamasıyla ortaya çıkan bir yapı olduğu bilinmektedir. Bennâ yaklaşık bir asır önce Müslümanların dünyasında cihad ve şehadet meşalesini yeniden yakmış bir şahsiyettir. Onun "Gayemiz Allah'tır. Önderimiz Resulullah'tır. Yolumuz cihattır. Düsturumuz Kur'an'dır. Allah yolunda şehit olmak en büyük dileğimizdir." şeklinde idealize ettiği anlayışın Hamas tarafından aynıyla benimsendiği görülmektedir.¹ Onların Kur'an'la olan sıcak ilgileri ise Seyyid Kutub'un (ö. 1966) kendisinin yaşadığını belirttiği ve neliğini ancak tadanların bileceğini söylediği "Kur'an'ın gölgesinde yaşamak" şeklinde tarif edilebilir.²

Aksâ Tufanı'nın başlamasıyla birlikte Hamas'ın askeri kanadı İzzeddin Kassâm Tugayları'nın askeri sözcüsü Ebu Ubeyde dünyanın, kendilerini ve eylemlerini daha iyi bilmesini ve anlamasını sağlamak amacıyla belirli periyotlarla basın açıklaması tarzında konuşmalar yapmaktadır. Bu konuşmalar başta Cezîre olmak üzere televizyon kanallarında yayınlanmakta daha sonra da sosyal medya platformları aracılığıyla dalga dalga yayılmaktadır. Ebu Ubeyde, konuşmalarındaki kararlı duruşu, coşkulu hitabı ve İslami literatüre hakimiyeti dolayısıyla milyonların özellikle de gençlerin gönlünde taht kurmuş ve onların rol

[1] Hasan el-Bennâ, *Risâleler*, çev. Mehmet Akbaş (İstanbul: Nidâ Yayınları, 2013), 77.

[2] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân* (Mısır: Daru'l-Usulî'l-İlmîyye, 2011), 1/3-4.

modeli haline gelmiştir. Onun kurduğu cümleler meydanlarda yüksek sesle ve aynı coşkuyla tekrar edilmektedir.

Ebu Ubeyde yaptığı sunumlarda ne işgalin ne de direnişin yeni olduğunu; mukaddes değerlerini ve Filistin halkının geleceğini savunduklarını; halklarının dağlar kadar ağır yükler taşıdıklarını dile getirmekte ve Allah'ın kendi planını bizim elimizle gerçekleştirmesini istiyoruz demektedir. Konuşmalarda yaptıkları askeri operasyonlardan, esirlerin durumundan, siyonist güçlerin insanlık dışı saldırılarından, sözde insan hakları kanunlarından, uluslararası örgütlerin acizliğinden ve Müslümanların duyarsızlığından bahsetmektedir. Onun zaman zaman da Yemen, Lübnan, İran, Irak ve Ürdün gibi ülkelere teşekkür ettiği görülür.

Ülkemizde Burdur İlahiyat Dergisi 30 Kasım 2024'de yayımladığı yeni sayısını tematik olarak Gazze'ye ayırmakla önemli bir misyon üstlenmiştir. Burada yayınlanan makalelerde³ Gazze direnişi farklı yönleriyle ele alınmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla ne sözü edilen makalelerde ne de başka yerde bizim tefsir disiplini çerçevesinde yapmaya çalıştığımız şekilde ayetleri odağa alan bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmamız söz konusu boşluğu dolduracak olması nedeniyle önem taşımaktadır. Ebu Ubeyde'nin konuşmalarını ele alan tek çalışma Mustafa Özel'e aittir. Özel, akademik olmayan süreli bir dergide yayınladığı kısa yazısını konuşmaların sadece üçüyle sınırlı tutmuş ve konuşmalarla ilgili genel mülahazalarda bulunmuştur. Yazıda Ebu Ubeyde'nin yaptığı konuşmaların üzerinde durulmayı hak eden konuşmalar olduğu ve Aksâ Tufanı'nı ileride yazacak olan kimselerce bu konuşmalara ayrı bir sayfa açılacağı belirtilmekle yetinilmiştir.⁴

Biz bu çalışmayı yaptığımız dönemde youtube kanalına yüklenmiş toplam on dokuz konuşma olduğunu tespit ettik. Genellikle on ile yirmi beş dakika aralığında olduğu görülen bu konuşmalar, içerisinde yoğun bir şekilde Kur'an ayetleri kullanılması dolayısıyla bir bakıma da tefsir dersi niteliği taşımaktadır. Son derece fasih bir Arapçayla yapılan bu konuşmalarda özellikle cihad, şehadet, sabır, zafer ve teslimiyet gibi konulara dair ayetler yer almaktadır. Bu tebliğin konusu Gazze direnişi sözcüsü Ebu Ubeyde'nin konuşmalarındaki Kur'anî referansları ele almak suretiyle incelemek ve bir sonuca ulaşmaktır. Nitel araştırma

[3] Örnek makaleler için bk. Orhan Gürsu, "Soykırımcıyı Anlamaya Çalışmak: İsrail'in Gazze'ye Uyguladığı Soykırım Bağlamında Psikolojik Bir Çözümleme Denemesi", *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 1-25; Abdullah Turhan, "Siyonizm, Arz-ı Mev'ûd ve Kur'ân", *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 45-55; İbrahim Paçacı, "İslâm Hukukuna Göre (Gazze'de) Zulüm Altındaki Müslümanlara Yardım Yükümlülüğü", *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 26-44.

[4] Mustafa Özel, "Ebu Ubeyde'nin Konuşmaları", *İnsicam* 45 (Ekim 2024), 48-52.

türlerinden veri analizi yöntemiyle hazırlanan bu çalışmanın amacı, destansı Gazze mücadelesinde Kur'an ayetlerinin rolü ve direnişçilerin Kur'an'la olan ilişkileri çerçevesinde tespitler yapmaktır.

Konuşmalarda Yer Alan Ayetler

Gazze direnişinin askeri sözcülüğünü yapan Ebu Ubeyde'nin, konuşmalarında sıklıkla ayetlere müracaat ettiği görülür. Çalışmada konuşmalarda kullanılan ayetlerin hemen hemen tamamına yer verdik. Konuşmalarda geçmediği halde sadece üç ayeti anlam bütünlüğünü sağlamak adına metne dahil ettik. Aşağıdaki bölümlerde bu ayetleri müstakil başlıklar altında gruplandırmaya ve kompoze etmeye çalışacağız.

Allah Yolunda Cihadla İlgili Ayetler

Fiili bir cihad içerisinde bulunmaları sebebiyle Ebu Ubeyde'nin en yoğun referans verdiği ayetlerin cihadla ilgili ayetler olduğu görülmektedir. Müslümanların varlıkları ve özgürlüklerinin tehlikede olduğu her durumda fiili bir cihada katılmak her müslümanın boynunun borcudur. *إِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ* (اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) “Ey müminler! İster hafif, ister ağır olarak (her hâlûkârda) savaşa çıkın. Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.»⁵ Ayetteki “ister hafif ister ağır olarak” ifadesi geniş bir anlama sahip olup hoşlanılıp hoşlanılmamasına ve imkanların yeterince bulunup bulunmamasına bakılmaksızın mutlaka savaşa çıkılmasının zorunlu olduğunu bildirmektedir. Bu sebeple durum ne olursa olsun hiç tereddüt etmeden akın akın severek cihada koşmalı; mal ve canlarla cihad edilmelidir. İlgili ayetin ilk muhatapları olan sahâbilerin hayat hikayelerine dair yapılacak küçük bir okumada onlardaki cihad aşkının hangi boyutlarda olduğu görülebilir. Aynı coşku ve heyecanın bir benzerinin de Gazze’de bulunduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öte yandan Allah, mücahitler eliyle düşmanların cezalandırılmasını murat etmektedir. *قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيُنْصِرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ* (صُدُّوا قَوْمٌ مُّؤْمِنِينَ) “Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil etsin, size zafer versin ve böylece müminlerin yüreklerini ferahlatsın.»⁶ Sözlerine güvenilmeyen, hak hukuk tanımayan, her fırsatını bulduklarında ihanet eden ve daima bozgunculuk yapan düşmanların cezalandırılması hem bu fitnenin ortadan kaldırılması hem de başkalarının buna yeniden cesaret edememesi açısından gereklidir. Ayrıca bu cezalandırma uzun zamandır kâfirlerin her çeşit baskısı ve eziyeti altında acı çekmiş ve perişan olmuş Müslüman-

[5] et-Tevbe 9/41.

[6] et-Tevbe 9/14.

ların gönüllerine su serpip onları rahatlatacaktır. Buradaki “(بَايِدِيكُمْ) lafzı” müminlere ilahi azabı hak eden bir topluluğa karşı o azabın gerçekleşmesi ile görevli bir el olmak gibi önemli bir misyon yüklemekte ve onları onurlandırmaktadır. Savaş ne kadar meşrû ve kutsal bir amaca yönelik de olsa son tahlilde nefislere ağır gelen, kendisinden ürkülen, çile ve mahrumiyetlere yol açan bir olgudur. Bu yüzden mücahitlerin her zaman maddi ve manevi olarak savaşa teşvik edilmele-ri, cesaretlendirilmeleri ve yönlendirilmeleri gerekir. (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ) (الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ) “Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et.”⁷ denilmek suretiyle Hz. Peygamber'den onları savaşa yönlendirmesi ve onların savaş konusunda istekli olmalarını sağlaması istenmektedir.⁸

Ebu Ubeyde'nin konuşmalarında birkaç defa yer verdiği bir ayette Allah Teâlâ'nın 'kendi yolunda cihadı' iman ve hicretle birlikte andığı ve bir bakıma ilişkilendirdiği görülür. (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ) “İman edip hicret eden ve mallarıyla canlarıyla cihad edenler, barındırıp yardım edenler, işte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır.»⁹ Bu ayette Allah yolunda cihadın, gerçek ve samimi bir imanın dışı vuran güçlü bir belirtisi olarak vasıflandırıldığı görülür.¹⁰ Zira insan, imanı sebebiyle bir bedel ödemek zorunda kaldığında bu bedeli ödemeyi göze alırsa imtihanı başarmış ve hakiki bir imana sahip olduğunu göstermiş sayılır.

Ebu Ubeyde Kur'an'da Hz. Peygamber'in savaşlarının anlatıldığı ayetlerden de örnekler vermektedir. Bunlardan birisi Hz. Peygamber'in Benî Kurayza Yahudileri ile olan mücadelesinin anlatıldığı şu ayettir: (وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ) (وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا) “Allah, Ehl-i Kitap'tan onlara destek verenleri kalelerinden söküp çıkardı, kalplerine korku saldı. Öyle ki siz onların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.”¹¹ Ebu Ubeyde bu ayeti mücahitlerin, ahitlerine hiçbir şekilde riâyet etmeyen İsraili askerlerden bazılarını öldürdüklerini bazılarını da esir aldıklarını anlattığı bir bağlamda okumaktadır.

Allah kendisi uğruna çalışıp çabalayanlara, cihad edenlere ve yalpalamaksızın çizgilerini koruyanlara başarıya ulaştırma garantisi vermekte; kendisinin iyilik sahibi ve düzgün kimselerin yanında olduğunu müjdelemektedir. (وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ)

[7] el-Enfâl 8/65.

[8] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Misriyye, 1371), 8/44.

[9] el-Enfâl 8/74.

[10] Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Mahmud Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 5/794.

[11] el-Ahzâb 33/26.

“Bizim yolumuzda cihad edip gerekli gayreti gösterenleri elbet biz yollarımıza eriştireceğiz. Şüphesiz ki Allah iyilik edenlerle beraberdir.”¹² Bu ifadeler müminleri Allah yolunda cihada teşvik etmekte ve onları ‘Allah ile beraber olmak’ gibi yüce bir halle onurlandırmaktadır.

Allah Yolunda Şehit Olmayı Özendiren Ayetler

Cihadın olduğu bir yerde öldürmenin ve ölmenin olması da kaçınılmazdır. Bu sebeple bir yerde cihad konuşuluyor ve yüceltiliyorsa şehadetten de bahis açmak icap eder. Biz bu durumu Ebu Ubeyde'nin bütün konuşmalarında görmekteyiz. O, kapanışlarda sözlerini bağlar-ken ayrılma selamından önce şu cümleyi zikretmektedir: (او استشهد وأنه لجهاد نصر) “Bu bir cihattır. (Sonu) ya zafer ya da şehitliktir.” Elbette bu lafızlarla böylesi bir ayet Kur'an'da bulunmamaktadır. Ancak bu cümle Tevbe Sûresi 52. ayetin bir başka şekilde ifade edilmiş biçimidir. Sözü nü ettiğimiz ayet şu şekildedir: “Siz bizim için iki iyilikten birini (احدى الحسنين) değil de (kötü bir şeyin) gelmesini mi beklemektesiniz?” Bu ayette “iki iyilikle” kastedilen şey zafer ve şehadettir.¹³ Müslümanların savaş gerçeğine bakış açıları hep bu şekilde olmuştur. Ebu Ubeyde'nin de her seferinde altını çizdiği bu anlayışta hiçbir şekilde kaybetmek yoktur. Her iki durumda da Müslüman kazançlıdır. Gerçekten de bu inanç ve teslimiyetle savaşan bir grubun yenilmesi diye bir şey söz konusu olmayacağından bu durum mücahitler bakımından büyük bir motivasyona dönüşmektedir.

Bir kulun elde edebileceği en yüce mertebe Allah yolunda şehit olmaktır. Şehitler zahiren ölmüşlerdir ancak rableri katında diridirler ve kendilerine ikramda bulunmaktadır. (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ) (أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْفَعُونَ) “Allah yolunda öldürülenlerin ölümleri olduğunu sanma sakın. Onlar Allah katında diridirler, rızıklandırılmaktadırlar.”¹⁴ Ölümün insanın zihninde hatıra getirdiği ilk şey dünya ile bütün ilişkilerin kesilmesi ve dünya hayatındaki etkin konumun yitirilmesi. Kur'an ise Allah yolunda şehit olanların bu anlamda ölü olduklarının düşünülmesinin doğru olmadığını söyler.¹⁵ Şehitler görünüşte ölmüş olsalar bile Allah'ın kendilerine bahsettiği özel bir hayatla diridirler. Onların diri olması ve Allah'ın nimetlerinden faydalanması bizim mahiyet ve ayrıntısını bilmemizin söz konusu olmadığı gaybi bir konudur. Şurası kesindir ki şehitler Allah katında mahiyeti itibarıyla dünyadakinden farklı ve sıradan insanların anlayamayacağı mutlu bir hayat yaşamaktadırlar.¹⁶

[12] el-Ankebût 29/69.

[13] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6/16.

[14] Âl-i İmrân 3/169.

[15] Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru's-Suhun, ts.), 4/366.

[16] Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 1/183.

Şehitlerin diri olması hususu, düşünce ve ideallerine yaptıkları katkının ve hizmetin etkisinin öldürülmelerinden sonra devam etmesi şeklinde de yorumlanmıştır. Bu yoruma göre onlar her ne kadar ölmüşlerse de hayırla anılmaları ve rol model olmaları bakımından yaşıyor gibidirler.¹⁷ Hz. Peygamber'in de sürekli şehitliği övdüğü ve onu bir hedef olarak ümmetinin önüne koyduğu görülür. "Ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı hiçbir seriyyeden geri kalmaz, hepsine katırlırdım. Allah yolunda şehit olup sonra diriltilip tekrar şehit olmak yine diriltilip tekrar şehit olmak isterdim."¹⁸

Sabır Öven ve Sabredenlere Mükafat Vadeden Ayetler

İnsanların inandıkları değerler uğruna büyük fedakarlıklara katlanması büyük bir kararlılık ve sabır gerektirdiğinden sabır Kur'an'da ahlaki özelliklerin en önemlilerinden birisi hatta en değerlisi olarak tanımlanmıştır.¹⁹ Sözcü Ebu Ubeyde'nin sabırla ilgili en çok okuduğu ayet şudur: (إِنَّمَا يُؤْتَى الصَّابِرُونَ أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ) "Sabredenlere mükafatları hesapsız verilecektir."²⁰ Onun okuduğu diğer bir ayet ise şu şekildedir: (إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَتَبَيَّنُوا أَلِذِينَ آمَنُوا) Allah Teâlâ burada meleklerine kendileriyle birlikte olduğunu bildirmekte ve onlardan inananlara dayanıklılık ve sebat vermelerini istemektedir.²¹ Bundan kasıt onların azimlerinin bilinmesi ve düşmanlarına karşı savaş hususunda niyetlerinin sadece Allah için olmasıdır.²² Yoğun bir şekilde atıfta bulunulan diğer bir ayet de şudur: (وَكَايْنُ مِنْ نَبِيٍّ قَاتِلٍ مَعَهُ رَيْبُونَ كَثِيرٌ) "Nice peygamberler vardı ki kendilerini Allah'a adanmış pek çok kimse onlarla birlikte savaştılar. Allah yolunda başlarına gelen sıkıntılardan dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, (düşmana) boyun da eğmediler. Şüphesiz Allah sabredenleri sever."²³ Bu ayetlerde olumsuz durumlar karşısında morali bozulan, iradesi sarsılan müminlerin azimlerini toplayarak yeniden mücadeleye dönmelerini sağlamak için önceki peygamberlerin tabilerinin durumlarından örnekler verilerek sabır ve sebat çağrısında bulunmaktadır. Allah'ın vaadine inanan müminlerden peygamberleriyle birlikte yılmadan usanmadan savaşan, hiçbir gevşeklik ve zafiyet göstermeyen, bilakis sabır ve sebatla kararlı bir duruş sergileyen bu kimseler gibi olmaları istenmektedir.²⁴ Hiçbir

[17] S Şimşek 1/183

[18] Buhârî, "İmân", 26; Müslim, "İmâre" 103, 107.

[19] Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/299.

[20] ez-Zümer 39/10.

[21] el-Enfâl 8/12.

[22] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 5/658.

[23] Âl-i İmrân 3/146.

[24] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/366-367.

zorluk, engel ve çile onları kuvvetsizliğe, gevşekliliğe, zillete ve güçsüzlüğe düşürmemelidir. Hz. Peygamber de müşriklerden yoğun eziyet ve işkence gören Habbâb b. Eret ve benzeri ashâbına önceki ümmetlerin dinleri uğruna katlandıkları zorlukları hatırlatmış, metanetli olmalarını ve acele etmemeleri gerektiğini öğütlemiş; Allah'ın bu dini tamamlayacağını müjdelemiştir.²⁵ Ancak unutulmamalıdır ki zafere giden yol, güller ve hoş kokulu bitkilerle değil acılarla ve kanla süslenmiştir.

Ebu Ubeyde konuşmalarında zaman zaman gerek İsrail askerlerinin gerekse de sıradan halkın uğradıkları can ve mal kayıplarını, çektikleri eziyetleri ve psikolojik çöküntülerini ayrıntılı bir şekilde anlatmakta ve kendileri nasıl acı çekiyorsa düşmanın da acı çektiğinin bilinmesini istemektedir. Müminler başlarına gelen bela ve musibetlere sabretmeli, duruşlarını bozmamalı ve düşmanın peşine düşmede gevşeklik göstermemelidirler. Zira düşmanları da kendilerinin çektiğine benzer eziyetler çekmektedir. Allah Teâlâ iki tarafın içinde bulunduğu durumu şu şekilde karşılaştırmaktadır: (وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ) إِنَّ تَكُونُوا تَأْلُمُونَ فَلَهُمْ يَأْلُمُونَ كَمَا تَأْلُمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا (حَكِيمًا) “Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedir, üstelik siz Allah’tan onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.»²⁶ Savaş ve benzeri durumlarda insan olmaları dolayısıyla mümin olsun kâfir olsun herkes benzer acılar çekmektedir. Zira savaşın acı tarafları hep vardır ve bu, her iki taraf için de geçerlidir. Bununla beraber müminler, Allah’tan kâfirlerin ummadıkları güzel sonuçları beklemektedirler. Kâfirlerin elde etmeyi umdukları bütün kazanımlar sadece dünya hayatıyla sınırlı olup ötesi yoktur. Müminler ise savaşta öldürülecek olurlarsa pek büyük bir makam olan şehitliğe erişeceklerdir. Bu sebeple Müslümanlar daha gayretli ve sabırlı bir şekilde mücadele etmelidirler. Onun buradan hareketle vardığı sonuç ise yine ayette ifadesini bulduğu üzere kendi kayıplarının bir karşılığı olduğu, düşmanın kayıplarının ise tam anlamıyla boşa gittiği hakikatidir.²⁷

Sabrı ve sabredenleri övme ve cesaretlendirme sadedinde kullanılan bir başka ayet de (مَنْ كَانَ لِمَا يَعْزِيهِ لِهَلِّهِ لَأَن لَّكَ لِمَا) “Allah sizin imanınızı boşa çıkaracak değildir.”²⁸ ayetidir. Bu ayette “iman” kelimesiyle namaz kastedilmekte ve kible tahvilinden önce Kudüs’e yönelerek kılınan namazların boşa gitmeyeceği anlatılmaktadır. Ebu Ubeyde ise ayeti okuduktan sonra ayetin anlamını genişletmekte ve “Allah sizin sabır

[25] Buhari, “Menâkıb”, 25.

[26] en-Nisâ 4/104.

[27] Şimşek, *Tefsir*, 1/562.

[28] el-Bakara 2/143

ve sebatınızı boşa çıkarmayacaktır.” şeklinde bir anlam yüklemektedir. Tefsir usulünde bilinen meşhur “Sebebin hususiliğine değil hükmün umumiliğine itibar edilir.”²⁹ kaidesince bu çıkarımın yapılmasında bir sorun bulunmamasının yanı sıra bu tespit zaten içerik bakımından da doğrudur. Sürekli vaktaki Câlût ve ordusunun karşısında direnen Tâlût ve askerlerinin duasıyla dua etmekte, Rablerinden üzerlerine sabır yağdırmasını niyaz etmektedir. (رَفَا لِنَبْرِ اَوَّلِ لِق) (نِ يَرْفِ الْكُلَّ مَوْقِدَا يَلْعُ لِنْرِصْنَلُو لِنْمَلْحَقَا) “Dediler ki: Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!”³⁰

Allah'ın Yardımının Mutlak ve Yakın Olduğunu Belirten Ayetler

Ebu Ubeyde konuşmalarında “Allah'ın yardımı” temalı ayetlere sıklıkla yer vermektedir. Bunlar içerisinde yardım ve zaferin ancak Allah'la mümkün olacağını bildiren ayetlerin yanı sıra Allah Teâlâ'nın müminlere yardım sözünde bulunduğu ayetler de bulunmaktadır. Her şeyin tabiri caizse bıçak sırtı olduğu ve sınırlı beşeri imkanların çevrelediği bir atmosferde bu anlaşılabilir bir tercihtir. Örneğin (وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ) “Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.”³¹ ayeti bir çok defa büyük bir coşkuyla dile getirilmektedir. Çünkü (وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ) “Allah yardımıyla dilediğini destekler.”³² Eğer Allah ve resulüne gerçek bir imanla iman eder, Mûsa'nın kavminin ona “Sen ve rabbın gidin savaşın.”³³ dedikleri gibi demez; malınızla ve canınızla cihad ederseniz Allah sizi sadece cennetlere koymakla kalmayacak, bu dünya hayatında da size fetihler lütfedecektir. (نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ) “Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri müjdele!”³⁴ Herkes bilmelidir ki (إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ) “Şüphesiz Allah'ın yardımı yakındır.”³⁵

Bir başka ayette ise Allah'ın müminlere yardımı bir hak olarak tanımlanmaktadır. (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) “Müminlere yardım etmek yerine getirmeyi üzerimize aldığımız kesin bir sözdür.”³⁶ Bu ifade biçimi iman edenlerin Allah'ın yanındaki dereceleriyle ilgili bir iltifat ifadesi olup onları onurlandırma ve onlara moral verme gayesi taşımaktadır. Cenabı Hak bu ifadeleriyle müminlere yardım etmeyi Zât-ı Kibriyâsına vacip kılmakta ve bunu onlar için kendisinden alacakları

[29] Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr* (Kahire: Daru'l-Fikr, 1401), 24/262.

[30] el-Bakara 2/250.

[31] Âl-i İmrân 3/126.

[32] Âl-i İmrân 3/13.

[33] el-Mâide 5/24.

[34] es-Saf 61/13.

[35] el-Bakara 2/214.

[36] er-Rûm 30/47.

bir hak olarak tanımlamaktadır.³⁷ Ayetin lafızları öylesine vurguludur ki hiçbir şek ve şüpheye yer bırakmamaktadır. Alemlerin rabbi olan Allah'ın söz verdiği bir yerde zaten bir güvensizlik söz konusu olamaz. Bu hak olan yardımın insanların hesaplarına göre bazen gecikmesi ise insanların hesaplarıyla Allah'ın hesap ve takdirinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Allah kendi sözünü bildiği, istediği ve uygun gördüğü bir zamanda gerçekleştirir.³⁸ “O, hem aziz hem hakimdir.”³⁹ Bununla birlikte o, izzetini hikmetiyle dengeler. “O sorguya çeker ama sorguya çekilemez.”⁴⁰

Ebu Ubeyde'nin birçok hitabında Allah'ın yardımı çerçevesinde şu ayetleri de kullandığı görülür: (إِنَّهُمْ لَكَاِبُونَ) “Andolsun ki elçilerimize geçmişte söz vermiştik. Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır. Galip gelenler mutlaka bizim ordumuz olacaktır.”⁴¹ Allah'ın elçilerine eninde sonunda galip geleceklerine yönelik yukarıdaki sözü, onların takipçileri için de geçerlidir. Bu bakımdan “Bizim ordularımıza gelince işte onlar galip olacaktır.” sözü Hz. Peygamber'in ümmetini de kapsamaktadır. Zira Allah'ın ordusu peygamberler ve onların takipçilerinden oluşmaktadır. İnananların kendi yanlışları sebebiyle kimi zaman aksi durumlar ortaya çıksa da Allah'ın zaferle ilgili bu vaadi onun genel yasası olup bu müjde her zaman için geçerlidir. Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) ifadesi ile “Hayır dâimî, şer ârizîdir. Dâimî olan ise ârizî olandan her zaman daha güçlüdür.”⁴²

Allah'ın yardım ve desteğine bu denli vurgu yapılması savaşa yönelik insan kaynağı ve mühimmat bakımından hazırlık yapılması gerçeğiyle çelişik bir durum değildir. Elbette bunlar da gerekli ve önemlidir ancak tek başına yeterli değildir. Zira “sünnetullah” çerçevesinde başarı ve zaferin şartlarını açıklayan başka ayetlerde açık ve gizli düşmanlara karşı çok yönlü hazırlık yapılması emredilmektedir.⁴³ Burada esas konu savaşçıların sayıca çokluğu ya da büyük hazırlıklar yapılmış olmasının zaferle doğru orantılı olmadığı ve Allah'ın yardımı olmaksızın bir başarının mümkün olamayacağıdır.⁴⁴ Sünnetullah kapsamında yardımı hak etmenin bir başka gereği de Allah'a (dinine)

[37] Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki'ğavâmidit-Tenzil* (Cidde: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 4/585.

[38] Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 6/51.

[39] Âl-i İmrân 3/126.

[40] el-Enbiyâ 21/23.

[41] es-Sâffât 37/171-173.

[42] Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, 26/172.

[43] el-Enfâl 8/ 60.

[44] Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 5/675.

yardım etmek şeklinde formüle edilmiştir.⁴⁵ Bu bağlamda Allah’ın yardımının, kulun kendi üzerine düşeni hakkıyla yerine getirmesi şartına bağlandığı söylenebilir.

Öte yandan Ebu Ubeyde düşman karşısında elde ettikleri başarı ve zaferlerin kendi kazanımları olmadığını, bilakis Allah’ın yardımı ve inayeti sayesinde elde edildiğini dile getirmek amacıyla şu ayete yer vermek ve zaferin ancak Allah’la kazanılabileceğinin altını çizmektedir. (فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتُ إِذْ رَمَيْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) “Sonra onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü; attığında da sen atmadın, fakat Allah attı; bunu da o, müminlere güzel bir lütufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah işitendir, bilendir.”⁴⁶ sözü edilen ayet beklenmedik büyük bir zafer elde edilen Bedir Savaşı’ndan sonra bazı Müslümanların zaferi kendilerine mal etmeye çalışmaları üzerine indirilmiştir.⁴⁷ Zira her biri savaşta nasıl kahramanlıklar yaptıklarını övünerek ve böbürlenerek anlatmaya başlamışlardı. Sonrasında bu ayet gelerek zaferin ancak Allah’tan olduğunu hatırlattı ve onları uyardı. Tarihi süreçte genellikle hakkıyla anlaşılmayan ve ilgisiz anlam takdirleri yapılan⁴⁸ bu ayeti Ebu Ubeyde’nin tam da sebep-i nüzûl çerçevesinde⁴⁹ doğru bir şekilde anlayıp kullanması kendisinin derin tefsir bilgisine işaret etmesi bakımından da ayrıca dikkat çekicidir. Bu anlayış aynı zamanda Bennâ’nın risalelerinde “Yaptığımız hayırlı işlerde kendimize pay çıkarmayız; bütün minnettarlık Allah’adır.” şeklinde belirlediği prensibi çağrıştırmaktadır.⁵⁰ Allah’ın lütuf ve kereminin daima kendileriyle birlikte bulunduğunu da şu ayeti alıntılararak ifade etmektedir. (وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ) “Sana Allah’ın lütfu gerçekten büyük olmuştur.”⁵¹

Allah’a Güven ve Teslimiyetle İlgili Ayetler

Allah yolunda cihada girişen, işgal edilmiş topraklarının geri alınmasını ve özellikle Kudüs’ün muhtemel bir işgalden korunmasını amaçlayan mücahitlerin Allah’la kurudukları samimi, sıcak ve üst düzey ilişki, sözcü Ebu Ubeyde’nin seçip okuduğu birçok ayette kendisini hissettirmektedir. Onun adının yüceltilmesi için bu çileli yola talip olan, çoğu kere de dostlarından yeterli desteği bulamayan bu savaşçıların Allah’a son derece bir güven ve teslimiyet içerisinde bulundukları dikkat çekmektedir.

[45] Muhammed 7

[46] el-Enfâl 8/7.

[47] Şimşek, *Tefsir*, 2/372.

[48] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2012), 4/230-231.

[49] Kurtubî, *Tefsir*, 7/610.

[50] el-Bennâ, *Risâleler*, 16.

[51] en-Nisâ 4/113.

Ebu Ubeyde'nin çokça zikrettiği ayetlerden birisi Hz Yûsuf'un bir köle olarak satın alındıktan sonra Mısır Azizi'nin yanında sağlam bir konum sahibi olacak şekilde yerleştirilmesinin anlatıldığı bölümde varit olan şu cümlelerdir: (وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) “Allah yapmak istediğini yerine getirmeye güç yetirendir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”⁵² Kardeşleri tarafından kendisinden kurtulmak amacıyla çölde bir kuyuya atılan Hz. Yûsuf'un bu durumdan kurtarılarak üst düzey bir konuma getirilmesi kendi içinde müjdeler barındıran bir haberdur.⁵³ Bu ayetin bugüne bakan yanı sıra bugün Filistin ve özellikle Gazze'de büyük sıkıntılar bulunmakla birlikte bu durumun yarın da böyle olacağı anlamına gelmeyeceği hususudur. Çünkü insanların çoğu büyük değişimlerin olacağı yönündeki anlatımları bir tür hayalcilik olarak değerlendirse de tıpkı Hz. Yûsuf kıssasında olduğu gibi Allah bu işi de sonunda galip getirecektir.

Bu güven ve teslimiyet, yapabileceğini fedakârca yaptıktan sonra işini Allah'a havale eden kimsenin teslimiyetidir. Müminler tek başına kalsalar dahi cihatla yükümlü oldukları bilinciyle hareket etmelidirler. Böyle yaptıklarında Allah'ın gücünün düşmanın gücünden daha çok, cezasının da daha amansız olduğunu görecektir. (قَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِيَ بِأسِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بِأسًا وَأَشَدُّ تُكْلَفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِيَ بِأسِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بِأسًا وَأَشَدُّ تَكْلَفًا) “Allah yolunda savaş! Sen ancak kendi yaptığından sorumlusun. Müminleri de savaşa teşvik et. Allah inkarcıların gücünü kıracaktır. Allah'ın gücü daha çetin, cezası daha şiddetlidir.”⁵⁴

Bu ayetler topluluğu içerisinde sıkça okunan şu ayetlerin ayrı bir yeri vardır. (وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ. وَنُكَلِّمُهُم بِاللُّغَةِ الَّتِي يُفْقَهُونَ وَأَنبِئُهُم بِأَحْسَنِ دِينٍ كَانُوا يَعْلَمُونَ) “Biz o ülkede güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak, onları varisler kılmak istiyorduk. Onlara yeryüzünde kuvvet ve hâkimiyet vermek; Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, korktukları şeyi onların eliyle başlarına getirmek (istiyorduk).”⁵⁵ Sözü edilen ayetlerde Allah Teâlâ o günün mazlumlara olan İsrailoğulları'na lütuflarda bulunmayı, onları önderler yapmayı ve ellerinden alınmış topraklara onları mirasçılar kılmayı vadetmektedir. Yanı sıra o günün zalimleri olan Firavun, Hâmân ve ordularına korktukları kötü sonun er ya da geç başlarına geleceği tehdidinde de bulunmaktadır.⁵⁶ Bu ayetlerin seçilmesi Allah'ın tüm zamanlarda yürürlükte olan sünneti çerçeve-

[52] Yûsuf 12/21.

[53] Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Tevlâtü'l-Kur'ân*, thk. Ahmet Vanlıoğlu (İstanbul: Dâru'l-Mizan, 1426), 7/289.

[54] en-Nisâ 4/84.

[55] el-Kasas 28/5-6.

[56] Kurtubî, *Tefsîr*, 13/249.

sinde önceki ümmetlerin yaşadığı olaylarla kendi içinde bulundukları durumun benzeştiğini ihsas ettirmekte ve sonunun da benzeşeceğine dair bir güven ve ümit içermektedir. Kur'an'ın tarih felsefesi ilerlemeci değil döngüseldir. Bir ayette (وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ) 'Biz bu (galibiyet ve mağlubiyet) günleri(ni) insanlar arasında döndürürüz.' buyurulmaktadır.⁵⁷ Bir başka ayette ise Allah'ın günlerinin hatırlatılması istenmektedir. (وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ) "Onlara Allah'ın günlerini hatırlat." ⁵⁸ Hatırlatılması istenilen Allah'ın günlerinden kasıt, İsrailoğullarının hem mihnet ve sıkıntı hem de ferahlık ve nimet günleridir. Hayat düz bir çizgi gibi değildir. Bugünün ezileni yarın rahata kavuşabilir; bugünün zaliminin ise günü gelir burnu sürtülür.⁵⁹

Müminler musibetlere dışar olduklarında bunların ancak Allah'ın izniyle gerçekleştiğini bilmeli, (إِنَّا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) "Bizim bütün varlığımız Allah'ındır ve biz ancak O'na döneceğiz"⁶⁰ diyerek hem dili hem de kalbiyle Allah'a teslim olmalıdır.⁶¹ Hasılı bütün güven ve tevekkül Allah'adır. Çünkü o, düşmanın tuzağını başına çalacaktır. (وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ) "Onlar tuzak kuruyorlardı, Allah da bozuyordu."⁶² Tuzak bozma işini en iyi yapan Allah'tır.⁶³ (وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ) "Onların kurdukları tuzaklar sadece kendi aleyhlerinedir ama farkına bile varamazlar."⁶⁴ (ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنٌ كَيْدِ الْكَافِرِينَ) "İşte böyle Allah inkâr edenlerin tuzaklarını hep bozmaktadır."⁶⁵ Acele etmeyin çünkü her şeyin bir zamanı var. (فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا) "Öyle ise onlar hakkında acele etme; biz onların günlerini sayıp durmaktayız."⁶⁶ Hem Allah'a iman ve tasdiki artıran hem de ona güvenin doruk noktası olan şu cümle ne kadar değerlidir⁶⁷: (وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) "Dediler ki: Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!"⁶⁸

Yahudilerle İlgili Ayetler

Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerle ilgili anlatıların geniş bir yer tuttuğu görülür. İnsanlık tarihi pek çok kavimle dolu olmasına rağmen Kur'an'da

[57] Âl-i İmrân 3/140.

[58] İbrâhîm 14/5.

[59] Hüseyin Gökâlp vd., *Sorularla İslam'ın Kısa Tarihi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2024), 5.

[60] el-Bakara 2/156.

[61] Sümeyye Saygın, "Bakara Suresi 155- 157. Ayetler Bağlamında İmtihanlar Karşısında Müminin Tutumu", *Olağandışı Dönemlerde Ahlak ve Vicdan Ekseninde Değişim, Süreklilik ve Sürdürülebilirlik* (Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları, 2021), 2/436.

[62] Taberî (ö. 310) tefsirinde Allah'ın müşriklerin tuzaklarını nasıl boşa çıkardığına dair Hz. Peygamberin hayatından çok sayıda örnek vermektedir. Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 5/697.

[63] el-Enfâl 8/ 30.

[64] el-En'âm 6/123.

[65] el-Enfâl 8/18.

[66] Meryem 19/84.

[67] Kurtubî, *Tefsir*, 4/280.

[68] Âl-i İmrân 3/173.

en çok Yahudiler hakkında bilgi verilmiş ve onlar hakkında uyarılarda bulunulmuştur. Kur'an'daki Yahudi karakterinin son derece olumsuz olduğu dikkat çekicidir. İnkarcılık, ilâhi emirlere isyan ve muhalefet, nankörlük, haset, kıskançlık, kibir, korkaklık, kindarlık, alaycılık, dünyaya tutkunluk, sözlerini tutmamak, ötekine saygısızlık gibi daha pek çok olumsuz tutum Kur'an'da onların karakteristik özelliği olarak belirtilir. Öte yandan Yahudi tabiatı şiddete ve öldürmeye eğilimlidir. Bunun arka planında Yahudiliğin şiddet temelli bir din olması ve Yahudilerin sürekli olarak hem zulme maruz kalan hem de zulmeden; bir bakıma şiddetle içli dışlı bir durumda bulunmaları olduğu söylenebilir.

Söz konusu şiddet eğilimini ise seçilmişlik iddiası, sürgün edilmişlik, yersiz yurtsuzluk, mağduriyet psikolojisi ve kolektif narsisizm gibi etkenler beslemektedir. Siyonistler son 76 yıldır Filistin'de ve özellikle 7 Ekim 2023 tarihinden bu yana Gazze üzerinde geniş çaplı bir soykırım gerçekleştirmektedirler. Onların çocuk, yaşlı, hasta demeden rahatça insan öldürebilmelerinin arka planında bütün mahlukatın Yahudilere hizmet için yaratıldığı, Filistin'in de içinde bulunduğu geniş toprakların Tanrı tarafından kendilerine vaat edildiği ve kendilerinin Tanrı'nın seçilmiş halkı olduğu inanışları yatmaktadır.⁶⁹

Yahudilerin ele alındığı ayetlerin Ebu Ubeyde'nin konuşmalarında sıklıkla kendine yer bulduğu görülür. Aşağıda zikredeceğimiz bu ayetlerin ilki şudur: (وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ) وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ (العَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) “Rabbine kıyamet gününe kadar onlara en ağır cezayı verecek kimseleri göndereceğini bildirmiştir. Rabbin cezayı en hızlı verendir; o çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”⁷⁰ Bu ayette tarih boyunca İsrailoğulları'nın bozgunculukları dolayısıyla başka topluluklardan gördükleri ve görecekları eziyetlere işaret edilmektedir. Gerçekten de Yahudiler asırlardır devletsiz olarak başka devletlerin boyunduruğu altında yaşamışlardır. Geçtiğimiz yüzyılın ortalarında Nazi Almanyası'nda maruz kaldıkları sıkıntıları da bu ayet çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Son yüzyılda zulüm, kan ve gözyaşı üzerine kurdukları İsrail devleti ise Yahudilerin ancak bir kısmını barındırmakta ve Amerika, İngiltere ve Almanya gibi büyük devletlerin devasa desteklerine rağmen İsrail halkı sürekli bir tedirginlik ve korku içinde yaşamaktadır.⁷¹ Ayetin beyanına göre onlar azgınlık ve zulüm üzere devam ettikleri sürece bu cezalandırma kıyamete kadar sürecektir. İşte Ebu Ubeyde'nin bu ayeti okuması Allah'ın Yahudileri onların elleriyle cezalandırdığını ve bunun da kendileri için bir şeref olduğunu ihsas ettirmektedir.

[69] Gürsu, “Soykırımcıyı Anlamaya Çalışmak: İsrail'in Gazze'ye Uyguladığı Soykırım Bağlamında Psikolojik Bir Çözümleme Denemesi”, 3-6.

[70] A'râf 7/167.

[71] Şimşek, *Tefsir*, 1/403.

Onun işaret ettiği bir başka husus ise Yahudiler yeryüzünde ikinci kez fesat çıkarıp büyük bir kibirle böbürlendiklerinde kendilerinin Allah'ın onları cezalandırmak için gönderdiği güçlü kuvvetli kullarından olma temennisidir. (وَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ) “Sizin üzerinize muazzam bir güce sahip kullarımızı musallat ettik. Onlar (sizi yakalayıp öldürebilmek için) evlerin aralarına girip sizi araştırmışlardı. Bu, yerine getirilmiş bir sözdü.”⁷² Bir başka husus ise Yahudilerin cesur görünümlü korkaklar olduklarıdır. (لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ) “Onların kalplerinde size karşı duydukları korku Allah'a karşı duyduklarından daha şiddetlidir. Çünkü onlar anlayışsız bir topluluktur.”⁷³ Bu ayet iki şekilde anlaşılmaya müsaittir. Birinci yorum ‘Onlar her ne kadar Allah’tan korktukları yönünde bir izlenim verseler de gerçekte sizden korkmaktadırlar.’ İkinci yorum ise ‘Onlar cesur kimseler olarak görünseler de kalplerinde size karşı yoğun bir korku taşımaktadırlar.’⁷⁴ Ayrıca onlar Allah’tan başkalarını dost edinmekle bir örümcek yuvasını ev edinen kimseler gibi olmuşlardır. Halbuki (وَإِنَّ أَوْهَنَ الْيُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ) “Yuvaların en çürüğü örümceğin yuvasıdır.”⁷⁵

Onların korkak ve kaypak tabiatları bir başka ayette de şöyle ifade edilir. (وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُؤْلُوكُمُ الْأَذْيَارُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ) “Sizinle savaşırlarsa geri dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez.”⁷⁶ Allah, onların bu yapılarını bildirerek Müslümanlara cesaret ve moral vermektedir.⁷⁷ Yahudiler karakter yoksunu ve laubali kimselerdir. Vaktiyle peygamberlerini bir başına ve yardımcısız bırakmışlardır. (قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنَ نَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ) “Dediler ki: “Ey Mûsâ! Onlar orada oldukça biz oraya asla girmeyeceğiz. Haydi, sen ve Rabbin gidin de savaşın; biz işte burada oturuyoruz.”⁷⁸ Gerçekten de bu sözler samimiyetsizliğin, Allah ve peygamberini hakir görmenin ve küstahlığın zirvesinde sözlerdir.

SONUÇ

Hamas hareketinin içinden çıktığı İhvan-ı Müslimin cemaatinin önderlerinden olan Seyyid Kutub'un (ö. 1966) da veciz bir şekilde ifade ettiği gibi Kur'an'ın gölgesinde hayat ancak tadanların bileceği bir nimettir. Yine onun ifadeleriyle bu, hayatı anlamlı hale getiren,

[72] el-İsrâ 17/5.

[73] el-Haşr 59/13.

[74] Zemahşeri 6/83

[75] el-Ankebût 29/41.

[76] Âl-i İmrân 3/111.

[77] Mâtürîdî, *Tevîlât*, 2/391.

[78] el-Mâide 5/24.

mübarek kılan ve safiyete ulaştıran üst düzey bir nimettir. Kur'an'ın gölgesinde yaşayan kimse yeryüzünde egemen olan cahiliyeyi yükseklerden temaşa ederek, sıradan insanların önem verip yücelttikleri ama esasen basit ve küçük olan şeyleri seyrederek yaşar. Sözcü Ebu Ubeyde'nin şahsında Gazze direnişçilerinin konuşmalarından, tutum ve davranışlarından Kur'an'ın gölgesinde yaşamak gibi yüce bir seviyeye ulaştıkları anlaşılmaktadır.

Mücahitleri yakından tanımaya başlayan bir kimse onların Kur'an'la olan münasebetlerini, yaşadıkları her şeyi Kur'an'la ilişkilendirebilme yetilerini; sabır, sebat, cihad gayreti, şehadet arzusu ve Allah'a teslimiyet gibi yüce salih amellerini gördükçe Kur'an'ın onların elinden tutup ne denli yüce bir makama yükselttiğini rahatlıkla anlayabilir. Davaların dayanağı maddi imkanlardan önce iman, geçici servetlerden önce inançtır. Ümitsizlik müminlerin şiarı değildir. Çalışmada ulaştığımız bir başka sonuç ise Kur'an'ın ümit ve cesaret bahşeden ayetlerini hakkıyla okuyup anlayan bir kimsede karamsarlık diye bir durum olmayacağıdır.

Türkiye'de Filistin ve Gazze soykırımına yönelik çok az sayıda araştırma yapıldığı bunların da daha çok hukuk alanında gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Aynı şekilde yüksek lisans ve doktora düzeyinde de çok az çalışma bulunmaktadır. İlahiyat fakültelerinin şiddet ve soykırım konularıyla doğrudan ilgili olduğu dinler tarihi, din psikolojisi, din sosyolojisi gibi bölümlerinde ise çalışma yok denecek kadar azdır. Aynı yargı temel İslam bilimleri bölümleri için de geçerlidir.

KAYNAKÇA

- Bennâ, Hasan el-. *Risâleler*. çev. Mehmet Akbaş. İstanbul: Nidâ Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Gökalp vd., Hüseyin. *Sorularla İslam'ın Kısa Tarihi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2024.
- Gürsu, Orhan. "Soykırımçıyı Anlamaya Çalışmak: İsrail'in Gazze'ye Uyguladığı Soykırım Bağlamında Psikolojik Bir Çözümleme Denemesi". *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 1-25.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 15 Cilt. Tunus: Daru's-Suhun, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Kahire: Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1371.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. 8 Cilt. Mısır: Daru'l-Usulî'l-İlmiyye, 2011.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Tevilâtü'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu. 17 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Mîzan, 1426.
- Özel, Mustafa. "Ebu Ubeyde'nin Konuşmaları". *İnsicam* 45 (Ekim 2024), 48-52.
- Paçacı, İbrahim. "İslâm Hukukuna Göre (Gazze'de) Zulüm Altındaki Müslümanlara Yardım Yükümlülüğü". *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 26-44.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *et-Tefsîrû'l-ke-bîr*. 32 Cilt. Kahire: Daru'l-Fikr, 1401.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîrû'l-Menâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Saygın, Sümeyye. "Bakara Suresi 155- 157. Ayetler Bağlamında İmtihanlar Karşısında Müminin Tutumu". *Olağandışı Dönemlerde Ahlak ve Vicdan Ekseninde Değişim, Süreklilik ve Sürdürülebilirlik*. 2/434-454. Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları, 2021.
- Şimşek, Mehmet Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Mahmud Muhammed Şâkir. 12 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Turhan, Abdullah. "Siyonizm, Arz-ı Mev'ûd ve Kur'ân". *Burdur İlahiyat Dergisi* Özel Sayı: Gazze (Kasım 2024), 45-55.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 2012.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-. *el-Keşşâf'an hakâiki gâvâmidî't-Tenzîl*. 6 Cilt. Cidde: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.